ГОДИШЊАК

Библиотеке Матице српске

2005

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

ГОДИШЊАК

БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ

ЗА 2005.

НОВИ САД

2006.

Уредништво

Миро Вуксановић
Жељко Вучковић
Душица Грбић
Марија Јованцаи
Радован Мићић

Главни уредник

Миро Вуксановић

ISSN-0351-3580

Прва серија *Годишњака Библиотеке Матице српске* излазила је за године 1977, 1978, 1979, 1980 и 1981. Друга серија покренута је за 1989. годину и од тада *Годишњак* редовно излази

САДРЖАЈ

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА 2005. ГОДИНУ 7

ОСНИВАЧКО ПИСМО О НАГРАДИ „СРЕТЕН МАРИЋ“ 38

МАРИЋЕВА НАГРАДА БОРИСЛАВУ РАДОВИЋУ 41

Борислав Радовић

РЕЧ НА УРУЧЕЊУ НАГРАДЕ „СРЕТЕН МАРИЋ“ 43

Јовица Аћин

СТАРЕ СТВАРИ и зашто их читати 46

Душица Грбић

ВАРИЈАНТЕ *БУКВАРА* ТЕОФАНА ПРОКОПОВИЧА ИЗ 1726. ГОДИНЕ 51

Гордана Ђилас

ВАСА СТАЈИЋ У БИБЛИОТЕЦИ МАТИЦЕ СРПСКЕ 59

Душица Грбић

О ЈЕВГЕНИЈУ ЉВОВИЧУ НЕМИРОВСКОМ - поводом осамдесетогодишњице живота- 76

Новка Шокица-Шуваковић

ЕЛЕКТРОНСКА ОБРАДА РАРИТЕТА 96

Жељко Вучковић

СМИСАО ЧИТАЊА 112

Бранислава Аврамовић, Иванка Клајн, Оливера Кривошић, Зорка Вешовић

РЕФЕРАЛНИ ЦЕНТАР БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ 1985-2005 118

Ката Мирић

АНАЛИТИЧКА ОБРАДА ПЕРИОДИКЕ У БИБЛИОТЕЦИ МАТИЦЕ СРПСКЕ 128

Радован Мићић

ПРЕДМЕТНЕ ОДРЕДНИЦЕ У ЕЛЕКТРОНСКОМ КАТАЛОГУ 136

В. П. Леонов

БИБЛИОГРАФСКА ТРАНСФОРМАЦИЈА ЗНАЊА 145

Алисија Гарсија Медина, Тереса Касо
НОВА БИБЛИОТЕКА ХИБРИДНЕ УМЕТНОСТИ: ШТАМПАНИ МАТЕРИЈАЛИ И ВИРТУЕЛНА ИНФОРМАЦИЈА 153

Франсис Сејерстед
СЛОБОДА ИНФОРМАЦИЈЕ У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ 160

С. Г. Богацка
АУТОРСКО ПРАВО У БИБЛИОТЕЧКОЈ ДЕЛАТНОСТИ 168

Мајлис Бремер-Лааманен
ПОВЕЗИВАЊЕ СА ПРОШЛОШЋУ – ДИГИТАЛИЗАЦИЈА НОВИНА У НОРДИЈСКИМ ЗЕМЉАМА 176

Гите Ларсен
КОНТИНУИРАНИ ПРОФЕСИОНАЛНИ РАЗВОЈ: ТРЕНДОВИ И ПЕРСПЕКТИВЕ У НОРДИЈСКОМ КОНТЕКСТУ 181

Кирстен Дротнер
ИНОВАЦИЈЕ У БИБЛИОТЕКАМА ЗА ДРУШТВО ЗНАЊА 191

Гледис-Ен Велс, Ричард Пирс-Мозес
ОД БИБЛИОГРАФА ДО КУСТОСА 197

Марија Јованцаи
ГАЛЕРИЈА МАТИЦЕ СРПСКЕ У СВЕТЛУ БИБЛИОГРАФСКИХ ПОДАТАКА 208

Катица Шкорић
ЧЕТВРТ ВЕКА *АРХЕОГРАФСКИХ ПРИЛОГА* НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ СРБИЈЕ У БЕОГРАДУ ..211

Душица Грбић
КАТАЛОГ ЋИРИЛИЧКИХ ШТАМПАНИХ КЊИГА 15–18. ВЕКА У ЗБИРКАМА НАЦИОНАЛНЕ БИБЛИОТЕКЕ У ВАРШАВИ 216

Гордана Ђилас
ОД ЗАВИЧАЈНОГ КА УНИВЕРЗАЛНОМ 221

РЕГИСТАР 225

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА 2005. ГОДИНУ

Библиотека Матице српске (БМС) успешно је остварила свој Програм рада у 2005. години, послујући у складу са Законом о библиотечкој делатности, Законом о културним добрима, Законом о Матици српској, Законом о јавним службама, Законом о делатностима од општег интереса у области културе, Законом о утврђивању одређених надлежности аутономне покрајине и одговарајућим подзаконским прописима.

Делатност БМС финансирана је из републичког буџета, преко Министарства културе, а део средстава обезбедило је Министарство за науку и технологију. Матичне функције финансиране су преко покрајинског Секретаријата за образовање и културу.

*

Управни одбор БМС радио је у саставу: проф. др Марија Клеут, председник, и чланови др Драган Станић, мр Мирослав Ранков, мр Душица Грбић и Ђорђе Виловски.

Управни одбор усвојио је Извештај о раду БМС у 2004. години, Годишњи рачун БМС за 2004. годину, Финансијски план БМС за 2005. годину, План набавки БМС у 2005. години, Концепцију библиографског рада у БМС, Елаборат о умрежавању библиотека у Војводини, Оснивачко писмо о Награди „Сретен Марић“, предлог споразума о сарадњи са Универзитетском библиотеком „Етвеш Лоранд“ из Будимпеште, Програм рада БМС у 2006. години, Основе финансијског плана БМС за 2006. годину и Инвестициони програм изградње зграде БМС (XIV измене и допуне).

Надзорни одбор радио је у саставу: Дејан Живанац, председник, и чланови Боривој Јуришин и Радован Мићић.

Надзорни одбор размотрио је Годишњи рачун БМС за 2004. годину, Финансијски план БМС за 2005. годину и План набавки БМС за 2005. годину и предложио Управном одбору да сва три документа усвоји.

*

У оквиру пројекта Опис ћирилских рукописних књига БМС рађено је на опису рукописних зборника БМС. Публикован је први том каталога Српске књиге БМС 1801-1867. Из Донације Никол и Сретена Марића обрађене су 502 књиге, а из Библиотеке Бачке епархије 484 књиге. Из збирке Владимира Отовића обрађено је 555 књига и 62 текста о Његошу, а из Библиотеке Бошка Петровића именски је каталогизовано 729 књига.

*

Свим видовима набавке БМС је примила и у своје збирке укључила 57.976 публикација. Обавезни примерак размењивала је са Народном библиотеком Србије и Централном народном библиотеком Црне Горе "Ђурђе Црнојевић", а публикације је слала и Универзитетској библиотеци "Светозар Марковић" у Београду и Народној и универзитетској библиотеци "Петар Кочић" у Бањалуци. За библиотеку у Приштини спаковано је укупно 6.788 публикација. Настављена је контрола достављања обавезног примерка.

Купљене су 2.064 публикације за БМС.

Разменом из иностранства примљено је 2.233 књиге, 297 јединица посебних збирки и 4.332 броја периодике. Партнерима у размени, лекторатима за српски језик и српским библиотекама у иностранству послато је 4.026 књига и 7.149 бројева периодике.

БМС је добила на поклон 13.017 публикација, од којих је у своје збирке укључила 5.171 књигу, 2.395 јединица посебних збирки и 1.618 бројева периодике.

Крајем 2005. године БМС је добила на поклон библиотеку академика Бериславa М. Берића са око 1.000 књига, као и библиотеку Божидара Тимотијевића.

Примљено је 367 књига из депозита ФАО и УНЕСКО.

У оквиру координиране набавке БМС је добила 178 бројева страних часописа.

*

Ажурно је обављана именска, предметна и децимална обрада нових публикација, уз истовремену ревизију збирки. Укупно је обрађено 64.499 публикација (књиге, наслови периодике, текстови из часописа, ноте, гео-

графске карте и планови, плоче, ситни и документациони материјал и друге публикације).

Урађено је 2.244 CIP записа.

Рађиговано је 22.919 и уједначено 947 записа.

Настављен је рад у систему узајамне каталогизације у оквиру пројекта Виртуелна библиотека Србије чији је носилац Народна библиотека Србије. Из узајамног каталога (COBIB.SR) преузето је 9.299 записа.

Формирано је 43.715 предметних и 49.235 децималних одредница. У Завичајној збирци Војводине настављено је попуњавање, обрада и заштита публикација. Библиографски је обрађено 85 књига за текућу Библиографију књига у Војводини. Настављена је аналитичка обрада периодике и обрада публикација посебних збирки.

*

Настављен је пројекат ревизије и ретроспективне обраде са књигом у руци (конверзија електронског каталога започета 1992. године). У току 2005. године ревизијом и ретроспективном обрадом обухваћено је укупно 11.851 књига, 2.203 публикације посебних збирки и 22 годишта периодике.

До сада је обављена ревизија и ретроспективна обрада 559.247 публикација, 422.507 књига, 44.648 годишта периодике и 92.092 публикације посебних збирки.

*

У локалној компјутерској бази БМС 31. децембра 2005. године било је укупно 876.723 записа (673.994 књиге, 23.019 наслова периодике, 129.358 текстова из часописа и 50.352 публикације посебних збирки). Сваки од ових записа претражив је по стотинак параметара.

Током 2005. године БМС је обогатила своју електронску базу са 48.655 записа.

*

У 2005. години у БМС се учланило 4.232 корисника. У читаоници за периодику и истраживачки рад, у општој читаоници и читаоници за научни рад коришћено је 31.062 публикације.

У топографском каталогу књига евидентирано је 31.801 монографска публикација, а у топографском каталогу периодике 3.303 годишта часописа и недељних листова и 25.500 бројева дневних листова.

*

У Рефералном центру БМС обављено је 477 тематских претраживања из страних база података (базе података на компактним дискови-

ма, КоBSON-ови сервиси, Интернет, DIALOG), а издвојен је 3.101 запис са апстрактима и 480 чланака у пуном тексту. Међубиблиотечком позајмицом из иностранства (SUBITO, British Library и друге стране библиотеке) поручено је 325 публикација.

Обављено је 101 претраживање цитираности у Индексима научних цитата на захтев корисника и нађено 3.119 цитата.

Према уговору са Покрајинским секретаријатом за науку истражена је цитираност 1.073 истраживача из Војводине и пронађено је 16.711 цитата.

За међународну базу АГРИС унесена су 1.482 записа.

*

Обављена је конзервација 25.336 и рестаурација 24.886 страница ритетних публикација. Урађено је 70.596 микроснимака. Рађена је и заштита публикација Педагошког музеја из Београда, Архива САНУ, Градске библиотеке из Новог Сада, Општине Оџаци, Музеја Војводине и Спомен-збирке Павла Бељанског.

*

У оквиру законских обавеза из домена матичних функција БМС је пратила и помагала рад и развој високошколских и народних библиотека у Војводини. Организовано је полагање стручних испита у пролећном и јесењем року, које је успешно положило 45 кандидата.

*

Изложбама и каталозима обележено је 15 значајних јубилеја из наше и светске културне баштине, а приређена је и изложба Проучавање синтаксе српског језика.

*

Објављен је каталог Српске књиге БМС 1801-1867, Библиографија књига у Војводини за 2003. годину, Годишњак БМС за 2004. годину, Анализа рада народних библиотека у Војводини за 2004. годину, Анализа рада високошколских библиотека у Војводини за 2004. годину, Билтен приновљених књига на страним језицима (два броја), Вести: гласило БМС (четири броја), каталози изложби (од броја 102 до 115), као и електронско издање Аритметике Василија Дамјановића (са Математичким институтом САНУ).

*

Настављена је градња нове зграде БМС која има укупно 4.300 m², са 3.735 m² корисне површине. За ову намену у Министарству културе издвојено је 10 милиона динара. Уплаћена је прва рата од 2,5 милиона динара. Повезани су и уређени стари и нови каталошки простор који чине целину, а повезани су и магацински простори на I и II спрату. Отворена је нова читаоница за научни рад на 110 m², са 32 места за кориснике. Због потешкоћа у обезбеђивању укупног износа радови су поново прекинути.

*

Укупну делатност БМС редовно су пратили дневни и други листови, радио и телевизијске станице.

БМС је посетило неколико група студената, библиотекара и научних радника из наше земље и иностранства, којима су приказани историјски развој Библиотеке и њене савремене функције.

СТАРА И РЕТКА КЊИГА И ЛЕГАТИ

У оквиру пројекта *Опис ћирилских рукописних књига БМС* рађени су послови на прикупљању грађе и опису рукописних зборника БМС. Каталошки описи ових рукописа и научни прилози о њима чиниће једанаесту књигу у серији *Ћирилске рукописне књиге БМС*.

Из збирке штампаних публикација 16-17. века на страним језицима у електронској бази обрађено је 5 књига, а 86 записа је редиговано.

Припремљен је и публикован први том каталога *Српске књиге Библиотеке Матице српске 1801-1867* (одреднице А-Љ), који се појавио као трећа књига у едицији *Каталог старих и ретких књига БМС*.

Обрађен је 41 наслов (49 годишта, 109 бројева) ретких периодичних публикација. Обрађено је 5 накнадно пронађених књига из збирки Саве Текелије (2) и Текелијанума (3), као и једна књига из 19. века на мађарском језику. Из Донације Никол и Сретена Марића обрађене су 502 књиге, примљено је још 20 књига са 3 привеза. Из библиотеке Бачке епархије у Новом Саду каталогизиране су 484 књиге, а 220 записа је редиговано. Из библиотеке Српске православне велике гимназије у Новом Саду обрађена је једна књига. Примљена је и смештена библиотека Владимира Отовића. Из ове збирке инвентарисано је и обрађено 555 књига и аналитички су обрађена 62 текста о Његошу. Из библиотеке Бошка Петровића 729 књига је именски каталогизирано (први унос података). Обрађено је 856 наслова на микро-

филму. Електронски је каталогизирано и 19 књига из основног фонда БМС.

У Читаоници за раритете издато је на коришћење 358 књига, 99 наслова периодичних публикација и 24 микрофилма. Од публикација из осталих збирки овде је читано 399 књига и 129 наслова периодике.

НАБАВКА И РАЗМЕНА ПУБЛИКАЦИЈА

Током 2005. године БМС је свим видовима набавке (обавезни примерак, куповина, размена, поклон, депозит) примила и у своје збирке укључила укупно 57.976 публикација (18.636 књига, 6.833 јединице посебних збирки и 32.507 бројева периодике). Обавезним примерком примљено је 39.229, куповином 2.242, разменом 6.954, поклоном 9.184 и депозитом 367 публикација.

Обавезни примерак

Обавезним примерком збирке БМС обогаћене су са 9.876 књига, 26.027 бројева новина и часописа и 3.326 јединица посебних збирки.

Обавезним примерком прикупљено је из војвођанских штампарија 69.782 публикације. У збирке БМС укључено је 3.011 књига, 10.184 бројева периодике и 1.395 јединица посебних збирки.

Обавезним примерком од Народне библиотеке Србије примљено је 6.680 књига, 13.882 бројева периодике и 1.910 публикација за посебне збирке, а из Централне народне библиотеке "Ђурђе Црнојевић" са Цетиња 185 књига, 21 јединица посебних збирки и 1.961 број периодике.

Из обавезног примерка Војводине Народној библиотеци Србије, Централној народној библиотеци "Ђурђе Црнојевић" са Цетиња и Универзитетској библиотеци "Светозар Марковић" у Београду упућено је 28.267 публикација, а за библиотеку у Приштини спаковано је укупно 6.788 публикација. Преостале публикације распоређују се за слање у размену и за поклоне другим библиотекама.

У оквиру контроле достављања обавезног примерка упућени су спискови рекламација за непристигле публикације на адресе 62 штампарије у Војводини.

Куповина

БМС је куповином употпунила своје збирке са 1.027 књига, 762 јединице посебних збирки и 275 бројева антикварне периодике.

У оквиру координиране набавке (КоБСОН) у БМС је стигло 178 бројева страних научних часописа.

Размена

Разменом са иностраним библиотекама током 2005. године примљено је 6.862 публикације (2.233 књиге, 297 публикација за посебне збирке и 4.332 броја периодике), а из земље 92 публикације.

Иностраним партнерима у размени и лекторатима за српски језик послато је 4.026 књига и 7.149 бројева периодике (од овог броја Народној и универзитетској библиотеци "Петар Кочић" у Бања Луци упућено је 853 књиге и 2.909 бројева периодике) а домаћим библиотекама 139 књига и 740 бројева периодике.

Поклон

БМС је на поклон примила 13.017 публикација на разним језицима. Након провере, у збирке је укључено укупно 9.184 публикације (5.171 књига, 2.395 јединица посебних збирки и 1.618 бројева периодике). Преостале публикације за које је утврђено да их БМС поседује распоређују се за поклоне другим библиотекама и за слање у размену.

Крајем 2005. године БМС је добила на поклон библиотеку академика Бериславa М. Берића са око 1.000 књига, као и библиотеку песника Божидара Тимотијевића.

БМС је послала на поклон институцијама и појединцима 8.630 публикација, издања Библиотеке Матице српске као и књиге из дупликата БМС. Упућени су поклони Централној библиотеци Универзитета у Новом Саду (373 публикације), Манастиру Ћелије (40), Народној библиотеци „Филип Вишњић“ у Бијељини (343), Гимназији „Доситеј Обрадовић“ у Темишвару (75), Народној библиотеци у Србобрану (289), *Bibliothèque des élèves – Lycée du Nord*, Wiltz – Луксембург (59), Библиотеци у Кањижи (273), Православној класичној гимназији у Москви (85), Народној библиотеци „Вељко Петровић“ у Бачкој Паланци (319), Библиотеци у Кнежевим Виноградима, Хрватска (357), Медицинском факултету у Приштини (305), Факултету за услужни бизнис у Сремској Каменици (122), Радио Београду за акцију „Књига солидарности“ (1.100), Српској читаоници у Турији (142), Културном центру при Амбасади СЦГ у Ослу (213), ОШ у Грачаници (184), ОШ у Великој Хочи (188), Народној библиотеци „Доситеј Обрадовић“ у Старој Пазови (400) и Православном Богословском факултету у Београду (62 публикације). БМС је библиотекама и научним радницима у нашој земљи на поклон послала и 3.701 примерак својих издања књига и периодике.

Депозитом ФАО и УНЕСКО примљено је 367 публикација.

ЕЛЕКТРОНСКА КАТАЛОШКО-БИБЛИОГРАФСКА ОБРАДА ПУБЛИКАЦИЈА

У току 2005. године ажурно су обављани послови на изради електронског каталога БМС. Именски, предметно и децимално обрађиване су публикације из текућег прилива, а настављена је и обрада и истовремена ревизија књига чији се подаци не налазе у електронској бази.

Укупно је обрађено 64.499 публикација (књиге, периодика, ноте, географске карте и планови, плоче, ситни и документациони материјал и друге публикације). Урађена су 2.244 CIP-записа. Редиговано је 22.919 и уједначено 947 записа, у циљу побољшавања квалитета, прецизности и информативности електронског каталога БМС. Формирано је 43.715 предметних и 49.235 децималних одредница. Каталошко-библиографски је обрађено 85 књига.

Сви записи су у електронском каталогу БМС, а истовремено су и у узајамној бази Виртуелне библиотеке Србије. Тако БМС учествује у припреми текуће библиографије Србије.

Настављен је рад у систему узајамне каталогизације у оквиру Виртуелне библиотеке Србије. Из узајамног каталога преузето је 9.299 записа.

Објављена су два броја *Билтена приновљених књига на страним језицима* и *Библиографија књига у Војводини* за 2003. годину.

Настављена је аналитичка обрада прилога објављених у периодици. База података БМС обогаћена је подацима о текстовима из нових бројева периодичних публикација које издаје Матица српска (*Летопис Матице српске* и девет научних зборника), *Годишњак Библиотеке Матице српске* и око 170 наслова текућих серијских публикација које излазе у Војводини (укупно 25.747 нових електронских записа).

У Завичајној збирци Војводине настављено је попуњавање, обрада и заштита публикација у новим бољим условима.

Евидентиране су допуне за 679 наслова, 1.937 годишта нове и старе периодике са 4.379 бројева. Ревидирано је 55 наслова, 979 годишта са 4.308 бројева.

За Картографску збирку, Збирку музикалија, Ликовно-графичку и Збирку ситног и документационог материјала укупно је примљено 2.537 публикација. Информисано је и услужено 320 корисника са 536 публикација. Уложено је у магацин након обраде и коришћења укупно 6.579 пуб-

ликација. Евидентирано је 868 периодичних публикација.

Средином марта 2005. године започето је пресељење публикација из „Чешког магацина“ у део приземља нове зграде БМС. Сеоба је почела пресељењем монографских публикација Завичајне збирке, затим и посебних збирки.

До сада у сегмент за посебне збирке пренете су монографске публикације из „Чешког магацина“ и све публикације Збирке ситног и документационог материјала, све публикације Збирке музикалија, велики број публикација ликовно-графичке збирке. За сеобу су остале металне касете са ладлама и картографско-географске публикације и део Ликовно-графичке збирке.

Завршетком магацинског и радног простора и побољшањем услова рада, посебне збирке добијају адекватне услове за чување, обраду и коришћење публикација, а библиотечки радници боље услове рада.

ПРОЈЕКАТ КОНВЕРЗИЈЕ ЛИСНОГ КАТАЛОГА

БМС је наставила Пројекат конверзије лисног каталога који се ради са књигом у руци од 1992. године (ретроспектива). Приликом ретроспективног уноса података у електронски каталог обавља се и истовремена ревизија збирки, која је тако организована да је омогућено непрекидно информисање и услуживање читалаца.

У току 2005. године ревизијом и ретроспективном обрадом обухваћено је укупно 11.851 књига, 22 годишта периодике и 2.203 јединице посебних збирки.

До сада је обављена ревизија и ретроспективна обрада 559.247 публикација (422.507 књига, 44.648 годишта периодике и 92.092 публикације посебних збирки).

ЕЛЕКТРОНСКИ КАТАЛОГ

Настављен је рад у систему узајамне каталогизације, у оквиру пројекта *Виртуелна библиотека Србије*. Обавезни примерак обрађиван је само на једном месту, а Народна библиотека Србије и БМС су међусобно преузимале записе. Групе редакторе уједначавале су обраду у узајамном каталогу. Из заједничке електронске базе података БМС је преузела 9.299 записа.

У компјутерској бази БМС на крају децембра 2005. године било је укупно 876.723 записа (673.994 књиге, 23.019 наслова периодике, 129.358 текстова из часописа и 50.352 публикације посебних збирки).

Током 2005. године БМС је обогатила своју електронску базу са 48.655 записа.

Електронски каталог БМС био је доступан на Интернету, на адреси http://bmsalf.ns.ac.yu/cobiss/. Веза са Интернетом остваривана је у оквиру Академске мреже Србије, а обезбеђен је и приступ посредством EUNET-а. Интернет је највише коришћен за претраживање јавно доступних каталога великих светских библиотека и издавачких кућа, као и за размену електронске поште.

Електронска база БМС која чини основу узајамног каталога Србије, формираног у Народној библиотеци Србије, у оквиру ВБС доступна је и преко адресе http://vbs.nbs.bg.ac.yu/cobiss/.

БМС је ажурно одржавала свој Интернет сајт, на адреси www.bms.ns.ac.yu, одакле је омогућен приступ електронском каталогу БМС, бази узајамне каталогизације и њеним учесницима.

ЧУВАЊЕ И КОРИШЋЕЊЕ ПУБЛИКАЦИЈА

У току 2005. године у БМС учланила су се 4.232 читаоца. Међу њима најбројнији су студенти - 2.976 (70%), запослени разних професија - 428 (10,1%), матуранти - 273 (6,4%) и магистранти - 228 (5,3%).

У читаоницама су коришћене 31.062 публикације. И у овој години запажено је веће занимање за књиге и чланке из области друштвених наука и примењених наука, уз константно интересовање за дела из области књижевности, историје и географије. Највише су коришћене публикације на српском и на енглеском језику.

Библиотекари информатори реализовали су 570 примљених захтева за међубиблиотечку позајмицу књига и 205 захтева за копије из часописа, листова и књига. Другим библиотекама послали су 88 захтева за међубиблиотечку позајмицу књига и за копије из часописа и књига, ради потреба читалаца Библиотеке. Пружали су каталошке, референсне и информације из библиграфских извора и литературе, тематски су претраживали Електронски каталог Библиотеке, Узајамну библиографско-каталошку базу података COBIB.SR и локалне базе података и састављали библиографске исписе из Електронског каталога. Уз то, припремали су библиотечки материјал за снимање телевизијских емисија, примали групе студе-

ната и матураната и упознавали их са коришћењем информација и публикација у Библиотеци.

Топографски су евидентирани 31.801 књига, 3.303 годишта часописа и недељних листова са 32.500 бројева и 845 месечних комплета дневних листова са 25.500 бројева. Нове књиге и текуће публикације основног примерка, легата и рекаталогизоване књиге смештене су у магацине. Публикације које су биле коришћене ажурно су улагане у магацине.

Континуирано су издвајане и предаване књиговезници публикације које се кориче или им је било потребно прекоричавање.

У Чешком магацину настављен је рад на преуређењу смештаја. Издвојене су и засебно смештене неактуелне публикације и у ослобођени простор адекватно су смештене књиге на страним језицима и текуће публикације. Књиге Завичајне збирке припремљене су за преношење из Чешког магацина у магацински простор у новој згради. У магацин Завичајне збирке уложене су књиге I и IV формата, уз претходну топографску контролу. Из Чешког магацина пренети су у нови магацински простор каталози посебних збирки.

У првом тромесечју урађена је ревизија приручника у одељењима Библиотеке и сачињен је извештај о задужењима чланова који књиге користе за научни рад.

За потребе читалаца и служби Библиотеке урађена је 247.941 ксерокопија.

РЕФЕРАЛНИ ЦЕНТАР

SC-AGRIS

У изради базе података Србије и Црне Горе о публикованим изворима информација и полупубликацијама из пољопривредних наука (SC-AGRIS) прегледано је 2.312 документационих јединица; од тога су за обраду издвојене и обрађене 1.482 јединице. Сви преузети апстракти су лекторисани. На магнетни медиј је унето и у Рим трансферовано 1.482 записа.

Истраживање цитираности радова научних истраживача на територији АП Војводине

Десетог децембра 2004. године БМС је потписала уговор са Покрајинским секретаријатом за науку и технолошки развој за реализацију пројекта „Израда прегледа цитираности научних истраживача на територији Аутономне Покрајине Војводине“.

У јануару 2005. године од Покрајинског секретаријата за науку и технолошки развој стигли су штампани картони истраживача из разних институција, а у марту компакт диск са 1.539 картона истраживача Војводине. У јуну је стигао нови компакт диск са ажурираним подацима који садржи 2.030 електронских картона истраживача. У почетку је цитираност праћена из штампаних картона истраживача.

Разрађен је програм за праћење цитираности користећи картоне истраживача у електронском облику који су достављени Покрајинском секретаријату за науку АП Војводине. Урађен је попис првих аутора на објављеним радовима по којима се прати цитираност. Цитираност је истражена за сваког аутора од првог објављеног рада у папирној верзији до 1979, на компакт дисковима 1980-1999. и у WOS – Expanded на Интернету 2000-2004.

Укупно је истражена цитираност за 1.073 истраживача Војводине, од којих је 712 истраживача са Универзитета у Новом Саду. Пронађено је укупно 16.711 цитата и самоцитата (11.524 цитата и 5.187 самоцитата).

Укупни бројчани подаци за сваког аутора, као и број њихових цитата и самоцитата похрањени су на хард диск Рефералног центра и на компакт диск. Направљени су спискови аутора по институцијама и областима.

Истраживање цитираности на лични захтев

БМС је (поред Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ у Београду) центар за испитивање цитираности радова у Индексима научних цитата и поседује највећу збирку Индекса у земљи.

На захтев корисника из Новог Сада, Београда и других градова обављено је 101 претраживање цитираности радова научника у иностраним часописима према бази Science Citation Index (у папирној верзији, на компактним дисковима и на Интернету - Web of Science) и пронађено је 3.119 цитата, чији библиографски подаци су прослеђени ауторима.

Тематска претраживања

Тематска претраживања из страних база података су обављена у базама података на компактним дисковима (SCI CD) и на Интернету (Google, AGRIS, KoBSON као и електронски сервиси KoBSON-a: Science Direct, WOS, EBSCO, Scopus и друге). Било је 477 претраживања, а издвојен је 3.101 запис са апстрактима који су штампани или снимани на дискете. Издвојено је 480 full text чланака у горе наведеним базама који су штампани или снимани на компакт дискове. Са разних сајтова на захтев корисника са Интернета штампано је 30 страница.

У Диалог-у је било 4 претраживања у разним базама, а тестирана је база Arts & Humanities Citation Index.

Међубиблиотечка позајмица са иностранством

Из SUBITO (Document Delivery Services – Немачка) који је најуспешнији систем за међубиблиотечку позајмицу и брзу испоруку чланака електронским путем, поручено је 219 копија које су стигле за мање од 72 сата, као и 67 књига, а из BLDSC - Енглеска поручено је 8 копија и 26 књига. По једна копија набављена је из Мађарске, Немачке и Хрватске, а путем ИФЛА купона набављена је по једна књига из Немачке и Аустрије.

У оквиру расподеле за међубиблиотечку позајмицу са иностранством за 2005. годину добили смо од Народне библиотеке Србије 30 ИФЛА ваучера за плаћање позајмице са библиотекама у свету.

Издавање примарног материјала из збирки Рефералног центра

У читаоници Рефералног центра из наших збирки коришћене су 432 публикације (докторски, магистарски радови, научно-истраживачки пројекти и ЈУС стандарди).

У 2005. години Министарство за науку, технологију и развој Републике Србије наставило је да финансира претплату на стране базе података, у оквиру Конзорцијума библиотека Србије за обједињену набавку (KoBSON) и сада су доступне следеће базе података: Web of Science, Ebsco Publishing, SciFinder, Springer Link, Institute of Physics, Emerald, ProQuest, Science Direct, Scopus и др., а очекује се реализација приступа осталим базама. Министарство финансира набавку компакт дискова, часописа у папирној форми, а део средстава одобрен је и за међубиблиотечку позајмицу.

Осим наведених база у БМС може се претраживати и хост DIALOG, који садржи преко 450 страних база података.

Збирка компакт дискова који се чувају у Рефералном центру допуњена је са 117 компакт дискова монографских публикација као и 32 књиге са компакт дисковима.

Из Народне библиотеке Србије у оквиру KoBSON набавке стигли су компакт дискови за 2004. годину за Social Sciences Citation Index и Arts and Humanities Citation Index као и Science Citation Index за 2003. годину. Пристигло је 36 дискова EBSCO периодике и 6 дискова AGRIS базе од 2000. до 2003. године.

ЗАШТИТА ПУБЛИКАЦИЈА

Током 2005. године у Одељењу заштите публикација БМС спровођене су предвиђене мере заштите према усвојеном Програму рада. Обављени су послови везани за заштиту раритетних и угрожених рукописа и књига из БМС, Педагошког музеја из Београда, Архива САНУ из Београда, Градске библиотеке из Новог Сада, Општинске управе Општине Оџаци, Музеја Војводине и Спомен збирке Павла Бељанског са одређивањем степена оштећености и спровођењем неопходних мера конзерваторско-рестаураторске заштите. Завршена је конзервација и рестаурација три веома оштећене рукописне књиге Циркуларног Протокола сенћанске цркве које су сада са полукожним повезима и полукожном кутијом-књигом која ће их заштити-ти, објединити и омогућити безбедан смештај и коришћење. У овом периоду обављена је посета Библиотеци Српске велике гимназије карловачке и са Одељењем старе и ретке књиге и легата формирано и упућено мишљење о унапређењу очувања, заштите и коришћења ове Спомен-библиотеке. Са Општинском управом Општине Оџаци договорен је и завршен посао о књиговезачкој заштити матичних књига са неопходним поправкама оштећених листова и преповезивањем у тврд повез са златотиском 82 оштећена примерка. Набављен је и дигитални апарат DSC-R1 који ће бити повезан са микрофилмском камером и омогућити дигитализацију старих и ретких књига до А4 формата, као и веома квалитетни папири за конзервацију и рестаурацију културних добара француске фирме Canson и италијанске фирме Fabriano.

Послови заштите, који су у овом периоду обављени у лабораторији Одељења заштите публикација БМС, обухватили су конзервацију 25.336 и рестаурацију 24.886 оштећених страница раритетних рукописа и књига. Након њиховог спровођења, поступцима који се односе на заштиту кожних или полукожних повеза као и на израду повеза уз реконструкцију према оригиналу, повезано је или преповезано 85 раритетних књига.

У фотолабораторији је настављено микрофилмовање књига библиотеке Саве Текелије, као и микрофилмовање појединих одабраних ретких или оштећених примерака. У овом периоду израђено је 70.596 микроснимака на микрофилмовима 16 и 35mm у архивском квалитету, израђено је 1.450 фотографија и 910 принтер копија за потребе корисника. Обављено је и развијање 45 ролни мастер микрофилмова за архивирање и спроведена њихова контрола квалитета.

У књиговезници је у тврд повез са златотиском повезано 590 томова новина. Повезана су или преповезана и 1.252 тома часописа, 1.040 примерака разних публикација и 1.298 примерака умножене грађе. За публика-

ције које се не кориче израђено је 2.340 заштитних фасцикли и 110 заштитних кутија. Накашир ана су 602 примерка за изложбе, израђено 1.360 коверата, 995 међаша, 457 заштитних омота, у позлати отиснуто 1.559 наслова, поправљене 304 публикације и 163 оштећена листа, нумерисано 20.016 бројева и обављени други неопходни књиговезачки послови.

МАТИЧНИ ПОСЛОВИ

У 2005. години БМС је обављала матичне послове и организовала је полагање стручних испита за библиотеке у Војводини у складу са својим законским обавезама из домена матичних функција.

На основу прикупљених статистичких и текстуалних извештаја, у сарадњи са окружним матичним библиотекама, урађена је и публикована *Анализа рада народних библиотека у Војводини за 2004.* годину, као и *Анализа рада високошколских библиотека у Војводини за 2004.* годину. Статистички подаци унети су на рачунар у оквиру програмског пакета *Мрежа библиотека Србије.*

Организован је састанак руководилаца матичних служби библиотека у Војводини на коме је размотрен План обављања матичних функција БМС у 2005. години.

Урађен је *Елаборат о умрежавању библиотека у Војводини*, који је достављен Народној библиотеци Србије, окружним матичним библиотекама у Новом Саду, Сомбору, Кикинди, Зрењанину, Сремској Митровици, Панчеву и Суботици, председнику Извршног већа АП Војводине и покрајинском секретару за науку и технолошки развој, као и информација *БМС и стварање Виртуелне библиотеке Србије.*

На семинару за библиотекаре високошколских библиотека у Војводини размотрене су теме *Коришћење електронских часописа у високошколским библиотекама* и *Обрада публикација на CD-ROM-у.*

Обављени су стручни надзори у библиотечким јединицама Одсека за историју, Одсека за англистику, Одсека за хунгарологију, Департмана за математику и информатику, Департмана за физику у Новом Саду, Више школе за образовање васпитача у Суботици и Техничког факултета "Михајло Пупин" у Зрењанину, као и у окружним библиотекама у Новом Саду, Сремској Митровици, Кикинди, Сомбору, Панчеву, Зрењанину и Суботици.

На захтев Министарства културе Србије и Покрајинског секретаријата за образовање и културу обављен је ванредни надзор у Народној библиотеци "Јован Поповић" у Кикинди.

Редовно је одржавана оперативност рачунарског система и обављана је заштита електронске базе података БМС. Настављено је коришћење и дорада програмског пакета COBISS. Из рачунарског система припремљени су за штампу *Библиографија књига у Војводини* за 2003. годину, каталог *Српске књиге БМС 1801-1867. године, Билтен приновљених књига на страним језицима* (два броја), инвентарне и топографске књиге и спискови публикација. На персоналном рачунару припремљени су каталози изложби и извештаји. Скенирана је *Аритметика* Василија Дамјановића (припрема за електронско издање), као и 580 страна преписа *Душановог законика*.

У читаоници стручне литературе примане су нове књиге и часописи из области библиотекарства и информатике и услужено је 135 корисника.

Пригодним изложбама и пратећим каталозима обележено је петнаест јубилеја из домаће и светске културе.

Припремљена су четири броја *Вести: гласила Библиотеке Матице српске*.

СТРУЧНИ ИСПИТИ У БМС У 2005. ГОДИНИ

БМС је организовала полагање стручних испита у библиотечкој делатности у пролећном и јесењем испитном року 2005. године, сагласно Закону о утврђивању одређених надлежности аутономне покрајине, Решењу о образовању Комисије за полагање стручног испита за запослене у библиотекама, Правилнику о програму стручног испита у библиотечкој делатности и начину његовог полагања и Правилнику о измени правилника о програму стручног испита у библиотечкој делатности и начину његовог полагања.

Комисија за полагање стручног испита радила је у следећем саставу: др Жељко Вучковић (председник и испитивач за предмет Основи библиотекарства), Радован Мићић (заменик председника и испитивач за предмет Основи библиотечке информатике), мр Ружица Симин-Допуђа (стални члан), Ђорђе Виловски (испитивач за Уставно уређење и прописе), Марија Маховац (Алфабетски каталог), Нада Новаков (Стварни каталози), Марија Јованцаи (Основи библиографије) и мр Душица Грбић (Основи историје писма, књиге и библиотека).

Инструктивни семинари за кандидате почетнике у раду организовани су од 4. до 8. априла и од 10. до 14. октобра 2005. године, у просторијама Рефералног центра БМС, где су одржане и све друге испитне активности. Консултативни семинари, за све кандидате, одржани су од 9. до 13. маја и

од 7. до 11. новембра 2005. године.

Током семинара предавачи су користили рачунарску опрему и видеобим, презентујући примере из електронске базе БМС. Прво предавање било је посвећено историјату и савременим функцијама БМС, уз презентацију њеног Интернет сајта www.bms.ns.ac.yu.

Полагању испита приступило је 25 кандидата у пролећном и 20 у јесењем року. Испит је почео полагањем предмета Алфабетски каталог и Стварни каталози (усмени испит и практична провера знања из именске, предметне и децималне обраде публикација).

Полагање осталих предмета настављено је по следећем распореду: Основи библиотекарства, Уставно уређење и прописи, Историја писма, књиге и библиотека, Основи библиографије и Основи библиотечке информатике.

У пролећном року звање библиотекара стекло је 14 кандидата, звање вишег књижничара 4 кандидата и звање књижничара 6 кандидата, са општом просечном оценом 4,23.

У јесењем року звање библиотекара стекло је 12 кандидата, звање вишег књижничара један кандидат и звање књижничара седам кандидата, са општом просечном оценом 4,01.

Уверења о положеном стручном испиту уручена су у Свечаној сали Матице српске 31. маја и 29. новембра 2005. године. Уз кандидате, свечаности су присуствовали чланови испитне комисије и управник БМС Миро Вуксановић, који је поздравио присутне и уручио уверења.

ИЗДАВАЧКА ДЕЛАТНОСТ

У 2005. години БМС је објавила следећа издања:

Каталог старих и ретких књига БМС

Књига III: Финка Пјевач, Јасна Карталовић (редактори): *Српске књиге Библиотеке Матице српске: 1801-1867.* Том 1, А-Љ;

Марија Јованцаи (редактор), Љиљана Крајшић (редактор записа), Ката Мирић (редактор записа), Каталин Рафа, Весна Укропина: *Библиографија књига у Војводини* за 2003. годину;

Годишњак Библиотеке Матице српске за 2004. годину;

Билтен приновљених књига на страним језицима (два броја);

Анализа рада народних библиотека у Војводини за 2004. годину;

Анализа рада високошколских библиотека у Војводини за 2004. годину;

Вести: гласило Библиотеке Матице српске (четири броја);

Четрнаест *каталога изложби* Библиотеке Матице српске (од броја 102 до броја 115);

Заједничко електронско издање са Математичким институтом САНУ

Василије Дамјановић: *Аритметика* (из 1767. године).

ИЗЛОЖБЕ

БМС је пригодним изложбама и каталозима (од броја 102 до броја 115) обележила значајне јубилеје из наше и светске културне баштине. Коришћена је грађа из збирки БМС и Рукописног одељења Матице српске. Тако су обележене 125-годишњица Николаја Велимировића, 150-годишњица Стевана Сремца, 150-годишњица Живојина Мишића, 150-годишњица Стевана Мокрањца, стогодишњица Михаила Шолохова, 125-годишњица Александра Блока, стогодишњица Атиле Јожефа, Четири века *Дон Кихота*, 125-годишњица Владислава Петковића-Диса, 200-годишњица Ханса Кристијана Андерсена, стогодишњица Владана Деснице, 175-годишњица Милице Стојадиновић Српкиње, стогодишњица Жана-Пола Сартра и 150-годишњица Ивана Франка. Постављена је и изложба поводом 125 година од оснивања часописа *Невен* Ј. Јовановића Змаја. Аутори изложби су Ксенија Шуловић, Александра Драпшин и Оливера Михајловић.

Поводом међународне научне конференције *Словенске синтаксе* која је одржана од 27. до 29. октобра 2005. године у организацији Матице српске, БМС је приредила изложбу књига под насловом *Проучавања синтаксе српског језика*. Изложба је обухватала 180 радова о српској синтакси. Засебну ауторску целину у оквиру изложбе чинили су радови академика Милке Ивић.

УЧЕШЋЕ НА СКУПОВИМА, ПРИЗНАЊА

Током 2005. године библиотекари БМС учествовали су на стручним и научним скуповима, објавили нове књиге и добили признања за свој рад.

Радован Мићић учествовао је на стручном скупу *Библиотеке данас: путокази и препреке развоју* одржаном на Јахорини, на међународном научном скупу *Деца и библиотеке* у Београду, а представио је и зборник *Школске библиотеке у теорији и пракси* у Сремској Митровици.

Александар М. Петровић одбранио је докторску дисертацију *Physis и Kosmos: филозофија природе код старих и Кантов појам „технике природе“ у оптици крајње сврхе свега што јесте*, на Филозофском факултету Пале.

Гордана Ђилас објавила је пету збирку песама *Успутна станица*.

У новом стручном часопису *Јавне библиотеке* објављени су прилози др Жељка Вучковића *Кућа књига* и Радована Мићића *Референсна збирка у јавној библиотеци*.

На Скупштини Подружнице библиотекара Срема у Руми саопштење мр Душице Грбић *О формирању и попуњавању збирки старих и ретких књига у Библиотеци Матице српске* прочитао је др Жељко Вучковић.

На скупу библиотекара у Сенти др Жељко Вучковић, Петер Хајнерман и Новка Шокица-Шуваковић поднели су саопштење *Могућности система узајамне каталогизације*.

Др Жељко Вучковић објавио је две књиге, *Бизнис и морал: основи пословне етике* и *Повесница КУД „Змај“ у Иригу 1905-2005*. Вучковић је добио награду Библиотекарског друштва Србије „Стојан Новаковић“ за књигу *Менаџмент у библиотекама* (коаутор Гордана Стокић).

У издању „Филипа Вишњића“ објављена је нова књига Мира Вуксановића *Семољ земља: азбучни роман о 909 планинских назива*. За ову књигу Вуксановић је добио награду „Лаза Костић“. *Семољ земља* представљена је у Врбасу, Косјерићу, Београду, Чачку, Херцег-Новом, Колашину, Новом Саду и Сомбору.

Миро Вуксановић обављао је функцију потпредседника Матице српске.

Вуксановић је одржао Светосавску беседу у Подгорици и беседу у манастиру Прекобрђе, а говорио је на промоцији романа Мирка Ракочевића у Градској библиотеци у Новом Саду, на промоцији фототипског издања *Крфског забавника*, на промоцији *Летописа Матице српске*, на отварању Дома културе у Кањижи, на представљању књиге др Драгана Копривице *Приватни симпозијум: о роману Семољ гора Мира Вуксановића* у Београду и у Новом Саду, на промоцији књиге П. Ј. Шафарика, на представљању књиге Зорана Лакића у Врбасу и Бачком Добром Пољу, на промоцији књиге Милутина Шљиванчанина у Новом Саду, на промоцији књиге Рајка Петрова Нога у Матици српској, на представљању *Књиге о Захарији Орфелину* Лазе Чурчића у Тителу, о књизи Јована Дунђина на скупштини ДКВ, на отварању ретроспективне изложбе Божидара Бошковића у Колашину, на трибини *Антологије и вредности* у Градској библиотеци у Новом Саду, на представљању *Лирских есеја* Мирослава Егерића у Новом Саду, на трибини *Одбрана српског језика* Сајма књига у Београду, о поезији Момира

Војводића у Београду, на отварању изложбе Божидара Бошковића у Новом Саду, о поезији Благоја Баковића у Врбасу, на научном скупу о Бају Пивљанину у Плужинама, на научном скупу о Владану Десници у Београду, на свечаној академији о Стевану Сремцу у Сенти и на трибини у српском центру Свети Сава у Суботици. Вуксановић је отворио Сајам књига у Херцег-Новом. Учествовао је у раду жирија за књигу године ДКВ, жирија Сајма књига у Београду и жирија за Вукову награду. Изабран је за председника одбора манифестације о Милици Стојадиновић Српкињи и уручио награду песнику Благоју Баковићу. Као председник жирија у Темерину уручио је награду "Карољ Сирмаи" коју је постхумно добио Драгомир Попноваков.

НАГРАДА „СРЕТЕН МАРИЋ“

У салону Матице српске у Новом Саду, 1. фебруара 2005. године, Општина Косјерић и Библиотека Матице српске приредиле су свечаност у спомен на професора Сретена Марића (Косјерић, 20. II 1903 – Изер сир Крез, Турен, 27. IX 1992).

Након поздравне речи проф. др Божидара Ковачека, председника Матице српске, главни уредник *Годишњака Сретена Марића Раскршћа* Слободан Гавриловић представио је први број и примерке уручио госпођи Никол Марић, ауторима и новинарима. Свечаности су присуствовали Марићеви пријатељи и проф. др Драгослав Петровић, покрајински секретар за науку.

Управник БМС Миро Вуксановић и председник Општине Косјерић Жељко Продановић потписали су Оснивачко писмо о Награди „Сретен Марић“, саопштили имена чланова Жирија (Јовица Аћин, Зоран Стојановић и Гојко Тешић, председник) и објавили да ће награда бити уручена у Косјерићу, 22. фебруара 2005. године.

Награда „Сретен Марић“ додељује се најбољој књизи есеја, или најбољем есеју први пут објављеном на српском језику. Додељује се сваке друге године, а састоји се од повеље и новчаног износа.

Награда „Сретен Марић“ додељена је песнику, есејисти и преводиоцу Бориславу Радовићу за књигу *Читајући Вергилија* у издању Литере из Бања Луке.

Награда је уручена у културном ценру у Косјерићу, у Легату Лизе Крижанић, Марићеве сестре, 22. фебруара 2005. године. Награду су уручили Миро Вуксановић, управник БМС, и Жељко Продановић, председник Општине Косјерић. Одлуку Жирија је саопштио Зоран Стојановић. О награђеној књизи је говорио Јовица Аћин.

Свечаности је присуствовала и Марићева кћерка Катрин де Леобарди. Међу гостима је била и Драгица Мијовић, библиотекар БМС.

Следеће уручење награде биће у Новом Саду, где је Марић провео већи део свог живота као универзитетски професор и где је седиште БМС, у којој се чува Легат Никол и Сретена Марића.

Први лауреат Награде „Сретен Марић“ Борислав Радовић захвалио се пригодном беседом.

МЕЂУНАРОДНА САРАДЊА

Настављена је традиционална сарадња у размени публикација са око 320 институција из 54 земље света. Разменом из иностранства примљено је 2.233 књиге, 297 јединица посебних збирки и 4.332 броја периодике. Иностраним партнерима у размени и лекторатима за српски језик послато је 4.026 књига и 7.149 бројева периодике.

За међународну базу АГРИС унесена су 1.482 записа.

Обављана је међубиблиотечка позајмица преко Британске библиотеке у Лондону, као и преко немачког центра SUBITO.

Набављене су стране базе података, часописи и књиге на компактним дисковима. Обезбеђен је приступ иностраним базама часописа, као и хосту DIALOG.

Настављено је претраживање Индекса научних цитата на компактним дисковима и на Интернету.

БМС је обновила своје чланство у Међународној асоцијацији библиотека и библиотечких удружења (ИФЛА). На 71. Генералној конференцији ИФЛЕ, одржаној у Ослу, представник БМС био је Радивој Додеровић.

На Конференцији COBISS 2005, одржаној у Марибору, представници БМС били су Миро Вуксановић, Радован Мићић, Марија Јованцаи, Финка Пјевач, Штефанија Мађко, Мирослава Дукић и Новка Шокица-Шуваковић.

Марија Ваш и Јелена Станић боравиле су две недеље у Бечу, на стручном семинару, у организацији Аустријског културног форума. Семинар је организован на основу уговора о поклон-библиотеци Аустрије у БМС.

БМС је, у сарадњи са Катедром за библиотекарство и информатику Филолошког факултета у Београду, приредила предавање проф. др Херберта Ахлајтнера *Образовање у доба Интернета*. Предавање које је одржано у Свечаној сали Матице српске било је намењено стручњацима БМС, народних и високошколских библиотека у Војводини.

У Свечаној сали Матице српске, одржано је предавање професорке Шерил Кроу са Универзитета Колорадо у Денверу на тему *Партнерство школских и јавних библиотека: Амерички примери*, које је организовала БМС у сарадњи са Амбасадом Сједињених Америчких Држава у Београду.

БМС су посетили др Петер Шолтес из Института за славистику Словачке академије наука, као и директор Аустријског културног форума у Београду Регина Рус, која је донела нове публикације за поклон библиотеку Аустрије при БМС. У БМС је боравила и Мирјана Комадина, заменик директора Аустријског културног форума, са сарадницом Даном Џуновић.

Библиотекари БМС учествовали су на неколиким семинарима које су држали стручњаци из иностранства (у НБС и другим установама).

ИЗГРАДЊА НОВЕ ЗГРАДЕ

У 2005. години настављена је изградња нове зграде БМС, која са постојећом зградом Матице српске чини целину.

Нова зграда БМС има укупно 4.300 м². Укупна корисна површина простора износи 3.735 м².

За кориснике је уређено 300 м² (нови каталог 170 м², читаоница за научни рад са 32 места за кориснике, на 110 м² и читаоница посебних збирки 20 м²).

Нове радне просторије за посебне збирке БМС заузимају 100 м².

Машинске сале смештене су на 430 м².

Простор у сутерену заузима 795 м².

Највећи део простора намењен је смештају збирки, укупно 2.110 м². Уређени су трезор за Музејску збирку Војводине (140 м²) и трезор за посебне збирке (170 м²). Простори на I и II спрату намењени су магацинима са компактним смештајем публикација, укупне површине 1.800 м².

У Министарству културе издвојено је 10 милиона динара за наставак градње нове зграде БМС. Уговор су потписали министар Драган Којадиновић и управник БМС Миро Вуксановић, 15. јула 2005. године.

Уплаћена је прва рата од 2,5 милиона динара. Средства су одмах наменски ангажована. Већ су повезани и уређени стари и нови каталошки простори на I и II спрату. Ипак, постоје тешкоће у обезбеђивању укупног износа. Радови су поново прекинути.

Како се радови увек изводе само у оквиру расположивих средстава, процена је била да ће, у оквиру планираних 10 милиона динара уговорених са Министарством културе за 2005. годину, бити могуће завршити све

пројектоване радове у просторима од приземља до III спрата са повезивањем постојећег и новог објекта у овим нивоима.

Зато је у сарадњи са пројектантском и надзорном службом, уз уважавање технологије градње, а пре свега у складу са претпостављеним могућностима стабилизације тржишта и обезбеђења средстава, сачињен нови програм реализације преосталих обавеза (Инвестициони програм изградње зграде БМС у Новом Саду: XIV измене и допуне).

ОПШТИ ПОСЛОВИ

БМС је своју делатност у 2005. години обављала сагласно Закону о библиотечкој делатности, Закону о културним добрима, Закону о Матици српској, Закону о делатностима од општег интереса у области културе, Закону о јавним службама, Закону о утврђивању одређених надлежности аутономне покрајине и одговарајућим подзаконским прописима.

Управни одбор је одржао двадесетосму, двадесетдевету и тридесету седницу на којима су усвојени записници са двадесетседме, двадесетосме и двадесетдевете седнице, Извештај о раду и Завршни рачун за 2004. годину, Финансијски план и План набавки за 2005. годину, Концепција библиографског рада у БМС, Елаборат о умрежавању библиотека у Војводини, Оснивачко писмо о Награди „Сретен Марић“, Допуне и измене Програма рада БМС у 2005. години (изложбе, концепција библиографског рада у Матици српској и БМС, умрежавање високошколских библиотека у Војводини и Споразум о сарадњи БМС и библиотеке „Етвеш Лоранд“ у Будимпешти, Програм рада и Основе финансијског плана за 2006. годину и Инвестициони програм изградње зграде БМС у Новом Саду (XIV измене и допуне).

На тринаестој седници Надзорног одбора размотрени су и усвојени записник са дванаесте седнице, Завршни рачун за 2004. годину, Финансијски план и План набавки за 2005. годину и предложено је Управном одбору да се ови документи усвоје.

Одржано је једанаест седница Колегијума, саветодавног тела управника, на којима су разматрана питања из области пословања, организације и праћења извршења послова.

Јавне набавке су обављане сагласно Закону о јавним набавкама ("Сл гласник РС", број: 39/2002 и 55/2004), Закону о буџету Републике Србије ("Сл. гласник РС", број: 33/2004 и 115/2004) и Правилнику о поступку доделе јавних набавки мале вредности БМС и спроведено је тридесет седам

поступака.

Извештај о јавним набавкама достављен је Републичкој управи за јавне набавке.

У оквиру инвестиционог одржавања замењено је осветљење, комплетно су уређени и окречени каталог и Читаоница за периодику и истраживачки рад, окречена је фасада и промењени су олуци на згради Библиотеке.

За Читаоницу за научни рад у новој згради и радне просторе у приземљу купљени су столови и столице, у Читаоници за периодику и истраживачки рад је освежен намештај и набављено је седам клима уређаја а све у циљу да се обезбеде бољи услови за рад и пружање услуга корисницима.

Набављено је шест персоналних рачунара за кориснике и проширена је рачунарска мрежа ради повезивања новог дела зграде са постојећом мрежом.

У циљу санирања појаве подземних вода у новој згради (у току је судски спор) по налогу судског вештака обављени су радови на хидроизолацији у делу сутерена.

Општи и заједнички послови су обављани ажурно.

Коришћење радног времена је свакодневно праћено, а зараде су утврђиване на основу индивидуалног доприноса запослених. Сваки запослени је подносио месечни извештај на обрасцу који је сачињен сагласно упутствима Министарства културе.

Обављана је редовна контрола и сервисирање противпожарних апарата, АДП централе, хидраната, јонизујућих јављача пожара и громобранских инсталација као и Основна обука запослених из области заштите од пожара.

Осигурана је имовина БМС у 2005. години.

ДАРОДАВЦИ

Објављивањем имена дародаваца који су Библиотеци Матице српске поклонили књиге и часописе током 2005. године, желимо и на овај начин да им изразимо искрену захвалност.

Јелена Абрамовић (Нови Сад)
Иван Авакумовић (Ванкувер)
Бранислава Аврамовић (Нови Сад)
Витко Алексић (Београд)
Дамњан Антонијевић (Нови Сад)
Анђелко Анушић (Бања Лука)
Добрило Аранитовић (Шабац)
Јасминка Арсенијевић (Нови Сад)
Жарко Аћимовић (Нови Сад)
Милорад Бабић (Стари Бановци)
Јан Бабјак (Нови Сад)
Золтан Бада (Будимпешта)
Боженка Бажик (Бачки Петровац)
Драган Бараћ (Београд)

Василе Барбу (Уздин)
Љубомир Бартула (Нови Сад)
Војин Башичевић (Нови Сад)
Весна Берић-Ђукић (Нови Сад)
Татјана Биришић (Прибој)
Душко Бјелица (Подгорица)
Драгољуб Блажић (Нови Сад)
Милорад Р. Блечић (Београд)
Јован Богдановић (Нови Сад)
Славко Богдановић (Нови Сад)
Никола Богичевић (Нови Сад)
Божана Божић (Крагујевац)
Браца Бонифације (Ванкувер)
Младен Боришев (Жабаљ)
Миленко Босанкић (Сремски Карловци)
Љубица Бошковић (Нови Сад)
Петар Бошковић (Нови Сад)
Павле Бубања (Крушевац)
Бошко М. Буђан (Нови Сад)
Александар Вавић (Земун)
Тамара Вајагић (Нови Сад)
Јожеф Вајсенбек (Бачко Градиште)
Љубиша Васиљевић (Београд)
Радојка Васић (Нови Сад)
Тамара Васић (Љубљана)
Ана Васичин (Зрењанин)
Ференц Ваш (Руско Село)
Susunaga Weeraperuma (Les Arcs sur Argens, Француска)
Мирјана Велхнер (Нови Сад)
Марија Вивод (Нови Сад)
Ђорђе Виловски (Нови Сад)
Радмила Војновић-Садовникова (Москва)
Бранко В. Врањешевић (Нови Сад)
Павле Врачарић (Београд)
Ана Врбашки (Нови Сад)
Милена Врзић-Милосављевић (Београд)
Данило Вујић (Темерин)
Милован Вујовић (Нови Сад)
Перо Вујотић (Подгорица)
Никола Вујчић (Београд)
Флоријан Вук (Београд)
Предраг Вукић (Цетиње)
Момчило Ђ. Вукићевић (Нови Сад)
Миро Вуксановић (Нови Сад)
Витомир Вулетић (Нови Сад)
Никола Вучковић (Тузла)
Светлана Вучковић (Нови Сад)
Дарко Гавриловић (Нови Сад)
Милена Гавриловић (Нови Сад)
Никола Гавриловић (Нови Сад)
Милош Галетин (Нови Бечеј)
Славица Гароња-Радованац (Београд)
Никола Гаћеша (Нови Сад)
Владимир Гвозден (Нови Сад)
Анкица Голдман (Нови Сад)
Симо Н. Голубовић (Палић)
Никола Грдинић (Нови Сад)
Александар Грубић (Београд)
Александра Грујин (Нови Сад)
Иванка Грујин (Нови Сад)
Јене Губаш (Суботица)
Вељко Губерина (Београд)
Саша Гундељ (Нови Сад)
Исај Давидов (Њујорк)
Стево Далмација (Бања Лука)
Сања Дамјанов (Нови Сад)
Кајица Даничић (Бачка Паланка)
Милутин Данојлић (Београд)
Душан Дејанац (Кикинда)
Здравко Делетић (Беране)
Драго Дивјак (Нови Сад)
Милан Дивјак (Нови Сад)
Бора Димитријевић (Зајечар)
Милан С. Димитријевић (Београд)
Жарко Димић (Сремски Карловци)
Ружа Димић (Нови Сад)
Јоланда Доби (Нови Сад)
Радивој Додеровић (Нови Сад)
Урош Дојчиновић (Београд)
Владимир Допуђа (Нови Сад)
Весна Драгаш (Нови Сад)
Драгиша Дракић (Нови Сад)
Ана Дудаш (Мало Црниће)
Драгомир Дујмов (Будимпешта)
Лили Дукова (Нови Сад)
Јован Дунђин (Нови Сад)
Татјана Ђапић (Нови Сад)
Гордана Ђилас (Нови Сад)
Синиша Ђокић (Вашингтон)
Томислав Ђоковић (Београд)
Часлав Ђорђевић (Београд)
Тадија Ераковић (Нови Сад)
Јулка Ерцег (Добој)
Андреја Желе (Љубљана)
Србољуб Живановић (Лондон)
Бранко Живковић (Београд)
Драгојла Живковић (Београд)

Бранислав Жорж (Нови Сад)
Милка Здравева (Скопље)
Милош Зеремски (Београд)
Ирена Зечевић (Бачка Паланка)
Момчило Златовић (Врање)
Петар Зубовић (Јарфала, Шведска)
Бошко Ивков (Нови Сад)
Душан Ивковић (Торонто)
Рајко Игић (Чикаго)
Ђорђе Игњатовић (Београд)
Љиља Илић (Оџаци)
Момчило Исић (Винча)
Јулијана Ишпановић-Чапо (Нови Сад)
Светлана Јајић (Нови Сад)
Станимир Јакшић (Нови Сад)
Ото Јан (Нови Сад)
Драгомир Јанков (Нови Сад)
Јелена Јевтић (Нови Сад)
Стеван Л. Јевтић (Нови Сад)
Горан Јованић (Смедерево)
Александра В. Јовановић (Београд)
Василије Јовановић (Нови Сад)
Вера Јовановић (Нови Сад)
Владан Јовановић (Челарево)
Георг Јовановић (Нови Сад)
Злата Јовановић (Нови Сад)
Јован Н. Јовановић (Београд)
Мирослав Н. Јовановић (Женева)
Миша Јовановић (Београд)
Јелисавета Јовић (Нови Сад)
Душко Јокић (Нови Сад)
Милан Јосић (Загреб)
Рајко Јуришић (Шид)
Александар Кадијевић (Београд)
Олга Карпов (Београд)
Lech Kaczyński (Варшава)
Маргита Киш (Нови Сад)
Олга Кларић (Нови Сад)
Марија Клеут (Нови Сад)
Лепосава Кљаић (Нови Сад)
Владимир Д. Кнежевић (Лазаревац)
Бранислав Ковачевић (Будимпешта)
Душанка М. Ковачевић (Никшић)
Милимир Б. Ковачевић (Нови Сад)
Светлана Ковачевић (Будимпешта)
Божидар Ковачек (Нови Сад)
Мирјана Ковачек (Нови Сад)
Јелена Ковачек-Светличић (Нови Сад)
Борис Колик (Нови Сад)

Душан Комлушки (Београд)
Илија Конев (Софија)
Јордан Константиновић (Нови Сад)
Драгица Копиловић (Нови Сад)
Драган Копривица (Подгорица)
Ержебет Кором (Нови Сад)
Драган М. Костић (Београд)
Радомир Костић (Село Дучице, Миоље Поље)
Walter Köhl (Böblingen, Немачка)
Војислав С. Кривокапић – Ђинодољски (Подгорица)
Сава Крнета (Београд)
Славица Крстић (Нови Сад)
Предраг Крчмарик (Нови Сад)
Соња Кузмановић (Нови Сад)
Драгоје-Рајо Кујовић (Ињош)
Бранка Кулић (Нови Сад)
Радмила Кулунџија (Бања Лука)
Владимир Куљача (Нови Сад)
Мирсад Куниħ (Лукавац)
Иван Куцаров (Пловдив)
Милева-Мима Кушанић (Београд)
Ђорђе Лалић (Хоргош)
Ђорђе Лопичић (Београд)
Јелена Ђ. Лопичић-Јанчић (Београд)
Ратко Лукенић (Бања Лука)
Живорад Лукић (Chester Hill, Аустралија)
Александра Љубинковић (Нови Сад)
Игуманија Магдалина (Манастир Фенек)
Лиа Магду (Нови Сад)
Ненад Макуљевић (Београд)
Крстан Малешевић (Београд)
Војислав Марић (Нови Сад)
Живко Марковић (Нови Сад)
Ратко Марковић (Београд)
Јозеф Маркуш (Братислава)
Николај Матијевић (Лединци)
Миодраг Матицки (Београд)
Мартон Матушка (Нови Сад)
Штефанија Мађко (Нови Сад)
Роман Миз (Нови Сад)
Марина Миланковић (Нови Сад)
Љубомир Милашиновић (Нови Сад)
Наташа Миленовић (Нови Сад)
Чедомир Миленовић (Темишвар)
Слободан Милеуснић (Београд)
Живко Милин (Темишвар)
Бранислав Милић (Нови Сад)
Добривоје Миловановић (Аделаида)

Вера Милосављевић (Нови Сад)
Петар Милосављевић (Нови Сад)
Ката Мирић (Нови Сад)
Предраг Мирковић (Нови Сад)
Боривој Миросављевић (Нови Сад)
Милован М. Митровић (Београд)
Милунка Митровић (Београд)
Радован Мићић (Нови Сад)
Бранко Мићић-Кондић (Бановци)
Лазо Михајловић (Нови Сад)
Милан Михајловић (Нови Сад)
Оливера Михајловић (Нови Сад)
Ондреј Михал (Торонто)
Мирослава Мишолић (Нови Сад)
Драгана Млађеновић (Панчево)
Ивана Мразовић-Радовић (Нови Сад)
Зоран Навратил (Чикаго)
Мирко И. Нанић (Шид)
Владимир Николић (Нови Сад)
Илија Николић (Земун)
Ђорђе Нинков (Нови Сад)
Милан Орлић (Панчево)
Рајко Оровић (Подгорица)
Јоана Павковић (Београд)
Бранко Павлица (Београд)
Драгољуб Павлов (Нови Сад)
Драган Папоњак (Рудо)
Ласло Пашћик (Нови Сад)
Александар Педовић (Нови Сад)
Миливој Пејак (Оџаци)
Зоран Пејашиновић (Бања Лука)
Дамир Перковић (Војковићи)
Милош Р. Перовић (Београд)
Михаило Перуничић (Нови Сад)
Магдалена Петин (Нови Сад)
Даница Петровић (Београд)
Душан Н. Петровић (Сремски Карловци)
Живомир Петровић (Париз)
Илија Петровић (Нови Сад)
Предраг Пипер (Београд)
Лазар Попара (Нови Сад)
Жорж Поповић (Београд)
Милкица Поповић (Нови Сад)
Дејан Пошић (Инђија)
Бошко Поштић (Columbus, САД)
Милорад Предојевић (Нови Сад)
Павле Премовић (Ниш)
Љубинко Пузић (Нови Сад)
Чедомир Раденовић (Земун)
Николета Радић (Сремска Каменица)
Милорад Радовановић (Нови Сад)
Александар Радовић (Нови Сад)
Александра Радовић (Нови Сад)
Андрија Радуловић (Подгорица)
Благоје Радуновић (Београд)
Федор Рајић (Виндзор, Канада)
Раденко Рајлић (Нови Сад)
Горан Д. Рајовић (Београд)
Раде Ракита (Нови Сад)
Илија С. Растовић (Сомбор)
Исмет Ребронја (Нови Пазар)
Бела Рибар (Нови Сад)
Војкан Ристић (Врање)
Миливој Родић (Београд)
Марко Роквић (Бачка Паланка)
Нада Роквић (Бачка Паланка)
Драго Роксандић (Загреб)
Петар Рудић (Равна Ријека)
Jusso Salokoski (Хелсинки)
Момир Самарџић (Нови Сад)
Биљана Сикимић (Београд)
Ласло Силађи (Нови Сад)
Јелена Слагало (Бања Лука)
Даница Слепчев (Нови Сад)
Новица Соврлић (Косовска Митровица)
Горан Спасојевић (Кикинда)
Драган Станић (Нови Сад)
Милија Станишић (Београд)
Милорад Драгутин Станковић (Параћин)
Павле Станојевић (Нови Сад)
Милош Степанов (Сремска Каменица)
Милан А. Стефановић (Крагујевац)
Мирјана Д. Стефановић (Нови Сад)
Биљана Стикић (Нови Сад)
Никша Стипчевић (Београд)
Ранко Стјепановић (Босански Брод)
Милан Стојаковић (Житиште)
Светислав Стојановић (Малта)
Милица Стојковић (Нови Сад)
Петар Субић (Зрењанин)
Сергеј Суљак (Кишињов, Молдавија)
Љиљана Танић (Београд)
Љубомир Теофанов (Кикинда)
Мирољуб Тодоровић (Београд)
Тибор Тргиња (Братислава)
Милан Тркуља (Нови Сад)
Миливоје Трнавац (Село Гојна Гора, Каменица)

Otto Tschepella (Reutlingen)
Милојко Тубић (Нови Сад)
Милорад Тумарић (Нови Сад)
Ратко С. Ћулибрк (Нови Сад)
Весна Укропина (Нови Сад)
Жељко Фајфрић (Шид)
Мара Фатић (Нови Сад)
Лука Хајдуковић (Нови Сад)
Петер Хајнерман (Нови Сад)
Јудит Хедрих (Београд)
Борис Холик (Нови Сад)
Небојша Царић (Нови Сад)
Геза Цекуш (Суботица)
Љубивоје Церовић (Нови Сад)
Боривој Чалић (Вуковар)
Душан Чампраг (Нови Сад)
Бојана Чобан-Симић (Помаз)
Наталија Човић (Бања Лука)
Драган Џигурски (Нови Бечеј)
Нада Шајић (Петроварадин)
Генадиј Шаљугин (Симферопољ)
Владимир Шепец (Београд)
Велимир Д. Шешум (Маглић)
Катица Шијачић (Нови Сад)
Миленко Шијачић (Србобран)
Маргита Шнел-Живановић (Бачка Паланка)
Петер Шолтес (Братислава)
Ана Шомло (Тел Авив)
Персида Шујица-Милачић (Петроварадин)
Младен Шукало (Бања Лука)
Брана Шуманац (Скопелос, Грчка)
Милојица Шутовић (Нови Сад)
Петар Шушњар (Нови Сад)

Академија наука и умјетности Републике Српске (Бања Лука)
Академија уметности (Нови Сад)
Актив професора и наставника српског језика и књижевности (Никшић)
Амбасада НР Кине (Београд)
Амбасада СЦГ у Словачкој (Братислава)
Америчка амбасада (Београд)
Апостроф (Београд)
Архив Војводине (Нови Сад)
Арт-принт (Бања Лука)
Арт клиника (Нови Сад)
Ас-Импекс (Ваљево)
Астрономска опсерваторија (Београд)
Астрономско друштво "Руђер Бошковић" (Београд)
Аустријска амбасада (Београд)
БалканКулт (Београд)
Београдски форум за свет равноправних
Библиотека "Браћа Настасијевић" (Горњи Милановац)
Библиотека Самоуправе Срба у Мађарској (Будимпешта)
Библиотека града Београда
Братство (Ниш)
Walter de Gruyter (Берлин)
Ватерполо клуб Војводина (Нови Сад)
Влада Кнежевине Лихтенштајн (Вадуз)
Војвођанска академија наука и уметности (Нови Сад)
Војнотехнички институт (Београд)
World Peace Forum (Сеул)
Voss gymnas (Voss, Норвешка)
Вукова задужбина (Београд)
Галерија "Милан Коњовић" (Сомбор)
Галерија слика "Сава Шумановић" (Шид)
Геозавод-Гемини (Београд)
Глас југа (Грачаница)
Goethe-Institut (Загреб)
Градска библиотека (Нови Сад)
Градска библиотека (Сента)
Градска библиотека "Божидар Кнежевић" (Уб)
Градска библиотека "Владислав Петковић Дис" (Чачак)
Градска библиотека "Карло Бијелицки" (Сомбор)
Градска библиотека Панчево
Градска народна библиотека "Жарко Зрењанин" (Зрењанин)
Градска управа Града Ниша
Градска управа (Нови Сад)
Градски музеј (Сомбор)
Грађевинско-архитектонски факултет (Ниш)
Графопапир (Шабац)
Грчка амбасада (Београд)
Гутенбергова галаксија (Београд)
Data press (Београд)
Документациони центар "Ратови 1991-1999" (Београд)

Дом културе (Књажевац)
Дом културе (Нови Бечеј)
Дом омладине (Панчево)
Друштво за путеве Србије и Црне Горе (Београд)
Друштво за русински језик, књижевност и културу (Нови Сад)
Друштво за српско-немачку сарадњу (Београд)
Друштво завичајаца Зрењанина
Друштво "Јосиф Панчић" (Нови Сад)
Друштво Српска заједница (Љубљана)
Еколошки покрет града Новог Сада
Економски факултет (Суботица)
Економски факултет – Библиотека (Ниш)
Екуменска хуманитарна организација (Нови Сад)
Електротехнички факултет (Београд)
Завод за заштиту природе Србије (Београд)
Завод за издавање уџбеника (Нови Сад)
Завод за интелектуалну својину (Београд)
Завод за културу Војводине (Нови Сад)
Задужбина Андрејевић (Београд)
Заједница југословенске електропривреде (Београд)
ZETNA (Сента)
Змајеве дечје игре (Нови Сад)
IZUM (Марибор)
Институт за архитектуру и урбанизам Србије (Београд)
Институт за зоологију (Београд)
Институт за истраживања у пољопривреди "Србија" (Београд)
Институт за међународну политику и привреду (Београд)
Институт за ментално здравље (Београд)
Институт за неурологију (Нови Сад)
Институт за нуклеарне науке "Винча" (Београд)
Институт за онкологију и радиологију Србије (Београд)
Институт за српску културу (Лепосавић)
Институт за физику (Нови Сад)
Институт за филозофију и друштвену теорију (Београд)
International Labour Office (Женева)
Interpress (Београд)
Инфопрес (Нови Сад)
Искра (Нортхемптон)
Историјски архив (Зрењанин)
Историјски институт (Београд)
Историјски музеј Србије (Београд)
ИФЛА (Хаг)
Jakov Ignjatovic Alapítvany (Будимпешта)
YUBIN (Београд)
Југословенски информатички савез (Београд)
Југословенско друштво за заштиту вода (Београд)
Југословенско удружење за мултимедију (Београд)
Канадски Србобран (Хамилтон)
Клиника за очне болести (Нови Сад)
Књижевна омладина општине Неготин
Knjižnica "Mirana Jarca" (Ново Место)
Коло српских сестара (Београд)
Konrad Adenauer Stiftung (Бон)
Културни центар Новог Сада
Културно-просветна заједница општине Крушевац
Лед арт (Нови Сад)
Ликовни сусрет (Суботица)
Lycée du Nord (Wiltz, Луксембург)
Magelan Corporation (Нови Сад)
Манастир Крка (Кистање)
Masarykova Univerzita (Брно)
Матица српска (Нови Сад)
ИП Матице српске (Нови Сад)
Машински факултет (Београд)
Машински факултет (Ниш)
Медицински факултет (Нови Сад)
Међуопштински завод за заштиту споменика културе (Суботица)
Међурепубличка заједница (Пљевља)
Министарство културе Републике Србије (Београд)
Министарство рада, запошљавања и социјалне политике (Београд)
Ministry of Culture (Банкок)
Mono & Manana (Београд)
Младинска књига (Љубљана)
Музеј Војводине (Нови Сад)
Музиколошки институт (Београд)
Народна библиотека (Бор)
Народна библиотека (Добој)
Народна библиотека (Косјерић)
Народна библиотека (Крагујевац)

Народна библиотека (Смедерево)
Народна библиотека "Бранко Ћопић" (Босански Брод)
Народна библиотека "Јефимија" (Трстеник)
Народна библиотека Србије (Београд)
Народна библиотека "Стеван Сремац" (Ниш)
Народна скупштина Републике Србије (Београд)
Народни музеј (Врање)
Народно позориште (Кикинда)
Научни институт за ратарство и повртарство (Нови Сад)
Научно друштво војвођанских Мађара (Нови Сад)
Научно друштво Србије (Београд)
Наша реч (Темишвар)
Немачко удружење "Donau" (Нови Сад)
Nova Revija (Љубљана)
Новосадско удружење студената са хендикепом
Окружни суд у Суботици
Open Society Fund (Њујорк)
OSCE (Београд)
Österreischisches Ost- und Südosteuropa-Institut (Беч)
ОШ "Аврам Мразовић" (Сомбор)
Paideia (Београд)
Параграф (Београд)
Пегаз (Бијело Поље)
СЗТР Пекара Град (Нови Сад)
Планинарски савез Југославије (Београд)
Планинарско смучарски савез Војводине (Нови Сад)
Поликлиника (Нови Сад)
Полицијска академија (Београд)
Пољопривредни факултет (Нови Сад)
Population Council (Њујорк)
Правни факултет (Крагујевац)
Препород (Београд)
Природњачки музеј Црне Горе (Подгорица)
Pricewaterhouse Coopers (Београд)
Прометеј (Нови Сад)
СКД Просвјета (Бијељина)
СКД Просвјета (Билећа)
СКД Просвјета – Пододбор Карловац
СПКД Просвјета (Тузла)
Пчеларско удружење "Сигети Шандор" (Темерин)
Радио Београд
Републички завод за статистику (Београд)
Републички хидрометеоролошки завод (Београд)
Савез грађевинских инжењера и техничара Србије и Црне Горе (Београд)
Савез организација композитора Србије и Црне Горе (Београд)
Secretariat of the Convention on Biological Diversitu (Монтреал)
Слово (Сремски Карловци)
Службени гласник (Београд)
СОКОЈ (Београд)
Società Dalmata di Storia Patria (Рим)
Society for the study of Marx's thought (Токио)
Спомен-збирка Павла Бељанског (Нови Сад)
Србијашуме (Београд)
Средња школа унутрашњих послова (Сремска Каменица)
Српска књижевна задруга (Београд)
Српска народна одбрана (Чикаго)
Српска патријаршија (Београд)
Српски културни клуб "Др Светозар Милићев" (Љубљана)
Српско географско друштво (Београд)
Српско хемијско друштво (Београд)
Стеријино позорје (Нови Сад)
Stylos (Нови Сад)
Стубови културе (Београд)
Удружење просветних радника Мађара у Војводини (Нови Сад)
Удружење Ваљеваца у Београду
Удружење драмских писаца Србије (Београд)
УНЕСКО (Париз)
Универзитет у Новом Саду
Универзитетска библиотека (Подгорица)
Универзитетска библиотека "Светозар Марковић" (Београд)
Унија биолошких научних друштава Југославије (Београд)
Учитељски факултет (Сомбор)
Факултет техничких наука (Нови Сад)
Факултет физичке културе (Нови Сад)
Факултет цивилне одбране (Београд)

ФАО (Рим)
Филолошко-уметнички факултет (Крагујевац)
Фондација "Живојин Мишић" (Београд)
Fritz Thyssen Stiftung (Келн)
Fung Hon Chu Foundation (Хонг Конг)
Футура публикације (Нови Сад)
Хелсиншки одбор за људска права у Србији (Београд)
Центар за културу (Пожаревац)
Center for cultural and international studies (Техеран)
Централна библиотека Универзитета у Новом Саду
ЦИД (Подгорица)
Council on Library & Information Resources (Вашингтон)
Consejeria de Cultura (Толедо)
Црногорска академија наука и умјетности (Подгорица)
Шумарски факултет (Београд)

Општина Косјерић
и
Библиотека Матице српске

усвајају

Оснивачко писмо
о
НАГРАДИ "СРЕТЕН МАРИЋ"

1.

На предлог пријатеља Сретена Марића, универзитетског професора, истакнутог есејисте, писца и преводиоца (Косјерић, 20. II 1903 - Изер сир Крез, Турен, 27. IX 1992) Општина Косјерић и Библиотека Матице српске из Новог Сада, у којој је Донација Никол и Сретена Марића, установили су награду за најбољи есеј, односно књигу есеја из књижевности, уметности или филозофије.

2.

Награда "Сретен Марић" додељује се најбољој књизи есеја, или најбољем есеју први пут објављеном на српском језику.

Награда се додељује сваке друге године.

Награда се може доделити само једанпут истом писцу.

3.

Награда се састоји од повеље и новчаног износа.

Повеља Награде "Сретен Марић" садржи текст са подацима о називу награде, имену и презимену писца и називу дела које се награђује, дану додељивања награде и потписима председника Општине Косјерић, председника Жирија за додељивање награде и управника Библиотеке Матице српске.

Текст повеље исписује се на српском језику - ћириличним писмом. На повељу се стављају и печати оснивача награде.

4.

Новчани износ Награде "Сретен Марић" одређује се на заједничком састанку оснивача (Општина Косјерић и Библиотека Матице српске). Оснивачи обезбеђују и средства за рад Жирија.

5.

Оснивачи Награде "Сретен Марић" именују председника и два члана Жирија за додељивање награде.

Председник и чланови Жирија именују се на четири године. Њихов мандат се може продужити.

6.

Жири за додељивање Награде "Сретен Марић" доноси одлуке већином гласова укупног броја чланова. Жири ради у седницама и свој посао мора обавити до почетка фебруара године у којој се награда додељује.

Оснивачи награде обезбеђују услове за рад Жирија.

Жири може предложити да се неки од есеја прештампају у Годишњаку Сретена Марића *Раскршћа*.

7.

Предлоге за додељивање Награде "Сретен Марић" могу подносити и удружења књижевника, односно уметника, филозофска и научна удружења, просветне и културне установе, организације и појединци, најкасније до половине јануара у години када се награда додељује.

Предлози се достављају оснивачима награде.

8.

Уколико Жири за додељивање Награде "Сретен Марић" оцени да нема дела одговарајуће вредности, награда се неће доделити.

9.

Одлука о додељивању Награде "Сретен Марић" објављује се у медијима.

Награда се уручује на дан рођења Сретена Марића.

10.

Награда се уручује на свечаности коју припремају оснивачи - Општина Косјерић и Библиотека Матице српске (наизменично: у Косјерићу или Новом Саду).

Председник Жирија проглашава добитника Награде "Сретен Марић", а награду уручују управник Библиотеке Матице српске и председник Општине Косјерић.

11.

Оснивачи Награде "Сретен Марић" именују за председника првог Жирија за додељивање награде Гојка Тешића, а за чланове Јовицу Аћина и Зорана Стојановића.

Прво уручивање Награде "Сретен Марић" обавиће се у Косјерићу.

12.

Оснивачко писмо о Награди "Сретен Марић" биће представљено јавности 1. фебруара 2005. године у Библиотеци Матице српске у Новом Саду.

Управник
Библиотеке Матице српске
Миро Вуксановић

Председник
Општине Косјерић
Жељко Продановић

Саопштење за медије

МАРИЋЕВА НАГРАДА БОРИСЛАВУ РАДОВИЋУ

Награда која носи име једног од врхунских српских есејиста Сретена Марића (1903-1992), по једногласној одлуци жирија у саставу Јовица Аћин, Зоран Стојановић и Гојко Тешић (председник), додељена је песнику, есејисти и преводиоцу Борославу Радовићу за књигу „Читајући Вергилија“, у издању Литере из Бања Луке. У ужем избору биле су и књиге Ксеније Марицки Гаћански („Бура и снови“), Коље Мићевића (о измаштаним градовима Виктора Игоа), Милосава Тешића („Есеји и сличне радње“) и Новице Милића („Истина апокалипсе“). Награду ”Сретен Марић” ове године су установили Библиотека Матице српске и Општина Косјерић.

Одлука о овогодишњој награди донесена је у складу са поетиком есеја као отворене књижевне форме и самосвојног стваралачког геста у којем се на јединствен начин преплићу имагинација, знање и инвентивна запитаност, саздајући посебну језичку и мисаону творевину.

„За Радовићево дело смо се“, каже жири, „уз истинско уважавање свих осталих која су у нашем разматрању својим несумњивим и особеним вредностима конкурисала за награду, определили вођени осећањем да је у питању изванредно артикулисан увид у драму једног живота и песништва суочених са историјом и временом. У ту драму, која надилази пролазност, сад нас је зналачки и убедљиво увела Радовићева беспрекорно тесана књига, можда као што је некад Дантеа кроз пакао ондашњег и тамошњег света водила Вергилијева сенка.“

Награда је, уз повељу, новчана и биће уручена 22. фебруара у Косјерићу, Марићевом родном месту чија Скупштина је и један од оснивача награде. Награду ће уручити Миро Вуксановић, управник Библиотеке Матице српске, и Жељко Продановић, председник Општине Косјерић. Уз домаће и стране госте, свечаности ће присуствовати и Марићева супруга Никол и ћерка Катрин де Леобарди. Следеће уручење награде, после две године и нових есејистичких дела српских писаца, биће у Новом Саду, где је Марић провео већи део свог живота као универзитетски професор и где је станиште Библиотеке Матице српске, другог и равноправног оснивача награде.

Записник жирија

Жири за награду „Сретен Марић“, чији су оснивачи Библиотека Матице српске у Новом Саду и Скупштина општине Косјерић, састао се 9. фебруара 2005. године у Београду.

Награда се додељује сваке друге године за есеј или књигу есеја на подручју српских земаља.

Жири је, у саставу Јовица Аћин, Зоран Стојановић и Гојко Тешић (председник), донео једногласну одлуку да за раздобље током 2003. и 2004. године речену награду добије песник, есејиста и преводилац

БОРИСЛАВ РАДОВИЋ
за књигу

ЧИТАЈУЋИ ВЕРГИЛИЈА

у издању: *Littera*, Бања Лука, 2004

Жири је током низа својих састанака размотрио сва доступна есејистичка дела сачињена у српском језику и објављена у горе наведеном раздобљу.

Одлука о овогодишњој награди донесена је у складу са Марићевом поетиком есеја као отворене књижевне форме и самосвојног стваралачког геста у којем се на јединствен начин преплићу имагинација, знање и инвентивна запитаност, саздајући посебну језичку и мисаону творевину.

За Радовићево дело смо се, уз истинско уважавање свих осталих која су у нашем разматрању својим несумњивим и особеним вредностима конкурисала за награду, определили вођени осећањем да је у питању изванредно артикулисан увид у драму једног живота и песништва суочених са историјом и временом. У ту драму, која надилази пролазност, сад нас је зналачки и убедљиво увела Радовићева беспрекорно тесана књига, можда као што је некад Дантеа кроз пакао ондашњег и тамошњег света водила Вергилијева сенка.

Јовица Аћин

Зоран Стојановић

Гојко Тешић,
председник

Борислав Радовић

РЕЧ НА УРУЧЕЊУ НАГРАДЕ „СРЕТЕН МАРИЋ“

У добри час, сећање на једног племенитог човека и сјајног ствараоца окупља нас ради достојанства самог стварања, и постаје свечани догађај у нашем књижевном и културном животу. Име Сретена Марића изазива некима од нас најпре помисао на ретку топлину, али и на строгост у исти мах, у извесном нарочитом а ипак природном споју који се не би дао назвати другачије до очинским. Тако смо га доживели, тако га памтимо. За далеко шири круг, онај само читалачки, иза тог имена стоји више или мање употпуњена представа о големом и тихом раду; о радозналости, у којој се распознаје слобода духа, и о сумњи, у којој филозоф налази слободу разума, или мудрост; о вештини расправљања, која из нас извлачи, како нам се причини, нашу сопствену мисао у рађању, нејаку и несигурну, постиђује нас те нејакости и бодри да се довинемо исправности понуђених закључака; о стилу најзад, и не на последњем месту, који је и рухо и плот мисли. Сретен Марић је много више од тога. Он није само нечији омиљени аутор; он је и господин, учитељ и водич, у значењу које би песник, на половини животнога пута, придао тим речима. Његов продоран и препреден поглед, моја успомена, заустављa me на том најкраћем и најчистијем изразу оданости, и данас прикладном да обухвати сплет свих оних вредних осећања која млађи може гајити према старијем писцу и његовом делу.

Иако се још сасвим млад нашао, вели, „на свим ветрометинама“ – или управо зато што се нашао – стекао је образовање какво би пожелео сваки чистокрвни есејист: филозофија и упоредна књижевност, савршено владање великим европским језицима, широко познавање наука о човеку и друштву, културе и цивилизације; читалачка страст измалена. Околности, и повољне и неповољне, спремају то некима. У сваком случају, његова склоност есеју представљала би готово закониту последицу тог и таквог искуства. Уверен да је прошло време великих конструкција и система, он је у есеју гледао стару и поуздану форму, неспутану и отворену, најподеснију

да се изрази оно што га је занимало код других или што је сам имао да каже; форму којој се, штавише, и савремена филозофија све радије приклања. Јер „за разлику од правог филозофског списа“, како је он говорио, „есеј дозвољава да се са сваким новим подухватом све оно раније стави у питање, па и сам аутор“. То приближавање филозофије књижевности, онакво каквим га види Марић, пређутно би се односило и на његово сопствено полазиште, кад он каже: „Откако је филозоф све више свестан да његова област није област позитивне научне истине, он се све више усредсређује на исту муку као и песник: на судбину човека.“ Себе није сматрао филозофом. Филозофија је за њега представљала својеврсни занат који би му само сметао као писцу. Он је пак истицао да, када пише, увек „пише цео“. „Не“, вели, „сад као стручњак, сад као аматер, сад као занесењак, него као човек у животу.“

На том трагу, Марићев есеј измиче поређењу са скоро свиме што је та форма дала у нашој средини. Посматран у целини, његов рад остаје јединствен по заокупљености разлозима и смислом стварања, и по суми знања којим се он неусиљено служи према потреби, од књижевности до теоријске лингвистике и филозофије језика. У својству онога ко разуме, како би рекао херменеут, Марић је морао располагати одговарајућим знањем. Сложеност и разуђеност материје којом се он бави захтевале су да то знање буде доиста огромно. Оно би деловало донекле обесхрабрујуће, можда и поражавајуће, да није и само приказано као производ извесног претходног разумевања. Другим речима, кад се позива на неко одређено знање које није пука чињеница, на неко студиозно запажање или на какву танану апстракцију, Марић никада не пропушта прилику – било то у два-три реда или на неколико страница – да нам приушти непосредно учешће у разумевању тог знања. У томе је он крајње скрупулозан, како према читаоцу тако и према онима чију идеју тумачи.

Стало ми је да то нагласим зато што ми се чини да се таква скрупулозност не подразумева обавезно. По природи ствари, есејист је, као и остали књижевни ствараоци, упућен на сарадњу са читаоцем; припрема га за ту сарадњу, понешто му препушта да уради сам. Али он је исто тако упућен, биће и више но остали писци, да своју причу увек посматра као причу о неком знању које није сам стварао ни једини појмио; које га мами и искушава својом големошћу, као сирене Одисеја својим знањем, како рекоше, о свему „што се на земљи многохраној збива“. Састављајући причу, есејист има повластицу да призива сабеседнике, казао би Марић, с најудаљенијих тачака простора и времена; али нема коме другоме да припише свој исказ, и говори искључиво у своје име. Отуда њега, јамачно чешће но остале писце, хлади бојазан како би у тим разговорима, који нису никаква романескна

или драматуршка фикција, могао испасти површан, необавештен, па и смешан. И та би мука, напослетку, морала бити каткад већа од песникове. Ако пак размишља као човек у животу, то јест и као стручњак, и као аматер, и као занесењак у истој кожи, био би дужан, следствено томе, да пише цео. У томе би се ваљда састојало оно поштење према самоме себи, она верност и доследност себи, што увек могу довести у питање и сав претходни рад и самог аутора. „То је нешто", вели Марић, „што је врло тешко постићи, али без чега је срамотно писати." Јер „писање није скромна работа", опомиње нас он: то је пишчев „смртни грех, делимично искупљен поштењем".

Што се тиче моје књижице, она је такође плод извесне лектире; такође плод извесне нескромности, кад боље размислим чак дрскости, која се донекле могла искупити једино поштењем, колико га се ту нашло. Веома сам почаствован што се то запазило, и захваљујем од срца.

(Косјерић, 22. II 2005)

Јовица Аћин

СТАРЕ СТВАРИ
и зашто их читати

Најпре бих да изнесем оно што сам својевремено већ испричао. Зашто и данас читати дела неког давнашњег песника, јер о томе је, да, била моја прича, муњевити одблесак једног од елемената који би могли бити наш залог за више од два миленијума опстанка Вергилијевог песништва.

Овако сам написао:

– Ономад га је први пут видео случајно, а сад му се стално враћа пред очи тај призор. Рођење детета. Тумара под крошњама платана и дивљих кестенова који окружују вилу, настојећи да остане у сенци, и поново иста визија, родило се дете. Како се уопште рађа дете? Жена рађа дете. Шта би то значило кад би жена, коју мушкарац није такао, родила дете? Нетакнута жена је девица. Девица рађа дете. Девицу нико није такао и она је отишла. Сад се враћа и рађа дете. Кад се дете рађа, то мора бити неко спасење. Још једно биће. Још пар руку за прикупљање, бербу и цеђење, или за мотику или рало. То је спасење, као да пада с неба. Кад се дете роди, наступа златно доба. Оснивају се нови домови. И тако даље. Људи славе.

Од те визије коју је имао једанаестогодишњи Вергилије, на родитељском добру близу Мантове, остали су нам као непобитни следећи елементи: девица, рођење детета, небо, спаситељ, крај гвозденог доба, почетак златног. Те визије ће се Вергилије касније сетити, посвећен епикурејским студијама, можда и под утицајем апокалиптичких списа, и записати је у почетку „Четврте еклоге“ својих *Буколика:*

... iam redit et Virgo, redeunt Saturnia regna;
iam nova progenies caelo demittitur alto.
Tu modo nascenti puero, quo ferrea primum
desinet ac toto surget gens aurea mundo,
casta fave Lucina ...

Због наведеног ће га Данте, хиљаду и по година доцније, изабрати да му буде водич у подземном свету. Такав му је потребан да га води док посећује чистилиште и пакао. Франсоа Рабле ће, у једној од својих дечјих маштарија, 1500. године, такође изабрати Вергилијев спев *Енеиду* да му буде водич у гатању, па ће касније Раблеов Пантагруел расплитати судбину брака на основу стихова римског песника.

Визија је наводно месијанска и одиграла се педесет и девет година пре рођења Исуса у Витлејему и неколико година после рођења Августа Гаја Октавија, који ће, мада седам година млађи, бити песников школски друг и, потом, први римски цар, заслужан за мир после целог столећа грађанских ратова, несигурности и пустошења. На кога се односила? Можда ни на једног, можда тек на неког од њихових двојника, ако гласници златног доба уопште могу имати двојника. Песници су наводно видовити. Видовити су зато што се њихове визије не односе ни на кога и ни на шта одређено; односе се на све и сваког. Све и свако може бити у питању, и то говори у прилог свима нама који нисмо лакоми на визије, истините или неистините, него нас у виђеном привлачи нешто с оне стране истине и лажи, још невиђено. Зато и данас вреди читати Вергилија.

Али, да ли визија мора бити нешто виђено или примећено? Веровatно се о визији као невизији не може говорити, па се мора ћутати. [...]

То је то. Присећам се да сам десет и више година чекао да малочас наведено напишем као почетак своје приче. Чекао сам и читао. И ћутао. Кад сам писао своје нисам могао знати да неко други пише, такорећи кад и ја, са сличном темом и на истом примеру, понесен сопственом визијом, свој есеј. То сам могао тек касније да откријем. Био је то руски песник Јосиф Бродски. А још мање сам могао слутити да ће, не знам право кад, али доцније, још неко у истом граду своју есејистичку књигу почети управо разматрањем гласовитих стихова о новорођенцу који обећава. Тим местом, у ствари, започиње Борислав Радовић свој записник читања Вергилија. Стога ми је и било стало да кључних пет-шест Вергилијевих стихова предочим у језику у којем су изворно сачињени. Није то ни Радовићев нити мој језик. Не само да га не знамо течно, него је питање колико га уопште познајемо. Али, није то више ни матерњи језик никог живог, иако су из њега повукли сопствене матице низ живих језика.

Вергилија, међутим, било да јесмо или нисмо латинисти, можемо да читамо и данас, захваљујући нашој вери у превођење, и можемо да уочавамо ствари скривене и филолозима и драгоценим преводиоцима. Уп-

раво зато што је и читање још једно превођење, не мање неопходно од писања или превођења у уобичајеном смислу, и оно је, подједнако, чарање са недокучивом или тешко докучивом истином дела која ионако није једна.

Од те врсте је и Радовићево читање. Није оно из филолошког видокруга. Не упушта се без преке потребе у интерпретације и препирке око речи, као што не дира ни у област немогућнога. Његов простор је поље могућног. То читање урања у дело, не занемарујући живот у којем је и из којег је то дело саздано. Иза и око дела, најзад изокола и у самом делу, плени га сам уметник, његова нејасна прилика и прилике које га окружују. Отуда Радовићева књига наликује, ако не баш вергилијевској епској повести, свакако својеврсној есејистичкој приповести која нас, у крајњем исходу, уверљиво наговара да се и сами предамо читању. То читање је отворено. Не пружа нити изискује некакву недостижну ученост. И кад покадикад севне понешто што би требало да се позива на академско знање, и претпоставља га код нас, својих сабеседника, увек је то притајено и не диже узбуну. Та ретка севања су тек сенке које брзо промину, па нисмо сигурни ни да ли их је било или су нам се привиделе.

Читање је отворено, јер увек води разговор. Најпре са самим Вергилијем, потом и са његовим поетским творевинама, од *Буколика* и *Георгика* до *Енеиде*, спева за који се каже да је несумњиво једна од круна светске књижевности и којој многи потоњи писци понешто или знатно дугују. Онда је ту и разговор са тадашњим временом и светом, и песниковим местом у њима, у раздобљу уочи првих година по данас важећем хришћанском календару и усред најмоћније државе која баш тих година довршава утврђивање сопствених стубова као Римска империја. Али, Радовићево читање не окончава само на тим разговорима. Они су тек деонице на путу до трагова разговора који је могао или морао водити Вергилије са собом и својом визијом како песничком тако историјском, и његовог разговора са владаром због кога је наводно и по чијој наруџби последњих десет година свог живота посветио стварању *Енеиде*, свог врхунског дела, унеколико незавршеног. И то је била Радовићева мета. Уметност и власт. Песништво суочено са историјским питањем улоге оружја и успостављања слободног и сигурног опстанка у миру.

У тим односима и сучељавањима, Радовић док чита види свог Вергилија. Песник није ћутао, нити стрепео од звекета оружја. Напротив, у много чему следећи Хомера, у поетском смислу најпре у сталном критичком и сабратском дијалогу са њим, са *Илијадом* и *Одисејом*, Вергилије је изградио свој језик и утемељавао своју визију, ниједног трена се у поетском подухвату не повинујући владару кога је заправо узвисивао. И тако је Радовић своје читање и могао да закључи речима да се тек „у рату види ко је

песник а ко није“. Као и да је Вергилије сјајан пример кад су се „мач и стих нашли на заједничком задатку“. До те сарадње између владара и песника није дошло само због владара, него подједнако, или чак више, због непоколебљиве и личне и самосталне визије коју је песник имао у погледу будућности коју људи заслужују. Тај задатак је био, у историјском контексту, објава – и то с оне стране оружја и ратоборности – закона мира и поузданог поретка као незаобилазница на путу ка цивилизацији, кад ће све бити у једном и једно у свему.

Како наметнути мир варварима него оружјем! То ће Радовић истаћи код Вергилија. Тешко да се то читање може оспорити, нарочито кад читамо оно што пише. Али, да ли је Вергилијево дело пало у заборав кад су, коначно, варвари вековима доцније упали у Рим? Није. И да ли су варвари неко решење, како ће се запитати, опет вековима касније, други песник, такође упућен у сплетове мита, историје и песништва, моћи и живота. Нису, као што то ни Рим није био вечито решење. На одговоре уз питања о решењу мораћемо још да причекамо. У међувремену, Радовићева књига читања Вергилија подстицајно нас подсећа да извесне старе ствари не пролазе, и да увек имамо дебеле и корисне разлоге да им се враћамо, обнављамо их, учимо од њих и уживамо у њима. Само због тога већ, таква књига вреди да постоји и вреди да је читамо. Говори нам она много, премда веома дискретно, околишно, и о свом аутору, о његовом језику, неговању речи и заводљивих, ефектних обрта. Баш као што и *Енеида* говори о Вергилију, колико год наоко он био одсутан у самом тексту дела.

Читати Вергилија такође је стара ствар. Али, кад хоћете да га читате, то је већ нова ствар, и она нам преноси једноставну и трајну поуку: не заборавимо да нисмо први, и радујмо се да нисмо последњи. Тај увид, ако нам је стало да не заборављамо и да преживимо, не устежимо се да поделимо са Бориславом Радовићем и његовим читањем Вергилија. Управо то читање ми је поклонило, скупа с другим, да језик који истински говори, одржавајући у себи сукобљене интензитете, напросто не ишчезава. Може царство пропасти, могу се и наше визије показати тек као обмане, можемо и поклекнути, и ћутати, али ће и тад језик сачувати свет и његове поетске истине.

Зато, напослетку, немојмо бити оштри према онима који тврде да је Вергилијев језик мртав језик, или да је његово дело застарело и, у најбољем случају, само реликвија. Будимо благи и рецимо да им се старост и тобожња онемоћалост извесних пресудних ствари једино причињавају.

(Косјерић, 22. II 2005)

ОПШТИНА
КОСЈЕРИЋ
БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ
НОВИ САД

ДОДЕЉУЈУ

НАГРАДУ СРЕТЕН МАРИЋ

БОРИСЛАВУ РАДОВИЋУ

ЗА КЊИГУ
ЧИТАЈУЋИ ВЕРГИЛИЈА
НАЈБОЉУ КЊИГУ ЕСЕЈА
ОБЈАВЉЕНУ НА СРПСКОМ ЈЕЗИКУ У 2003. И 2004. ГОДИНИ

У Косјерићу, 22. фебруара 2005.

Председник
Општине Косјерић
Жељко Предановић

Управник
Библиотеке Матице српске
Мирослав Вуксановић

Председник
Жирија
Гојко Тешић

Душица Грбић

ВАРИЈАНТЕ *БУКВАРА* ТЕОФАНА ПРОКОПОВИЧА ИЗ 1726. ГОДИНЕ

У епископској штампарији у Римнику 1726. године дошло је до обнављања штампања српских књига, прекинуто 1638. када је у Венецији Бартол Ћинами штампао *Псалтир с последованьем*, последњу књигу старог српског штампарства.[1]

У Римничкој штампарији, иначе основаној 1705, а обновљеној 1724[2], отиснуто је пет српских књига – буквар *Первоје ученије отроком* Теофана Прокоповича, три издања (1726, 1727. и 1734), *Славенскаја граматика* Мелетија Смотрицког, 1755. и србљак *Правила молебнаја свјатих серпских просветителеј* Синесија Живановића, 1761.

Первоје ученије отроком Теофана Прокоповича (1681–1736), познатог руског писца, професора поетике и реторике у Кијевској академији, новгородског архиепископа и реформатора Петра Великог[3], прештампано је са руског

---

[1] Лаза Чурчић, *Обнова штампања и издавање српских књига у 18. веку у епископској штампарији у Римнику*, Штампарија у Римнику и обнова штампања српских књига 1726, Нови Сад 1976, 43, скраћено: Л. Чурчић *Обнова штампања* (исто под насловом *Штампање српских књига у епископској штампарији у Римнику 1726–1761* в. у: Л. Чурчић, *Српске књиге и српски писци 18. века*, Нови Сад 1988, 63, скраћено: Л. Чурчић, *Штампање српских књига*).

[2] О оснивању и раду ове штампарије в., на пример: Корнелија Олар, *Епископска штампарија у Римнику у XVIII веку*, Штампарија у Римнику и обнова штампања српских књига 1726, Нови Сад 1976, 5–40; Вера Сечански, *Још нешто о штампарији у Римнику*, Библиотекар, год. 28, бр. 3–4, Београд 1976, 359–368.

[3] Димитрије Кириловић, *Буквар Теофана Прокоповича код Срба*, Прештампано из Зборника Матице српске за књижевност и језик, књ. 3, Нови Сад 1955, 1 (скраћено: Д. Кириловић, *Буквар Теофана Прокоповича*).

оригинала са извесним изменама, по наређењу, с благословом и трошком Мојсеја Петровића (1677–1730), митрополита београдско-карловачког.[4]

Прво издање ове књиге приређено је за Србе и Румуне, две године пошто је Мојсеј Петровић упутио молбу Петру Великом да му помогне око оснивања школа слањем руских књига и учитеља. По наређењу цара руски Свети синод одобрио је ову помоћ, па је исте године Владул (Владислав) Малаеску, секретар Мојсеја Петровића Србима донео из Русије 70 примерака *Славенске граматике* Мелетија Смотрицког (у издању Ф. П. Поликарпова, Москва 1721), 10 примерака књиге *Лексикон славено-греко-латински* Ф. П. Поликарпова (московско издање из 1704) и 400 буквара, по другим подацима 255 (треће издање штампано у Санкт Петербургу 1722). "Знатан број" буквара донео је и Максим Суворов 1726, дошавши из Русије у Сремске Карловце за српског учитеља.[5] Пристигли буквари представљали су примерке Прокоповичеве књиге *Првоје ученије отроком*, која се широко користила не само код Руса, већ и у другим срединама. О томе колико је овај *Буквар* био интересантан и тражен у времену у којем је настао сведоче подаци да је од 1720. до 1724. само у Петрограду доживео 12 издања. Пре отискивања у Римнику преведен је и на немачки језик, а са немачког предлошка у Лондону су штампана и два енглеска превода (1723. и 1725).[6]

У вези са прештампавањем *Буквара* у Римнику код истраживача се јавило питање зашто је митрополит Мојсеј Петровић, поред толиког броја добијених примерака из Русије, већ 1726. дао да се приреди и његово ново издање? Осим брзог растурања и несташице *Буквара*, као главни разлози за то, наводе се и озбиљније политичке прилике, односно забрана увоза књига из Русије и потреба да се оне штампају у Аустрији без трагова руског порекла.[7]

Римничка издања *Буквара* Теофана Прокоповича задуго су остала непозната научној јавности. Изостала су и у *Српској библијографији за новију књижевност, 1741–1767.* Стојана Новаковића, изишлој 1869. године, која тако по хронологији отпочиње *Стематографијом* Христофора Џефаро-

---

[4] Мојсеј Петровић постао је митрополит београдски 1713, а од 7. фебруара 1726. до 27. јула 1730. био је митрополит београдско-карловачки /Димитрије Руварац, *Мојсије Петровић, митрополит београдски 1713–1730. Прилог историји Српске цркве*, Споменик СКА, 34, Други разред, 31, Београд 1898, 82–200/.

[5] Уп.: Д. Кириловић, *Буквар Теофана Прокоповича*, 7; Јевгениј Немировски, *Издања Римничке штампарије у збирци ретких књига Државне библиотеке СССР "В. И. Лењин"*, Библиотекар, год. 28, св. 3–4, Београд 1976, 369 (скраћено: Ј. Немировски, *Издања Римничке штампарије*); Л. Чурчић, *Обнова штампања*, 42–43 (исти, *Штампање српских књига*, 63); Александар Младеновић, *Славеносрпски језик,* Нови Сад 1989, 13.

[6] Ј. А. Лабинцев, *Римничко издање Првого учения отроком (1726) и његов руски оригинал*, Библиотекар, год. 28, св. 3–4, Београд 1976, 353.

[7] Л. Чурчић, *Обнова штампања*, 48–51 (исти: *Штампање српских књига*, 66).

вића из 1741. године. Године 1878. Стојан Новаковић обелоданио је римничке букваре из 1727. и 1734[8], а годину дана касније, осим та два издања, Ђорђе Рајковић библиографски је описао и много значајније прво издање из 1726. године.[9] Описе ове књиге објавио је и Димитрије Руварац 1887. године.[10] Јон Бјану и Нерва Ходош 1910. описали су ту књигу према примерку Румунске академије наука[11], а др Георгије Михаиловић 1964. донео је њен библиографски опис према примерцима Библиотеке Матице српске, Народне библиотеке у Београду и личне збирке.

Прво издање ове књиге из 1726. намењено је и српским и румунским школама основаним у првој половини 18. века на територији југоисточне Аустрије[12], за разлику од друга два издања која су штампана само за Србе.

Библиотека Матице српске поседује сва три издања римничког *Буквара*. Издање из 1726. заступљено је у четири примерка, од којих су три у збирци српских књига 18. века (сигн.: P18Ср I 75.1, P18Ср I 75.2, P18Ср I 75.3), а један припада библиотеци Српске православне велике гимназије у Новом Саду (бр. 4), која се налази у њој. Од *Буквара* из 1727. и 1734. постоје по два примерка (P18Ср I 76.1, P18Ср I 76.2; P18Ср I 77.1, P18Ср I 77.2). Описи примерака наведених књига постоје у електронском каталогу Библиотеке Матице српске, који чини основу узајамне електронске базе Србије (COBIB.SR) у оквиру пројекта Виртуелна библиотека Србије (ВБС). Осим егземплара Новосадске гимназије, остали поменути примерци презентовани су и у штампаном каталогу *Српске књиге и периодика 18. века Библиотеке Матице српске* (Нови Сад 1996), који је сачинила Мирјана Брковић (описи бр. 332–338).

О *Буквару* Теофана Прокоповича за Србе постоји богата литература. У вези са његовим првим издањем угледни руски истраживач старог ћириличког штампарства Јевгениј Љвович Немировски истакао је још 1976. године да је о овој књизи, у светлу њених педагошких, историјско-културних и филолошких аспеката написано довољно, а да задатак даљег изучавања јесте њен опис на основу упоређивања примерака.[13]

---

[8] Стојан Новаковић, *Буквари за Србе 1727. и 1734. Прилог за расправу питања где су се почеле штампати књиге новије српске књижевности*, Гласник Српског ученог друштва, књ. 45, Београд 1878, 230–242.

[9] Ђорђе Рајковић, *Допуне и поправке к "Српској библиографији новог времена" од Ст. Новаковића*, Летопис Матице српске, књ. 120, Нови Сад 1879, 205.

[10] Димитрије Руварац, *Први печатни буквар за Србе и Влахе. Прилог историји српске књижевности*, *Јавор*, год. XIV, Нови Сад, 29. новембар, 1887, бр. 48, 758–759.

[11] Ioan Bianu, Nerva Hodoş, *Bibliografia românească veche*, *1508–1830*, t. 2, *1716–1808*, Bucureşti, 1910, 29 (бр. 193).

[12] Л. Чурчић, *Обнова штампања*, 45 (исти, *Штампање српских књига*, 64).

[13] Ј. Немировски, *Издања Римничке штампарије*, 372.

Колико ми је познато, варијантне римничког *Буквара* до сада нису разматране. У овом раду покреће се тај проблем, а пажња је усмерена на испитивање првог издања из 1726. године.

Формата 16, *Буквар* из 1726. састоји се од 17 сигнираних свешчица са по 8 листова. Сигнатура је на предњој страни прва четири листа сваке свешчице, на средини доње маргине (**а̄**, **аа̄**, **аг̄**, **ад̄**; **в̄**, **вв̄**, **вг̄**, **вд̄** итд.). Има укупно 129 нумерисаних листова (нумерацију чине ћирилички грчки бројеви који се налазе у горњем десном углу предње стране листа) и 7 ненумерисаних (6 с текстом на почетку књиге и 1 празан на крају).[14]

Иза странице [1а] са подацима о наслову књиге, о београдском митрополиту Мојсеју Петровићу, по чијем налогу и чијим трошком је књига и штампана, затим о штампару Илији од Чернаводе, као и о месту и години издања, следи похвална песма митрополиту Мојсеју у пољском тринаестерцу *Стихи служени* ([1б–2а/12]). У наставку је штампана напомена *Славенскаго дијалекта и власких* (= влашких, тј. румунских) *словес усердни поправитељ, недостојни богомолец Стефан јеромонах, игумен манастирја говорскаго* ([2а/13–17]). Према овој напомени постоји претпоставка да је Стефан, игуман манастира у Говори, редактор рускословенског текста и преводилац његов на румунски језик, као и да је писац предговора [2б–4б], иначе другачијег и краћег од онога у руском издању. Следи букварски део *Началноје ученије* ([5а]–1а), а иза њега су катихизис (1б–128а) и поговор (128б–129а), упоредо на рускословенском и румунском језику, за разлику од претходних садржаја, који су дати само на рускословенском.[15]

Примерак римничког *Буквара* из 1726. са сигнатуром Р18Ср I 75.1, инв. бр. 52341 (скраћено *БМС 1*), доспео је у Библиотеку Матице српске 1949. године, откупом од академика Павла А. Ивића, тадашњег студента из Београда. Он садржи комплетан текст, а нема само последњи празан лист. Егземплару *Р18Ср I 75.2*, инв. бр. 172598 (скраћено *БМС 2*), који је купљен 1955. од Јоце Вујића, библиофила из Сенте, недостаје последњи нумерисани лист (129). У трећем Матичином примерку *Р18Ср I 75.3*, инв. бр. 223546 (скраћено *БМС 3*), купљеном од Љ. Недељковића из Београда 1961, недостају прва два ненумерисана листа, од ненумерисаних листова 3–6 сачувани су само фрагменти, нема ни нумерисане листове 18, 25, 34, 115–129, као ни последњи празан лист. Примерак у збирци Српске православне велике гимназије у Новом Саду, бр. 4 (скраћено *НГ*) је комплетан, а егземплар Музеја Војводине (скраћено *МВ*) је без другог нумерисаног листа.

Међусобним упоређивањем пет поменутих примерака *Римничког буквара* из 1726 (три из збирке Библиотеке Матице српске, сигн. Р18Ср I 75.1,

---

[14] Ј. Немировски, *Исто*, 373.

[15] Д. Кириловић, *Буквар Теофана Прокоповича*, 8–9.

P18Ср I 75.2, P18Ср I 75.3, један из библиотеке Новосадске гимназије, бр. 4, и један из Музеја Војводине (без инв. броја и сигнатуре), установила сам извесне разлике, које иду у прилог постављеној тези о варијантности анализираног издања.

У наставку рада следи преглед уочених разлика редоследом њиховог јављања.

Л. [6а/7]: *БМС 1* **Ѣ;** – *БМС 2*, *БМС 3*, *НГ*, *МВ* **Ѣ:**

Л. [6а/9]: *БМС 1* **Д.** – *БМС 2*, *НГ*, *МВ* **Д:**[16]

Л. [6а/11]: *БМС 1* **Є.** – *БМС 2*, *НГ*, *МВ* **Є:**

Л. [6а/11]: *БМС 1* **Ѥстєство** – *БМС 2*, *НГ*, *МВ* **Єстєство**[17]

Л. [6а/19]: *БМС 1* **Н;** – *БМС 2*, *БМС 3*, *НГ*, *МВ* **Н:**

Л. [6а/19]: *БМС 1* **нб҃ный** – *БМС 2*, *БМС 3*, *НГ*, *МВ* **нб҃ный**

Л. [6а/ кустода]: *БМС 1* **О** – *БМС 2*, *НГ*, *МВ* **О:**

Л. 1б/1: *БМС 1* **БЖ҃ІИ** (*титла* је мало испод горње ивице низа) – *БМС 2*, *БМС 3*, *НГ*, *МВ* **БЖ҃ІИ** (*титла* је мало изнад горње ивице низа)

Л. 1б/2: *БМС 1* **ВЪ ДЄСѧТОСЛОВ҆ІИ** – *БМС 2*, *БМС 3*, *НГ*, *МВ* **ВЪ ДЄСѧТОСЛОВ҆ІИ** (акценатски знак ´ је изнад стуба **Ѣ**, а над **І** нема знака)

Л. 2а/2: *БМС 1* **ДМ҃НЄЗЄѰ** – *БМС 2*, *БМС 3*, *НГ*, *МВ* **ДМ҃НЄЗЄѰ**

Л. 9а/16: *БМС 1*, *БМС 2*, *НГ*, *МВ* јд. **ТЪЛКѰѦІ** (= *тумачење*) – *БМС 3* мн. **ТЪЛКѰІРѢ** (= *тумачења*); у упоредном рускословенском тексту јавља се јд. **ТОЛКОВ҃НІЄ**, л. 8б/13

Л. 9б/18: *БМС 1* **І҆кѡнахъ** (иза речи мали размак па дебља вертикална цртица, могуће штампарска мрља) – *БМС 2*, *БМС 3*, *НГ*, *МВ* **Ікѡнахъ** (иза нема цртице)

Л. 19а/10: *БМС 1*, *БМС 2*, *НГ*, *МВ* **ꙁіѡа ↑вїєрїй** – *БМС 3* **а ↑вїєрїй**

Л. 19а/10-11: *БМС 1*, *БМС 2*, *НГ*, *МВ* **ѣарь** ||[18] **пє|н|трѕ**[19] – *БМС 3* **ѣарь пентрѕ** ||

Л. 98б/3: *БМС 1*, *БМС 2*, *НГ* **и хвалимсѧ оуꙋпованїємъ славы Бж҃іѧ** (текст тече од почетка до краја 3. реда) – л. 98б/3-4: *БМС 3*, *МВ* **и хвалимсѧ оуꙋпованїємъ славы** || **Бж҃іѧ** (текст је штампан у два реда, тако што је увучен са обе стране 3. реда где постоје белине, а последња реч је штампана на средини 4. реда)

Л. 98б: *БМС 1*, *БМС 2*, *НГ заглавна виньета* је једноредна сложеница коју чини девет дрворезних виньетица рађених тако да је свака друга обр-

---

[16] Скраћеница *БМС 3* уз неке примере са л. [6] изостаје, јер провере у том примерку нису биле могуће због оштећености листа.

[17] Акценатски знак је стављен само ако је релевантан за разликовање наведених примера.

[18] Знак || означава крај реда.

[19] Слово између две вертикалне црте је надредно.

нута[20] – *БМС 3*, *МВ заглавна виньета* је једноредна сложеница са 13 дрворезних виньетица.[21]

Резултати међусобног поређења пет примерака римничког *Буквара* Теофана Прокоповича из 1726. показују да се два примерка – *БМС 2* и *НГ* подударају, односно да између њих нису уочене разлике у тексту и штампи.

У односу на примерак *БМС 1* они се разликују на л. [6а] који припада букварском делу и на л. 1б, 2а, 9а, б где је текст катихизиса, а та неслагања тичу се следећих особености: различите интерпункције (*две тачке* према *тачки и зарезу*, л. [6а/7] и [6а/19]; *две тачке* према *тачки*, [6а/9], [6а/11]; *две тачке* према изостајању интерпункцијског знака, [6а], кустода), одсуства/присуства акцента, л. [6а/11], употребе различитог акценатског знака, л. 1б/2, неједнаког места *титле*, л. 1б/1, 2а/2, различитог облика скраћенице и различите *титле* изнад ње, л. [6а/19].

Истакнуте разлике могле су настати у току штампања као последица испадања и поновног слагања матрица, или као резултат редактуре и коректуре текста, али није искључено ни да су последица новог отиска листова на којима се налазе.

По наведеним карактеристикама примерци *БМС 3* (они листови који су могли да се пореде, јер неки недостају, а неки су оштећени) и *МВ* одговарају егземпларима *БМС 2* и *НГ*, а разликују се од примерка *БМС 1*. Примерци *БМС 3* и *МВ* имају и своје специфичности по којима се разликују међусобно и од остала три егземплара.

Примерак *БМС 3* издваја се тако од остала четири примерка по присуству облика мн. речи **ТЪЛКѸИРѢ** (= *толкованија*) према јд. **ТЪЛКѸѦЛѢ** (л. 9а/16) како је и у упоредном рускословенском тексту (јд. **ТОЛКОВАНІЄ**). Као и претходне разлике, и ово неслагање може, и не мора, бити последица новог слога.

Примерак *БМС 3* одступа и по томе што, уместо **ѕiѡа ↑вїєрїй** (= *дан васкрсни*), како је у осталим примерцима, у њему стоји **а↑вїєрїй** (прва три слова лексеме **ѕiѡа** недостају, а последње слово **а** припојено је речи **↑вїєрїй**), л. 19а/10. Услед те грешке, појавио се и неједнак крај реда – **ꙗрь пентр҃ѕ** || према **ꙗрь** || **пє|н|тр҃ѕ** (л. 19а/10–11), а различито је отиснута и реч **пентр҃ѕ** (пун облик **пентр҃ѕ** према скраћеној форми **пє|н|тр҃ѕ**). Судећи према овим неподударностима, за л. 19 може се претпоставити да је двапут штампан услед тога што је недостајао или као последица новог издања.

---

[20] Опис виньете в. у раду: Сава Паланчанин, *Графички прилози српских књига штампаних у епископској штампарији у Римнику 1716–1761*, Штампарија у Римнику и обнова штампања српских књига 1726, 82 (бр. 32), 94 (сл. 32).

[21] *Исто*, 82 (бр. 31), 94 (сл. 31).

Примерци *БМС 3* и *МВ* разликују се од остала три егземплара по двема особеностима на л. 98б, које такође указују на нови слог. У питању су неједнак распоред и прелом текста (у *БМС 3* и *МВ* текст заузима два реда, 3–4, а у *БМС 1*, *БМС 2* и *НГ* само један, трећи ред), и различита заглавна виньета испод тог текста.

Анализа пет примерака римничког *Буквара* из 1726. неспорно потврђује постојање типографских разлика између њих. Међутим, на основу изнесених резултата тешко је сигурније закључити да ли се ради о различитим издањима (најмање два са по две варијанте) или о варијантама истог издања.

На прештампавање књиге и нова издања посебно упућују разлике на л. 19а и 98б. Узимајући у обзир неподударности та два листа, а сматрајући остала неслагања варијантским, може се говорити о три издања (*БМС 1*, *БМС 2*, *НГ – БМС 3 – МВ*), од којих се једно јавља у две варијанте (*БМС 1 – БМС 2*, *НГ*), или о два издања, ако се разлике на л. 19а између *БМС 3* и *МВ* окарактеришу као варијантске (*БМС 1*, *БМС 2*, *НГ – БМС 3*, *МВ*), оба такође са по две варијанте (*БМС 1 – БМС 2*, *НГ*).

По ситнијим разликама на л. [6а], 1б, 2а, 9а, б, које су могле настати у току штампања и редакторских исправки текста, примерци *БМС 3* и *МВ* (две варијанте истог издања или два различита издања) одговарају *БМС 2* и *НГ*, а одступају од егземплара *БМС 1*, који је по особеностима на тим листовима у односу на остале примерке усамљен.

На питања које је од ових издања најстарије, којим редом иду варијанте у оквиру издања, као и када је тачно дошло до прештампавања издања из 1726. тешко је одговорити. У решавању тих проблема потребно је да се међусобно сравне још неки примерци анализиране књиге, да сеураде још нека поређења и са издањима из 1727. и 1734. године, затим да се додатно испитају водени знаци и структура хартије, имајући у виду и резултате до којих је у том погледу дошао Лазар Чурчић, библиотекар-саветник у пензији и истакнути историчар српске књиге[22], а од користи би било и изналажење одговарајућих културно-историјских чињеница које о томе директно или индиректно сведоче.

Према *Спису из заоставштине патријарха Арсенија IV Јовановића-Шакабенте*, где се у глобалном попису патријархове библиотеке (текст је на немачком језику), између осталог, наводи и око 1.500 или више приме-

---

[22] За *Буквар* из 1726. Л. Чурчић каже да је "штампан на уједначеној и квалитетној, белој, ребрастој хартији са само једним воденим знаком, листом детелине који је у дну наслоњен на цртицу која спаја латинична слова V и C" /Лазар Чурчић, *Хартија и водени знаци српских римничких књига 1726–1761*, Штампарија у Римнику и обнова штампања српских књига 1726, Нови Сад 1976, 107/.

рака школских књига[23], Лазар Чурчић је мишљења да је међу њима морало бити и римничких *Буквара*. Полазећи од тих података, а на основу резултата ових мојих истраживања, он претпоставља да се ради о примерцима прештампаваног првог издања те књиге, које је због упоредног текста било од користи и Србима и Румунима.[24]

По схватању Лазара Чурчића прво издање римничког *Буквара* из 1726. највероватније је прештампано/прештампавано после 1734. године. Један од његових аргумената за ту тезу јесте одсуство текста *Десет црквених заповеди*, као и у издању из 1734, за разлику од издања из 1727, где он постоји.[25]

Оваквом рачуницом смањује се пауза у раду Римничке штампарије на српској књизи и попуњава празнина између *Буквара* из 1734. и *Граматике* Мелетија Смотрицког, отиснуте ту 1755. године.

---

[23] Славко Гавриловић, *Списи из заоставштине патријарха Арсенија IV Јовановића-Шакабенте*, Споменик САНУ, Одељење историјских наука, 13, Београд 2004, 85.

[24] Своје мишљење о овом проблему Лазар Чурчић ми је образложио усмено и путем преписке.

[25] Димитрије Руварац 1912. истиче да се *Десет црквених заповеди* код нас први пут јављају 1727. у књизи *Прво је учение отроком* из 1727, последњи одељак (л. 69б–72а), и доноси тај текст у целини, напоминьући при томе да га издања наведене књиге из 1726. и 1734. немају /*Десет црквених заповеди*, Архив за историју Српске православне карловачке митрополије, власник и уредник Димитрије Руварац, год. II, бр. 13–14, 15 (28) јул, Сремски Карловци, 1912, 217–220/.

Гордана Билас

ВАСА СТАЈИЋ У БИБЛИОТЕЦИ МАТИЦЕ СРПСКЕ

Васа Стајић је био истакнути јавни и културни радник, данас највише познат по *Новосадским биографијама* и грађи за културну и политичку историју Новог Сада, у којима је на жив, документован и досад непревазиђен начин представио, на основу архивске грађе, живот града и најпознатијих новосадских породица у њему.

Аутор је књиге *Матица српска*, за њену стогодишњицу припремио је три опсежна текста *Рад Матице српске на развијању књижевности*; *Фондови Матице српске*; *Оснивачи, заслужни чланици и чиновници Матице српске*, о њеном раду објавио је низ текстова у периодици, а уз то ипак сматрао да су чланци Јована Ђорђевића у *Српском дневнику* из 1859. (бројеви од 55 до 61), поред чланака Тихомира Остојића најбољи прилози написани о Матици за сто година њеног живота и рада. Ову оцену прихватио је и Живан Милисавац у својој *Историји Матице српске*, у којој је и цитирао Стајића при оцени деловања појединих Матичиних радника и добротвора (Антонија Хаџића, Милана Савића, Милоша Димитријевића, Илије Вучетића, Тихомира Остојића, Марије Трандафил, Мише Попадића). Организовао је групу која је помогла да Тихомир Остојић дође за секретара Матице српске, 1911. и од тада до смрти остао је везан за Матицу: „Ко воли Матицу, и ствар којој она има да служи, тај се неће задржавати код онога што је јуче било, него ће журити да се договара о будућности...”.[1] Милисавац тврди да је Стајићево познанство са Јакшићима, Тихомиром Остојићем и Вељком Петровићем имало пресудан утицај на његов даљи живот и рад јер се од политичке окренуо културној активности којој се потом потпуно посветио.

Његов савременик и пријатељ Вељко Петровић каже да су на предратно васпитање Војводине највише утицали Јован Скерлић, Тихомир Остојић и Васа Стајић. „Ма где био, у Пешти, у Паризу, у пљеваљској Српској гим-

[1] В. Стајић, *Матица српска*, Јединство, бр. 124, 14. X 1919.

назији, у Сомбору, у Панчеву, у казаматима сегединске и илавске казниони-це, био је с нама у вези, више, био је вазда присутан, међу нама, најхрабрији, најбодрији, најведрији од свију нас. А, одувек, стално, боловао је од плућа, од југовине, од повишене температуре."[2]

Рођен је у Мокрину 10. фебруара 1878. Основну школу похађа у родном месту, гимназију у Кикинди. Наредне године прелази у Сремске Карловце, где завршава седам разреда. Осми разред и матуру завршава у Сењу, пошто је искључен из школе као социјалиста. У Сењу организује клуб *Братство*. Прво је студирао права, 1898, па романистику и германистику у Будимпешти, Паризу и Лајпцигу. По доласку у Пешту пријавио се за место васпитача у Текелијануму, јер није имао средстава да се школује. Дипломирао је у Будимпешти 1902. Радио је као учитељ у банатском селу Рудна, па као приватни учитељ, онда у српској Учитељској школи у Пакрацу, професор гимназије у Пљевљима, 1904. И ово место напустио је због политичког и културног разилажења са школском управом и отишао у Сомбор за професора Учитељске школе, 1906. Организовао је српску омладину у Војводини, а 1912. постаје члан Народне одбране, када и покреће часопис *Нови Србин*, чији је одговорни уредник (1913–1914) и у коме заступа слободарске идеје, „испуњене високим моралним и културним тежњама"[3]. Због рада у Народној одбрани и часописа *Нови Србин* ухапшен је по повратку из Београда и осуђен на шест месеци затвора, 1913. Након издржане казне одлази у Панчево, где се бави националном пропагандом. Издаје лист *Српска просвета* (1914), који излази непуну годину дана, растура књиге и држи предавања по селима и градовима. Због ове делатности поново је ухапшен, 26. јула 1914. и Први светски рат дочекује у затвору. Био је осуђен на девет година и десет месеци затвора, па је до 1918. године у тамницама у Панчеву, Сегедину, Сомбатхељу и у Илави на Вагу, када успева да побегне у Загреб. Учествује у раду Народног већа у Загребу и Народне управе у Новом Саду, током 1918. и 1919. Био је и члан делегације за припрему материјала за склапање уговора о миру у Паризу, и ту заједно са групом интелектуалаца ради на оснивању Југословенске демократске лиге. По повратку у земљу постављен је за референта при Одсеку Министарства просвете за Бачку, Банат и Барању у Новом Саду.

За секретара и уредника *Летописа Матице српске* изабран је 1920, а 1922.[4] је професор Мушке гимназије у Новом Саду, у којој ради са пуним

---

[2] В. Петровић, *О Васи Стајићу*, Великокикиндски диштрикт, Кикинда, 1989, стр. 483.
[3] Д. Попов, *Историја Матице српске : 1918-1941*, Нови Сад, 2001, стр. 142.
[4] Ž. Milisavac, *Enciklopedija Jugoslavije, Knj. 8*, Zagreb, 1971, str. 119.

бројем часова од школске 1922.[5] Од 1922. до 1923. издаје *Нову Војводину*. Постављен је за директора гимназије у Суботици од 1928.

Основао је Гетеово друштво у Новом Саду, 28. јануара 1922, а као средњошколац, после завршеног четвртог разреда, прочитао је Гетеова дела на немачком[6]. Ово Друштво је због лошег пријема у јавности престало ускоро да постоји. Био је и члан Централне управе планинарског друштва *Фрушка гора*.

Био је председник Матице српске и уредник *Летописа* 1935. године, непуну годину дана, јер је већ 1936. морао да дâ оставку због неслагања са радом Управног одбора. Организује средњошколску омладину на културним и етичким темељима која 1936. ствара јаку омладинску организацију, са којом ради и на оснивању издавачке задруге *Змај*. Захваљујући овој сарадњи 1944. одлази на ослобођену територију у Срем, када постаје члан Главног народноослободилачког одбора Војводине, а наредне године члан Скупштине овог Одбора и председник Друштва за културну сарадњу Војводине са СССР-ом. Када је након Другог светског рата обновљен рад Матице српске, Стајић по други пут, 1945. постаје њен председник, и доживотни почасни председник, али се 1946. године повлачи због болести. Последње године живота провео је истражујући архивску грађу. Умро је 10. фебруара 1947. у Новом Саду.

Члан је југословенског ПЕН клуба од 1926.

Поводом шездесет година живота издата је 1938. године *Споменица Васи Стајићу*, обогаћена цртежима Ивана Табаковића. Споменицу је потписао Редакциони одбор, а текстове 27 истакнутих јавних личности међу којима су Исидора Секулић, Жарко Васиљевић, Славко Бокшан, Јаша М. Продановић, Милан Грол, Перо Слијепчевић, Младен Лесковац, Милан Петровић, Вељко Петровић и други. *Споменица* је свечарског карактера и не нуди увид у озбиљније проучавање живота и дела Васе Стајића.

Написао је књиге: *Између живота и књижевности*, Панчево, 1922; *Самообразовање*, Панчево, 1922; *Srpski književnici kao vođe i učitelji*, Sarajevo, 1922; *Соколска мисао у српској књижевности*, Нови Сад, 1924; *Књига и читање*, Нови Сад, 1924; *Матица српска: 1826-1926*, Нови Сад, 1927; *Светозар Милетић: живот, рад и идеје*, Нови Сад, 1926; *Светозар Милетић: живот и рад*, Нови Сад, 1926 ; *Светозар Милетић и Нови Сад*, Нови Сад, 1926; *Павле Јосиф Шафарик*, Нови Сад, 1927; *Јован Јовановић-Змај*, Нови Сад, Скопље, 1933; *Женски покрет у Војводини*, Нови Сад, 1933; *Новосадске биографије, Св. 1-6*, Нови Сад, 1936-1956; *Светозар Милетић*, Београд, 1938; *Привреда Новога Сада: 1748-1880*, Нови Сад, 1941; *Грађа за*

---

[5] A. Lebl, *Politički lik Vase Stajića*, Novi Sad, 1963, str. 426.

[6] Ж. Милисавац, *Васа Стајић*, Нови Сад, 1949, стр. 20.

културну историју Новог Сада, Нови Сад, 1947, 1951; *Српска православна велика гимназија у Новом Саду*, Нови Сад, 1949; *Великокикиндски дистрикт*, Нови Сад, 1950; *Грађа за политичку историју Новог Сада*, Нови Сад, 1951.

Приредио је *Антологију родољубиве поезије*, која је изашла као додатак *Новом Србину*, 1913; и књиге: *Никола Томазео и Људевит Вуличевић*, Београд, 1929; *Grgura Peštalića slava bačkih i drugih slavinske krvi delijah*, 4. izd., Subotica, 1929 (separat iz Izveštaja Državne muške gimnazije u Subotici za školsku 1928-1929.); *Одабране стихове Лукијана Мушицког*, Београд, 1938; *Политичке песме Јована Јовановића Змаја* (са Младеном Лесковцем), Нови Сад, 1945.

Са француског је превео *Образовање воље* Жила Пејоа, Београд, 1909.

Објавио је низ чланака у *Летопису Матице српске*, *Омладинском гласнику* (Сремски Карловци), *Омладинском гласнику* (Рума), *Српском гласу* (Велика Кикинда), *Слоги* (Сомбор), *Словенском југу* (Београд), *Бранковом колу* (Сремски Карловци), *Босанској вили* (Сарајево), календару *Просвјета* (Сарајево), *Vihoru* (Zagreb), *Književnom jugu* (Zagreb), *Almanahu Književnog juga* (Zagreb), *Novoj Evropi* (Zagreb), *Политици* (Београд), *Војводини* (Нови Сад), *Српском књижевном гласнику* (Београд), *Споменици Матице српске* (Нови Сад), *The slavonic Rewiew* (London), *Прилозима за књижевност, језик, историју и фолклор* (Београд), *Споменици о херцеговачком устанку 1875 године* (Београд), *Споменици ослобођења Војводине* (Нови Сад), *Библиотеци српских писаца* (Београд), *Српском задругару* (Нови Сад), *Гласнику Историског друштва у Новом Саду*, *Светом Сави, народној читанки са календаром* (Загреб), *Sokolskoj prosveti* (Београд), *Дану* (Нови Сад), *Našoj stvarnosti* (Београд).

I

И пре него што је дошао на место секретара Матице српске, Стајић је био заинтересован за њен рад. У текстовима *Матичини књижевници и књижевност* који су објављивани у *Српском гласу* од 24. новембра 1910. до 21. јануара 1911. критиковао је рад Књижевног одељења.[7] У тексту *Обнова Матице српске* (објављен у гласилу Српског народног одбора *Српски лист*, 8/21. децембра 1918, потписан иницијалима Н. С. за које је Душан Попов утврдио да су његови, јер је на примерку овог часописа у Библиотеци Матице српске Стајић написао своје иницијале), Стајић је указао на неколико момената битних за обнављање њеног рада након Првог светског

[7] A. Lebl, *Politički lik Vase Stajića*, Novi Sad, 1963, str. 131.

рата. Нови Сад има потенцијала у младим људима, и за почетак они би могли да среде њену библиотеку. Матица би морала, пошто је у новој држави, да оствари сарадњу са институцијама културе као што су Српска књижевна задруга, Матица хрватска, Словенска матица. По информацијама које је доносио *Српски лист*, Стајић је свако вече у Матици српској држао предавања о актуелним културним проблемима. Залагао се за оснивање просветних одбора којима би се афирмисала национална култура и матерњи језик, а могућност за остварење ових идеја видео је у Матици српској. У писму које је послао Тихомиру Остојићу 1919.[8] каже да при том подразумева и Библиотеку. Као шеф Одељења за народно просвећивање при Просветном одсеку за Банат, Бачку и Барању, присуствовао је седници Књижевног одбора Матице, 21. августа 1919. Иницирао је оснивање Просветног одбора у Матици српској. Прва седница овог одбора одржана је 29. септембра 1919.[9]

У Библиотеци која је након рата у коме је изгубила библиотекара била запуштена, привремено је од 1. септембра 1919. до 1. августа 1920. радио на њеном сређивању Трива Милитар (чекао се долазак Милете Јакшића, пријатеља и потоњег кума Васе Стајића). Тридесетог септембра 1919. године потписао је Васа Стајић, испред Одељења за народно просвећивање, предлог Матици српској да помогне формирање првих селидбених књижница. Тражио је књиге које су биле неопходне за јавне течајеве[10] што је и прихваћено с тим да се дају на коришћење само они наслови којих је Матица имала у неколико примерака.

Усвојен је и Стајићев предлог да се *Књиге за народ* дистрибуирају преко одређеног колпортера који би продавао књиге и по вашарима и пијацама. Намеравао је и да предложи Министарству просвете да Матичине књиге служе ђацима као „помоћне књиге".[11] Иначе се залагао за ревизију ових издања тражећи да се позову угледни уметници и научници који би својом стручношћу и знањем могли да подигну ниво просвећивања код народа.

Као члан Уставног одбора Матице, 2. јануара 1920. Стајић је тражио одговор на питање када ће Матица ствари народног просвећивања преузети у своје руке. Критика је уследила и у листу *Слобода* од 4. марта 1920, као реакција на одлуку да се уређивање јубиларне тристоте свеске *Летописа* повери Милану Савићу. Стајић је био против избора Милана Савића јер је сматрао да тиме Матица наставља тамо где је стала 1914. године, уместо да дâ прилику младим људима са новим идејама. Када му је Књижевно оде-

---

[8] РОМС, 6704.
[9] *Са прве седнице Просветног одбора у Новом Саду*, Јединство, 113, 1. X 1919.
[10] 35/КО, бр. 8349/1919.
[11] Д. Попов, *Историја Матице српске : 1918-1941*, Нови Сад, 2001, стр. 122.

љење поверило да уреди ову свеску *Летописа*, 2. октобра, Стајић је објавио првих шест чланака у *Летопису* са списка који је припремио Савић.[12] Због журбе већина позваних сарадника није се одазвала његовом позиву и ова свеска нема ниједан прилог из белетристике. Сам Стајић је објавио текст *Матица српска и организовање друштвеног просвећивања у Војводини.*

II

Заслугом и трудом Васе Стајића (и Милутина Јакшића, Вељка Петровића и Милана Ћурчина) дошао је Тихомир Остојић за секретара Матице српске, 1911. који је потом поздравио реформе у Матици српској. Тим поводом Остојић 19. новембра 1911. пише Стајићу: „Од јуче сам секретар Матице српске. Сада сте и Ви одговорни за Матичин рад, јер сте ме бирали, били један од најагилнијих агитатора. Треба дакле да сарађујете са мном, да студирате проблеме Матице"[13]. Стајић улази у пододбор за бригу о сеоским књижницама. Ту су и Лаза Хорват, Јоца Јовановић, Тихомир Остојић, Љубомир Лотић, Ђорђе Михајловић, Милан Петровић, Димитрије Хаднађев.

На месту првог секретара наследио је Тихомира Остојића, а од њега се тражило да, по функцији буде и уредник *Летописа* и књижевних издања. Нешто пре избора на ово место Стајић је објавио програмску оријентацију Матице српске, у листу *Јединство* залажући се за идеју да Матица буде посредник од добре књиге до читалаца, али и потребу да се бави научно-истраживачким радом. Такође је предлагао оснивање Савеза просветних удружења чије би седиште било у Матици српској. За секретара је примљен са 25 гласова, а противкандидат Никола Продановић добио је 18 гласова.[14] Према уверењу Матице, бр. 72 из 1953. Стајић је био секретар Матице од 2. септембра 1920. до 11. јануара 1923.[15] На Ванредној скупштини од 16. септембра 1920. расправљало се о Нацрту Устава Матице српске, јер је након рата требало утврдити како ће се организовати и у ком правцу ће ићи њен даљи рад. За овај посао ангажовани су Радивоје Врховац, председник и Васа Стајић, секретар. Стајић је предложио да даљи развој тече у правцу ширења и пропагирања добрих књига и народног просвећивања, и његов предлог је прихваћен. Овај Устав је касније зван „Стајићев устав", а заменио је „Милетићев устав" из 1864. Стајићев устав из 1920. године по

---

[12] Д. Попов, *Историја Матице српске : 1918-1941*, Нови Сад, 2001, стр. 148.
[13] A. Lebl, *Politički lik Vase Stajića*, Novi Sad, 1963, str. 132-133.
[14] РОМС, Записник Главне скупштине од 2. IX 1920.
[15] A. Lebl, *Politički lik Vase Stajića*, Novi Sad, 1963, str. 411.

којем би Матица требало да има десет одељења и по којем је она средишње културно удружење усмерено на науку, књижевност и уметност, био је тешко остварив због организационих и финансијских проблема. На предлог Књижевног одељења дошло је до стварања новог Устава, 10. јула 1923. којим се тежиште рада са народног просвећивања премешта на научни и културно-уметнички рад. Јављајући се председништву Матице српске у јуну 1923. када је позван на заједничку седницу Управног одбора и Књижевног одељења, саопштио је да се противи тим променама Устава.

Следећи правац који је замислио Стајић поклања Библиотеци књиге о конференцији мира у Паризу, на којој је био присутан, 1920.

Када одлази са библиотекарског места почетком јула 1920. године, Трива Милитар тражи да секретар Васа Стајић и један члан Управног одбора прегледају стање у Библиотеци. Исте године у септембру на место библиотекара долази Милета Јакшић. С тим у вези је и податак који је Васа Стајић изнео на седници Управног одбора Матице српске да је Министарство просвете у Београду послало три чиновника на рад у Матицу, а које ће плаћати, под условом да Матица замоли за то. Навео је своје и име Милете Јакшића, трећег није именовао. Предлог Стајићев је прихваћен. Касније се установило да је Стајић мислио на сталног књижничара који би помагао библиотекару у обављању послова, који је убрзо потом и изабран. Крајем године Стајић је предложио да се за попуњавање Библиотеке и коричење књига одвоји одређена сума новца, што је и прихваћено.

Такође је од Стајића потекла иницијатива да се поводом обележавања дана Светог Саве приреди у Матици мала изложба старих књига и рукописа.

На састанку Просветног одбора Стајић је такође предложио да се Библиотека попуњава, а он би за то направио списак књига. Почетком наредне године та набавка је реализована куповином књига преко Српске књижевне задруге и књижара Рајковић-Ћуковића и Мите Стојковића; од Министарства просвете тражи за попуњавање Библиотеке 75.000 динара.

Библиотека у овом периоду купује руске, француске и немачке књиге.

Као секретар Матице српске а у име Просветног одбора, Стајић тражи од уредништва *Заставе* да своје новине редовно шаље у Библиотеку. Иницијатор је предлога да се Матица ослободи поштанске тарифе за писма и пакете. Такође се на његов захтев Библиотека претплатила на француске часописе *Mercure de France*, *Revue des Deux mondes*, *revue de l'economie politique*.

Он и лично набавља књиге за Библиотеку, антикварне и нове, у књижарама Геце Кона, Свесловенске књижарнице и издавачке куће Напредак.

Књижевно одељење 30. априла 1921. предлаже размену са разним уредништвима часописа тако што шаље тристоту свеску *Летописа* у замену за издања *Београдског дневника*, *Техничког листа*, *Женског покрета*, *Трезвености*, *Новог живота*, *Критике*, *Слободне трибине*, *Наше деце*, *Народне једноте*, *Правде*, *Самоуправе*. Намера је да Матица има своју јавну библиотеку која служи у опште сврхе просвећивања.

Стајић је као секретар, у име Књижевног одељења, тражио од Министарства правде Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, Одељења за секвестер, да се библиотека грофа Карачоњија у Каменици (чије је добро секвестовано у корист америчког орфелината), смести привремено или трајно у Библиотеку Матице српске, јер у њој има књига које су важне за проучавање прошлости Војводине, а он је као историчар то могао добро знати. Стајић је 27. октобра 1921. приказао рачун преноса ових књига, а наредне године смештена је у засебну просторију. Почетком 1927. уступљена је ова архива Државном архиву у Новом Саду, на предлог Димитрија Кириловића, државног архивара.

На Ванредној скупштини прихваћена је трансформација Књижевног одељења у три одсека (просветни, научни и књижевно-уметнички). Предлог је потекао од Милана Петровића, доцнијег председника Матице, а у договору са Васом Стајићем. Просветни одсек, конституисан 11. децембра 1920, требало је да води бригу о просвећивању, о месним Матицама, организује јавне књижнице, предавања за народ, штампа *Књиге за народ* и *Календар Матице српске*. За Библиотеку је одлучено да је централна („средишња") и јавна и да има свог сталног библиотекара. Душан Попов каже да је занемарио посао секретара Матице науштрб овог, јер је био и секретар Просветног одсека. Тако је из средстава која су добијали од Просветног одсека један део ишао и на попуњавање Библиотеке. Рад на програму народног прсвећивања и локалним Матицама показао се као тежак, а 1921. основана је и *Новосадска матица*. Да би поспешио развој локалних Матица Стајић путује по Војводини држећи предавања и ширећи идеју просвећивања и идеје за њиховим оснивањем. Међутим, уложени напор није давао очекивани резултат, а и управа Матице српске није била задовољна тиме што се поље делатности Васе Стајића свело на рад у Просветном одсеку. На његов предлог основана је Матичина књижара на велико која је набављала књиге од издавача по рабату и продавала их јавним и школским књижницама, уступајући половину рабата. Део књига она је слала и бесплатно (од Министарства просвете тражила је народне и земљописне читанке, ратне календаре са Крфа, белетристику). Сам Стајић је лично саставио *Списак добрих књига за народне и домаће књижнице*, а добру сарадњу имао је и са издавачким кућама *Напредак*, *Геца Кон*, *Светислав*

Цвијановић, Српска књижевна задруга. Сиромашним институцијама Просветни одсек поклањао је Матичина ранија издања. *Списак добрих књига за народне и домаће књижнице* који је Стајић сачинио да би њиме употпунио свој програм био је добро прихваћен и тражен. У тексту *Матица српска у Новом Саду* Стајић каже да је Матица кренула са реформисањем читаоница, израдила програме за њих, и да је у интересу те реформе „израђен списак часописа који се препоручују реформисаним читаоницама, израђен је и објављен *Списак добрих књига* које Матица има на стоваришту, које уз врло повољне цене шаље читаоницама и просветним удружењима".[16] Овај каталог књига је „привлачио велику пажњу књижница, читаоница, школа и друштава, па и многобројних породица".[17] Намера му је била да њиме отпочне борбу за добро, а против рђавога штива: „По свим питањима друштвеног, ваншколског просвећивања се код нас и сувише теоретише; Матица српска је, од првога дана своје обнове, прегла да праксом задовољава неодложне насушне потребе друштва".[18] Списак је сложен азбучним редоследом презимена аутора, а посебно су издвојене књиге Српске књижевне задруге, Матице српске, Књиге за народ и књиге Задужбине Димитрија Стаменковића, као и наслови периодике. Да би убрзао реформу коју је замислио, Стајић је сам водио и магацин књига, а 1922. путовао је по банатским селима држећи предавања и ангажујући учитеље или друге активисте за поверенике Матице, успевши да за нешто више од месец дана обиђе око тридесет општина. Након тога се Матици обратило преко шездесет установа да би основало или употпунило своју књижницу. Исте године успоставио је везу са Србима у Косовској Митровици као и са Србима из Америке. Ангажовао је и Руса Григорија Сп. Петрова да одржи неколико предавања. Чак се залагао да Матица оснује филмско акционарско друштво како би се помоћу филмских пројекција употпунио њен просветитељски рад.

Због слабог рада Књижевног одељења Стајић је критикован. Један од оних који су га критиковали био је и Каменко Суботић, у свом листу *Дунав.* Посао секретара Матице српске наставио је у духу Тихомира Остојића. Како рад на обнови *Календара Матице српске* није ишао по плану због недостатка материјалних средстава, Стајић је прихватио да заједнички са Просвјетом из Сарајева уреди календар *Просвета* за 1922. Календар је уредио не одступајући од својих начела о народном просвећивању, а као аутори прилога јављају се Федор Никић, Јован Цвијић, Никола Радојчић,

---

[16] *Просвета: календар за годину 1922*, Сарајево, Нови Сад, 1922, стр. 84.
[17] Д. Попов, *Историја Матице српске : 1918-1941*, Нови Сад, 2001, стр. 227.
[18] В. Стајић, *Списак добрих књига за народне и за домаће књижнице*, Нови Сад, 1921, стр. [2].

Милан Шевић, Лаза Марковић, Васиљ Грђић, Марко Цар... Стајић је написао чланак *Културне установе у Војводини*, који поред прилога *Музеј и Библиотека града Вршца* и *Ратарска омладина за самообразовање у Бечкереку* садржи и текст *Матица српска у Новом Саду*. Календар је и илустрован бројним фотографијама тих институција, а Матицу види као централни стожер око којег би се окупљала интелигенција са својим културним идејама. Књижевности је на страницама *Просвете* посвећено мало простора: превод Чеховљеве приповетке *Наступ* и песма Милете Јакшића *Пролог о Прослави 60-год. Српског Народног Позоришта у Новом Саду*.

Подржао је и оснивање Матице напредних жена. Матичиним уставом од 1920. предвиђено је да и жене буду чланови Матице српске, па су прве чланице и оснивачи биле Аница Савић и Милева Симић. Оне су у Матици држале предавања и своје редовне састанке, а исте године основале су и књижницу. Стајић је том приликом држао предавање о самообразовању помоћу књижевности, а чланице су могле сваке среде да узимају књиге из Библиотеке и прегледају домаће и стране часописе. Матица напредних жена прихваћена је као прва посебна Матица и у саставу Матице српске делује од 8. фебруара 1921.

Током 1921. Библиотека се попуњава књигама српских културних друштава у Бечу које шаље Југословенско академско потпорно друштво и бечко Академско друштво *Зора*, набавља се и комплет листа *Народ* за 1920. годину, који је Стајић усмено поручио. У својству секретара Матице српске, Стајић се након седнице Просветног одсека обратио Министарству правде Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, с циљем да се у Библиотеку пошаљу књиге и архива са секвестрованих имања у Војводини. Захтев је упутио и Министарству унутрашњих дела, да Матица српска добија обавезни примерак свих штампаних ствари на подручју Баната, Бачке, Барање и Срема, као и Министарству просвете, предлажући да се у Војводини оснује културни завод музејског и архивског типа у коме би се чували споменици културе. Већ 15. децембра 1921, како стоји у *Грађи за историју Библиотеке Матице српске*, Министарство унутрашњих дела издаје наредбу да све штампарије достављају по један примерак Библиотеци Матице српске.

Библиотека је поклонила Каменичком сиротишту књиге, а на Стајићев предлог и дела Анте Старчевића. Стајић посредује и у куповини око 2.000 књига од удовице Тихомира Остојића, а купује се и 25 примерака књиге Јована Цвијића *Балканско полуострво и јужнословенске земље*.

Из једног писма др Јове Кујунџића којим обавештава Матицу да јој шаље нека од годишта сарајевског *Народа*, види се да је потребу за попуњавањем годишта објављивао у самом *Народу*. У овом периоду настављена је пракса куповине или размене публикација и са приватним лицима.

Почетком 1922. на место привременог библиотекара долази Милан Савић, пензионисани секретар Матице српске, уместо Милете Јакшића који је дао оставку. Након Милана Савића за библиотекара је изабран Каменко Суботић. Почетком исте године на Скупштини Матице усвојен је предлог да се оснује заједничка библиотека Матице српске и града. Десетак дана након преузимања дужности и извештаја о предузетим мерама на пољу организације Библиотеке он се, заједно са Стајићем испред Просветног одбора Матице српске обраћа Проширеном савету града Новог Сада за добијање локације и средстава за изградњу Просветног дома у Новом Саду у коме би били смештени и Музеј, и Архив и Књижница.

Нил Крижановски, Рус емигрант 10. јуна 1922. обратио се Библиотеци с предлогом да одвоји једну просторију, књиговезницу у којој би се књиге могле књиговезачки обрадити и заштитити.

Библиотека добија и средства за штампање каталошких формулара, које наручује библиотекар Каменко Суботић. Васа Стајић, у својству секретара путује за Беч ради набавке нових књига, а о свом путу је реферисао 9. августа 1922. Тада је купио 11 књига за Библиотеку[19].

Управном одбору Матице српске Стајић је 15. јуна 1922. доставио нацрт Уредбе за чланове и службенике Матице. У петој глави ове Уредбе, чиновник под Књижевним одељењем је и библиотекар. У том нацрту стоји за библиотекара: „Чувар је Библиотеке и води све пословне књиге њене, инвентаре и каталоге, пазећи да у свему буде ред, и да се књиге чувају. По одлукама Одсека набавља нове књиге и издања у замену за матичина издања. Води свој деловодник и сву преписку у питањима Библиотеке и саставља нацрт за руковање Библиотеком, које подноси Просветном одсеку на одобрење. Саставља годишњи извештај са статистиком и подноси их Просветном одсеку. Библиотекар је сталан чиновник."[20] Каменко Суботић, библиотекар, након тога тражи да се плата библиотекара изједначи са платом секретара Управног одбора Матице, а Библиотека добија нова средства за повез књига, нове полице и металне подметаче. Библиотекар Каменко Суботић ова средства добија тек након интервенције Васе Стајића.

Стајић извештава да је у Библиотеци пронађена слика Јована Јовановића Змаја рађена у креди, и да је ту слику урамио. Стајић је и у Комисији Заједничке седнице Књижевног одељења и Управног одбора Матице српске, која треба да одобри нацрт Уредбе за Библиотеку Матице српске коју је сачинио библиотекар Каменко Суботић. Правила о реду у Библиотеци примљена су на седници Књижевног одбора 14. августа 1922.[21]

---

[19] 44/ПО-1922.

[20] *Грађа за историју Библиотеке Матице српске*, IV/1, Нови Сад, 1969, стр. 97.

[21] 36/КО - 1922.

Библиотека те године добија и електрично осветљење у јавној читаоници и инсталира се пећ. Стајић предлаже дневни ред Велике скупштине на којој би се свечано отворила јавна читаоница.[22] Отворио ју је председник Матице српске Радивој Врховац 8. новембра 1922. године.[23]

Управни одбор прихвата предлог Васе Стајића да се сви важнији рукописи, писма, књиге и предмети од вредности попишу и ставе у касу.[24]

Стајић је покренуо и рад Научног одсека у Матици српској, на Скупштини од 27. јануара 1922. На његову иницијативу Јован Цвијић, угледни научник и академик, написао је текст *О организацији научног рада у Војводини*, објављен у 301. свесци *Летописа*. Конститутивна седница одржана је 1. априла 1922. Цвијић је изабран за прочелника, а за чланове Станоје Станојевић, Владимир Ћоровић, Александар Белић, Павле Поповић, Јован Ердељановић, Алекса Ивић... За секретара Одсека изабран је Каменко Суботић, библиотекар у Библиотеци Матице српске.

Стајићеви покушаји да максимално активира снаге у Матици на просветитељски рад наилазиле су на отпор, па је вероватно стога прешао на рад у Новосадску гимназију, крајем 1921, али је остао на месту секретара Просветног одсека и током 1922. Припремио је и први послератни *Календар Матице српске* за 1923. годину у коме објављује песме Милете Јакшића, Војислава Илића, приповетку Вељка Петровића, текстове Доситеја Обрадовића, Милутина Јакшића и М. Св. Величковића.

Стајић наставља да сарађује у Матици и када званично прекида рад у њој. На пригодним годишњицама говори о Петру Петровићу Његошу, Светозару Милетићу, у *Споменици* издатој поводом стогодишњице Матице српске објављује три текста у којима говори о дотадашњим Матичиним уставима, оснивачима, заслужним радницима, чиновницима. А о самој прослави *Политика* му објављује текст *Матица српска: 1826-1926*, 28. децембра 1927. На овој прослави је добио и Орден Светог Саве четвртог реда, а 1930. на Свечаној седници Књижевног савета говори о Јовану Јовановићу Змају. Исте године осмишљава са Митом Клицином и Николом Продановићем програм за Матичину едицију *Књиге за народ*. Поново је биран за члана и потпредседника Књижевног одбора, 1931 (пре тога 1925).

Стајић 1926. године извештава Књижевни одбор да је добио за Матицу на поклон књиге Паје Мартиновића из Старог Бечеја.[25] Такође је известио да је Матица од свештеника Григорија Стајића из Мокрина добила на чување два рукописа Михаила Полит-Десанчића „Шаљиво из старе Грани-

---

[22] 54/КО – 1922.
[23] 6/ГС - 1922.
[24] 336/УО - 1922.
[25] 70/УО – 1926.

це" и „Како је то било у нас Срба у буни 1848?"[26] Исте године, налазимо његово име на списку корисника Библиотеке по коме се види да је био изузетан читалац, посебно новина и часописа.

Књижевни одбор 1927. поверава Васи Стајићу, као свом члану Одбора да сачини списак публикација којим би требало попунити фонд Библиотеке, а које се односе на Војводину, и културу уопште.[27] Такође му је поверено да прегледа рукописе Илије Округића Сремца и процени да ли да се купе за Матицу,[28] као и писма и рукописе Стеве Поповића. Почетком 1928. Стајић набавља за Библиотеку дубровачки *Словинац* за 1878, 1880. и 1881. годину. Библиотека се те године преселила на данашњу локацију, о чему је тадашњи библиотекар Каменко Суботић известио Књижевни одбор, а нешто касније пресељена је и архива Матице српске.

Библиотека размењује публикације са Историјско-филолошким институтом Универзитета у Хелсинкију, Штросмајеровом југословенском књижницом у Прагу, а са Дружбом св. Мохорја у Целју која је понудила размену, даје се Стајићу на мишљење о могућностима размене. Године 1929. уредништво загребачког часописа *Духовни живот* предлаже размену.

Након селидбе у нову зграду, Димитрије Кириловић је предложио да се формира комисија од три члана (Мирко Балубџић, Васа Стајић и Димитрије Кириловић) која ће прегледати Библиотеку и израдити предлог за њено уређење и правилник за руковање књигама. Након те одлуке уследила је примедба Каменка Суботића поводом формирања ове Комисије. Био је то четврти одбор за преглед Библиотеке, а накнадно је Каменко Суботић тражио да се из Одбора за преглед изузме Димитрије Кириловић (по среди је била лична нетрпељивост), што је Књижевни одбор одбио. Извештај су поднели Књижевном одбору, 12. децембра 1928. али на њему није било потписа Васе Стајића, јер је већ отишао на место директора гимназије у Суботици. Кажу да су затекли исто онакво стање какво су 21. септембра 1925, Урош Џонић, управник Универзитетске библиотеке у Београду и Светозар Матић, помоћник Народне библиотеке у Београду, установили након прегледа Библиотеке. После примљеног извештаја одлучено је да ће они који су прегледали Библиотеку сачинити и предлог за њено уређење. Ово је питање остало нерешено јер су обојица дала отказ у Књижевном одбору.

Током 1927. опет је на раду у Матици и то као заменик секретара Марка Малетина. Из овог периода Стајићевог рада потекли су предлози да Матица крене у прикупљање података за систематско проучавање историје

---

[26] 70/КО – 1926.
[27] 37/КО - 1927
[28] 82/КО – 1927.

Војводине, да израђује библиографију периодике, тако што би се прво набавили бројеви који недостају, а потом одмах при њиховој евиденцији исписивали библиографски подаци. Предлагао је и стварање картотеке презимена свих породица као и сакупљање грађе за библиографију знаменитих Војвођана. Све то би, сматрао је Стајић, водило стварању националне енциклопедије. Стајић је и уредник *Прилога Летопису Матице српске*, 1928. којима је покушао да афирмише музејску и архивску делатност у Војводини. Када је отишао за директора гимназије у Суботици, почетком децембра 1928. ови *Прилози* су се угасили.

III

Председник Матице српске Радивоје Врховац понудио му је 1932. место секретара у Матици, али је Стајић одбио. Дошао је у септембру 1935. за њеног председника. Место је након Врховчеве оставке било понуђено Урошу Предићу, али га је он одбио. Стајић је изабран у одсуству, а његов избор дочекан с великим очекивањима. Стално је био у сукобу са тадашњим секретаром Николом Милутиновићем. Успео је да се избори за уређивање *Летописа*, који је иначе требао да уређује секретар, а уређивање *Гласа* остало је Милутиновићу. Као председник Матице, Стајић се оградио од одговорности за текстове који су објављивани у *Гласу*, није се слагао са политиком коју је ово гласило водило. Стајић је молио Извршни одбор да се претплати на два француска часописа (*Nouvelle Revue Francaise*, *Les nouvelles littéraires*) ради бољег уређивања *Летописа.* Као председник Матице Стајић је уредио четири свеске *Летописа* и то за период јануар-август 1936 (књ. 345-346), што није ишло глатко и без потреса. Коректор је био песник Жарко Васиљевић а помоћник уреднику Младен Лесковац. Вратили су се као сарадници Вељко Петровић, Исидора Секулић, а текстове су објавили и Аница Савић-Ребац, Иво Андрић, Тин Ујевић, Никола Радојчић... Једино је текст Светислава Стефановића *О расном питању као културном и националном проблему у Југославији* изазвао негативне реакције јавности. Душан Попов овај Стајићев поступак „правда" чињеницом да су они били другови још од гимназијских дана. Мартовску свеску *Летописа* цензура је забранила због чланка Јосипа Смодлаке *Хрватско питање у Југославији.* Након Васе Стајића уређивање *Летописа* враћено је редакционом одбору.

Пошто се на седници Књижевног одбора од 15. децембра 1935. Васа Стајић неповољно изразио о раду Музеја Матице српске, следио је одговор Фрање Малина, управника Музеја и в. д. библиотекара. Извршни одбор је позитивно оценио рад Фрање Малина, а Жарку Васиљевићу није дозволио да ради коректуру у Библиотеци, већ у Администрацији издања.

Већ 17. септембра 1936. Стајић подноси оставку, а након тога објављује серију текстова *Криза у Матици српској* у новосадском листу *Дан*. Његова оставка повукла је и одлазак Жарка Васиљевића. У једном од текстова устао је у одбрану песника: „Има у Новом Саду књижевник, чији таленат ја не умем да оценим, али од компетентних чујем увек најповољније мишљење о њему. Син уметника и уметнице који су дивно послужили Војводини и уметности, а сам од 1918. живи само за књижевност и уметност, и не одлази у Београд, него чува да се у Новом Саду не угаси и последња жеравица оне свете ватре због које је Вук некада назвао околину Новог Сада и Карловаца 'Парнасом српским'."[29]

Писао је и о избору секретара Николе Милутиновића, одбијању познатих писаца да сарађују у *Летопису*, о томе како је у корист *Гласа* слабио утицај *Летописа*, о лошем раду у Књижевном одбору. Стајић је поставио и услове ако му оставка не буде усвојена. Последњи Стајићев чланак о стању у Матици објављен је на дан Скупштине, 30. септембар 1936, на којој је разрешен дужности председника, јер захтев за расправу о оставци није стигао на време. Његов одлазак са овог места интелектуалци у Београду и у Војводини примили су са жаљењем јер су сматрали да је одласком Васе Стајића Матица изгубила, а да је победила прагматична линија.

За председника је поново биран на Редовној скупштини 2. септембра 1945, и овај пут у одсуству. Био је једини предложени кандидат, а судећи по извештајима са седница, био је присутан само на седницама Књижевног одбора, и тада је главни акценат стављен на издавачку делатност Матице. Непосредно пре Редовне скупштине изашла је у августу 1945. године књига *О Матици српској данас*, у којој су Васа Стајић, Младен Лесковац, Исидора Секулић, Јован Поповић, Живан Милисавац, Петар Коњовић, Жарко Васиљевић, Стеван Јосифовић, Вељко Петровић, Милан Петровић и Светислав Марић предочили своје виђење Матице српске. На другој седници Књижевног одбора од 9. септембра Стајић је истакао потребу да се приступи припреми издања Матице српске као и *Летописа*, а евентуално и *Годишњака* који би се бесплатно делио новим члановима, и књига које би се растурале преко повереника. Овој седници присуствовали су и чланови Књижевног одбора из Београда, а међу њима Исидора Секулић и Вељко Петровић. У Редакциони одбор ушли су Исидора Секулић, Вељко Петровић, Богдан Чиплић (уместо Светислава Марића), Јован Поповић, Петар Коњовић и Бошко Петровић. Договорено је да се за *Летопис* на сарадњу позову писци из Србије, Хрватске, Босне и Херцеговине, Црне Горе. Ове године изабран је и за члана Музејског одбора Матице.

---

[29] *Дан*, год. 2, бр. 222 (24. септембар 1936).

На наредној седници Књижевног одбора која је уследила месец дана касније, 10. октобра 1945, пошто је генерално било решено питање *Летописа*, Стајић је покренуо проблем о издавачкој делатности Матице српске, предлажући да се хитно штампа „један низ наших класика" како би се „задовољила велика потреба школског штива". Решено је да се штампају дела Стевана Сремца, Доситеја Обрадовића, Ђуре Јакшића, Јакова Игњатовића, Симе Матавуља и Радоја Домановића. Овај план је на наредној седници од 28. новембра ревидиран, јер је по саопштењу тадашњег секретара Живана Милисавца, Министарство просвете сачинило *општи план* издавачке делатности у целој земљи, па је с тим у вези сугерисана и издавачка делатност у Матици која је требало да се оријентише на научно-популарну литературу у мањем обиму, актуелне теме савремених писаца и мање преводе страних писаца. Стајић је тада предложио да Матица крене са издавањем књига које би биле посвећене мањим или непознатим писцима Војводине: Илији Огњановићу Абуказему, Стеви В. Поповићу, Панти Поповићу и др. Његов предлог је усвојен.

За библиотекара је 3. септембра 1945. постављен Младен Лесковац који се ангажовао да се врати у Библиотеку Матице српске библиотека Правног факултета у Суботици, библиотека Текелијанума и лична библиотека Саве Текелије као и библиотека Српске православне цркве. Стајић се заложио и за што скорије отварање Библиотеке, након што се замоли градски Народни одбор да снабде Библиотеку огревом, јер она замењује и Градску библиотеку. Књиге се нису смеле износити изван читаонице, осим у изузетним случајевима, за књижевни и научни рад. На овој седници изабран је и Одбор за питање рада Библиотеке у који су ушли Живан Милисавац, Светислав Марић и Жарко Васиљевић. На истој седници Стајић је поводом питања магацина књига предложио да се дупликати дају Библиотеци, појединi Народној библиотеци у Београду, а остало Агитационом одбору Матице српске. На последњој седници Књижевног одбора од 16. децембра 1945. реферисао је Младен Лесковац о Библиотеци, али Стајић овој седници није присуствовао. Лесковчев извештај ушао је у *Извештај о раду Матице српске у 1945/46 години* који су потписали Васа Стајић и Живан Милисавац.

Нова читаоница отворена је 13. октобра 1946, за Редовну скупштину. Тада је за новог председника Матице уместо Васе Стајића изабран Милан Петровић, а Васа Стајић за почасног председника. Од ове године Библиотеком су могли да се користе и читаоци који нису чланови Матице српске.

Изложба *Писана реч Васе Стајића* поводом 100-годишњице Стајићевог рођења, отворена је у Антикварници Матице српске, 19. септембра 1978, а отворио ју је Душан Попов. Изложбу о библиотекару, секретару, па председнику Матице српске, неуморном борцу за њен, па самим тим и оп-

шти културни и просветни просперитет припремила је Милана Бикицки, библиотекар Библиотеке Матице српске. Данас Библиотека Матице српске чува легат Васе Стајића и информација о њему доступна је у њеном електронском каталогу сваком потенцијалном кориснику.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Грађа за историју Библиотеке Матице српске*. Кн. 4/1-2, Нови Сад, 1969.
2. Живан Милисавац: *Историја Матице српске : 1826-1864*, Део 1, Нови Сад, 1986.
3. Живан Милисавац: *Историја Матице српске : 1864-1880*, Део 2, Нови Сад, 1992.
4. Живан Милисавац: *Историја Матице српске : 1880-1918,* Део 3, Нови Сад, 2000.
5. Душан Попов: *Историја Матице српске : 1918-1941,* Део 4, Нови Сад, 2001.
6. Ст. Станојевић: *Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка,* Кн. 4, Загреб, 1929, стр. 406-407.
7. *Споменица Васи Стајићу*, Нови Сад, 1938.
8. Васа Стајић: *Матица српска: 1826-1926*, Нови Сад, 1927.
9. Живан Милисавац: *Васа Стајић*, Нови Сад, 1949.
10. Живан Милисавац: *Председници Матице српске*, Рад Матице српске, 5, Нови Сад, 1972, стр. 62-63.
11. Živan Milisavac: *Stajić, Vasa*, Enciklopedija Jugoslavije, 8, Srbija-Ž, Zagreb, 1971, str. 119.
12. Б.[Бошко] Н.[Новаковић]: *Живан Милисавац – Васа Стајић*, Летопис Матице српске, год. 126, књ. 365, св. 1-2, 1950, стр. 106-107.
13. Душан Попов: *Последње Стајићеве акције пре него што се посветио архивском раду*, Васа Стајић, Великокикиндски диштрикт: 1776-1876, Кикинда, Нови Сад, 1989, стр. 499-503.
14. Вељко Петровић: *О Васи Стајићу*, Великокикиндски диштрикт: 1776-1876, Кикинда, Нови Сад, 1989, стр. 482-484.
15. *Списак добрих књига за народне и за домаће књижнице*, Нови Сад, 1921.
16. Arpad Lebl: *Politički lik Vase Stajića*, Novi Sad, 1963.
17. *Сећање на „апостола Војводине" Васу Стајића*, Нови Сад, 1997.
18. *О Матици српској данас*, Нови Сад, 1945.
19. *Календар Матице српске за годину 1923.*

Душица Грбић

О ЈЕВГЕНИЈУ ЉВОВИЧУ НЕМИРОВСКОМ

- поводом осамдесетогодишњице живота-

I

Јевгениј Љвович Немировски, руски научник светског гласа, библиограф, библиотекар, доктор историјских наука, универзитетски професор, академик, аутор многобројних књига, радова, расправа и критика, прославио је свој 80-ти рођендан 21. априла 2005. године.

Рођен је у Зиновјевску (данас Кировград у Украјини, 1925). На Полиграфском институту у Москви студирао је упоредо два факултета – редакторско-издавачки и механичко-машински. По завршетку првог, од 1950. до 1973, радио је на пројекту *Историја руске полиграфске технике* на Институту полиграфског машинства. Већ од студентских дана бавио се проблематиком старог словенског ћириличког и глагољичког штампарства, која га је све више заокупљала и постала доминантна тема у његовом свеукупном стваралачком раду. На плану истраживања историје старих словенских штампарија и књига досегао је највише домете, словећи данас за највећег зналца у тој широкој и још увек недовољно осветљеној научној области.

Године 1964. одбранио је магистарски рад *Извори и историографија руског првоштампарства* на Полиграфском институту у Москви. Докторску дисертацију везану за изучавање штампарије Швајполта Фиола одбранио је 1971. на Институту славистике и балканистике Академије наука СССР, а резултати тих истраживања публиковани су исте године у књизи *Почетак словенског штампарства*. Од 1973. до 1982. руководио је Одељењем ретких књига Државне библиотеке СССР „В. И. Лењин", када је покренуо и више значајних пројеката, међу којима је особено важан *Свод-ни каталог стародштампаних ћириличких и глагољичких издања*. Основна замисао тог пројекта била је да се, поред идеалног примерка неког издања, колико је могуће, истраже и опишу и сви остали примерци, како би се дошло до броја уопште познатих и сачуваних егземплара. За израду овог ка-

талога саставио је и упутства.[1] Звање професора универзитета стекао је 1975. године.

У периоду од 1982. до 1993. био је руководилац и главни научни сарадник Свесавезне књижне палате.

Дописни члан Руске академије природних наука постао је 1991, а од 1996. је члан Академије наука Републике Црне Горе.

О животу и делу Јевгенија Љвовича Немировског постоји обимна литература на разним језицима. Од наших истраживача који прате и приказују његов рад посебно треба истаћи Душана Мартиновића, који је 1991. објавио и опширну биобиблиографију Немировског, а касније је публиковао и допуне библиографији његових дела и литературе о њему, затим Лазара Чурчића, Чеда Драшковића, Катарину Мано-Зиси и друге.

II
Србуље у светлу Ј. Љ. Немировског

Бавећи се историјом старих словенских штампарија и књига, Немировски је остварио капиталне резултате и на пољу истраживања и презентовања штампаних србуља, тј. књига српске редакције 15–17. века[2], о чему сведочи дуг списак његових књига, студија, чланака и рецензија са том тематиком, од којих ћу овде укратко приказати само нека, пре свега, монографска дела.

1. Као анекс студија уз фототипско издање *Октоиха првогласника*, у едицији *Посебна издања*, књ. 6, Централне народне библиотеке Црне Горе „Ђурђе Црнојевић", објављена је монографија о тој инкунабули Ј. Љ. Немировског *Октоих првогласник Ђурђа Црнојевића из 1494* (Цетиње 1987).

У овој монографији после кратког упознавања са социјално-политичким приликама у време оснивања штампарије Ђурђа Црнојевића и навођења књига штампаних у њој, следи библиолошко разматрање прве српскословенске инкунабуле *Октоиха првогласника* из 1494. године. Опширно је дат историјат откривања и бележења примерака ове књиге, са закључком на крају да број укупно познатих и у литератури наведених примерака и фрагмената износи 90, од којих је сачувано њих 69. Сачувани примерци налазе се у библиотекама, музејима и архивима Атоса, Београда, Берлина,

---

[1] *В помощь составителям сводного каталога старопечатных изданий кирилловского и глаголического шрифта. Методические указания*, вып. 1, Москва 1976.

[2] Преглед српскословенских књига в. у: *Пет векова српског штампарства: 1494–1994: раздобље српскословенске штампе: XV–XVII в.* Приредили Митар Пешикан, Катарина Мано-Зиси, Миљко Ковачевић, Београд 1994, 136.

Беча, Загреба, Кијева, Петрограда, Ловеча, Лондона, Лавова, Љубљане, Милешеве, Мораче, Москве, Новог Сада, Прага, Сарајева, Софије, Цетиња. Оволики број постојећих примерака те књиге сведочи о врло великом првобитном тиражу издања, отприлике 2.000–3.000 примерака.

Цитирани су значајнији записи у сачуваним примерцима *Октоиха*, од којих најстарији потиче из 1587. године, а налази се у примерку Народне библиотеке Србије у Београду (И 40).

У опису комплетног примерка изнети су подаци о формату књиге („фолио"), броју листова (270, последњи је празан), броју свешчица (34) са бројем листова у свакој од њих (8), о сигнатурама свешчица, броју редова на страници и о штампи, која је у две боје.

У вези са местом штампања изнета су различита мишљења да је оно Обод, Цетиње или Венеција. По мишљењу аутора штампарија Ђурђа Црнојевића налазила се на Цетињу.

Наведени су аргументи и у вези са временом штампања књиге, који потврђују тачност датума, 4. јануар 1494, како стоји у поговору. Детаљно су анализирани и назив и састав књиге.

Дат је и опис слова са њиховим основним карактеристикама, а констатована је и употреба дијакритичких и акценатских знакова.

Описана је и графичка организација текста, орнаментика, техника двобојне штампе, као и хартија италијанске провенијенције са воденим знацима. Нађено је 26 филиграна у 13 основних типова (албум је дат у прилогу књиге). Претпоставку о могућем каснијем прештампавању књиге водени знаци искључују, јер је у свим прегледаним егземпларима пронађен један те исти ред водених знакова.

2. У књизи *Издања Ђурђа Црнојевића 1494–1496* (Цетиње 1989), која представља прву књигу првог тома *Црногорске библиографије*, Ј. Љ. Немировски подробно је описао инкунабуле, отиснуте у Црнојевићкој штампарији, првој српскословенској и првој ћириличкој типографији на Балкану.

На почетку је кратак увод где се говори о почецима штампања модерном техником у Европи са изумом Јохана Гутенберга и о ширењу штампарства код Јужних Словена. Следе историографски преглед изучавања штампарије Ђурђа Црнојевића и њених издања, затим разматрање историјских услова покретања штампарије и казивање о оснивачима те штампарије и штампару Макарију. У вези са местом штампарије аутор истиче да данас нема никаквих разлога доказивати да се штампарија Црнојевића није налазила на Цетињу већ негде на другом месту – било на Ободу или у Венецији. О штампару Макарију наводи доказе како у корист тезе о идентичности цетињског и влашког Макарија, тако и оне који сведоче дру-

гачије, да би закључио да ако се полази од писаних извора, питање је немогуће коначно решити.

Пре библиографског прегледа, у посебним поглављима детаљно су описана сва четири сачувана издања Ђурђа Црнојевића – *Октоих првогласник из 1494*, *Октоих петогласник око 1494*, *Псалтир с последовањем из 1495*, *Молитвеник* (*Требник*) *око 1495*.

Посебно је размотрено и пето хипотетичко издање, *Четворојеванђеље*, за које се претпоставља да постоји само на основу сачуваног записа презвитера Вука у *Четворојеванђељу*, преписаном 1548. у Буђановцима. На крају тог записа стајало је *Си извод от форми Црнојевич от сложенија Макаријева*, што је и навело Ђорђа Сп. Радојичића на закључак да је презвитер Вук имао за предложак непознато штампано *Четворојеванђеље* Ђурђа Црнојевића. У вези са тим закључком Ј. Љ. Немировски испољава неверицу износећи став „Да је *Четворојеванђеље* било штампано у првој црногорској штампарији, оно би несумњиво дошло до нас." Он указује и на могућност" да је презвитер Вук држао у рукама рукописни оригинал, који је припреман за штампу, али ипак није издат?" Такође још претпоставља: „Вук је преписивао *Четворојеванђеље* из 1512, на крају којег је такође могао наћи Макаријево име. А већ име Црнојевића било је унесено у запис по аналогији са првим црногорским издањима која су Вуку била позната". По Немировском, питање постојања *Четворојеванђеља* у издању Црнојевића остаје и даље отворено.

Описи издања Ђурђа Црнојевића урађени су у складу са правилима која је Немировски сам начинио.[3]

Од *Октоиха првогласника* овде се помиње укупно 106 примерака, од којих се за 82 зна место налажења. *Октоих петогласник* јавља се у 8 примерака, а сачувана су само 3 примерка (ниједан није комплетан). Број поменутих егземплара *Псалтира с последовањем* износи 33, од којих њих 25 заиста и постоји. *Молитвеник* (*Требник*) забележен је у 7 примерака, а само за 4 примерка (ниједан није потпун) зна се где се налазе.

3. У *Црногорској библиографији*, том 1, књ. 2, *Издања Божидара и Вићенца Вуковића, Стефана Мариновића, Јакова од Камене Реке, Јеролима Загуровића, Јакова Крајкова, Ђованиа Антониа Рампацета, Марка и Бартоломеа Ђинамиа* (Цетиње 1993), описано је 28 издања из штампарија Божидара Вуковића (9) и његових следбеника – Вићенца Вуковића (7), Стефана Мариновића (2), Јакова из Камене Реке (1), Јеролима Загуровића (4), Јакова Крајкова (1), Ђузепа Антонија Рампацета (3) и Бартоломеа Гинамија (1).

---

[3] В. нап. 1.

4. О првој српскословенској и првој ћириличкој штампарији на Балкану, коју је основао Ђурађ Црнојевић неколико година пре него што ће под Турке пасти и Зета као последњи остатак српске државе, Ј. Љ. Немировски сачинио је импозантну студију под насловом *Почеци штампарства у Црној Гори (1492–1496)*. Ова обимна и по свом изгледу изузетно репрезентативна књига појавила се 1996. године у едицији *Посебна издања* (књ. 29) Централне народне библиотеке Републике Црне Горе „Ђурђе Црнојевић" на Цетињу.

Изучавањем штампарије Ђурђа Црнојевића бавили су се многи истраживачи, али једне комплексне, синтетичке монографије о њој до објављивања ове књиге није било.

Поред *Увода* где се укратко казује о почецима штампаних књига помоћу покретних ливених слова која је изумео Јохан Гутенберг и о брзом ширењу штампарства код јужнословенских народа, следе четири поглавља књиге.

У првом поглављу *Извори и историографија* говори се о најстаријим познатим поменима штампарије Црнојевића, архивским документима, записима у рукописним и штампаним књигама, старим пописима манастирских и црквених библиотека, као сведочанствима о покретању штампарије.

Хронолошким редом од 18. века до најновијих дана приказани су затим истраживачи ове штампарије и њених инкунабула.

На крају поглавља аутор наглашава да су данас скоро сви сачувани примерци књига Ђурђа Црнојевића пописани и да су захваљујући фототипским издањима оне доступне за разна изучавања. Он се такође залаже да се објаве и критичка издања ових инкунабула, која би знатно олакшала њихова лингвистичка и друга истраживања.

У другом поглављу *Исходишта црногорског штампарства* пружају се најважније информације о друштвено-политичким и општекултурним приликама, о материјалним претпоставкама и о рукописној традицији – условима који су претходили оснивању штампарије Црнојевића.

Треће поглавље *Почеци штампарства код Словена* посвећено је почецима штампарства код Словена, инкунабулама штампаним латиницом и глагољицом, као и првим ћириличким штампаним књигама у типографији Швајполта Фиола 1491. у Кракову.

Срж анализиране монографије представља четврто, последње и најопсежније поглавље *Прва црногорска штампарија и њена издања*, где је у неколико одељака обрађена кључна тема те књиге, штампарија Ђурђа Црнојевића и инкунабуле издате у њој.

У вези са местом ове штампарије аутор јасно износи свој став да то није ни Обод, ни Венеција, јер ни за једно од њих не постоје документовани докази, већ да је оно Цетиње, при чему не искључује ни могућност да су

први табаци издања Ђурђа Црнојевића могли бити отиснути у Венецији. Своју тврдњу о Цетињу базира на аутентичном податку датом у *Псалтиру с последовањем* из 1495. године, јединој књизи Ђурђа Црнојевића у којој се помиње место штампања.

Говорећи о штампару Макарију, између осталог, поставља и питање да ли су два Макарија, први црногорски и први влашки штампар, једна или две личности? Износећи аргументе у прилог и једне и друге тезе, закључује да за обе постоје оправдања, али да са аспекта познатих извора, тај проблем је за сада немогуће поуздано решити.

У књизи су затим дати детаљни описи издања Ђурђа Црнојевића, најпре сачуваних, а потом и оних за које се не зна где су, или која не постоје, тј. измишљена су.

Све четири инкунабуле Ђурђа Црнојевића које засигурно постоје – *Октоих првогласник 1494*, *Октоих петогласник око 1494*, *Псалтир с последовањем 1495.* и *Требник око 1496*, представљене су појединачно. Најпре је изнет историјат њиховог откривања, бележења и проучавања. Хронолошким редом јављања у литератури, наведени су сви познати примерци издања, укључујући и одломке, са резимеом на крају колико их данас стварно и постоји. Судећи по броју сачуваних примерака, најређе инкунабуле Ђурђа Црнојевића су *Октоих петогласник* (3) и *Требник* (4), чешће се потврђује и *Псалтир с последовањем* (27), док је највише сачуваних примерака *Октоиха првогласника* (81). Такође по хронологији, цитирани су записи дародаваца и власника примерака, који сведоче о њиховом кретању. Нису пронађени записи који сигурно потичу из времена штампања књига или непосредно после тога, а најстарије датиране записе имају *Октоих првогласник*, са записом из 1520, и *Псалтир с последовањем*, где је запис из 1539. године.

У *општем опису* сваке инкунабуле наведени су подаци о броју листова, броју свешчица, сигнатури свешчица, броју редова на страници, димензијама листова и текста. За разлику од *Октоиха првогласника* и *Псалтира с последовањем*, који се јављају и комплетни и у одломцима, од друга два издања, *Октоиха петогласника* и *Требника*, постоје само одломци, а овде је њихов опис реконструисан и хипотетички дат. У даљем излагању следи казивање о времену штампања књиге, о њеном саставу и садржају, а с тим у вези изнети су резултати неких текстолошких поређења и указано је на могуће предлошке. Анализирани су и облици слова, штампарска техника и уметничка опрема, уз констатацију да су књиге Ђурђа Црнојевића образац висококвалитетног типографског и естетског остварења. У опису хартије испитани су и графички су представљени водени знаци, а, када је реч о *Октоиху првогласнику* и *Псалтиру с последовањем*, изнет је и њихов рас-

поред по свешчицама, што је аутор први истражио. У излагању о *Октоиху првогласнику* приказани су резултати испитивања правописа, морфолошких црта и лексике, а у вези са филолошком анализом *Псалтира с последовањем* упућено је на студију Јасмине Грковић-Мејџор.

У одељку *Несачувана и измишљена издања* помињу се *Зборник* из 1495, *Октоих* из 1492. и тзв. *Буђановачко четворојеванђеље*, а те књиге по мишљењу аутора нису ни постојале.

На крају монографије истакнути су најважнији догађаји који су претходили престанку рада ове штампарије, највероватније 1496, и указано је на неизвесну судбину њеног оснивача Ђурђа Црнојевића.

5. Осим Црнојевићке штампарије и српских штампарија у Венецији, Ј. Љ. Немировски детаљно је обрадио и српске манастирске штампарије 16. века и приредио студију о њима *Сербские монастырские типографии 16. века*, Москва 1995, чији тираж износи само 150 примерака.

У овој невеликој, али изузетно значајној монографији, аутор је одабрао, укрстио и резимирао резултате досадашњих истраживања о раду пет српских штампарија у манастирима Рујну, Грачаници, Милешеви (Прва и Друга штампарија) и Мркшиној цркви и њиховим издањима, предочио непознанице, и дао своје мишљење о неким проблемима.

Српске манастирске штампарије 16. века радиле су кратко, не успевши да се одрже услед општег сиромашења манастира, и имале су малу продукцију – једно или два издања.

У Рујанској штампарији, првој штампарији у Србији, отиснута је једна књига – *Четворојеванђеље* из 1537. године. Грачаничка штампарија јавља се такође једним издањем – *Октоихом петогласником* из 1539. године. Прва штампарија у Милешеви продуковала је *Псалтир с последовањем* 1544. и *Молитвеник* (*Требник*) 1546. године, а једанаест година касније, 1557, из Друге штампарије у Милешеви изишао је још један *Псалтир с последовањем*. Најмлађа манастирска штампарија 16. века у Србији, штампарија у Мркшиној цркви, изнела је на светло дана две књиге – *Четворојеванђеље* 1562. и *Триод цветни* 1566. године.

Из пет штампарија које су у 16. веку радиле у четири манастира на тлу Србије појавило се, дакле, седам издања.

Говорећи о сваком издању манастирске штампарије, Немировски студиозно и детаљно хронолошки излаже историју његовог откривања и бележења, односно увођења у научни оптицај, при чему помиње све познате примерке тог издања, да би на крају резимирао и закључио колико је примерака и фрагмената описано, односно забележено у литератури, а колико их је данас сачувано, тј. доступно за изучавање.

По броју познатих и сачуваних примерака најређа књига јесте *Рујанско четворојеванђеље* из 1537. године. У литератури се помињу четири примерка и један фрагмент, од којих данас постоје три примерка – у Националном музеју у Прагу, у Руској националној библиотеци у Санкт Петербургу, у Архиву Српске академије наука и уметности у Београду и један фрагмент (2 л.) у Музеју примењене уметности у Београду. Примерак старе Народне библиотеке у Београду изгорео је 1941. године. Грачанички *Октоих петогласник* налази се засигурно у девет примерака, милешевски *Псалтир с последовањем* из 1557. у тринаест, милешевски *Молитвеник* (*Требник*) из 1546. у осамнаест, милешевски *Псалтир* из 1544. у двадесет, мркшиначко *Четворојеванђеље* из 1562. у двадесет и девет, а мркшиначки *Триод цветни* из 1566. у око четрдесет примерака.

Водећа збирка по броју примерака издања српских манастирских штампарија 16. века јесте Библиотека Матице српске (20), која је, иначе, и најбогатија ризница српских ћириличких штампаних књига 15–17. века.

После историографског прегледа сваког издања следи и његов библиолошко-библиографски опис који обухвата следеће елементе: димензије хартије, димензије текста, број свешчица, број листова комплетног примерка, број редова на страници, висину слова, опис сигнатура свешчица, илустрација, заставица и иницијала, код неких издања и опис водених знакова, састав и садржај књиге. У опису издања указано је и на њихове предлошке и прототипе, упоређени су различити примерци и наведене су неке њихове особености и варијанте. Подаци о правописним и језичким карактеристикама донети су за издања Мркшиначке штампарије.

У *Закључку* на крају књиге аутор наглашава да су издања српских манастирских штампарија, осим *Рујанског четворојеванђеља*, штампана високо професионално, што сведочи о доброј школи кроз коју су прошли њихови штампари, који су одлично знали све типографске послове и били универзални мајстори. По стручности и вештини штампања посебно се истиче јеромонах Мардарије, који могуће да се школовао у Венецији, а потом је радио у Милешеви, Београду и Мркшиној цркви. Литургијски карактер издања указује на то да су она имала комерцијални циљ, али та чињеница по мишљењу аутора не умањује просветитељски значај ових штампарија.

6. Објављивање вишетомног *Сводног каталога старошштампаних ћириличких књига* на немачком језику (*Gesamtkatalog der Frühdrucke in kyrillischer Schrift*) Ј. Љ. Немировског тече од 1996. године у едицији „Bibliotheca bibliographica Aureliana" у издању „Валентин Кернера" из Баден-Бадена. Он обухвата издања од 1491, када је отиснута прва ћириличка књига, до половине 16. века, односно до 1550. године. До сада је изишло шест томова, од којих три садрже описе српскословенских издања.

У свим томовима постоји опширан, лепо систематизован и врло информативан предговор, богато документован историографским и библиолошко-библиографским подацима, који је у првој књизи дат само на немачком, а у осталим и на руском језику. Описи издања нижу се хронолошким редом њиховог објављивања, а састоје се од описа идеалног примерка и описа сачуваних и у литератури поменутих егземплара, укључујући и фрагменте. Иза описа сваког појединачног примерка наведена је и литература о њему.

Први том тог импозантног каталога са насловом *Inkunabeln* (*Инкунабуле*), 1996, садржи описе осам инкунабула, од којих су четири српскословенске, горе поменуте из штампарије Ђурђа Црнојевића.

Од њих најређа књига по броју сачуваних примерака јесте *Октоих петогласник* из 1494, који се налази у три примерка. Следе затим *Требник* из 1495 (4 примерка), *Псалтир с последованьем* из 1495 (27 примерака) и *Октоих првогласник* из 1494 (82 примерка).

7. У четвртом тому поменутог каталога, под називом *Die Druckerei von Božidar Goraždanin in Goražde und Venedig. Die erste Druckerei von Božidar Vuković in Venedig* (*Штампарија Божидара Гораждanина у Гораждy и Венецији. Прва штампарија Божидара Вуковића у Венецији*), 2001, описана су издања Божидара Гораждanина у Венецији и Гораждy, као и први циклус штампарије Божидара Вуковића у Венецији. Тако су обухваћене књиге на српскословенском језику од 1519. до 1523. године. Пет издања су Божидара Вуковића (*Псалтир* из 1519, *Служабник* из 1519, *Молитвеник* из 1520, *Псалтир с последованьем* из 1520. и *Молитвеник* из 1521), а три Божидара Гораждanина (*Служабник* из 1519, *Псалтир с последованьем* из 1521. и *Требник* из 1521).

8. Шести том *Die zweite Druckerei von Božidar Vuković in Venedig* (*Друга штампарија Божидара Вуковића у Венецији*), 2003, посвећен је другом циклусу штампарије Божидара Вуковића у Венецији, који траје од 1536. до 1540. године. Из те штампарије изишла су четири издања: *Молитвеник*, познат и под називом *Зборник за путнике*, из 1536, *Октоих петогласник* из 1537, *Празнични минеј* (*Саборник*) из 1538. и *Молитвеник* (*Требник*) око 1538–1540. године, која Немировски детаљно описује по већ наведеним правилима.

Молитвеник или *Зборник за путнике*, поновљено и донекле прерађено издање верзије те књиге око 1521, колико се до сада зна, сачуван је у само седам примерака. Имају га: Народна библиотека Србије у Београду, Национална библиотека Украјине у Кијеву, Народна и универзитетска библиотека у Љубљани, Библиотека Матице српске у Новом Саду, манастир Света тројица код Пљеваља, Руска национална библиотека у Санкт Петербургу и

Народна библиотека у Сарајеву. Ниједан од тих примерака није комплетан, при чему првих пет листова нигде нема. Поговор садржи само кијевски примерак, према којем су и откривени подаци о времену изласка из штампе те књиге, о њеном штампару и издавачу.

Октоих петогласник из 1537, отиснут на хартији и на пергаменту, према Немировском засигурно се јавља у 135 примерака, а у објављеном приказу наведеног каталога скренула сам пажњу још на два егземплара (један из библиотеке Бачке епархије у Новом Саду, а други из збирке Британске библиотеке у Лондону, прибављен 1994).[4]

Божидарев *Празнични минеј* (*Саборник*) из 1538, најобимнија и најрепрезентативнија књига српскословенског штампарства, штампан је и на пергаменту. Преглед примерака показује да је место налажења познато за 223 његова примерка. Том броју, према мојим сазнањима, треба придодати и фрагмент од три листа са текстом *Пасхалије Кирила Филозофа*, привезан уз *Октоих петогласник* из 1537. из библиотеке Бачке епархије у Новом Саду, као и егземплар из Британске библиотеке, доспео тамо 1999. године.[5]

Молитвеник (*Требник*), последња књига из штампарије Божидара Вуковића, постоји у 56 примерака, од којих ниједан није потпун. Ни у једноме од њих нису сачувани ни поговор ни предговор, те се не може тачно знати када се књига појавила и ко ју је штампао. У каталогу Немировског као време настанка ове књиге наведен је распон 1538–1540, а тако ју је први датирао и Павел Јозеф Шафарик.

Пауза у раду Вуковићке штампарије траје све до 4. септембра 1546. године, када је Божидарев син добио двадесетпетогодишњу штампарску привилегију. Међу издањима Вићенца Вуковића има и поновљених, односно прештампаних књига Божидара Вуковића.

У предговорима овог капиталног каталога Ј. Љ. Немировски, поред осталих извора, на доста места цитира и Матичин каталог *Ћирилицом штампане књиге 15–17. века Библиотеке Матице српске* (аутори Душица Грбић, Ксенија Минчић-Обрадовић, Катица Шкорић), Нови Сад, 1994, указујући на његов велики значај и у припреми самог *Сводног каталога*. Тако, на пример, у предговору на руском језику шесте књиге истиче: *Међу најкомпетентније описе староштампаних ћириличких издања која припадају појединим библиотекама треба навести каталог „Ћирилицом штампане књиге 15–17. века Библиотеке Матице српске" ... Овде је описано 9 примерака Октоиха петогласника 1537 г. ... у овом каталогу те књиге су*

---

[4] В.: Душица Грбић, *Шести том Сводног каталога староштампаних ћириличких књига Ј. Љ. Немировског*, Годишњак Библиотеке Матице српске за 2003, Нови Сад 2004, 156.

[5] В.: Душица Грбић, *Шести том Сводног каталога староштампаних ћириличких књига Ј. Љ. Немировског*, Годишњак Библиотеке Матице српске за 2003, Нови Сад 2004, 158.

први пут детаљно и веома марљиво описане. Радећи на Сводном каталогу, аутор ових редова искористио је те описе (превод с руског Д. Г.).[6] У истом предговору, говорећи о историографији *Празничног минеја* Божидара Вуковића из 1538. године, проф. Немировски још наглашава: *...немогуће је заобићи најкапиталнији опис старошштампаних издања Библиотеке Матице српске, који се појавио 1994. г. Овде је подробно и веома марљиво описано 19 примерака Празничног минеја ... Детаљне описе ... ми смо користили у раду и на овом Сводном каталогу* (превод с руског Д. Г.).[7]

Иначе, цитирани каталог Библиотеке Матице српске по изласку из штампе Ј. Љ. Немировски оценио је као *значајан догађај у богатој и дугогодишњој историји славено-руске библиографије* (превод са енглеског и руског Д. Г.).[8]

У наставку објављивања *Сводног каталога* на немачком језику треба да се појаве и описи преосталих ћириличких књига из времена до 1550, међу којима ће бити и издања Вићенца Вуковића, као и она из већ поменутих српских манастирских штампарија 16. века.

На основу приказаних монографија Ј. Љ. Немировског, посвећених српскословенским штампаријама и књигама, види се да је он детаљно истражио литературу о њима, исцрпно библиографско-каталошки описао сва издања и, према познатим му изворима, као и на основу личног увида, начинио преглед свих познатих и сачуваних примерака описаних књига, чиме је изузетно много допринео изучавању и осветљавању те области знања, као и афирмисању српског културног наслеђа уопште.

III

Радови Ј. Љ. Немировског у издању Матице српске

У широком и разноврсном опусу Ј. Љ. Немировског налазе се и радови које је објавила Матица српска.

Према електронском каталогу Библиотеке Матице српске, у издању Матице српске изишло је пет прилога овог угледног научника, и сви су они објављени у *Зборнику Матице српске за славистику*.

---

[6] Evgenij L. Nemirovskij: *Gesamtkatalog der Frühdrucke in kyrillischer Schrift*, Band VI, *Die zweite Druckerei von Božidar Vuković in Venedig*, Verlag Valentin Koerner, Baden-Baden 2000, 109-110.

[7] *Исто*, 131.

[8] E. L. Nemirovski, *Душица Грбић, Ксенија Минчић-Обрадовић, Катица Шкорић. Ћирилицом штампане књиге 15-17. века Библиотеке Матице српске. Нови Сад, 1994. 238 с.*, Solanus – International Journal for Russian and East European Bibliographic Library and Publishing Studies, New Series, Vol. 9, London, 1995, 82; Е. Л. Немировский, *Библиотека Матицы сербской*, Книжное обозрение, No 41, 15. окт., Москва 1996, 15.

1. У тексту *Новые автографы Вука Стефановича Караджича* (*Нови аутографи Вука Стефановића Караџића*), ЗМС, бр. 42, 1992, 149–150, Немировски је обелоданио до тада непознате Вукове посвете и белешке. На примерку књиге *Примјери српско-славенскога језика* (Беч 1857), који постоји у Државној научној библиотеци „Максим Горки" у Одеси (YI–150, инв. No 660275), јавља се Вукова недатирана посвета Аполону Александровичу Скаљковском (1808–1898), познатом руском историчару, етнографу и публицисти.

Примерак исте књиге у Руској државној библиотеци у Москви (бивша Државна библиотека СССР „В. И. Ленин"), са сигнатуром М 25/26, садржи Вукову такође недатирану посвету Друштву историје и старина руских у Москви, иначе основаном 1804. године.

У егземплару Вукових *Примјера* у Руској државној библиотеци (сигн. ХПАІО/8) налази се Вукова посвета Измаилу Ивановичу Срезњевском (1812–1880), једном од највећих руских слависта који се бавио изучавањем историје Јужних и Западних Словена и словенском филологијом. Посвета је писана у Бечу, 21. јануара 1857. године.

У *Служабнику* Божидара Вуковића (Венеција 1519) из збирке Академије наука у Санкт Петербургу постоји запис који сведочи да је књигу Императорској руској академији послао Вук Стефановић Караџић.

2. У раду *Венецианская Праздничная минея 1538 г. в книгохранилищах России и Украины* (*Венецијански Празнични минеј 1538. г. у библиотекама Русије и Украјине*), ЗМС, бр. 44–45, 1992, 227–234, описана су 23 примерка *Празничног минеја Божидара Вуковића* (Венеција 1538), ремек-дела јужнословенског ћириличког штампарства 16. века, из збирки библиотека и архива Русије и Украјине: десет у Москви, шест у Санкт Петербургу, два у Кијеву и по један у Лавову, Новосибирску, Одеси, Саратову и Ужгороду.

Међу описаним примерцима је и један штампан на пергаменту, бр. 349, у Руској државној библиотеци у Москви. На основу међусобног упоређивања приказаних примерака установљене су разлике у заставици на л. 54б, које указују на варијанте издања.

Од посебне важности су и сачувани записи, које Ј. Љ. Немировски не само цитира, већ и тумачи у светлу културно-историјских прилика и веза, откривајући при томе занимљивости из историјата кретања књиге и њених власника. Примера ради, истакнут је егземплар *No 2230* Руске државне библиотеке у Москви са записом да је књига купљена 1848. од Михаила Петровича Погодина (1800–1875), историчара и великог библиофила, што је врло интересантно, ако се има у виду да је српске рукописе и књиге Погодину слао Вук Стефановић Караџић из Беча. Два примерка Руске националне библиотеке у Санкт Петербургу, бивше Библиотеке „М. Е. Салтиков-

-Шчедрин" (сигн. 1.1.11а и 1.1.11б), припадала су чешком песнику Вацлаву Ганки (1791–1861). На првом од њих, поред песниковог печата, постоји и његова посвета Михаилу Петровичу Погодину, остављена у Прагу, 20. јула 1840, а на другом је само печат. Примерак *Минеја* Државне научне библиотеке у Одеси (сигн. 1–5212) прибавио је Валтазар Богишић (1834–1908), професор, правник, министар правде у Црној Гори, 1871. године од Вукових наследника у Бечу за Словенску библиотеку коју је основао.

3. Прилог *Неизвестный вариант Сборника (Праздничной минеи) 1538 года* (*Непозната варијанта Саборника (Празничног минеја) из 1538. године*), ЗМС, бр. 43, 1993, 175–176, посвећен је откривању и опису непознате варијанте *Празничног минеја 1538*. Божидара Вуковића у збирци манастира Дечани (И 2). Варијантска особеност тог егземплара тиче се л. 220–221 (4. и 5. л. св. 28) и л. 225 и 232 (1. и 8. л. св. 29) где је нови, ситнији слог.

4. У раду *Типографские особенности изданий Джурджа Црноевича* (*Типографске особености издања Ђурђа Црнојевића*), ЗМС, бр. 46–47, 1994, 191–196, Ј. Љ. Немировски истиче да од издања Ђурђа Црнојевића отиснутих у периоду од 1493. до 1496, *Октоих првогласник 1494.* и *Псалтир с последованьем 1495.* сачувани су у целини, за разлику од *Октоиха петогласника 1494.* и *Требника* (*Молитвеника*) *1496.* чији комплетни примерци до сада нису виђени.

На основу изучавања неких типографских особености *Октоиха првогласника 1494.* и *Псалтира с последованьем 1495.* он износи хипотезе да ове књиге нису почеле да се штампају на Цетињу, већ негде другде, могуће у Венецији, и да су у њиховом слагању и отискивању учествовала двојица мајстора.

Први мајстор је одштампао св. 1–6 *Октоиха првогласника 1494.* Када је одштампани тираж тих свешчица пренет на Цетиње, л. 2–3 и 6–7 су пресложени и поново одштампани, јер по претпоставци Немировског, Ђурђе Црнојевић није био задовољан распоредом Предговора на две странице (2б–3а), како је било у првој верзији, и захтевао је да он заузме само једну страницу (л. 2б). После новог отиска л. 2 и 3, морао се пресложити и текст на л. 6 и 7, с обзиром на то да су први црногорски штампари уједно штампали странице 2а и 7б, 2б и 7а и 3а и 6б и 3б и 6а.

У *Псалтиру с последованьем 1495.* први мајстор је сложио и одштампао св. 1–9, а други остали део књиге. У транспортовању тиража ових свешчица на Цетиње прве две свешчице су изгубљене, те их је други мајстор ту поново сложио и отиснуо.

5. Рад *Заметки о южнославянских старопечатных изданиях* (*Запажања о јужнословенским староштампаним издањима*), ЗМС, бр. 54–55, 1998, 195-201, обухвата две теме: 1) *Славянские издания XV–XVI века, на-*

печатанные на пергамене (*Словенска издања XV–XVI века штампана на пергаменту*) и 2) *Еще о неизвестном варианте Сборника (Праздничной минеи 1538 года)* (*Још о непознатој варијанти Саборника (Празничног минеја из 1538. године).*

1) Прва словенска књига штампана не само на хартији већ и на пергаменту јесте *Мисал 1483*, отиснута глагољицом највероватније у Венецији. Од другог по реду глагољичког издања *Бревијарија*, штампаног, како се претпоставља 1491. у Венецији (или Косињу?), сачуван је фрагмент такође на пергаменту (6. л.).

Прво ћириличко издање штампано на хартији и на пергаменту представља чувено *Влашко четворојеванђеље*, отиснуто 1512. у Влашкој, по свој прилици у Трговишту. За штампара те књиге Макарија претпоставља се да је исто лице које је штампало и прве српске инкунабуле. Од српскословенских књига штампаних и на пергаменту наведена су два издања Божидара Вуковића: *Октоих петогласник 1537.* и *Празнични минеј (Саборник) 1538.*

2) Говорећи још о варијанти *Празничног минеја 1538*, која је приказана у раду датом овде под бр. 3, Ј. Љ. Немировски, поред примерка у манастиру Дечани (И 2), открива још један такав егземплар у збирци Радослава М. Грујића у Музеју Српске православне цркве.

IV
Ј. Љ. Немировски о Библиотеци Матице српске

У доста својих књига, радова и чланака Ј. Љ. Немировски помиње Библиотеку Матице српске, њену богату збирку староштампаних ћириличких књига, незаобилазну у проучавању старог ћириличког штампарства, као и њене стручњаке из те области, од којих нарочито Лазара Чурчића, чије истраживачке резултате особито уважава и истиче.

Каталог *Ћирилицом штампане књиге Библиотеке Матице српске* (Нови Сад 1994) високо је оценио у свом приказу, публикованом у енглеском часопису *Solanus* (London, vol. 9, 1995, 79–82) и, како је напред истакнуто, на доста места га је цитирао у вишетомном сводном каталогу, чије излажење у Баден-Бадену још није завршено.[9]

У угледном руском часопису *Библиотековедение* (Москва, No 1, 1999, 83), у рубрици *Новые книги о книгах*, Немировски је представио каталог

---

[9] Превод приказа под насловом *Каталог као знаменит догађај* објавила сам у *Годишњаку БМС за 1997*, Нови Сад 1998, 72–76.

Библиотека Саве Текелије[10], а о каталозима Библиотеке Матице српске написао је и текст *Каталоги Матицы сербской* (*Каталози Матице српске*) у часопису *Мир библиографии* (Москва, No 3, 2000, 93).

Библиотеци Матице српске посветио је и посебан чланак – *Библиотека Матицы сербской* (*Библиотека Матице српске*) у руском часопису *Книжное обозрение*, у рубрици *Книга в современном мире* (Москва, No 41, 15. окт. 1996, 15), на који ћу се овде и посебно осврнути.

На почетку тог текста Немировски описује свој боравак у Новом Саду, први пут 1979. и други пут 1992, износећи основне податке и пријатне утиске о граду Новом Саду. У осврту на Матицу српску наводи најважније чињенице у вези са њеним настанком и значајем, помињући при томе и *Летопис Матице српске*, за који каже да је нарочито интересантан и са аспекта историје књиге и штампарства. Поред овог часописа истиче и Матичине зборнике, посебно *Зборник Матице српске за славистику* и *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, и подвлачи да је у издањима Матице српске и сам објављивао прилоге из историје јужнословенског штампарства.

Највећи део чланка посветио је оснивању и раду Библиотеке Матице српске, при чему износи тада најновије извештајне податке из њене делатности (за год. 1995. и прво полугодиште 1996), који се тичу набавке и размене публикација, броја читалаца и фреквенције читања, изложби и промоција, њеног библиографског рада као библиографског центра где се региструју издања са територије Војводине и, нарочито, њених издања старих и ретких књига.

Говорећи о издавачкој делатности Библиотеке Матице српске, указује на то да је она веома оживела 1988, када је управник постао Миро Вуксановић, са којим се упознао при свом другом доласку у Нови Сад, 1992. године. С тим у вези осврће се на три едиције Библиотеке Матице српске: *Рукописне књиге Библиотеке Матице српске*, *Каталог старих и ретких књига Библиотеке Матице српске* и *Каталог легата Библиотеке Матице српске*.

Из серије о рукописима Библиотеке Матице српске наводи књиге које су објављене од 1988. до 1996, под руководством проф. др Вере Јерковић – књ. 1, *Јеванђеља*, књ. 2, *Апостоли*, књ. 3, *Псалтир Гаврила Тројичанина*, књ. 4, *Псалтири*, књ. 5, *Минеји. Октоиси. Триоди*, и напомиње да је и шеста књига *Стихологија Кипријана Рачанина* предата у штампу. По њему, овом едицијом остварен је потпуно нови тип каталога рукописне збирке, који, осим обичног археографског описа, садржи и радове о палеографским

---

[10] Превод чланка објавила сам у гласилу БМС *Вести*, Нови Сад, год. VIII, бр. 30, 1999, стр. 19.

и лингвистичким истраживањима. Наглашава и велики допринос аутора наведених књига изучавању словенске палеографије и кодикологије.

Већ помињани каталог *Ћирилицом штампане књиге Библиотеке Матице српске*, први у серији *Каталог старих и ретких књига Библиотеке Матице српске*, и у овом осврту окарактерисао је као значајан догађај у богатој и дугој историји славено-руске библиографије и истакао да су о њему многи писали, и то не само у Југославији. После кратког прегледа садржаја и изречених похвала на рачун графичке опреме тог каталога, Немировски запажа да највеће збирке словенских штампаних књига које се налазе у Руској државној библиотеци и у Државном историјском музеју до сада немају штампане каталоге.

Из серије *Каталог легата Библиотеке Матице српске* наводи прву по реду књигу *Библиотека Платона Атанацковића* (1995), и указује на то да се за штампу припрема каталог *Библиотеке Саве Текелије*.

Од издања Библиотеке Матице српске осврће се и на *Годишњак*, за који каже да представља зборник радова у којем се разматрају актуелни проблеми из области библиологије и библиотекарства, али се не заборавља ни историја књиге.

Скреће пажњу и на *Вести*, које излазе четири пута годишње и сведоче о свакодневном животу Библиотеке Матице српске.

Закључујући овај свој прилог о Библиотеци Матице српске и свесрдно подржавајући њен рад, Ј. Љ. Немировски нарочито наглашава чињеницу да ни економска блокада није омела Библиотеку да обавља неопходне и тако важне научне послове и изражава наду да ће тако бити и у будуће.

Библиотека Матице српске веома је почаствована овим приказом, као и рецензијама и свеукупним оценама које је о њеном раду изрекао проф. др Ј. Љ. Немировски, те му се и овом приликом на свему томе најлепше захваљује.

V

Научна конференција *Федоровские чтения – 2005*

Поводом осамдесет година од рођења Ј. Љ. Немировског централна тема научне конференције *Федоровские чтения – 2005*, одржане од 20. до 21. априла 2005. године у организацији Руске академије наука, била је посвећена улози Ј. Љ. Немировског у изучавању историје књиге. На овој конференцији разматрана су и питања из историје словенског ћириличког штампарства 15–18. века, као и проблематика научнодокументационих и историографских аспеката изучавања књиге.

Почеци конференције *Федоровские чтения*, циклуса предавања (реферата) у част првог познатог руског штампара Ивана Фјодорова, датирају још од 1933. године, када је одржана свечана академија поводом 350-годишњице од његове смрти. Крајем педесетих-шездесетих година 20. века периодично се одржавају научне сесије (седнице) посвећене историји књиге, назване *Федоровские чтения*. Од 1973. до 1986. ова заседања одржавана су сваке године, да би затим наступио седамнаестогодишњи прекид. Године 2003. рад ове конференције је обновљен, а наредно заседање 2005, посвећено је, како је већ истакнуто, Ј. Љ. Немировском, који је, иначе, био главни организатор те конференције у периоду од 1970. до 1980. године.

Конференција *Федоровские чтения – 2005* има међународни карактер. На њој је представљено 58 реферата 64 научника из Белорусије, Бугарске, Велике Британије, Немачке, Пољске, Русије, Украјине, Црне Горе, Хрватске, који су публиковани у зборнику *Федоровские чтения – 2005*, у издању „Науке" из Москве.

Јубилеј Ј. Љ. Немировског обележен је и објављивањем књиге *Евгений Львович Немировский: страницы воспоминаний: автобиография*. Она садржи мемоаре научника, који осветљавају најуспешније странице његовог научног рада, а такође и библиографски опис око 2.000 његових ауторских дела (монографија, брошура, библиографских прегледа, чланака, рецензија итд.), као и информације о 600 публикација које говоре о животу и стваралаштву Ј. Љ. Немировског. У част ове годишњице у издању „Науке" у Москви публикована је и књига Ј. Љ. Немировског *Начало книгопечатания у южных славян* (*Почетак штампања књига код Јужних Словена*), други том (у две књиге) у серији његове монографије *История славянского кирилловского книгопечатания XV – начала XVII в.* (*Историја словенског ћириличког штампања књига XV – почетка XVII в.*).

Поводом јубилеја Ј. Љ. Немировског имала сам намеру да у овој свесци *Годишњака* прикажем публиковани зборник радова *Федоровские чтения – 2005*, но како до предвиђеног рока нисам успела да дођем до те публикације, осврнућу се на саму конференцију, и то на основу приказа А. Ј. Самарина *Фёдоровские чтения – 2005: от всероссийской конференции к международной*, објављеног у часопису *Библиография*, 3, Москва, 2005, 94–99.

Пленарно заседање конференције *Федоровские чтения – 2005* отворио је др филолошких наука В. И. Васиљев, председник Комисије из историје књижне културе и комплексног изучавања књиге Научног савета РАН „Историја светске културе" и директор Научног центра истраживања историје књижне културе. Он је осветлио основне проблеме које су стручњаци представили у својим рефератима, истакао велики лични допринос Ј. Љ.

Немировског у развоју библиологије и поздравио слављеника у име присутних. Затим је прочитан поздрав учесницима, који су потписали вице--председник РАН и председник Научно-издавачког савета РАН академик Н. А. Плате и председник Научног савета РАН „Историја светске културе" академик Ј. А. Рижов.

Реферат *Јевгениј Љвович Немировски: основне етапе стваралачке биографије* имали су В. И. Васиљев, Ј. А. Лабинцев и А. Ј. Самарин.

Ј. Љ. Немировски припремио је пригодан рад о првом руском штампару, где открива судбину више од 200 примерака *Острошке библије*, једне од најважнијих књига Ивана Фјодорова.

Саопштење С. О. Шмита, почасног председника Археографске комисије РАН, акад. РАО, посвећено је судбини оснивача Депоа рукописа у Публичној библиотеци у Санкт Петербургу П. П. Дубровског.

Др филолошких наука, проф. Б. В. Ленски, у свом наступу задржао се на прогнозама развоја руског издаваштва које је дао Ј. Љ. Немировски и анализирао је стање у вези са продукцијом књига у савременим условима.

У поздравној речи директора библиотеке РАН, др педагошких наука, проф. В. П. Леонова исказана је мисао о консолидацији научно-истраживачке делатности у области библиологије, историје књиге, библиотекарства и библиографије под окриљем РАН.

Др историјских наука И. В. Поздејева, руководилац археографске лабораторије Московског универзитета „М. В. Ломоносов", анализирала је записе на књигама који припадају архимандриту Ијосифу, старешини јарославског Спасо-преображенског манастира крајем 17. века.

Сарадница Британске библиотеке и главни редактор часописа *Solanus* др Кристин Томас осветлила је путеве продирања словенских старих штампаних издања у Велику Британију и Ирску и показала да сачувани записи на примерцима, као и други извори, сведоче о томе да су те књиге у почетку доносили трговци, путници и свештеници, док су касније активну улогу у томе имали колекционари и библиофили.

Пленарно заседање завршено је презентацијом нових издања Комисије за историју књижне културе и комплексно изучавање књиге Научног савета РАН „Историја светске културе" и Научног центра истраживања историје књижне културе.

Рад је био настављен у две секције: „Историја словенског ћириличког штампања књига крај XV–XVIII века" и „Научнодокументациони и историогрфски аспекти изучавања историје књиге".

У оквиру прве секције представљени су радови о делатности и издањима Ђорђа Русконија (академик А. Назор), Франциска Скорине (др фило-

лошких наука А. С. Демин), Петра Мстиславца (др историјских наука В. И. Иванов), Мамонича (др В. Мјакишев).

Велика пажња посвећена је делатности Московског печатног двора (И. М. Грицевскаја, А. А. Гусева, Л. А. Тимошина, Е. В. Градобојнова, М. В. Гусева, В. П. Пушков и Л. В. Пушков, А. В. Дадикин).

Предговори и посвете у издањима Лавовског братства 16–17. века као извори за анализу историје његове делатности предмет су расправе Ј. Е. Шустове, а о белоруском штампаном тексту „Житије св. Онуфрија Великог" из 1696. говорио је др филолошких наука Ј. А. Лабинцев.

Низ реферата односи се на формирање збирки староштампаних књига и на њихов опис у руским регионима: Нижњем Новгороду (М. М. Бељакова, Е. С. Курзина, А. О. Дјукова), Забајкалу (С. В. Бурајева, О. С. Васиљева), Уралу (И. В. Починска), Самару (Н. А. Бесонова). Преглед ћириличких издања 17. века у фонду Националне библиотеке Украјине „В. И. Вернадски", представила је Н. П. Бондар, а колекцију издања почајевског Успенског манастира, која се такође ту налази, приказао је Р. Е. Кисељев.

О малопознатом „Прегледу библиографије црквенословенских старих штампаних књига" В. И. Барвинка из 1925, говорила је Л. Г. Рева, а М. С. Губанова анализирала је методику описа примерака ћириличких староштампаних књига у савременим англојезичким каталозима.

Из тематике друге поменуте секције низ саопштења био је посвећен доприносу Ј. Љ. Немировског изучавању посебних проблема из историје књиге. О његовим радовима из историје старе штампане европске књиге говорила је др историјских наука Т. А. Долгодрова. Др историјских наука А. Л. Посадсков имао је реферат о истраживањима из историје совјетске књиге, а академик Црногорске академије наука и умјетности Душан Мартиновић приказао је улогу Ј. Љ. Немировског у изучавању старог јужнословенског штампарства. С. Р. Долгова истакла је податке о архивским открићима овог научника, док је Г. И. Ковальчук саопштио чињенице које говоре о ширењу радова тог истраживача у Украјини.

Проф. А. Гергова из Бугарске спровела је упоредну анализу односа руских и иностраних научника према предмету историје књиге. Савремена историографија о провинцијалном издаваштву у Русији друге половине 19. и почетка 20. века, тема је реферата И. И. Фролове.

Неколико радова односи се на проблеме изучавања рукописне књиге. О кодиколошким истраживањима у Националној библиотеци Украјине говорила је др историјских наука Л. А. Дубровина. Рукописна књижна култура Великог литванског кнежевства предмет је разматрања др филолошких наука Н. В. Николајеве и Л. Л. Шчавинске. Е. В. Шуљгин посветио је своје излагање Кијево-печерском патерику у саставу великих минеја.

Искуства у састављању тематских каталога инкунабула проанализирао је П. А. Шамин. Е. В. Полевшчикова и Е. А. Радзиховска говориле су о колекцији издања 15–16. века Р. М. Губе, која се сада налази у библиотеци Универзитета у Одеси. Лутерова *Библија* из 1541. предмет је реферата др философских наука Н. А. Багровникова.

Искуство на стварању дигиталне колекције комплета првих руских новина *Ведомости* анализирано је у раду А. А. Гусеве, И. Ј. Фоменко и И. Л. Карпове. Извори за историју међународне размене књига, коју остварује Петербуршка академија наука у другој четвртини 18. века, размотрени су у реферату др филолошких наука В. И. Васиљева. Анализу библиографских и историјско-библиолошких радова А. И. Богданова и Дамаскина (Семјонова-Рудњева) дала је М. А. Јермолајева. А. Ј. Самарин изнео је нове податке о раду првог власника приватне штампарије у Русији И. М. Гартунга. Неистражени архивски документи из историје Императорске типографије, коју је основао И. Ј. Вејтбрехт, тема су реферата Г. А. Фафурина. Чланци о школској реформи Катарине II истражени су у раду Г. И. Смагине. А. В. Стефанович дао је преглед издања писаца из колекције Несвишке ординације Радзивила која се налази у Централној научној библиотеци НАН Белорусије. Н. Г. Патрушева истражила је извештаје о ревизијама цензурних установа друге половине 19 – почетка 20. века, који су најважнији извори за изучавање организације њихове делатности. Е. Н. Савенко изучила је широки круг извора о самоиздавању совјетског времена.

Резимирајући резултате конференције, В. И. Васиљев истакао је важност регуларног тока сусрета историчара књиге и размене искустава научника из разних земаља и региона. Наредно одржавање конференције *Федоровские чтения* планирано је за 2007. годину.

Новка Шокица-Шуваковић

ЕЛЕКТРОНСКА ОБРАДА РАРИТЕТА

Обрада раритета у Библиотеци Матице српске

Увод

У Библиотеци Матице српске чува се значајна колекција раритета која садржи рукописе, старе штампане и ретке књиге, новине и часописе, окупљене у мање целине, збирке. Обрада раритета БМС усмерена је, између осталог, и на издавање штампаних каталога појединих збирки. До сада су издате три књиге из серије *Каталог старих и ретких књига Библиотеке Матице српске*, пет књига из серије *Каталог легата Библиотеке Матице српске* и десет књига из серије *Рукописне књиге Библиотеке Матице српске*. Из електронске базе БМС у серијама *Старе и ретке књиге* и *Каталог легата* објављено је седам томова, а у припреми су још два тома. Обухваћене су укупно 16.362 каталошке јединице (публикације). Каталози из серије *Рукописне књиге Библиотеке Матице* српске не припремају се из електронске базе БМС.

Припрема каталога раритета, по облику и обиму како се ради у БМС, јединствена је у систему COBISS[1]. Након укључења БМС у узајамну каталогизацију 1990. године, показало се да је немогуће радити и припрему каталога раритета и посао обраде раритета у систему узајамне каталогизације, што је резултирало захтевима за променама у софтверу. Ново софтверско решење настало је у сарадњи са Институтом информацијских знаности[2], тако што је БМС дефинисала структуру података који су потребни за штампање каталога са регистрима, а ИЗУМ је направио програмско решење и инсталирао га као саставни део софтвера за узајамну каталогизацију. Стандардизовано решење тада (1991. године) није било могуће направити из следећих разлога:

---

[1] Кооперативни библиотечки систем и сервиси – Софтвер који подржава рад библиотека и систем узајамне каталогизације у Србији а који одржава Институт информацијских знаности из Марибора.

[2] Даље ИЗУМ.

1. У UNIMARC формату није дато решење за обраду раритета, посебно везано за обраду примерка публикације са напоменама о примерцима (нпр. унос напомена о оштећењима, рукописним додацима, историјату примерка...).
2. Софтвером није обухваћено уношење и штампање различитим писмима која се појављују у обради раритетних публикација. У БМС се стара и црквена и грађанска ћирилица и грчко писмо уносе у оригиналу без транслитерације.
3. Опис публикација за потребе штампаног каталога раритета у неким подручјима обимнији је од каталошких описа у систему узајамне каталогизације, предметне одреднице се разликују.
4. У каталозима раритета постоје специфични регистри који се односе на примерак публикације.
5. Обрада и примена ISBD(A) стандарда није била сасвим уједначена у свим библиотекама које раде у систему (различито кодирање знакова ћирилице, употреба транслитерације, примена скраћивања наслова, обрада варијанти публикација, уноса штампара и распоред напомена). Концепт обраде вишетомних публикација се није слагао са праксом рада у узајамној каталогизацији. Издавање штампаних каталога раритета је конципирано по угледу на старе каталоге када се нису примењивали ISBD стандарди.

Године 1990. у БМС се одустало од припреме каталога из серије *Рукописне књиге Библиотеке Матице српске* из електронске базе и 482 рукописа обрађена су само каталошки у електронској бази, а на класичан начин настављена је израда штампаног каталога. Каталошки опис рукописа у електронској бази повезан је са микрофилмском заштитном копијом, која се сматра истом публикацијом на другом медију и евидентира се само у стању збирке у пољу 996.

Софтвер за обраду раритета у БМС

Стручњаци из БМС и ИЗУМ-а припремили су измене програма за каталошку обраду тако да се у електронској бази нађу сви потребни подаци за обраду и штампање каталога из серија *Каталози старе и ретке књиге* и *Каталози легата*. Програмско решење, које је тада направљено, имало је следеће карактеристике:

– за један наслов уписује се само један запис у узајамну и локалну базу, чиме се концепт узајамне каталогизације не ремети;

- сваки примерак раритетне публикације описује се само у локалној бази у поновљива поља напомена 370 до 379 формата UNIMARC, која су нестандардна и не преносе се у узајамну базу;
- везе примерак и опис примерка успостављају се ручно уписивањем исте вредности у потполе 6 у напомени 37x и одговарајућем 996[3];
- за унос података користи се проширена ASCII табела од 256 знакова где се у пољу 001, потполе 7, бира писмо, а на екрану се виде само латинички знаци из те табеле. ASCII знак 22 користи се за прелаз на стару ћирилицу, 1 за прелаз на грчко писмо (ASCII 29 од раније се користи за прелаз на ћириличко писмо) уколико се у оквиру једног записа мења писмо;
- слова за ласерски штампач, према свим предвиђеним знацима, направио је ИЗУМ за штампаче типа KYOCERA. Такође је ИЗУМ израдио и програме за слагање каталога са основним регистрима.

Осим могућности уписа нових поља да би се припремио каталог, ИЗУМ је направио софтвер за израду базе раритета из локалне базе. У бази раритета за сваки примерак публикације прави се посебан запис тако што се прати веза преко потполја 6 између напомена о примерку и сигнатура. Тако, на пример, за 16.362 записа у бази раритета, који су до сада припремљени за штампање каталога, постоји 12.992 записа у локалној бази. Из базе раритета слажу се каталози са регистрима.

Такво решење обезбедило је да се припреме и одштампају каталози. Пошто се комплетан рад на обради публикација у БМС одвија на рачунару, а и због намере да се настави штампање каталога (посебно легата) из електронске базе, у бази раритета припремљено је више од 30.000 публикација. Такође је обрађена и збирка књига са потписима и посветама најзначајнијих личности. Осим књига, у истој структури записа, обрађена су и годишта старе периодике, огласи, прогласи, старе карте и мапе. Урађен је и каталошки опис микрофилмованих публикација у којима је уписана веза са микрофилмом. Укупно је унето преко 32.500 записа у локалну базу, што чини преко 57.000 записа у бази раритета (примерака).

[3] Види пример FULL записа стр. 100-102

Списак поља које БМС попуњава за потребе обраде раритета према старом решењу

370 Напомена о оштећености [0]
$a Текст напомене
$b Рукописни додаци
$c Степен оштећења
$d Оцена оштећења
$e Примењена заштита
$f Врста заштите
$g Датум извештавања
$h Напомена рестауратора
$6 Подаци за међусобно повезивање
371 Напомена о привезима [ ]
$a Привези
$6 Подаци за међусобно повезивање
372 Напомене о копији (микрофилму) [00]
$a Текст
$b Општа ознака грађе
$c Поларитет
$d Димензије
$g Боја
$i Копија
$2 Датум микрофилмовања
$6 Потпоље за повезивање
373 Напомена о рукописним записима [00]
$a Текст
$c Појмови за хронолошки регистар
$i Скраћени текст уз хронологију
$d Појмови за предметни регистар
$j Скраћени текст уз појмове
$e Појмови за географски регистар
$k Скраћени текст уз топониме
$f Појмови за рег. имена (презиме)
$g Појмови за рег. имена (име)
$b Скраћени текст уз име
$h Појмови за рег. имена (институције)
$l Скраћени текст уз назив институције
$6 Потпоље за повезивање
374 Напомена о печатима [1]
$a Текст
$6 Подаци за међусобно повезивање
375 Ex libris [ ]
$a Текст
$6 Подаци за међусобно повезивање
376 Старе сигнатуре [ ]
$a Текст
$6 Подаци за међусобно повезивање
377 Напомена о повезу [0]
$a Текст
$6 Подаци за међусобно повезивање
378 Историјат књиге [0]
$a Текст
$b Име/назив - први део уноса
$c Име/назив - други део уноса
$d Место
$e Ознака
$6 Подаци за међусобно повезивање
379 Напомена о евиденцији у регистар споменика културе [ ]
$a Редни број
$b Бр. и дат. акта о вредновању
$c Бр. и дат. Службеног гласника
$d Датум уписа у регистар
$e Потпис лица одр. за вођење рег.
$f Бр. и дат. акта о исправ. под.
$g Бр. и дат. акта о брис. из рег. сп. култ.
$h Ималац књиге, адреса
$6 Подаци за повезивање
$e Место састанка
991 Локално поље за раритете [ ]
$a Језик текста
$b Језик поср. текста непр. с изв.
$c Језик изворног дела
$d Држава издавања
$e Кодови за илустрације
$f Код за облик садржаја
$g Код за књижевне облике

Поља имају индикаторе и нека потпоља су кодирана. Поља 37x и поље 991 не преносе се на хост, уписују се и виде само у локалној бази БМС.

Пример попуњеног записа из локалне базе БМС

ID=96633863 LN=0000420937 M V1 07.11.1995 BMSNS::BRKOVIC
Updated: 21.12.2001 BMSNS::BRKOVIC

001 [a]r - Privremeni zapis za raritete [b]a - tekstualna građa, štampana [c]m - monografska publikacija [d]0 - nema hierarhijskog odnosa [7]oc - ćirilica - stara
100 [c]1741 [h]scc - srpski (ćirilica)
1011 [a]scc - srpski (ćirilica) [c]lat - latinski
102 [a]aut - Austrija
105 [a]a - ilustracije
2000 [a]Stematografia, juže v° věčnú ju pamęt°, Bl(a)gopolúčnago potverždenia, S(vę)tějšemú i Bl(a)ženněišemú, G(o)ls|(po)d(i)nú, G(o)ls|(po)d(i)nú, Arseni ju Četvertomú, Arhiep(i)ls|k(o)pú pekskomú, Vsěh° Serbov°, Bolgarov°, zapadnago Pomoria, Dalmacii, Bosnł, Obo| je|po|ll(°) Dúnaę, i cělago, Illîrika, Patriarhú G(o)ls|(po)d(i)nú, G(o)ls|(po)d(i)nú, Milostivějšemú Hristofor° Žefarovič° illîriko rassianskii ob štii zograf° vsepokorno pripisúet°, i v° zalog° słnovskago Bl(a)gogověnia darúet° [ili] Izobraženie orúžii Illîríčeskih° [f]aîtorom° Paîlom° Rítterom° V' dialektě Latínskom° izdannoe Na svět°, i po Ego uręžděni ju Na Slaveno-Serbskii JAzłk° Prevedennoe
205 [a]V'toroe izdanie [1. varijanta]
210 [a]V' Věnně [c]Ţoma Messmer° Sečec° [d]1741. okt(omvría) 21
215 [a] Listovi 1-12, [1], 13-54 [d]21 cm.
3001 [a]Karakteristike 1. varijante 2. izd.: 1) na nasl. str. stoji „ Stematografia"; 2) na listu 10a nema Znamenię Patriaršeska; 3) na listu 12a tekst je umanjen, a u donjoj polovini je kvadrat sa imenom Arsenija Četvrtog i Džefarović se potpisao kao rassianskii zograf°; 4) na listu 12b su Znamenię Patriaršeska većih dimenzija nego u prvom izdanju; 5) na listu između listova 12 i 13 je međulist na kojem je naslov Izobraženie...; 6) na poleđini međulista je ilustracija Silnii Stefan°; 7) prvih dvanaest listova je uključeno u numeraciju; 8) na listovima 1a, 2b, 3a i 4b pozadina je šrafirana; 9) na listu 32b je naslov napisan kao Skiţię; 10) u odeljku „ Missia" na listu 47b ilustracija je štit sa tri krila oko osovine; 11) na listu 53a Džefaroviću se autor obraća kao rassianskomú ob štemú zografú.
3001 [a]Prvi stv. nasl. preuzet sa lista 9a, a drugi stv. nasl. sa lista umetnutog između 12. i 13. lista
3001 [a]Prema Mihailoviću prevodilac je Pavle Nenadović mlađi.
3211 [a]Mihailović 19; KNBS 687; Brković 16
370 [a]Nedostaje list 53 [6]02
370 [a]Nedostaju listovi 2-3 i [1] [6]03
37321[a]Zapis na listu 13a je izbledeo i nečitak [6]01

37300[a]Potpis na poleđini prvog praznog lista: Judita o Asi Markovič˝ [f]Asi Marković [g]Judita [6]02

37320[a]zapis na poleđini prvog praznog lista: Dimitrie Stankovič˝ Ge o rgiî Arsenovič˝ Lazar˝ Vanko Ge o rgiî Kan ú rskiî Ge o rgiî Vilič o v˝ Atanasie Arsenovič˝ Dimitrie Popovič˝ [d]spisak imena [6]02

37320[a]zapis ispod toga: Svojina Srećka Sar[ ] [f]Sar[ ] [g]Srećko [6]02

37321[a]zapis na listu 41b je nečitak, a na poslednjem praznom listu su probe pera [6]02

37320[a]zapis na prednjoj str. poslednjeg praznog lista: Svojina od Paje Radića Stojkov Branko Modoš Jaša Tomić [e]Modoš [f]Radić [g]Paja [6]02

37321[a]List 54b naknadno obojen rukom [6]03

37320[a]zapis na listovima 1a-8a: Si ja Stematografia Stefan´ diakoln|(a) g(ospodi)na Arhiere ja Joanna Ge o lr|gievič˝ Ep(i)ls|k(o)pa Vel|rlšačkoga i pročih˝ [f]Georgijević [g]Jovan [b]episkop vršački [6]03

37320[a]zapis na listu 10a: Az´ Nikolaî Neškovič˝ Moler˝ rodom´ il|zl(˝) Serbie t ú i vospitan´ do lět´ des jata ob ú čeln|(˝) knižnogo i mole|r|skalgol h ú ldol(žestva) v' Karlovci i v' Petrova-radinskolml(˝) šancě i v pročilhl(˝) predela Van(d)rovkě tr ú dihs ja i eliko Posilě popisah [e]Sremski Karlovci i Petrovaradinski Šanac [f]Nešković [g]Nikola [b]moler [6]03

37321[a]Na listu 12b zapis: Si ja kniga Zovoma izobraženie orúžii Illîríčeskih° mně Vasilia [ ] Jerodiakona i Postrižinka [ ] Poldlpisalhl lěta 1756 maia 18 [6]04

3741 [a]Biblioteka Dr. G. Mihailovića Inđija [6]01

3741 [a]Biblioteka Stojkov Stevana Br.... [6]02

3742 [a]Biblioteka Srpske prav. velike gimnazije [a]Srb. vel. gimnazi ja u Nov. Sadu [a]Muška Gimnazija Novi Sad [6]04

376 [a]Stara sign.: 202 S 15 [6]04

377 [a]Karton obložen kožom sa zlatotiskom, u okviru je floralni preplet sa motivom jelena, a u sredini je vretenast ukras sa motivom amfore [6]01

377 [a]Karton obložen kožom sa zlatotiskom, ornamenti floralne stilizacije uokviruju vretenast ukras sa tačkama [6]02

377 [a]Karton obložen kožom sa zlatotiskom u sredini u obliku kruga [6]03

377 [a]Karton obložen kožom. [6]04

378 [a]Kupljeno od Georgija Mihailovića iz Inđije 1961. godine. Inventarisano 29. septembra 1961. [6]01

378 [a]Kupljeno od Lazara Rakića iz Novog Sada 1975. godine. Inventarisano 5. maja 1975. [6]02

378 [a]Kupljeno u Antikvarnici Matice srpske u Novom Sadu 1972. godine. Inventarisano 16. aprila 1986. [6]03

5400 [a]Stematografija

5401 [a] Stematografia... [ili] Izobraženie orúžii Illîríčeskih°

6062 [a]Istorija [6]01

6062 [a]Istorija [6]02

6062 [a]Istorija [6]03

700 1[a]Džefarović [b]Hristofor
70201[a]Nenadović [b]Pavle [c]ml. [4]730 - prevodilac [6]20
70201[a]Mesmer [b]Toma [4]360 - bakropisac [6]22
90200[a] Messmer [b] Thomas [6]22
991 [a]xssr - Srpskoslavenski [e]pb - bakrorezi [e]pv - vinjete
992 [b]rmbr948d,čmbr9511,bakrorez,neizl, [6]01
992 [b]rmbr948d1,čmbr9511d,bakrorez,neizl, [6]02
992 [b]rmbr948d2,čmbr9511d1,bakrorez,neizl, [6]03
992 [b]nav9511,Patronat,neizl, [6]04
99611[d]IR18Sr\f2\n13\a1 [f]000224314 [p]4 - delimična dostupnost - čitaonica [v]a - kupovina [w]a - sopstveni fond [2]Georgije Mihailović, Inđija - [6]01
99611[d]IR18Sr\f2\n13\a4 [f]000422121 [p]4 - delimična dostupnost - čitaonica [v]a - kupovina [w]a - sopstveni fond [2]Lazar Rakić, Novi Sad - [6]02
99611[d]IR18Sr\f2\n13\a5 [f]000615127 [p]4 - delimična dostupnost - čitaonica [v]a - kupovina [w]a - sopstveni fond [2]AMS, Novi Sad - [6]03
99611[d]n1 [f]810000001 [p]4 - delimična dostupnost - čitaonica [2]Patronat Gimnazije Jovan Jovanović Zmaj - [6]04

Пратећи садржај везног потпоља [6] у бази раритета, из овог записа се издвајају четири записа, за сваку везу, тј. за сваки примерак публикације, по један. Каталогизатор уноси латиничке знаке и у каталошком запису на екрану види знаке као у наведеном примеру. Овај запис је штампан у каталогу *Српске књиге и периодика 18. века Библиотеке Матице српске*, каталошке јединице 16, 17, 18. Каталошка јединица 16 издвојена је на слици 1, испис је на старој ћирилици и прати сва потребна писма. Каталог је објављен 1996. коришћењем програма за израду библиографија који је израдио ИЗУМ.

Слика 1.

16

Р18Ср II 13.1

ЏЕФАРОВИЋ, Христофор

Ѕтематографїа, юже въ вѣчнꙋю памѧтъ, Бл(а)гополꙋчнагш потвержденїа, G(вѫ)тѣйшемꙋ и Бл(а)женнѣйшемꙋ, Г(о)с(по)д(и)нꙋ, Г(о)с(по)д(и)нꙋ, Ѳрсенїю Четвертомꙋ, Ѳрхїеп(и)ск(о)пꙋ пекскомꙋ, Всѣхъ Сербшвъ, Болгаршвъ, западнагш Поморїа, Далмацїя, Босны, Обоюпол(ъ) Дꙋнаѧ, и цѣлагш, Иллꙋрїка, Патрїархꙋ Г(о)с(по)д(и)нꙋ, Г(о)с(по)д(и)нꙋ, Милостивѣйшемꙋ Христофоръ Жефаровичъ иллꙋрїко рассїанскїй общїй зшграфъ всепокорнш приписꙋетъ, и въ залогъ сыновскагш Бл(а)гоговѣнїа дарꙋетъ [или] Изшкраженїе орꙋжїй Иллꙋрическихъ / автороѧ Павломъ Ріттеромъ В' дїалектѣ Латїнскомъ изданное На свѣтъ, и по Егш ꙋражденїю На Славено-Сербскїй Ѩзыкъ Преведенное. - В'торое изданїе [1. варијанта]. - В' Вѣнѣ : Ѳѡма Мессмеръ Сечецъ, 1741. окт(омврїа) 21. - Листови 1-12, [1], 13-54 ; 21 cm.

Михаиловић 19; КНБС 687. - Карактеристике 1. варијанте 2. изд.: 1) на насл. стр. стоји "Ѕтематографїа"; 2) на листу 10а нема Знаменїа Патрїаршеска; 3) на листу 12а текст је умањен, а у доњој половини је квадрат са именом Арсенија Четвртог и Џефаровић се потписао као рассїанскїй зшграфъ; 4) на листу 12б су Знаменїа Патрїаршеска већих димензија него у првом издању; 5) на листу између листова 12 и 13 је међулист на којем је наслов Изшкраженїе...; 6) на полеђини међулиста је илустрација Силнїи Стефанъ; 7) првих дванаест листова је укључено у нумерацију; 8) на листовима 1а, 2б, 3а и 4б позадина је шрафирана; 9) на листу 32б је наслов написан као Скидїа; 10) у одељку "Миссїа" на листу 47б илустрација је штит са три крила око осовине; 11) на листу 53а Џефаровићу се аутор обраћа као рассїанскомѕ обцѣмѕ зшграфѕ. - Први ств. насл. преузет са листа 9а, а други ств. насл. са листа уметнутог између 12. и 13. листа. - Према Михаиловићу преводилац је Павле Ненадовић млађи. - Запис на листу 13а је избледео и нечитак. - Печат: Библиотека Dr. Г. Михаиловића Ињија. - Картон обложен кожом са златотиском, у оквиру је флорални преплет са мотивом јелена, а у средини је вретенаст украс са мотивом амфоре. - Купљено од Георгија Михаиловића из Ињије 1961. године. Инвентарисано 29. септембра 1961.

224314

Наведени пример показује да програмско решење превазилази основну намену електронског каталога. Електронску обраду раритетних публикација 1990. године није било могуће другачије решити, јер није било техничких предуслова (нема скенера и квалитетних PC, UNICODE, мултимедијална комуникација преко Интернета је код нас у повоју). Ово решење је у потпуности обухватило максималне захтеве обраде раритета у БМС и израде штампаних каталога, јер тада није било јасније визије да ли ће се

уопште моћи у библиотекарству претраживати слике и чинило се да се базе података према MARC стандардима неће моћи повезивати са дигитализованим сликама.

Прелазак у COBISS и на COMARC/B[4]

БМС је 1997. године прешла на COBISS и до фебруара 2003 (тада је у Србији успостављена узајамна каталогизација) радила је локално. У том периоду начин обраде раритета остао је исти као и 1990. Након измена у UNIMARC-у, 1998. године у COMARC/B формату појављују се поља намењена обради антикварне грађе. IFLA је 1998. издала препоруке са примерима за њихову примену (www.ifla.org/VI/3/p1996-1/guid2.htm). Допуна стандарда и успостављање узајамне каталогизације у Србији захтевају да се направи прелазак на стандардно решење обраде раритета и у БМС. Припреме за прелазак су у току, а анализе могућности старог решења и стандардног према структури COMARC/B могу се свести на два закључка:

1. Старо (нестандардно решење) је сасвим одговарајуће и покрива, углавном, све захтеве БМС које она има у погледу обраде раритета и штампања каталога, али не садржи прегледан приказ каталошких јединица у локалном и у узајамном каталогу.
2. У структури COMARC/B могу се уписати скоро сви потребни подаци. Међутим, пошто се напомене о примерку уносе само у два поља, 316 и 317, није могуће посебно пратити записе, печате, екслибрисе, историјат публикације и сл., те се не могу аутоматски слагати такви регистри за каталоге. Записи су прегледнији и постоји презентација података и на хосту.

Публикација и примерак публикације

Актуелна полемика у обради раритетних публикација у COBISS-у везана је за каталошку обраду идеалне копије публикације којој се додају напомене о примерку, тј. примерцима[5]. Исте раритетне публикације најчешће имају различите напомене о примерцима. До уградње поља 316 и 317 у COMARC формат није било могуће направити коректну каталошку обраду раритетних публикација, због тога што се напомена о примерку могла уне-

---

[4] COMARC формат је UNIMARC формат који је у примени у систему COBISS, COMARC/B је формат за библиографски опис.
[5] Напомене ISBD(A) поглавље 7.9.

ти само у поље 300, које се користи за напомене о идеалном примерку, тј. о свим примерцима исте публикације. Структура UNIMARC записа је 1998. проширена пољима напомена о примерку (316 и 317), која се везују за локацијске податке примерка публикације на који се односе. У пољима UNIMARC-а, предвиђена за опис антикварне грађе, напомене о примерку везују се преко потпоља 5 за сиглу институције која је евидентирала податак. У COMARC формату попуњавају се потпоља 0, 5 и 9 за повезивање са локацијским подацима примерка, тј. користи се потпоље 0 за везу са сиглом, потпоље 5 за везу са сигнатуром и потпоље 9 за везу са инвентарним бројем примерка публикације. Тиме је решено извештавање на нивоу узајамног каталога, а у локалним базама је могуће преко сигнатуре и инвентара груписати податке о примерку.

ISBD(A) и писмо библиографског описа

Старе публикације обрађују се према ISBD(A) стандарду. Стандард ISBD(A) дозвољава употребу принципа обраде према писму публикације, а допушта и транслитерацију. Принцип рада библиотека латиничког подручја је транслитерација, и у COBISS-у се и обрада и исписи слажу са каталошком праксом. Библиотеке у Србији воде своје каталоге на оригиналним писмима и за савремене и за старе публикације, са изузетком готице. Тако је и за публикације на старој ћирилици и на грчком писму. У COBISS-у се у поље 001, потпоље 7, уносе кодови за следеће скупове знакова: *ba*-латиница, *ca, cb, cc*-ћирилица, *ga*-грчки и *oc*-стара ћирилица. За унос знакова користе се таблице. Библиотека Матице српске је до сада примењивала таблице за унос свих оригиналних писама, док у другим библиотекама које раде у COBISS-у није сасвим прихваћен унос ћириличких таблица. Разлози су првенствено у презентацији знакова на екрану, у недостатку документације и софтвера за испис. Поступак уноса знакова комбинацијом типки *ТАБ+СпецЗнак+ОсновниЗнак* је сасвим једноставан за латиничке знаке, али за знаке ћирилице је веома непрегледан, јер се на екрану виде латинички знаци. Потребно је преиспитати решење презентације ћириличких знакова према старим COBISS таблицама јер се на екрану не виде ћирилички знаци (сада се, на пример, види ě уместо знака Ђ). Донедавно се чинило да ће библиотеке ћириличког подручја прихватити латиницу и транслитерацију, али није тако. Примера потпуног поштовања писама публикација у пракси је све више, што је подржано и у софтверима које примењују библиотеке. У MARC21 формату постоји решење вишејезичних записа на многим светским писмима (наравно и на ћирилици и грчком) и у

каталошкој пракси се примењује Universal Coded Charcter Set[6] (UCS или ISO-IEC 10646), који је, мада нема све потребне знаке старе ћирилице, напреднији од садашње презентације у COBISS-у.

Обрада раритета у COBISS-у и COMARC формату

Након 1998. стекли су се услови за квалитетније укључење раритета у COBIB базе, од којих треба издвојити:

1. У UNIMARC, па и у COMARC формат, уграђена су поља потребна за обраду антикварних публикација и електронских публикација.
2. Појавио се и у примени је стандард ISBD(ER) и направљене су потребне измене у стандарду ISBD(M).
3. Могућа је примена UNICODE и у COBISS-у и то не само у исписима већ и у каталогизацији.
4. Велико је искуство библиотекара у раду у COBISS-у и укључење у узајамну каталогизацију нових библиотека и институција (библиотеке музеја, позоришта и других) које имају раритетни фонд.
5. Настале су колекције дигитализованих копија раритетних публикација које треба повезати са електронским каталогом.
6. Употреба XML библиографија и каталога.

Елементарни услови за потпуну обраду старих публикација су се стекли тек када су у UNIMARC укључена поља за опис антикварне грађе и када су она додата и у COMARC. У упутству *Guidelines for Using UNIMARC for Older Monographic Publications (ANTIQUARIAN)*[7] разјашњена је примена нових поља у библиографској обради и дата веза са ISBD(A) стандардом[8]. У новом, поправљеном издању ISBD(M)[9] одређено је да се према ISBD(A) стандарду обрађују публикације издате до 1800. године, што олакшава уједначавање примене поља за обраду старих монографија у систему COBISS.

---

[6] *MARC 21 Specifications for Record Structure, Character Sets, and Exchange Media,* http://loc.gov/marc/specifications/speccharaucs.html

[7] *Guidelines for Using UNIMARC for Older Monographic Publications (ANTIQUARIAN),* IFLA, UBSIM, 1998, http://www.ifla.org/VI/3/p1996-1/guid3.htm

[8] У БМС је након разматрања могућности овог решења било доста недоумица које су везане углавном за структуру напомена о примерку, јер знатно смањују могућности израде штампаних каталога са регистрима. У кодовима поља 140, 141 такође има недостатака.

[9] ISBD(M): International Standard Bibliographic Description for Monographic Publications, 2002 revision http://www.ifla.org/VII/s13/pubs/isbd_m0602.pdf

– Специфична поља UNIMARC-а која се користе у обради старих монографских публикација су:

012 Отисак прстију (ISBD(A) 8)
140 Кодирани подаци - Антикварна грађа - опште
141 Кодирани подаци - Антикварна грађа - карактеристике примерка
316 Напомене о примерку (ISBD(A) 7.9)
317 Напомене о извору (ISBD(A) 7.9)
481 Привезано
482 Привезано уз
518 Наслов у савременом правопису.

– Поља UNIMARC формата која су веома значајна у опису раритетних публикација су:

321 Напомена о спољним регистрима/сажецима/библиографским белешкама
324 Напомена о оригиналу (раније напомена о факсимилу)
620 Претраживање по месту издања
865 Електронска локација и приступ.

– Поља UNIMARC формата која би требало још укључити у COMARC:

318 Напомена о радњи (енг. Action note)
325 Напомена о репродукцији.

– Поља која се у UNIMARC формату користе за хоризонтално повезивање оригиналне публикације и њене репродукције чију би употребу требало размотрити:

455 Репродукција од (енг. Reproduction of)
456 Репродуковано као (енг. Reproduction as).

Употреба пôља 455 и 456 треба да се размотри због тога што је структура пôља за повезовање у UNIMARC-у и COMARC запису различита. Поља 455 и 456 могу се користити и за повезивање фототипских издања старих публикација са оригиналним. Сада се фототипска издања старих публикација обрађују у посебним записима, а веза са оригиналом се успоставља преко напомене у пољу 324. Обрнута веза „оригинал-копија(е)" не

може да се упише јер поље 325 није у структури COMARC формата. Код раритета је веома важно повезивање оригинала са репродукцијом јер се копије користе уместо оригинала.

Виртуелне везе

Раритетне публикације су предмет проучавања и анализирања, а њихово коришћење захтева посебну контролу. Обрада раритета подразумева да се ускладе захтеви трајног чувања оригиналних публикација са захтевом отворености фонда за кориснике. Почетком деведесетих година чинило се најбољим решењем да се сви подаци о једној раритетној публикацији упишу у UNIMARC запис, који би био претражив, и који би се користио за штампање каталога са регистрима. То је довело и до решења као у БМС, које је омогућило успешно штампање већег броја каталога.

Ако нека библиотека жели да детаљно обради неку раритетну публикацију, или целу колекцију, и да је дигитализује, тј. скенира, део посла може да уради у COBISS-у. Припрему и складиштење дигиталних копија може да организује тако да оне преко неког WEB сервера буду доступне преко Интернета. Публикацију у целини и сваки њен дигитализовани део тада може да обради у COBIB бази, према ISBD(ER) стандарду, да у поље 856 упише хиперлинк адресу тог онлајн документа. Тако каталошки опис оригиналне раритетне публикације, преко поља 856, одабиром одговарајуће вредности индикатора (*доступно и у електронској верзији на адреси*) може да се повеже са њеном дигитализованом копијом. Ако бисмо једну стару публикацију описали у бази једним записом и аналитички обрадили као чланке илустрације, потписе, печате и све значајне делове те публикације у записима који су везани преко поља 464 за опис матичне публикације, обезбедили бисмо претраживост публикације и свих њених значајних делова. Уписивањем хиперлинк везе у поље 856 тих записа, прелазили бисмо из COBIB базе на скениране стране, које бисмо користили као саму публикацију[10]. Модел повезивања је потпуно исти као када се неки чланци из часописа са Интернета повезују са каталошким описом часописа који је штампан на папиру, али постоји и на Интернету.

На овакав начин још увек не можемо постићи резултате као Универзитетска библиотека у Торонту која у презентацији своје онлајн колекције *Anatomia 1522-1867: Anatomical Plates from the Thomas Fisher Rare Bo-*

---

[10] На свечаности поводом Дана Народне библиотеке Србије промовисан је концепт "дубоког" каталога као начина за приступ дигиталним документима НБС (28. фебруар 2006) који функционише на начин који је овде описан.

ok Librar, на адреси *http://digital.library.utoronto.ca/anatomia/*, има много комплексније техничко решење са уграђеним алатима за рад са сликама.

Обрада сигурносне (заштитне) копије раритетних публикација на микрофилму

Микрофилмовање раритетних публикација има заштитну функцију. Једна копија је намењена за трајно чување. Израђују се и копије микрофилма које се могу давати корисницима да преко микрофилмског читача прегледају публикацију. Микрофилмовање је дуго било једини начин за снимање публикација, а од појаве скенера праве се и дигиталне копије за кориснике. Без обзира на којем су медију снимљене ове заштитне копије, оне се дају на коришћење, а оригиналне публикације се користе само под строго предвиђеним условима да не би дошло до њиховог физичког оштећења или уништења. Обраду раритета није могуће одвојити од обраде ових заштитних копија. Према UNIMARC моделу[11], њих је могуће обрађивати на два начина:

1. сматрати оригиналну публикацију и микрофилмску копију као једну публикацију и описивати их у једном или у више записа;
2. посматрати их као две посебне публикације на два медија, оригинал на папиру и микрофилмска копија на микрофилму, који се описују у два библиографско-каталошка записа.

Обе варијанте имају две могућности повезивања информација о оригиналу и копији: да се везе оригинала и микрофилмске копије упишу као напомене у поља 324 и 325, или да се за повезивање користе поља 455 и 456.

У садашњој структури COMARC записа није могуће применити ниједан од модела. За прву варијанту потребно је да се направе измене у програмским контролама софтвера за каталогизацију у COBISS-у (у масци M сада није дозвољено попуњавање поља 130 и 135), да се обезбеди унос поља 325 и да се евентуално угради поља 455 и 456.

Обраду раритета није могуће одвојити од обраде заштитног микрофилма тако да би требало усвојити и програмски подржати једну од варијанти. У пракси БМС у истом запису обрађују се и оригинал и микрофилмска копија.

---

[11] *Guidelines for Using UNIMARC for Microforms.* IFLA, UBSIM, 1998, http://www.ifla.org/VI/3/p1996-1/guid2.htm

Подаци о конзервацији и заштити раритета

За упис података о заштитним и конзерваторским активностима у UNIMARC формату предвиђемо је поље 318 које име назив Action note. Слично поље у MARC21 је поље 583. Структура поља 318 и 583 је скоро иста, па би било веома корисно када бисмо преузели упутство и термине из *Standard Terminology for the MARC21 Action Note Field*[12], како бисмо уједначили садржај поља које до сада није попуњавано у COMARC структури. Поље је опционо и преко потпоља 5 је повезано са примерком публикације. У пракси БМС попуњавају се подаци који су предвиђени за поље 318.

Презентација записа

У стандардизованом COMARC/B запису подаци се уносе латиницом са дијакритичким знацима. Тако нпр. знак ѿ се уписује комбинацијом знакова ТАБ е О, а на екрану се види Œ. За потребе претраживања наслови се пишу фонетизовано или на савременом писму, у блоку наслова у по-љима 540 и 518. Сва имена и називи институција уписују се и етимолошки и фонетизовано у блоку 7 и 9. Тиме се обезбеђује претраживост података. Презентација записа у OPAC-у је иста као и у каталогизацији, латиничка. Све то указује на потребу да се траже нова решења како за презентацију у OPAC-у, тако и за дигитализацију раритетних фондова техникама скенирања. UNICODE за ћирилицу постоји, али не постоји и посебна кодна страна српске ћирилице са свим знацима старе ћирилице и то је разлог што COBISS презентација записа није сасвим добра. Ипак нова техничка решења и стандардизација у оквиру UNICODE, помоћи ће да се у неком будућем периоду обрађена збирка раритета из базе БМС, осим у штампаном каталогу, може презентовати и преко OPAC-а. Тада бисмо, након дигитализације раритетних збирки, повезали записе из базе са скенираним документима и тако истовремено обезбедили претраживање, коришћење и заштиту раритетног фонда.

У записима антикварних публикација у пољима 140, 141, 316, 317, 318, 481 и 482 попуњавају се потпоља;

- 5 за везивање садржаја поља са сиглом,
- 0 за везивање садржаја поља са сигнатуром,
- 9 за везивање садржаја поља са инвентарним бројем примерка на који се односи.

---

[12] http://loc.gov/marc/bibliographic/583terms.html

Важно је да се одговарајућим форматима за испис направи прегледан извештај са карактеристикама сваког примерка. На нивоу локалног каталога потребни су извештаји (и каталошки листићи) који прате сваки примерак публикације. У заједничком каталогу напомене о примерцима могу се копирати из локалних каталога на хост, али треба водити рачуна да запис тиме није коначан и да му треба придодати податке из поља о примерку свих библиотека које имају исту публикацију у својој локалној бази. Пренос података о примерку из локалних каталога и презентација података на хосту у COBISS-у сада није сасвим јасна, немамо документацију, а у Србији не користимо сви COMARC за опис раритета. У COBISS/OPAC требало би омогућити неколико нивоа потпуности извештаја; на пример кориснички формат могао би бити без поља о примерцима, а проширени и FULL формат да садрже све податке о свим примерцима раритетних публикација. У COBISS/OPAC се за публикације које имају попуњено поље 140 после претраживања у прегледном екрану испише „антикварна грађа".

Желько Вучковић

СМИСАО ЧИТАЊА

Ма колико вредна, садржајна и оригинална била, књига ступа у живот, у своју пуну егзистенцију, тек чином читања. Ако не пронађу одјек и одзив у душама и умовима читалаца, све речи записане у књигама, новинама или у било ком другом штампаном медију, остају само „узалуд испаљени меци", како је једном приметио Жан-Пол Сартр, филозоф и књижевник који је своју аутобиографију објавио под упечатљивим насловом: *Речи*.

Иако се, на први поглед, чини да је феномен читања не само свеприсутан већ и очигледан и саморазумљив, при ближем испитивању може се показати да ствари са читањем и око њега нису нимало једноставне и да нам је неопходно продубљеније разумевање читања, разумевање које бисмо могли назвати *читање читања.*

Читање као синтеза

У покушају да дефинише шта је то заправо читање, Новица Милић указује да је реч о органској синтези неколико различитих операција: перцепције, разумевања, рекогниције, когниције, меморисања, рефлексије, спекулације, имагинације и фантазије.

Под *перцепцијом* подразумевамо процес чулног опажања, разабирања слова или знакова, које је већ обликовано преко културе или преко духа. Читање није пуко опажање; да бисмо препознали одређене знакове већ морамо бити културно образовани, морамо бити писмени.

Од старогрчких мудраца до савремених неурофизиолога учињено је много покушаја да се научно одгонетне шта се збива у нашем мозгу када се нађемо пред неким текстом, односно како наше опажање постаје читање. Славни египатски учењак Ал-Хајам из Басре још у једанаестом веку записао је да се улога читања састоји у томе да учини видљивим оно што писање казује у наговештајима и у сенкама. Пре више од сто година један француски офталмолог открио је да приликом читања наше очи не путују

континуирано, пратећи редове записаног текста, већ да заправо скачу по страници и да се ти скокови одигравају три или четири пута у секунди. Научници још увек не могу у потпуности да одговоре зашто је то тако и како је могуће да је наше читање и разумевање текста континуирано и целовито. Очигледно је да је разумевање текста нешто много више од пуког опажања знакова или речи, да се његово значење исказује кроз прожимање већ наученых значења и конвенција, ранијих читања и личних искустава и укуса.

Из свега што је до сада речено, можемо наслутити улогу и значај разумевања, рекогниције и когниције у сложеном процесу читања. Најпре, читање укључује *разумевање* у различитим облицима те речи, односно стварање значења једног текста, освајање његовог смисла. Читање није аутоматски, механички процес освајања записаног садржаја, већ стваралачки чин у којем читалац покушава да докучи или да сам сазда неко од могућих значења текста.

Операција *рекогниције*, односно препознавања, подразумева пребацивање једне нове садржине коју текст нуди у оквире нечег што нам је већ познато и блиско, како бисмо могли савладати неко ново градиво. Читање наравно обухвата и комплементарни процес *когниције* или освајања нових знања, ширење постојећих спознаја, кретање сазнања ка нечему што нам је раније било непознато.

Свако читање укључује и процес *меморисања* или памћења онога што је прочитано. И када након дужег времена поново отворимо неку књигу, сећамо се упечатљивих ликова, памтимо чак и емоције које смо доживљавали приликом ранијих читања. Слике и утисци наших читања остају записани у нашој свести или подсвести.

Нова читања ослањају се на стара, на све оне текстове које је читалац раније упознао. Док читамо, анализирамо прочитани текст и размишљамо о његовим порукама. Предмете и садржаје које ишчитавамо доводимо у везу са властитим мислима и идеалима. Ми смо оно што смо прочитали. Ове операције можемо одредити као процесе *рефлексије* и *спекулације*.

Најзад, читање обухвата чинове *имагинације* и *фантазије*, без којих нема освајања једног уметничког текста. Имагинација се може дефинисати као способност да се одређеним знаковима пронађу одговарајуће слике, а задатак фантазије јесте да те слике оживи и стави у покрет.

Па ипак, чак и када су све поменуте операције, од перцепције до фантазије стављене у дејство, још увек нам се може догодити да нам се текст и даље опире, да изазива у нама различите врсте отпора. Баш у овом парадоксу крије се могућност најпродуктивнијег читања и разумевања текста, оног које креативног и посвећеног читаоца доводе на капију новог ствара-

ња. Тада се читање претвара у ново писање, у даље загонетање и одгонетање, у ново догађање речи, у поновно задобијање изгубљеног времена, онако како је Марсел Пруст записао у свом најчувенијем делу: „Али да се вратим на себе, ја сам скромније мислио о својој књизи, и чак би нетачно било рећи да сам мислио при том на оне који ће је читати, на моје читаоце. Јер они, по мени, неће бити моји читаоци, него заправо своји сопствени читаоци, моја ће књига бити само нека врста увеличавајућег стакла (...); моја књига, помоћу које ћу им пружити средство да читају у себи самима. Тако нећу тражити да ме хвале или куде, него само да ми кажу је ли то доиста то, да ли су речи које читају у себи заиста оне које сам написао".

Читање као одгонетање

У писму госпођи Шантепје, јуна 1857. године, француски књижевник Гистав Флобер написао је чувену реченицу: *Читати да би се живело*. Доиста, читање је нешто много више и значајније од пуког задовољства. Читање је предуслов за разумевање света. Читање је претпоставка међуљудске комуникације и стога и суштинска функција друштвености.

У узбудљивој и подстицајној књизи *Историја читања* Алберто Мангел истиче да је читалац увек човек који чита неки смисао. Читамо сами себе и свет око нас како бисмо сагледали шта смо, где смо и куда идемо: „Читаоци књига, у чију сам породицу не знајући ступао (увек мислимо да смо у сваком открићу сами, и да је свако искуство, од рођења до смрти, застрашујуће јединствено), проширују или усмеравају функцију која нам је свима заједничка. Читање слова на страници је само један од њених многобројних видова. Астроном који чита мапу звезда које више не постоје; јапански архитекта који чита земљиште на којем треба да буде изграђена нова кућа заштићена од злих сила; зоолог који чита трагове животиња у шуми; играчица карата која чита покрете партнера пре него што ће бацити победничку карту; плесачица која чита упутства кореографа и гледалиште које чита њене покрете на сцени; ткаља која чита замршен нацрт тепиха који тка; оргуљаш који чита различите истовремене низове нота усклађених на страници; родитељ који чита бебино лице тражећи знаке радости, страха или чуђења; кинески гаталац који чита древне ознаке на корњачином оклопу; љубавник који ноћу под покривачем, наслепо чита тело вољене, психијатар који помаже пацијентима да читају своје збуњујуће снове; хавајски рибар који, урањајући руку у море, чита океанске струје; земљорадник који чита временске прилике на небу - сви они са читаоцима књига деле умеће одгонетања и превођења знакова."

Читање представља необичну спону између индивидуалности и заједнице. Читање је дубоко лични чин, процес који се одвија у самоћи, у посвећеном и заштићеном читалачком простору. Па ипак, док одгонета тајну неке књиге у тишини и самоћи, сваки читалац као да пружа руке ка неком непознатом сабрату, саучеснику са којим дели сличне емоције, идеале и вредности. Виртуелна заједница читања тако нас укључује у реалну комуникациону заједницу, као могући темељ нове, хуманије друштвености.

Зато је читање много више од личне утехе и задовољства. Франц Кафка 1904. године на свој начин исказао је моћ и одговорност читања:

„Мислим да морамо читати само оне књиге које нас гризу и убадају. Ако нас књига коју читамо не продрма попут ударца у главу, зашто бисмо је онда уопште читали? Да би нас усрећила, као што кажеш? Благи Боже, били бисмо ми исто тако срећни ако не бисмо имали књиге; књиге које нас чине срећним могли бисмо, у шкрипцу, и сами написати. Нама требају књиге које нас погађају попут најболније несреће, попут смрти некога кога смо волели више него што волимо себе, које чине да се осећамо као да су нас прогнали у шуму, далеко од било каквог људског присуства, попут самоубиства. Књига мора бити секира за замрзнуто море у нама. То је оно у шта ја верујем".

О кризи читања данас

Читање читања може нам помоћи да схватимо функције и начин деловања и утицаја литературе, али и да разумемо сложени процес изградње цивилизације и културе кроз ону врсту комуникације коју су омогућили само процеси писања и читања. Писањем и читањем директно се укључујемо у историју људског духа, без записаних и прочитаних текстова немогуће је постојање историје и појам човечанства.

У покушају да одгонетне магију света књига, славни књижевник и нобеловац Херман Хесе записао је: „Код свих су народа речи и списи нешто свето и магично; именовање и писање су праисконске магијске радње, магично освајање природе кроз дух. Посвуда се у свету дар светих списа сматри као божанско порекло. Код највећег броја народа писање и читање беху свете тајне, вештине које је поседовало само свештенство; беше велика и неуобичајена ствар ако би се какав млади човек одлучивао да се преда овим моћним тајнама. А то није било лако извести – требало је искупити се даровима и жртвама. Од времена наших старих демократских цивилизација, племенитијих и светијих него данас, ова је тајна стајала под божанском заштитом, није се нудила свакоме и до ње су водили тешки путеви".

Иако су ове речи написане 1930. године, Херман Хесе не задржава се само на похвали достојанства и ауторитета магичног света књига. Он умно и далекосежно указује да је са света књига и читања скинут вео изузетне части, чаробњаштва и магије: „Сада је то наизглед потпуно другачије. Данас је, чини се, свет списа и духа отворен за свакога; данас, чини се, умеће писања и умеће читања представљају нешто мало више од умећа дисања или, у најбољем случају, умећа јахања... Књиге су престале да буду тајне; доступне су свакоме. Са демократско-либералног становишта то је напредак, али са другог, обезвређивање и вулгаризовање духа".

Хесе заправо упозорава на парадоксалну судбину читања у савременом свету. Књига је постала лако приступачна ствар, велики тиражи омогућили су јефтину цену књиге чак и за најсиромашније слојеве. Међутим, поготову под утицајем нових медија, сам појам књиге изгубио је своју некадашњу узвишеност, своју вредност и васпитну моћ. Универзална доступност и непрегледни квантитет књижне продукције, на жалост, нису никакав гарант квалитета и остваривања истинске мисије читања.

Осамдесетак година након Хесеовог упозорења, ситуација изгледа још пуно озбиљније. Навешћемо само два примера који сведоче о кризи читања у свету телевизијских и интернетских комуникација. Једна од најпонатијих медијскиих звезда данашњице, Викторија Бекам, изјавила је, не трепнувши, да она у свом животу није прочитала ни једну књигу.

У Медијској лабораторији Масачусетског института за технологију ради се на пројекту названом *Последња књига*. Аутори пројекта претпостављају да ће у корице електронске књиге бити могуће сместити целу Конгресну библиотеку. Нови медијум сачуваће све предности папирне штампане књиге. На његовим страницама биће могуће власторучно подвлачење текста и прављење забелешки, а уз помоћ батерија могуће га је понети где год читалац пожели, на плажу или у постељу. Већ су готови прототипови, а електронска књига са више стотина страница и са хиљадама наслова које садржи, биће убрзо у продаји. За колекционаре и књигољупце који своје књиге препознају по изгледу или чак по мирису, перспектива електронске књиге може изгледати злосутно, али је њихово скорашње појављивање готово извесно.

Велики број нових издања и нових технологија за њихову припрему и дистрибуцију није гаранција активног и креативног читања и квалитетне читалачке публике. Како с правом запажа Јасна Јанићијевић, човек масовне публике мало чита велика и значајна дела светске литературе, спознајући стварност преко електронских слика које га довољно забављају, обавештавају или поучавају, и које су сурогат за сваку врсту креативног, индивидуалног стваралаштва: „Чудно је у којој мери човек данашњице, иако окру-

жен најсавременијим електронским оруђем које му у сваком погледу олакшава живот, та иста оруђа најмање користи да уздигне своју духовност и покрене своју креативност, задовољавајући се илузијом да је сасвим довољно неговати властиту башту, како је то давно рекао лукави Волтер, и у њој имати потпуни комфор. Још ако ту башту може да прекрије и властитом електронском мрежом, може му се остварити некада сасвим утопијски сан да не искорачивши из ње, а задубљен у листање Интернета, сазна све што би му иначе књиге, људи и живи догађаји могли саопштити".

Тешко је, ако не и немогуће, дати рецепт за превазилажење кризе читања са којом се данас све дубље суочавамо. Криза читања само је израз дубље кризе вредности постмодерне епохе површности и виртуелне реалности. Па ипак, тамо где је опасност расте и оно што може бити спасоносно. Информатичка револуција пружа нове шансе и нове изазове библиотекарској професији. Њен задатак не може бити само обезбеђивање доступности до свих информација и публикација, већ и неговање читалачких укуса и навика и враћање на већ помало заборављену магичну сврху читања и књига. Можда нам треба једна нова утопија о универзалном братству читалаца.

Речи Хермана Хесеа и овде могу послужити као један од добрих путоказа на стази која нас води, или нас поново враћа, у чудесни свет читања: „Међутим, само је један закон – градити себе и кроз књиге духовно нарастати, с пажњом за оно што се чита, са стрпљивошћу жеље са разумевањем и уздржљивошћу за вредновањем и мишљењем. Ко чита само да би му прошло време, а таквих је много, заборавиће прочитано и остати сиромашан као и раније. Али, ко чита књиге онако како се слуша пријатељ, њему ће се оне откључати и постати власништво. Оно што чита неће се изгубити већ задржати и припадати му, радовати га и тешити, како то само пријатељи могу".

Литература

1. *Како читати : о стратегијама читања трагова културе*, Народна библиотека Србије, Београд, 2005.
2. Алберто Мангел: *Историја читања*, Светови, Нови Сад, 2005.
3. Новица Милић: *Предавања о читању*, Народна књига - Алфа, Београд, 2000.
4. Херман Хесе: *Магија књиге*, Српска читаоница и књижница, Ириг, 1985.

Бранислава Аврамовић, Иванка Клајн,
Оливера Кривошић, Зорка Вешовић

РЕФЕРАЛНИ ЦЕНТАР БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ 1985-2005

Делатност Референталног центра

Године 1985. основан је Референтни центар Војводине на предлог СИЗ-а (касније Фонда) за научни рад Војводине, са задатком да убрза проток и коришћење најактуелнијих научних, стручних и пословних информација из стране литературе. Референтни центар је одељење Библиотеке Матице српске, а делатност центра дата је и на сајту Библиотеке на адреси: http://www.bms.ns.ac.yu. Центар суфинансира Министарство за науку и животну средину Републике Србије.

Фондови

У току двадесетогодишњег рада Референталног центра формирали су се фондови који се састоје од непубликованих извора информација и полупубликација.

Од СИЗ-а за научни рад преузети су извештаји о раду научно-истраживачких пројеката до 1991. године, који су обрађени до нивоа тема и налазе се у електронском каталогу Библиотеке.

Збирка од преко 2.500 докторских дисертација преузета је 1988. године од Универзитета у Новом Саду, који и даље шаље поклоном све одбрањене дисертације. У фонду се чува комплетна збирка свих дисертација одбрањених на овом Универзитету као и дисертације добијене поклоном од осталих универзитета у бившој Југославији. Поред дисертација обрађују се и чувају и магистарске тезе, специјалистички радови и радови са стручних библиотечких испита. Фонд је након ревизије потпуно уређен и сви записи налазе се у електронском каталогу Библиотеке.

Поред тога, сакупљају се и чувају ФАО и УНЕСКО документи, ЈУС стандарди и патенти.

Од 2002. године формирана је цедетека монографских публикација, периодике, а чувају се и књиге са компакт дисковима.

Сви фондови су свакодневно доступни читаоцима Библиотеке у читаоници Рефералног центра.

Стране базе података

Референални центар од 1988. године поседује информације у штампаном облику. Најважнији извор литературе су *Индекси научних цитата* који садрже библиографију чланака из више од 6.000 најбољих светских часописа из свих области наука, уметности и књижевности, а крајем 1989. године пристигли су и компакт дискови ових Индекса.

Библиотека Матице српске поседује највећу збирку *Индекса научних цитата* у земљи у папирној верзији и на компакт дисковима: Science Citation Index - SCI (1945-2003), Social Sciences Citation Index – SSCI (1956-2004), Arts & Humanities Citation Index - A&HCI (1975-1991, 2000-2004). Један од сервиса КоБСОН-а је WOS (Web of Science - SCI-expanded, SSCI, A&HCI), тако да се претраживање цитираности од 2000. године до данас обавља на Интернету.

DIALOG је један од највећих хостова на свету, који је основан у Сједињеним Америчким Државама 1972. године и омогућава онлајн приступ милионима докумената која се налазе у преко 450 база података из различитих дисциплина. Референални центар је од јуна 1988. године повезан са њим.

Индекси научних цитата и DIALOG су годинама били извори за тематска претраживања.

Од 1997. године развојем академске мреже обављају се претраживања и на Интернету.

КоБСОН (Конзорцијум библиотека Србије за обједињену набавку) је основан 2000. године. Све информације о базама података и часописима налазе се на сајту Народне библиотеке Србије http://www.nbs.bg.ac.yu/cobson. Пошто је Библиотека Матице српске била један од оснивача КоБСОН-а, Референални центар је интензивно пратио његов рад и библиотекари су се обучавали у претраживању понуђених сервиса. КоБСОН данас располаже са 17.000 наслова електронских часописа који могу да пруже информацију до пуног текста.

Базе података о страним публикацијама у Војводини

У Рефералном центру је формиран *Каталог иностраних књига у библиотекама Универзитета у Новом Саду*. Овај лисни каталог, који се редовно ажурирао до 90-тих година, налази се у Одељењу за чување и коришћење библиотечког материјала Библиотеке Матице српске и представља драгоцени извор информација. У међувремену су библиотеке Универзитета оформиле своје електронске каталоге, те се информације о страним књигама могу наћи на њиховим сајтовима.

Реферални центар је прикупљао и достављао Народној библиотеци Србије податке о насловима и годиштима страних серијских публикација у библиотекама Универзитета у Новом Саду, ради ажурирања база ИНОЧАС (подаци о иностраним часописима у библиотекама Србије) и КООРДИ (страни часописи у папирном облику у библиотекама Србије које од 1994. године финансира Министарство науке). Стварањем КоБСОН-а, библиотеке саме достављају ове податке Народној библиотеци Србије. Базе ИНОЧАС (која прелази у ЕЛЕЧАС – електронску базу података о страним научним часописима у библиотекама Србије од 1984. године до данас) и КООРДИ, као сервиси КоБСОН-а, свима су доступне на сајту КоБСОН-а.

Публикације

Реферални центар је припремао следеће публикације: реферативни билтен *Библиотекарске новости* који почиње да излази 1972, а траје све до 1989. године. Ова значајна публикација доносила је апстракте одабраних чланака из 82 инострана часописа које је Библиотека набављала. Овај билтен мења свој профил 1989. године и прераста у часопис *Сигналне информације: серијске публикације из библиотекарства,* где је информација о чланку била сведена само на наслов и превод тог наслова, а излазио је до 1993. године. По истом принципу припреман је и часопис *Сигналне информације: серијске публикације из науке о књижевности и лингвистике* од 1986. до 1992. године. Ове публикације пружале су драгоцени увид читаоцима у чланке из области библиотекарства и књижевности из иностраних часописа који се налазе у фонду библиотеке.

УСЛУЖИВАЊЕ КОРИСНИКА

Тематска претраживања

Током двадесетогодишњег рада извршено је 6.341 тематско претраживање у базама података из свих научних области. Корисници су добијали записе углавном до нивоа апстракта који су штампани или снимани на дискете.

Тематска претраживања вршена су у Индексима научних цитата у папирној верзији, на компакт дисковима и у DIALOG-у. Касније је интересовање за DIALOG опало, јер су цене претраживања биле веома високе.

Када је основан КоБСОН, порастао је интерес за тематска претраживања, а у сервисима КоБСОН-а од 2000. до 2005. године било је укупно 2.392 претраживања. Велика предност у сервисима КоБСОН-а је то што се може одмах доћи до чланка са пуним текстом, а у току овог периода издвојена су 1.182 таква чланка.

Истраживање цитираности

Референални центар Библиотеке Матице српске је, поред Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић" у Београду, центар за испитивање цитираности радова у Србији и Црној Гори. Библиотека Матице српске има најкомплетнију збирку *Индекса научних цитата,* као и могућност претраживања ове базе у WOS на Интернету. Истраживања цитираности радова обављана су на захтев корисника из Новог Сада, Београда, Ниша, Крагујевца итд. До 2005. године урађена су 1.843 претраживања на лични захтев са библиографским подацима о цитатима.

Осим тога рађено је и истраживање цитираности на захтев СИЗ-а за научни рад Војводине, када је истражена цитираност радова 1.000 доктора наука од 1975. до 1987. године у папирној верзији *Индекса научних цитата,* а од 1988. до 1990. године истраживање је настављено на компакт дисковима.

На захтев Српске академије наука и уметности из Београда испитана је цитираност радова 45 академика и резултати су са библиографским подацима прослеђени Академији.

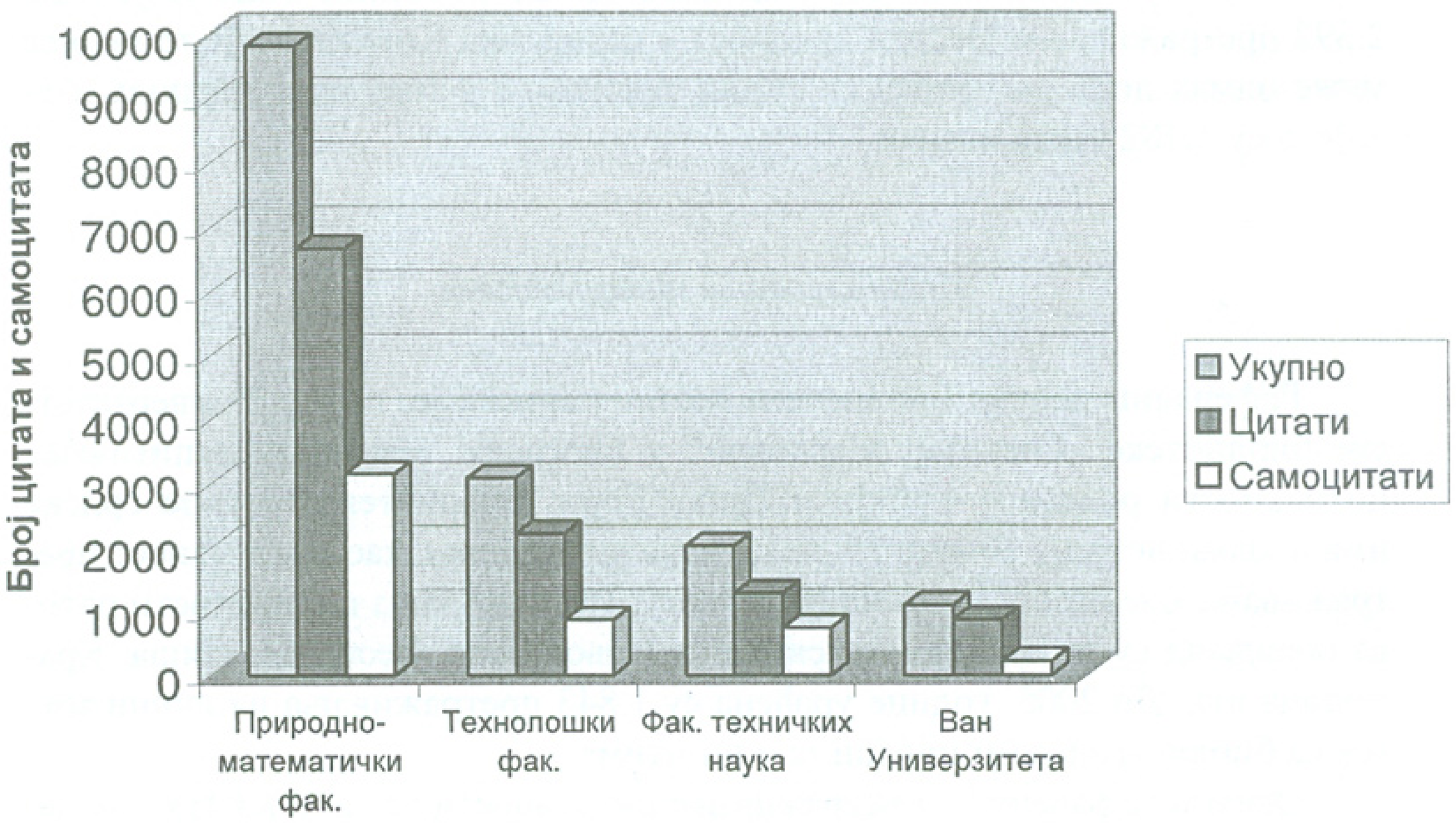
Резултати истраживања Референалног центра у Индексима до 2001. године били су примењивани и цитирани у истраживањима других аутора.

У периоду од 2003. до 2004. године на захтев Института за нуклеарне науке „Винча" истражена је цитираност радова 148 истраживача Института до 2003. године са укупним бројем од 13.241 цитата и самоцитата.

Децембра 2004. године Библиотека Матице српске склопила је са Покрајинским секретаријатом за науку и технолошки развој (Нови Сад) уговор за пројекат „Израда прегледа цитираности радова научних истраживача на територији Аутономне Покрајине Војводине". Предвиђа се истраживање цитираности радова око 2.200 истраживача Војводине.

У 2005. години истражена је цитираност 1.073 истраживача Војводине и пронађено укупно 16.711 цитата и самоцитата. Ово истраживање наставља се и у 2006. години. Истраживања у 2005. години представљена су следећим графиконом.

Цитираност истраживача Војводине у 2005. години

Истраживачи по институцијама

Из графикона се види да највећи број цитата има Природно-математички факултет (61,3%), затим Технолошки факултет (19,2%), па Факултет техничких наука (12,6%) и истраживачи ван Универзитета (6,8%).

Сва истраживања показују да је Референални центар у овим пројектима обухватио радове великог броја научника широм Србије, те да остварује све услове да и даље буде центар за истраживање цитираности у овом моћном и највећем светском мултидисциплинарном библиографском извору.

Међубиблиотечка позајмица

Уплаћивањем депозита у Британску библиотеку BLDSC (British Library Document Supply Centre), набавком купона у Националној библиотеци Француске у Паризу, као и набавком IFLA захтева и ваучера за плаћање међубиблиотечке позајмице у библиотекама широм света, а због потребне опремљености и повезаности Рефералног центра са страним специјализованим базама података, међубиблиотечка позајмица иностране литературе, од 1989. године, обавља се при центру.

Из иностранства је набављено укупно 4.094 књига или копија чланака. Из Британске библиотеке, са којом није прекидана сарадња, од 1989. до 2005. године набављено је 707 књига и 2.162 копије чланака.

Од новембра 2003. остварена је сарадња са SUBITO центром (SUBITO - Documents from libraries) у чији састав улазе библиотеке Немачке, Швајцарске и Аустрије. Овај центар формиран је за електронску набавку копија чланака у року од три дана. У току 2004. и 2005. године из овог центра набављено је 488 књига или копија чланака, што чини око 80% од укупне набавке.

Референални центар је једини центар у Војводини који успешно и брзо набаља литературу из светских библиотека за потребе Универзитета у Новом Саду.

Кадрови

У Рефералном центру су радили библиотекари и књижничари: Адријана Пинтер, Олга Рудолф, Лили Дукова, Зорка Вешовић, Новка Шокица-Шуваковић, Зинета Шабовић, Горан Мимица, Иванка Клајн, Оливера Кривошић, Јелена Настасић и Светлана Петровић-Ђорђевић.

Руководилац Рефералног центра од оснивања био је Душко Вртунски, виши библиотекар и преводилац, све до пензионисања новембра 1999. године, а од децембра 1999. године руководилац је Бранислава Аврамовић.

AGRIS 1985-2005.

Настанак и организација

Од 1985. године послови документалистичке обраде националне литературе из области пољопривредних наука и технологије ради партиципирања у Међународном информационом систему AGRIS (International Information System for the Agricultural Sciences and Technology) обављају се у Рефералном центру Библиотеке Матице српске. Ови послови су у Библиотеци Матице српске од 1982. године када је она, заједно са Економским факултетом у Суботици, а на основу закљученог споразума са СИЗ-ом за научни рад Војводине, носилац послова југословенског националног центра AGRIS, који се укључује у Међународни информациони систем за пољопривредне науке и технологију AGRIS чији је оснивач и координатор FAO.

Прве деценије рада библиографски подаци о релевантним публикацијама (научни и стручни часописи, књиге, зборници са научних и стручних скупова) и полупубликацијама (магистарски радови и докторске дисертације) уношени су на инпут листе, које су достављане Институту за информатику и организацију Економског факултета у Суботици, где су преношени на магнетни медиј а потом достављани AGRIS-овом Координационом центру у Бечу, који их је даље процесирао у заједничку светску AGRIS базу података.

Када је FAO организовао међународни систем CARIS (Current Agricultural Research Information System) за пројекте у току из истих области као AGRIS и успоставио AGRIS/CARIS центар, послове националног CARIS центра је поверио нашем AGRIS центру који надаље врши функцију националног AGRIS/CARIS центра.

Успостављањем државне заједнице Србије и Црне Горе 2003. године наш национални AGRIS/CARIS центар наставља рад у својству националног AGRIS/CARIS центра Србије и Црне. Горе наведене промене су прихваћене од стране међународног AGRIS/CARIS центра који се у међувремену и сам реорганизовао тако да се сви послови овог међународног информационог система обављају у самом седишту FAO-а у Риму.

Јануара 1994. године Библиотека Матице српске је преузела све послове око израде инпута који се од деведесетих обавља на персоналном рачунару као и контакте са међународним AGRIS/CARIS центром. Сеп-

тембра 2004. године Економски факултет у Суботици је предао Библиотеци Матице српске преостале послове.

Документалистичка обрада и преношење инпута

Библиографски опис релевантних докумената састављамо према AGRIS-овој методологији дефинисаној u AGRIS-овом Водичу за библиографски опис, AGRIS/CARIS категоризационој шеми и тезаурусу AGROVOC. Пошто FAO интензивно ради на развоју из области пољопривредног информационог менаџмента и имплементацији нових стандарда и технологија у AGRIS, настојали смо да дамо свој допринос томе. У току рада предложили смо неколико дескриптора, од којих су неки прихваћени (на пример, географски дескриптор Serbia and Montenegro, одмах по успостављању државне заједнице). Такође смо допринели ажурирању нашег националног кода у AGRIS-у (CS уместо YU) одмах по одређивању кода за Србију и Црну Гору 2003. године, од стране Међународне организације за стандардизацију (ISO). Најзначајније је увођење нове технологије израде инпута која се обавља од 1994. године на персоналном компјутеру, најпре коришћењем софтвера AGRIN, а потом, од октобра 2004. године софтвера Web-AGRIS. Израђени инпут, у прво време примене нове технологије, месечно се преносио на дискету коју смо поштом достављали Међународном AGRIS/CARIS центру, а неку годину касније израђени инпут, углавном месечно, достављамо Међународном AGRIS/CARIS центру електронским путем и то најпре имејлом, а убрзо затим FTP-ом.

Примена софтвера AGRIN и Web-AGRIS омогућила је да се у нашем националном центру формира компјутеризована AGRIS база коју називамо према националном ISO коду: YU AGRIS, а од краја 2003. године CS AGRIS, и у којој је могуће претраживање докумената.

Такође, пре пар година FAO је повезао AGRIS са претраживачем Гуглом тако да је у AGRIS-у одабрани документ могуће пронаћи у пуном тексту у електронској форми, уколико је он доступан на Интернету.

Величина база AGRIS-а

Међународни AGRIS/CARIS (www.fao.org/agris) је прикупљене библиографске референце поделио у две AGRIS базе података: Архивску (период 1975-1995) и текућу (период 1996. до данас). Према подацима до којих смо дошли претражујући ове базе података југословенски инпут прослеђен из Библиотеке Матице српске у периоду 1982-2005. садржи 16.559

библиографских референци. Од тог броја у архивској бази, за период 1982-1995, инпут из Библиотеке Матице српске садржи 6.326 библиографских референци, а у текућој бази података за период 1996-2005, садржи 10.233 референце. Последњих пет година, период 2000-2005, наш инпут садржи 6.631 библиографску референцу. Горе наведени подаци о нашем инпуту су утврђени 18. јануара 2006. године.

Резултати AGRIS-a

Од деведесетих година прошлог века на Интернету су доступне базе података Међународног AGRIS/CARIS-a (www.fao.org/agris), а у оквиру којих се налазе и наше библиографске референце.

Библиотека Матице српске је примала и прима следећа издања из којих се пружају информације корисницима:

1) Месечно издавану штампану библиографију AGRINDEX која садржи библиографске записе из инпута пристиглих у AGRIS и микрофише ове библиографије за период њеног излажења 1975-1995.
2) Компакт дискове AGRIS који садрже библиографске референце унете у AGRIS у једној години, почев од 1999. године.
3) Текуће компакт дискове AGRIS, који садрже библиографске референце из AGRIS-a од 1999. до данас, са квартalним ажурирањем. Библиотека Матице српске има ексклузивно право да добија ове ажуриране дискове.
4) AGRIS FHN (Food and Human Nutrition) који покривају научно подручје Храна и Исхрана из AGRIS-a у периоду 1975. до данас са ажурирањем два пута годишње. Библиотека Матице српске има ексклузивно право да добија ове ажуриране дискове.
5) AGRIS дискове који садрже библиографске референце из AGRIS-a унете у периоду 1975-1998.
6) AGRIS: Forestry: 1986-1995 који садржи библиографске референце из научне области Шумарство унете у AGRIS у наведеном периоду.
7) Дискове CARIS који садрже податке из базе CARIS за поједине године.

Такође, у протеклом периоду излазило се у сусрет сваком захтеву за достављање копије примарног документа. Ови захтеви су били из иностранства.

Закључак

У овом кратком прегледу двадесетогодишњег рада Рефералног центра Библиотеке Матице српске може се закључити да у оквиру своје делатности он пружа следеће услуге корисницима: истраживање цитираности радова у Индексима научних цитата, тематска претраживања у страној литератури са информацијама до чланака у пуном тексту као и међубиблиотечку позајмицу са библиотекама широм света. У Рефералном центру се документалистички обрађује литература из области пољопривредних наука и технологије, а информације се преносе у Међународни информациони систем AGRIS у Риму, путем којег се повратне глобалне информације из AGRIS-а обезбеђују нашим корисницима.

Референи центар је у свом раду велику пажњу поклањао обавештавању јавности. Новембра 2005. године, у оквиру месеца КоБСОН-а у Новом Саду, библиотекари су одржали презентацију о четворогодишњем раду КоБСОН-а на факултетима у Новом Саду, Суботици и Зрењанину. Том приликом дат је и кратак осврт на двадесетогодишњи рад Рефералног центра.

Референи центар свакодневно сарађује са Универзитетом у Новом Саду. Због своје специфичне делатности представља јединствени центар у Војводини.

АНАЛИТИЧКА ОБРАДА ПЕРИОДИКЕ У БИБЛИОТЕЦИ МАТИЦЕ СРПСКЕ

Богатство знања, информација и корисних података које се крије између корица часописа, новина или књига одувек је било изазов за библиотекаре да их приближе корисницима. Начин на који се чланци и прилози „презентују" корисницима у библиотекарству назива се аналитичка обрада. Као што сам појам „аналитичка" каже, обрада се врши методом анализе, а анализа је рашчлањивање целине на њене саставне делове.

Аналитичком обрадом описују се радови који нису штампани као самосталне публикације већ су само делови самостално објављене публикације, нпр. чланци и прилози у часопису, радови објављени у зборнику, антологији или другој омеђеној публикацији, делови звучног или видео снимка, а у новије време и електронских издања. Понеки радови и прилози из часописа или зборника објављују се у облику посебних отисака, који тако постају самосталне публикације, али су у исто врeме и делови једне целине.

Аналитичка обрада у Библиотеци Матице српске започета је покретањем серијске публикације *Pregled bibliotekarskih novosti* 1963. године. Тиме је Библиотека одлучила да учини приступачном стручну литературу из страних библиотекарских часописа за библиотекаре којима она није била доступна. У *Pregledu* су описивани чланци са краћим или дужим изводима садржаја, да би знање приближили и онима који не владају страним језицима и да би свако могао да прати све што је ново у тој области. Излазио је до 1966. године, а укупно је штампано 13 бројева. Настојање Библиотеке Матице српске за ширењем знања и стручног образовања из библиотекарства није престало. Године 1971. покренут је нови стручни часопис реферативног типа *Библиотекарске новости*. У њему су обрађивани чланци који упознају са најновијим збивањима у библиотекарској струци код нас и у свету, објављени у стручним часописима које БМС редовно прима. Ту су описи чланака са апстрактима садржаја штампани у облику

каталошких листића, који су се могли исецати и уврштавати у одговарајућу картотеку. Излазио је четири пута годишње. Опис чланка је садржао: име аутора као одредницу, наслов, превод наслова на српски језик и податке о матичној публикацији. Године 1984. *Библиотекарске новости* мењају назив у *Библиотекарски реферативни билтен* који је исте године престао да излази. Како је припремање билтена таквог типа дуго трајало, одлучено је да информисање о прилозима из библиотекарства преузме часопис сигналног типа, у којем су информације биле сведене само на наслов чланка, превод наслова и податке о матичној публикацији. Нови часопис добио је наслов *Signalne informacije : serijske publikacije iz bibliotekarstva* и излазио је од 1986. до 1992. године.

Прва свеска *Библиографије Војводине, Серија 1, Монографске публикације* са грађом за 1981. објављена је 1983. године. У предговору ове свеске каже се да Библиотека намерава да издаје још две серије текуће библиографије и то библиографију серијских публикацију и библиографију чланака. Планирано је да библиографија чланака излази тромесечно, утврђени су елементи концепције али тај план није реализован.

Током 1989. године Библиотека почиње компјутеризацију послова, а тиме и електронску каталогизацију у стандардизованом формату UNIMARC и програмском систему за узајамну каталогизацију UCAT. Те године у Библиотеци је преведен и објављен *Међународни стандардни библиографски опис компонентних делова ISBD(CP)* под радним називом *Uputstvo za primenu ISBD-a u opisu komponentnih delova*. Тако је у Библиотеци, 1990. године, започета компјутерска аналитичка обрада по стандарду и са адекватном програмском подршком. У почетку су селективно обрађивани чланци и прилози из разних часописа, новина или монографских публикација за израду персоналних библиографија, каталога изложби које су приређиване поводом обележавања значајних датума наше културне историје, из православља и сл. Програмом рада за 1993. годину Библиотека је одлучила да започне са аналитичком обрадом свих серијских публикација које издају Матица српска и њене институције. Урађена је концепција и започет рад на опису чланака и прилога прво из *Летописа Матице српске,* да би се убрзо проширио на све Матичине зборнике: за друштвене науке, за филологију и лингвистику, за историју, за књижевност и језик, за ликовне уметности, за природне науке, за сценске уметности и музику, за славистику. Касније је започета аналитичка обрада новопокренутих Матичиних публикација: *Језик данас* (покренут 1997. године) и *Зборник Матице српске за класичне студије* (покренут 1998. године). На крају 1993. године у компјутерској бази Библиотеке било је 9.596 записа чланака. Следећих година настављен је рад на обради ових публикација и започета обрада књижевног часописа

Поља и *Годишњака Библиотеке Матице српске.* Селективно су и даље обрађивани чланци из бројних периодичних публикација или зборника ради припреме персоналних библиографија, библиографија појединих часописа, каталога изложби, за стручне библиотекарске испите итд. Из листа *Слободна Војводина* селективно су обрађивани прилози из културе и књижевности. Крајем 1999. године у електронском каталогу БМС било је 42.387 записа чланака. Наредних година перманентно се увећавао број наслова серијских публикација који се обрађују аналитички. Започета је обрада прилога из историјских часописа: *Југословенски историјски часопис, Годишњак Историског друштва Војводине, Годишњак Друштва историчара САП Војводине, Историјски часопис, Гласник Историског друштва у Новом Саду, Историјски гласник, Историја 20. века, Глас САНУ* (Одељење историјских наука), *Споменик САНУ, Токови историје, Истраживања (*Филозофски факултет у Новом Саду*), Прилози за историју социјализма.* Настављен је рад на обради чланака из православља штампаних у часописима *Богословље*, *Беседа*, *Теолошки погледи*, *Православна мисао, Глас цркве.* Обрађивани су и текстови из следећих часописа из филозофије *Filozofska istraživanja, Theoria, Идеје, Synthesis philosophica* и *Луча;* књижевних часописа *Улазница* и *Híd;* часописа *Медицински преглед* и листа *Застава.* На крају 2002. године у електронском каталогу БМС било је 71.466 записа чланака и прилога из серијских публикација.

Почетком 2003. године, у оквиру пројекта Виртуелна библиотека Србије, успостављен је систем узајамне каталогизације као део јединственог библиотечко-информационог система Србије. Уз техничку подршку Института информацијских знаности из Марибора успостављена је јединствена база података, тзв. *host*, у коју библиотеке оснивачи равноправно уносе и преузимају записе. Тако је формиран електронски каталог COBISS.SR из којег се, у стандардизованом формату COMARC/B и уз помоћ програмског система COBISS, у Народној библиотеци Србије израђује *Библиографија Србије.* У Библиотеци Матице српске урађена је концепција и план рада у систему узајамне каталогизације, у сегменту аналитичке обраде, а у договору са Народном библиотеком Србије и Универзитетском библиотеком „Светозар Марковић". Одлучено је да се настави обрада часописа које издају Матица српска и њене институције, као и часописа из Војводине који су већ обрађивани, с тим да се обрада прошири на све текуће стручне и научне часописе који излазе у Војводини. Прво је започета обрада прилога из 57 наслова текућих часописа из Војводине који су се раније обрађивали у Југословенском библиографском институту и који су улазили у *Библиографију Југославије – чланци и прилози у серијским публикацијама,* да би се следеће године тај број проширио на преко 130 наслова. Урађена

је селекција наслова из којих ће се обрађивати чланци тако што су изабрани наслови од научног, културног и друштвеног значаја. Затим су решавана питања селекције чланака садржаних у њима. Донета је одлука да се без селекције обрађују сви прилози у издањима Матице српске и њених институција, у књижевним часописима и у научним часописима из свих области. Селективно се обрађују чланци и прилози у дневним и недељним новинама, стручно-популарним часописима и у дечјим књижевним листовима. Нови бројеви се обрађују ажурно, како пристижу, а ретроспективно бројеви из старијих годишта. У Библиотеци ће се у будућности обрађивати и стари часописи и листови, па ће се њихов садржај приближити корисницима а они сами биће заштићени од прелиставања и хабања.

Каталошки опис прилога садржи два дела, у првом су подаци о наслову и аутору, а у другом о матичној публикацији. У описе чланака и прилога из новијих годишта периодике унети су и резимеи који пружају информације о садржају.

Значај аналитичке обраде не огледа се само у припреми разних библиографија, она је обогатила каталошку базу Библиотеке многим ускостручним и разноврсним информацијама. Присуство електронског каталога Библиотеке на Интернету те информације чини доступним свим корисницима ове мреже.

Списак текућих периодичних публикација које се аналитички обрађују у Библиотеци Матице српске

1. Agricultural engineering. - Novi Sad ISSN 0354-8457
2. Agronomska revija. – Novi Sad ISSN 1451-8503
3. Acta periodica technologica. – Novi Sad ISSN 1450-7188
4. Aktuelnosti iz neurologije, psihijatrije i graničnih područja. Novi Sad. - ISSN 0354-2726
5. Anali Ekonomskog fakulteta u Subotici. - ISSN 0350- 2120
6. Aracs. – Totovo Selo ISSN 1451-1762
7. Arhe. – Novi Sad ISSN 1820-0958
8. Archive of oncology. – Novi Sad ISSN 0354-7310 (ranije Onkološki arhiv)
9. Attendite. – Кикинда ISSN 1820-3485
10. Банатски весник Православне српске цркве. – Вршац ISSN 1820-4325
11. Bácsország. – Subotica ISSN 1450-6831
12. Беседа. – Нови Сад ISSN 0354-1231
13. Bibliotečki bilten. – Vršac ISSN 1451-1886

14. Билтен огранка Вукове задужбине у Гајдобри. - ISSN 1820-2632
15. Билтен судске праксе. – Суботица ISSN 1820-2306
16. Биљни лекар. – Нови Сад ISSN 0354-6160
17. Bucuria copiilor. – Pančevo ISSN 0351-0409
18. Vajdasági könyvtári hírlevél. - Senta ISSN 1451-6764
19. Војвођанска сцена. – Нови Сад ISSN 1451-7612
20. Voćarstvo-vinogradarstvo. – Novi Sad ISSN 1451-4389
21. Geographica Pannonica. – Novi Sad ISSN 0354-8724
22. Глас лекара. – Нови Сад ISSN 1452-0109
23. Гласник Адвокатске коморе Војводине. - Нови Сад ISSN 0017-0933
24. Гласник музеја Баната. – Панчево ISSN 0354-7523
25. Годишњак библиотека Срема. – Сремска Митровица ISSN 1450-5592
26. Годишњак Библиотеке Матице српске. – Нови Сад ISSN 0351-3580
27. Годишњак Историјског архива града Новог Сада. – ISSN 1451-7817
28. Годишњак Филозофског факултета. – Нови Сад ISSN 0374-0730
29. Грађа за проучавање споменика културе Војводине. – Нови Сад ISSN 0434-300X
30. Građanski list. – Novi Sad ISSN 1450-9725
31. DANS. – Novi Sad ISSN 0351-9775
32. Детињство. – Нови Сад ISSN 0350-5286
33. ДИТ. – Зрењанин ISSN 0354-7140
34. Дневник – дневни лист. – Нови Сад ISSN 0350-7556
35. Домети. – Сомбор ISSN 0351-0425
36. Ерато над Коцуром. – Куцура ISSN 0354-8678
37. Ex Pannonia. – Subotica ISSN 0354-9151
38. Žito hleb. – Novi Sad ISSN 0351-0999
39. Žurnal za sociologiju. – Novi Sad ISSN 1451-7361
40. Завичајац. – Зрењанин ISSN 1450-9164
41. Заградка. – Нови Сад ISSN 0353-9938
42. Зборник / Завичајни музеј Рума. - ISSN 1451-0448
43. Zbornik / Filozofski fakultet, Institut za pedagogiju. – Novi Sad ISSN 1450-782X
44. Зборник Матице српске за друштвене науке. - Нови Сад ISSN 0352-5732
45. Зборник Матице српске за историју. - Нови Сад ISSN 0352-5716
46. Зборник Матице српске за класичне студије. – Нови Сад ISSN
47. 450-6998
48. Зборник Матице српске за књижевност и језик. – Нови Сад ISSN 0543-1220

49. Зборник Матице српске за ликовне уметности. – Нови Сад ISSN 0352-6844
50. Зборник Матице српске за природне науке. - Нови Сад ISSN 0352-4906
51. Зборник Матице српске за славистику. - Нови Сад ISSN 0352-5007
52. Зборник Матице српске за сценске уметности и музику. - Нови Сад ISSN 0352-9738
53. Зборник Матице српске за филологију и лингвистику. – Нови Сад ISSN 0352-5724
54. Зборник музеја Срема. – Сремска Митровица ISSN 0354-687X
55. Zbornik radova / Naučni institut za ratarstvo i povrtarstvo Novi Sad . - ISSN 0354-7698
56. Zbornik radova Više poslovne škole u Novom Sadu. - ISSN 1451-2319
57. Zbornik radova Građevinskog fakulteta. – Subotica ISSN 0352-6852
58. Златна греда. - Нови Сад ISSN 1451-0715
59. Zornička. – Novi Sad ISSN 0353-877X
60. Iz istorije poljoprivrede. – Kulpin ISSN 0353-412X
61. Истраживања / Филозофски факултет, Институт за историју. – Нови Сад ISSN 0350-2112
62. Језик данас. – Нови Сад ISSN 0354-9720
63. Jó Pajtás. – Novi Sad ISSN 0350-9141
64. Journal for technology of plasticity. – Novi Sad ISSN 0354-3870
65. Journal of research in physics. – Novi Sad ISSN 1450-7404
66. Квартал. – Панчево ISSN 1451-6772
67. Képes Ifjúság. – Novi Sad ISSN 0352-647X
68. Кинђин алманах. – Кикинда ISSN 1820-4619
69. Klasje naših ravni. – Subotica ISSN 1451-2521
70. Ковине. – Вршац ISSN 1452-0451
71. Кровови. – Сремски Карловци ISSN 0353-6351
72. Летопис Матице српске. - Нови Сад ISSN 0025-5939
73. Летопис научних радова. – Нови Сад ISSN 0546-8264
74. Летопис Студеничке академије. – Нови Сад ISSN 1450-7080
75. Létünk. – Novi Sad ISSN 0350-4158
76. Libertatea. – Pančevo ISSN 0350-4166
77. Лирика. – Шид ISSN 0354-8295
78. Lumina. – Pančevo ISSN 0350-4174
79. Луча. – Суботица ISSN 0354-7787
80. Magyar Szó. – Novi Sad ISSN 0350-4182
81. Мали Невен. – Нови Сад ISSN 0352-3322
82. Матичар. – Сремски Карловци ISSN 0354-7426

83. Medicinski pregled. - Novi Sad ISSN 0025-8105
84. Mézeskalács. – Novi Sad ISSN 0352-6070
85. Misao. – Novi Sad ISSN 0350-817X
86. Mlinpek almanah. – Novi Sad ISSN 0354-7418
87. Museion. – Subotica ISSN 1451-1274
88. Настава и историја. – Нови Сад ISSN 1451-642X
89. Натрон. – Зрењанин ISSN 1451-2009
90. Невен. – Нови Сад ISSN 0351-8116
91. New Deal. – Novi Sad ISSN 1451-1746
92. Nový život. – Novi Sad ISSN 0351-3610
93. Novi Sad Journal of Mathematics. – ISSN 1450-544[illegible]
94. Норма. – Сомбор ISSN 0353-7129
95. Панчевачко читалиште. - Панчево ISSN 1451-3048
96. Pedagoška stvarnost. – Novi Sad ISSN 0553-4569
97. Pneumon. – Sremska Kamenica ISSN 1450-6688 (ranije Saopštenja Instituta za plućne bolesti i TBC)
98. Повртарски гласник. – Нови Сад ISSN 1451-7620
99. Позориште. – Нови Сад ISSN 0352-907X
100. Polja. – Novi Sad ISSN 0032-3578
101. Poljoprivreda. – Novi Sad ISSN 1451-2394
102. Pravo. – Novi Sad ISSN 0352-3713
103. Privredna izgradnja. – Novi Sad ISSN 0032-8979
104. Прилози проучавању језика. – Нови Сад ISSN 0555-1137
105. РТЕР. – Novi Sad ISSN 1450-5029
106. Pharmaca Iugoslavica. – Zrenjanin ISSN 0354-6004
107. Рад музеја Војводине. – Нови Сад ISSN 1450-6696
108. Revija agronomska saznanja. – Novi Sad ISSN 0354-5865 (nastavlja kao: Agronomska revija)
109. Religija i tolerancija. – Novi Sad ISSN 1451-8759
110. Руковет. – Суботица ISSN 0035-9793
111. Руске слово. – Нови Сад ISSN 0350-4603
112. Savremena poljoprivreda. – Novi Sad ISSN 0350-1[illegible]05
113. Savremena poljoprivredna tehnika. – Novi Sad ISSN 0350-2953
114. Savremeni povrtar. – Novi Sad ISSN 1451-2793
115. Savremeni farmer. – Novi Sad ISSN 1450-9024
116. Свеске. – Панчево ISSN 0353-5525
117. Свеске за историју Новог Сада. - ISSN 0354-8619
118. Свеске Матице српске. Серија природних наука. – Нови Сад ISSN 0353-5126

119. Свеске Матице српске. Серија друштвених наука. – Нови сад ISSN 0352-7719
120. Свеске Матице српске. Серија књижевности и језика. – Нови Сад ISSN 0352-7700
121. Свет финансија. – Нови Сад ISSN 0354-3463
122. Свети Дунав. – Нови Сад ISSN 0354-5377
123. Severni bunker. – Kikinda ISSN 1451-0863
124. Српски Сион. – Сремска Митровица ISSN 0354-253X
125. Stanje stvari. – Novi Sad ISSN 1450-8737
126. Stomatološki informator. – Novi Sad ISSN 1451-3439
127. Strategijski menadžment. – Subotica ISSN 0354-8414
128. Symposion. – Subotica ISSN 1451-9143
129. Сунчаник. – Бачка Паланка ISSN 1451-379X
130. Сусрети библиографа у спомен на др Георгија Михаиловића. – Инђија ISSN 1450-8699
131. Сцена. – Нови Сад ISSN 0036-5734
132. Scena (engl.). – Novi Sad ISSN 0351-3963
133. Tanulmányok. – Novi Sad ISSN 0354-9690
134. Темишварски зборник. – Нови Сад ISSN 0354-6721
135. Теолошки часопис. – Нови Сад ISSN 1451-0928
136. Tibiscus. – Uzdin ISSN 0354-3080
137. Tinereţea. – Pančevo ISSN 0354-7469
138. Тителски летопис. – Тител ISSN 1451-2548
139. Tradiţia. – Novi Sad ISSN 0354-7728
140. Traktori i pogonske mašine. – Novi Sad ISSN 0354-9496
141. Új kép. - Subotica ISSN 1450-5010
142. Ujvidéki Műhely. – Novi Sad ISSN 1451-6748
143. Ulaznica. – Zrenjanin ISSN 0503-1362
144. Habitus. – Novi Sad ISSN 1450-8710
145. Hekeida. – Kikinda ISSN 1820-5283
146. Híd. – Novi Sad ISSN 0350-9079
147. Hlas ľudu. – Novi Sad ISSN 0018-2869
148. Hungarológiai közlemények. – Novi Sad ISSN 0350-2430
149. Ciconia. – Novi Sad ISSN 0354-2181
150. Čuvar baštine. – Sremska Mitrovica ISSN 1450-9016
151. Шветлосц. – Нови Сад ISSN 0488-7557

Радован Мићић

ПРЕДМЕТНЕ ОДРЕДНИЦЕ У ЕЛЕКТРОНСКОМ КАТАЛОГУ

Када је у последњим деценијама 20. столећа концепцијски инкорпориран у аутоматизовану базу података, предметни каталог је постао саставни део целовитог система каталошких и библиографских информација. Захваљујући пре свега томе што су предметне одреднице ушле у опсег јединственог записа публикације, његове информационе функције добиле су, поред каталошког, и библиографско обележје. У кооперативном систему узајамне каталогизације, који омогућава попуњавање и претраживање локалних елктронских каталога и средишње базе каталошко-библиографских података, предметне одреднице упућују на садржај публикација у збирци библиотеке сараднице система и, подједнако, у библиографски регистрованим књигама и аналитички забележеним чланцима у текућим публикацијама. У претраживању и локалних база и средишње базе, када га корисници заснивају на принципима предметног каталога, оне повећавају домете тих електронских извора секундарних информација.

Одреднице у предметном каталогу

У конвенционалном предметном каталогу одредница се јавља у вербалном облику, као реч или скуп неколиких речи са утврђеним семантичким значењем. У информационом погледу она има индикативну и асоцијативну функцију. На првом месту прецизно указује на садржај објављеног дела и потом окупља све публикације са делима сродног садржаја.

Одражавајући садржај дела у његовој целини, предметна одредница се појављује у неколико видова. Теоријски она је дефинисана као тематска, персонална, географска, хронолошка и формална предметна одредница и у пракси приписана је опису публикације да би означила садржај дела које публикација презентује.

Предметна одредница је, у ствари, појам који одражава садржај дела. Међутим, исказан речју или синтагмом, тај појам често не указује експли-

цитно на све аспекте садржаја објављеног дела. У таквим случајевима предметној одредници додају се посебне ознаке – тематска, географска, хронолошка или формална пододредница, које указују на те аспекте садржаја дела или облика публикације. Оне су подређене појму који исказује општи садржај и са њим чине сложену предметну одредницу.

У структури предметног каталога једночлане одреднице, појмови исказани једном речју или синтагмом, заједно са сложеним одредницама семантички су повезане у предметне комплексе. Предметни комплекс обухвата појам са најширим опсегом окупљајући сложене предметне одреднице из семантичког подручја означеног одредницом истог вербалног облика.

Одреднице предметног каталога у алфабетском низу и нарочито у предметним комплексима упућују корисника на актуелне књиге и чланке према садржинским обележјима дела и омогућавају му избор литературе из концентричних области знања и стваралаштва. Те информационе функције одреднице исказују се у посебним видовима у претраживању електронског каталога.

Предметне одреднице у електронском каталогу

Поставши функционални информациони елементи јединственог каталошко-библиографског записа публикације у аутоматизованој бази података, предметне одреднице и пододреднице задржале су својства семантичких ознака, али је универзални формат за машински читљиву каталогизацију, на којем се темељи запис, омогућио да се дефинишу нове врсте предметних одредница и пододредница.

У структури записа у дескриптивној бази података јављају се тематска, персонална, географска, хронолошка и формална одредница и оне су по карактеристикама подударне са предметним одредницама у конвенционалном предметном каталогу. Уз наведене предметне одреднице јављају се и предметна одредница по наслову дела, по називу институције, по породичном имену и општа предметна одредница. Свака од њих има карактеристике које омогућавају аналитичнији преглед обавештења о делима заступљеним у збиркама библиотека.

Предметна одредница по наслову дела упућује на садржај дела исказан његовим насловом.

Корпоративна одредница, која садржи назив институције, издваја у посебну целину обавештења о делима посвећеним одређеној институцији.

Предметна одредница у облику породичног имена окупља обавештења о делима која се односе на означено име.

Општа предметна одредница је кумулативна и подразумева све видове појмовно исказане предметности. У семантичком значењу она укључује аспекте тематске, персоналне, географске, хронолошке и формалне одредднице и свих пододредница.

Предметне одреднице као ознаке које упућују на садржај дела разликују се у електронском каталогу по формалним обележјима у виду скраћеница. Обележавајући врсту предметне одреднице или пододреднице, скраћенице су у ствари рубрике у које се уврштавају појмови који одражавају садржај дела, или се тим појмовима оне додају у постпозицији. У флексибилној структури електронског каталога оне омогућавају да се предметне одреднице, саме или заједно са другим одредницама и дескриптивним обележјима из записа публикације, групишу у тематски сродне целине које одговарају предметним комплексима у конвенционалном каталогу.

У дескриптивној бази података предметне одреднице су проширile свој информациони опсег. У библиографски развијеним записима оне упућују на садржину публикације у целини, садржину саставних делова забележених у подручју напомене и у попису садржаја, а у аналитичким записима чланака упућују на дела објављена у текућим публикацијама. Посматране у целини, оне проширују корпус каталошких и библиографских информација, посебно оних које кориснике упућују на научна, стручна и документарна дела и прилоге.

Предметне одреднице у претраживању електронског каталога

Претраживање електронског каталога омогућава кориснику да идентификује податке, уобличене у запис публикације, као релевантну каталошку или библиографску публикацију о делу које одговара његовим културним, едукативним, научним или стручним потребама. У општијем значењу оно му омогућава да се обавести о публикацијама које су заступљене у збирци библиотеке, да одабере и добије у библиотеци потребну литературу или да дође до библиографских исписа публикација које су доступне у другим библиотекама или у књижарској мрежи.

Саме или повезане са другим врстама одредница или дескриптивним обележјима, предметне одреднице су окосница претраживања електронског каталога према семантичким ознакама садржаја у публикацијама.

По спољашњем облику једночлана или сложена, предметна одредница упућује корисника на потребну публикацију која се налази у саставу тематски сродне целине. Наиме, предметна одредница у процесу претраживања образује секвенцијални низ записа са истом семантичком ознаком садржаја објављеног дела. Онако како ју је означио корисник, она из опш-

тег алфабетски уређеног низа истоврсних одредница најпре окупља записе са истоветном ознаком, а потом записе са том појмовном ознаком али рашчлањеном по аспектима садржаја и дескриптивним обележјима публикације.

Предметно уређен низ записа јавља се у формалном алфабетском следу једночланих и сложених одредница и у виду скупа записа које обједињава сложена одредница.

Упућујући на публикације са делима истог садржаја, једночлана одредница, појам који представља семантичку ознаку, има индикативну функцију и асоцијативну функцију. У алфабетском низу тај појам, као темељна семантичка ознака, повезује записе сродног садржаја у тематску целину.

У претраживању флексибилне структуре електронског каталога најчешће је примењена тематска предметна одредница.

Корисник, читалац или библиотекар, предметно означава појам који по његовом сазнању одражава садржај потребне му публикације и упућује га на литературу истог садржаја. У испису добија низ записа са еквивалентним семантичким ознакама а затим и записе са ознаком која је рашчлањена једном или неколиким пододредницама. Ако га занимају дела о саобраћају он ће појам саобраћај уврстити у рубрику која обележава тематску предметну одредницу. Резултат претраживања биће најпре низ записа са једночланом предметном одредницом у том утврђеном облику, а потом низ записа са сложеним предметним одредницама у којима семантичка ознака *Саобраћај* генерално одражава садржај објављеног дела, а тематска, географска, формална и хронолошка пододредница сужавају њено тематско значење.

Саобраћај
Саобраћај – Безбедност – Србија – Законски прописи
Саобраћај – Економика
Саобраћај – Инвестиције – Србија и Црна Гора – 2002-2006
Саобраћај – Менаџмент
Саобраћај – Организација
Саобраћај – Предузетништво – Зборници
Саобраћај – Пројектовање – Алгоритми
Саобраћај – Речници, немачко-српски
Саобраћај – Речници, француско-српски

Презентована структура предметног низа показује да пододреднице сужавају генерално значење семантичке ознаке и чине разноврснијом њену индикативну функцију.

Та карактеристика уочљива је и у структури предметног низа који образују персонална и географска предметна одредница.

Персонална предметна одредница, најчешће у облику презимена и имена личности, подразумева свеколике податке о животу и делатности именоване особе. Али када је дело посвећено само њеном животопису или извесном подручју њезине делатности, на те аспекте упућују одговарајуће пододреднице. Тако ће корисник заинтересован за дела о стваралаштву Николе Тесле добити каталошке и библиографске информације о њима помоћу персоналне предметне одреднице *Тесла, Никола (1856-1943)* и тематске предметне пододреднице *Проналасци.* Онај пак који жели да се обавести о Теслином животу употребиће уз персоналну одредницу формалну пододредницу *Аутобиографије* или *Биографије.* Први корисник добиће у испису записе публикација о изумима великог ствараоца, а други записе публикација са Теслином аутобиографијом или записе публикација са његовом биографијом.

И географска предметна одредница означава појам са свим карактеристикама његовог често вишезначног садржаја. Пододреднице, једна или неколике, сужавају његово значење на оне карактеристике које одговарају садржини публикације. У складу са обележјима семантичке ознаке ове врсте, корисник који жели да дође до информација о политичким приликама у Србији године 2000, означиће географском предметном одредницом име државе као општу тему – *Србија*, тематском предметном пододредницом сузиће садржај на ужу тему – *Политичке прилике* а временски ће је ограничити хронолошком пододредницом – *2000.* У испису добиће записе публикација са делима из тако омеђеног тематског круга.

Најкомплексније значење има општа предметна одредница. Њој су иманентне функције свих темељних предметних одредница и функције свих врста пододредница. То кориснику омогућава да, означивши *Маркетинг* као општу предметну одредницу и обележивши 2005. као годину издања, добије радове о теорији и пракси маркетинга објављене у току те године.

Појмове у функцији предметних одредница и пододредница корисник уноси у одговарајуће рубрике означене префиксима који обележавају врсту предметности, или тим обележјима предметности у постпозицији даје одабраним појмовима семантичко значење предметних одредница и пододредница. У овом другом случају, вишечлана семантичка ознака која повезује предметну одредницу и предметне пододреднице и сваки њен елеменат одражавају садржину публикације. Истовремено, и целина и њени саставни делови имају асоцијативну функцију која се исказује у окупљању семантичких ознака истоветног значења.

То својство омогућава једночланој предметној одредници, као општем појму, да у претраживању обухвати подређене истоврсне појмове у предметни комплекс. Појам *Финансије,* означен у постпозицији као тематска предметна одредница, увршатава у предметни комплекс одреднице у тако означеном облику и оне које упућују на дела из ужих стручних подручја:

Финансије
Јавне финансије
Међународне финансије
Пословне финансије

Када је реч о вишечланој предметној одредници, она и сваки од њених елемената образују предметне комплексе према свом семантичком значењу. Вишечлана предметна одредница, коју чине предметна одредница *Споменици културе*, тематска предметна одредница *Заштита* и географска пододредница *Косово и Метохија,* окупља записе са тематски разноврсним садржајима и увршатава их у означени комплекс као целіна и према семантичким ознакама њених саставних делова. Темељна семантичка ознака *Споменици културе* окупља записе са истом вишечланом предметном одредницом, али укључује и записе са другим тематским предметним пододредницама:

Споменици културе – Уништавање – Косово и Метохија – 1992-2002
Споменици културе – Уништавање – Косово и Метохија – 1999-2004
Споменици културе – Уништавање – Косово и Метохија – Зборници

Тематска предметна пододредница *Заштита* окупља записе са вишечланом предметном одредницом у којој је она саставни део заједно са означеном географском пододредницом. То су записи из граничних предметних комплекса:

Културна добра – *Заштита* – Косово и Метохија
Културна добра – *Заштита* – Косово и Метохија – Зборници

Са своје стране географска предметна пододредница потенцијално омогућава повезивање записа из означених и граничних предметних комплекса.

У претраживању корисник обликује сложену предметну одредницу помоћу оператора Булове алгебре, пре свега логичких – *и, или* и *не*.

Логички оператор *и* (у претраживању користи се енглески језички облик and) омогућава му да у ужу, функционалну целину обједини предметне одреднице, предметне пододреднице и неке од дескриптивних обележја публикације. Када у напред показаном примеру одредницу прошири до-

дајући обележје за енглески језик, у испису ће добити публикације на означену тему али само на енглеском језику.

Помоћу овог логичког оператора корисник може уобличити функционалну целину од две предметне одреднице. Ако повеже персоналну предметну одредницу у облику имена Милоша Црњанског и тематску одредницу која означава роман, у пресеку та два предметна комплекса добиће податке о записима дела у којима су тема романи Црњанског. Ако пак повеже тематску одредницу *Рукописи* и одредницу по наслову дела *Душанов законик*, у пресеку ће добити записе дела у којима су тема рукописи Законика цара Душана.

Логички оператор *и/или* (у претраживању користи се у енглеском језичком облику or) пружа могућност онима који су заинтересовани за шири избор литературе да обликују сложену одредницу са две предметне одреднице које ће свака понаособ, а и заједно, окупити записе у означени предметни комплекс. Корисник кога интересује литература о сортама пшенице и јечма, обележиће те две житарице ознаком за тематску предметну одредницу и повезати их овим логичким оператором; појам сорта обележиће ознаком за тематску пододредницу; предметне одреднице и пододредницу повезаће оператором *и*. Тако означени скуп у претраживању упутиће га на записе публикација у којима су тема сорте тих жи арица. Ако корисник који је упознат са овом врстом литературе означен м скупу дода формалну пододредницу за облик публикације – *Каталог*, добиће у испису каталог сорти пшенице и јечма. Ако је пак заинтересован за сорте добијене у одређеном месту, које не мора бити означено у наслову, скупу ће додати ознаку за место издања и уписати име тог места. У испису ће добити каталоге сорти пшенице и јечма објављене у означеном месту.

Насупрот операторима *и* и *и/или*, који кориснику омогућавају да обједини предметне одреднице и пододреднице и дескриптивна обележја публикације, оператор *не* (у претраживању користи се у енглеском језичком облику not) пружа му могућност да предметну одредницу обликује тако што ће из опште семантичке ознаке излучити извесне карактеристике дела или публикације.

Корисник који се, на пример, занима за дела о анатомији човека, али не и за практикуме и публикације намењене извођењу вежби, обележиће синтагму *Анатомија човека* ознаком за тематску одредницу а логичким оператором *not* издвојиће скуп који чине ознаке *Практикум* и *Вежбе* повезане оператором *or*.

На тај начин у испису добиће само записе научних и стручних дела и уџбеника о анатомији човека.

Логички оператори Булове алгебре често су спона између предметних одредница и пододредница и обележја за годину издања и језик публикације.

Означено календарском годином, или у временском распону када су се појављивале потребне публикације, обележје године издања упућује корисника на записе наслова који су му актуелни по времену излажења и омогућава му избор нових дела.

Обележавајући уз семантичку ознаку језик публикације, корисник долази до података о делима објављеним на језику који разуме или на неки други начин одговара његовом интересовању.

Осим поменутих, корисницима стоји на располагању више десетина кодираних ознака из каталошко-библиографског описа публикације, које са предметном одредницом могу чинити функционалну целину. Свака од тако уобличених целина образује предметни комплекс који садржи потенцијалне одговоре на изражене захтеве корисника.

Предметне одреднице и каталошке и библиографске информације

Предметне одреднице, у функцији семантичких ознака садржаја публикације, упућују на записе свеколике грађе уврштене у локалне и средишњу базу података. Оне омогућавају корисницима да, претражујући базу података по избору, дођу до каталошких и библиографских информација о публикацијама објављеним у конвенционалној и неконвенционалној форми. Корисници могу ограничити претраживање на записе према облику и врсти грађе, ако процене да ће им то олакшати и убрзати избор публикација које одговарају њиховом интересовању.

Ограничавајући претраживање на монографске публикације у конвенционалном виду, они добијају каталошке информације о самостално објављеним делима у облику штампаних књига. Ако претраживање ограниче на публикације у некњижном и електронском облику, добиће каталошке информације о публикацијама које се појављују у разноврсним облицима, као албум, географска карта, плакат или CD-ROM, DVD и видео снимак.

Исто тако, ограничавајући претраживање на саставне делове публикација, а то су пре свега чланци и прилози у научним, стручним, књижевним и уметничким часописима и зборницима, корисници долазе до информација о ауторским радовима који су објављени као несамосталне библиографске јединице. У том опсегу они могу претраживати записе чланака и прилога који доносе актуелне резултате научног и стручног и књижевног и уметничког стваралаштва.

Примењене у претраживању базе података у целини и, посебно, по врсти грађе, предметне одреднице упућују кориснике на информације које им омогућавају избор публикација из збирке библиотеке и посредно из других библиотека, а и проналажење радова објављених у часописима, зборницима и другим публикацијама те врсте.

То су, најпре, каталошке информације обухваћене низом записа са истом семантичком ознаком садржаја. Уређен по ауторима дела или неком другом библиографском принципу и дистрибуиран корисницима, тако обликован низ каталошких информација постаје тематски библиографски попис који одговара селективној предметној библиографији.

Уређен на исти начин и дистрибуиран корисницима, и низ записа актуелних прилога у часописима и зборницима постаје библиографски извор информација са обележјима селективне предметне библиографије.

Посматране у целини, секундарне информације утемељене на предметним одредницама, омогућавају егзактан избор публикација претраживањем локалне и средишње базе података. У основном каталошком и транспонованом библиографском виду оне значајно повећавају доступност примарних извора информација корисницима у библиотеци и у библиотечко-информационом систему.

Литература

1. Александар Владимирович Кленов: *Библиотечки каталози.* – Београд : Завод за издавање уџбеника, 1966.
2. Љиљана Брковић: *Предметна класификација – предметни каталог.* – Београд : Народна библиотека Србије, 1997.
3. Новка Шокица, Жељко Вучковић: *Десет година електронског каталога Библиотеке Матице српске.* У: Годишњак Библиотеке Матице српске, Нови Сад, 1999, стр. 32-44.
4. Радован Мићић: *Библиотечке информације електронског каталога.* У: Годишњак Библиотеке Матице српске, Нови Сад, 2003, стр. 57-74.

В. П. Леонов

БИБЛИОГРАФСКА ТРАНСФОРМАЦИЈА ЗНАЊА

Ако је љубав према књизи природна потреба сваког човека, онда је љубав према библиографији нешто друго. То је предиван занат намењен људима који не само да воле књигу, већ и поседују стручна знања о њој. Тајне библиографије не може докучити свако. Боље речено: као првокласан библиограф треба се родити.

Библиографска знања о књизи стицана хиљадама година су суштинска јер чине њену основу. Библиограф који савршено влада њима и стваралачки их користи може одмах истраживачу да покаже једини прави пут решења проблема који је пред њим постављен. Како му то полази за руком, ко је и колико способан да то оцени? Да ли такву способност има, на пример, читалац који се слабо разуме у библиографију, који разматра на његов захтев одабрана и за читање препоручена издања? Нисам сигуран. Ако на основу простог набрајања публикација које смо добили од читаоца покушамо да проценимо реалан допринос библиографа који му је пружио помоћ, схватићемо да нисмо у томе успели. Другим речима, таквим путем немогуће је одредити његов допринос.

Стручно умеће библиографа не одређује се бројем препоручених књига, већ врстом задатка који се решава, његовим карактеристикама. На почетку корисник даје библиографу неку општу идеју о проблему који га интересује. Библиограф, проналазећи смисао идеје, мо'ке на основу постојећих чињеница да уметне изгубљену карику, додајући нова сведочанстава и нове чињенице. У односима са корисницима библиограф се креће кроз одређени свет текстова, као да их у својој фантазији упија и трага за њиховом суштином, спајајући их и чинећи целину. Предвиђање је унутрашњи осећај библиографа (виђење, интуиција), уочавање узајамне везе између старих и нових чињеница. Ако му дозволите слободу логичког размишљања, он ће успети да открије постојеће пропусте. Због тога библиографска трансформација знања представља осмишљен процес, а откривени недостаци формирају нови сиже као резултат трансформације. Ево карактеристичног примера.

У чланку академика Руске академије наука М. И. Будика „Имена историјских личности", стоји овакав епиграф: „Љермонтов и Пушкин су дошли да ме прате. А. Дељвиг."

Искусан читалац ће одмах осетити да у том тексту нешто не штима и размисливши рећи ће: то не може бити! Пушкин и Љермонтов се никада нису срели, а Дељвиг је умро 1831. године. И биће на свој начин у праву. Али, у праву је и аутор чланка. Уствари, ради се о М. Ју. Љермонтову и брату А. С. Пушкина – мајору Лаву Сергејевичу који су били у служби на Кавказу. У јануару 1841. године они су се срели са братом Антона Дељвига – Андрејем Ивановичем Дељвигом, инжењером, касније генерал-мајором инжењерског корпуса, првим председником Руског техничког друштва. „Љермонтов и Пушкин су дошли да ме прате, - пише у успоменама Андрej Иванович Дељвиг. Први је тврдио да по козачкој земљи можеш ићи само ако си шпански официр или са крстом око врата, у противном бићеш изложен непријатностима и наговарао ме да ставим свој крст око врата. Наравно, ја га нисам послушао".

Постоји много сличних примера истовременог ослањања на интуицију и слободу логичког размишљања библиографа. Да ли су они подређени компјутеру?

Када говоримо о поређењу људског знања и машине, ми, најблаже речено, грешимо, јер се поређење не врши између библиографа и компјутера, већ између појединачних стручњака и групе људи (програмера), који су утврдили одговарајуће алгоритме за електронску библиографску машину. Суштина тог поређења састоји се у питању: могу ли се створити „програми који мисле"?

У чему је специфичност, који су принципи поређења рада библиографа са радом машине? Ови принципи су познати и имају општи карактер. Прво, компјутер не зна шта је идеја, шта је план истраживања и испитивања. Он је „научен" да одговара на конкретна питања. Друго, компјутер „мисли" варијантама, а човек – идејама. Треће, компјутер не уме да машта. И на крају, као четврто компјутер се не умара, за разлику од човека. Он са подједнаким напором ради свој посао до краја. Сматрам да је библиографија данас платформа на којој се могу поредити човекова интуиција и стваралачке способности са снагом компјутерског програма. Будући идеал је да они постану савезници.

Прецизираћу какве нивое разумевања прелази библиограф приликом рада на непознатој теми. Покушаћу да опишем неке особености умног рада стручњака који комуницира са корисником и компјутером. Свима је познато да је разумевање поруке субјективно и изборно. Оно се не своди на лично знање, већ настаје као резултат изласка ван његових граница кроз

његово коришћење. При томе операције на којима се заснива процес разумевања, морају бити логичке и морају подразумевати веома важно својство информације, као што је фасцинација.

Разумевање у библиографији је кретање од библиографског податка ка субјекту и од субјекта ка документу (такозвано једноетапно схватање). Као процес мишљења, схватање прелази у запажање, а затим у осмишљавање факата (природно схватање).

Двоетапно разумевање укључује не само запажање, већ и објашњење (интерпретацију). Библиограф се позабавио питањем које превазилази границе запажања. На такав начин, разумевање у библиографији као последица процеса схватања смисла саопштења, представља субјективну интелектуалну делатност, која укључује неколико нивоа. Први ниво је прелазак на дефинисање незнања путем питања. Други ниво започиње одговором на питање и прикупљањем одређених нових знања. Трећи ниво укључује процесе преласка од коришћења стечених знања ка „знању о знању".

Сматраћемо да трансформација и узајамни однос између личног знања библиографа и корисника, чине оно што се назива трансформација знања. Нарочито ћу нагласити да је трансформација знања социјални процес, који се одвија између индивидуа, а не унутар саме индивидуе. Посредством трансформације формализовано и неформализовано знање расте како квалитативно, тако и квантитативно.

У литератури постоји опис четири начина трансформације знања: 1. Социјализација – из неформализованог у неформализовано (НЗ→НЗ); 2. Екстернализација – из неформализованог у формализовано (НЗ→ФЗ); 3. Комбинација – из формализованог у формализовано (ФЗ→ФЗ); 4. Интернализација– из формализованог у неформализовано (ФЗ→НЗ).

Уопштено гледано, набројани начини трансформације знања могу се објаснити на следећи начин. Социјализација (НЗ→НЗ) подразумева однос корисника и библиографа, у којем се на крају „незнање" у оба случаја представља кроз више предочених питања о ономе шта се жели сазнати. При екстернализацији (НЗ→ФЗ) врши се опште схватање суштине проблема (изнутра - споља), што се може назвати „знање о незнању". Оно што је битно постаје не само информација која је садржана у размишљањима библиографа и корисника, већ и сам однос који и код једних и код других подстиче фасцинацију и, као последицу, појаву формализованог знања. Трећи начин је комбинација (ФЗ→ФЗ). Формализовано опште знање разлаже се на низ захтева. Са тим захтевима корисник и библиограф обраћају се Систему за претраживање информација, који ради у обичним или аутоматизованим условима. На основу добијених одговора даје се оцена добијене формализације знања. Она или конкретизује, или проширује круг

извора. Последњи начин је интернализација (споља - унутра). Формализовано знање, као „знање о знању", постаје власништво корисника и библиографа. Њихово лично знање се увећава (ФЗ→НЗ), и они постају власници стеченог искуства. Тако сва четири начина творе трансформисано ново знање.

Размишљајући на тај начин, могли бисмо замислити алгоритме, који би побољшали сарадњу између корисника и библиографа. Компјутер, који поседује такве алгоритме, не би се бавио само тражењем важне информације, већ би ослобађао стваралачку машту од стереотипа. „Машта је, - истичу Н. Л. Мусхелишвили и Ју. А. Шрејдер, - својом стваралачком снагом способна да надомести недостатак корисне информације, али зато оскудева кад је у питању подстицај, побуђивање пажње за проблемску ситуацију. Зато је за корисника са развијеном маштом, који је у стању да прима и ствара ново ослањајући се на уобразиљу, важна не само чињенична информација, већ и подстицајна фасцинација. Машта потенцијално изједначава корисника са онима који знају више. Самим тим мења се принцип преноса информација од онога који зна, ономе који не зна". Другим речима, корисник и библиограф постају заједнички стваралаци. Већ та чињеница треба да изазове врло озбиљан приступ побројаним начинима трансформације знања, како не бисмо пропустили нове могућности развоја библиографије.

Ево конкретног примера трансформације знања. Замислимо да је пред корисником (истраживачем) постављен задатак да опише личност и начин понашања савременог руског научника. За то је потребно уочити и представити најбитније и најистакнутије црте његовог понашања у средини која га окружује. Замислимо да корисник описује: 1) социјални карактер руског научника; 2) индивидуалне црте личности и 3) биографске податке научника. У првом случају кориснику који се ослања на лично искуство, машту и интуицију, потребна је „подстицајна фасцинација". Она се испољава у односима и размени знања са колегама. Уколико он има нејасну представу о савременом типу руског научника, да би описао могуће мотиве понашања, неопходна му је метаинформација, а заједно са њом и помоћ професионалног библиографа. У следећој етапи, приступајући изучавању индивидуалних црта личности, кориснику недостаје релевантна информација. Библиограф му помаже да заокружи изворе, прецизира захтеве и оцени добијене податке, представљене у аналогним истраживањима. Затим се врши одабир значајних имена и извора, и започиње сложен заједнички рад на трансформацији знања: откривању празнина у биографији и опису биографије конкретног човека.

Описујући само социјални карактер личности, њене индивидуалне црте и биографију, заједничким напорима можемо створити ново знање – у нашем случају модел понашања савременог руског научника. Ако има довољно података који говоре, на пример, о социјалном карактеру, онда је то управо социјално понашање. Ако немамо слику социјалног карактера, али имамо биографске податаке, онда то није друштвено понашање. Ако нема података о биографији и нема социјалног карактера, онда је то индивидуално понашање, а његова анализа је задатак психологије. На крају, ако човекова прошлост преко биографије улази у друштвено понашање, онда можемо одредити мотиве таквог понашања. Из овог примера се види конструктивност заједничког рада и размене стручних знања између корисника и библиографа у процесу стваралачке сарадње. Или, другим речима, свака библиографска трансформација знања чини процес упоређивања којим откривамо и утврђујемо инваријантности захтева, све могуће варијанте одговора у објављеним текстовима.

Како одредити који је библиограф стручњак а који није, и какви уопште постоје критеријуми за процену професионализма? Како проценити, питао се Леонардо да Винчи, ко ће постати добар уметник, ко је талентован, на кога вреди трошити време... Ево његових закључака. Истина, он је писао о уметности, о сликарима, али то се односи и на библиографски посао, који је по много чему сличан уметности.

„Неће постати универзалан онај који не воли подједнако све ствари које се срећу у сликарству... Све су ствари достојне да у подједнакој мери буду заступљене и како треба представљене од стране онога кога желиш назвати добрим сликарем. Није вредан хвале онај сликар који добро ради само једну једину ствар, на пример: наго тело, главу, хаљине, животиње, пејзаже, или неке друге појединости, јер не постоји такав глупи таленат, који не би успео добро да их уради, обраћајући пажњу на само једну једину ствар и бавећи се њоме непрестано."

Сложићемо се с аргументима Леонарда да Винчија. Додаћу само да библиограф – професионалац, као и сликар, мора бити универзалан. То је главни услов за његов рад. За универзалног библиографа не постоје прворазредне и другоразредне теме, он мора знати све што се дешава и постоји на пољу које се зове „наука о књизи".

Начин размишљања професионалног библиографа током векова се у суштини није мењао. Он је у принципу остао исти онакав, какав је био у време Калимаха Киренског, Јарослава Мудрог, Јохана Гутенберга, Ивана Грозног, Петра Првог, Катарине Друге итд. Мењају се само услови и околности под којима се ради. Желим да поделим са читаоцима једно запажање. Данас се у многим земљама може уочити негативан однос према науци и

култури. Наука и култура се постепено потискују и уклањају из друштвеног живота. Почињу да царују друге вредности, а то води ка рушењу стечених интелектуалних и духовних вредности. Као резултат појављује се „просечност" стручне оспособљености на факултетима, губи се интересовање за озбиљније научне теме које захтевају темељна знања. Појављују се такозвана неатрактивна занимања, која нису тражена у савременом друштву, у која се убраја и занимање библиографа. Чињеница да ми у савременом друштву још увек имамо висококвалификоване библиографе који активно раде, делимично се објашњава постојањем идеализма, који је карактеристичан за руски менталитет, док са тачке гледишта наших иностраних колега – то је једноставно несхватање суштине онога што се дешава... На такве и сличне негативне последице треба стално усмеравати пажњу органа власти. (...)

Вратићемо се на тему библиографска трансформација знања. Полазећи од објекта истраживања издвајам најмање четири типа трансформације знања: 1. Библиографска реконструкција биографије личности; 2. Библиографска атрибуција текстова; 3. Библиографска реконструкција историјских околности; 4. Библиографска трансформација биобиблиографије.

Напоменућу да библиограф започиње свој рад: а) само уз постојање почетних захтева корисника, и б) он користи само објављена документа из те области (чиме се принципијелно разликује од историчара, теоретичара књижевности или архивисте).

Прећи ћу на кратак опис сваког типа библиографске трансформације знања. Познато је да било која карактеристика као обавезан услов подразумева присуство примера (илустрација), којима би се најпотпуније изразили принципи прилажења објекту истраживања и методама проучавања. И ја ћу следити то правило.

Библиографска реконструкција биографије личности

У књизи доктора историје уметности И. Ф. Петровске „Биографика : увод у науку и преглед извора биографских података о научним радницима Русије 1801-1917 године", биографика се описује као наука историјског профила, која се поред утврђивања теоријских проблема саме науке и законитости људског живота, бави проучавањем „посебних биографских знања: састављањем биографије и других видова биографских садржаја (биографских текстова) и целокупних резултата те делатности".

Библиографу који се бави биографиком, И. Ф. Петровска додељује скромну улогу: „Не треба очекивати да ће библиограф-саветник бити сасвим поуздан водич на свом путу истраживања различитих врста података,

ма колико он био искусан. Библиограф је само помоћник у одређеним случајевима. А у целини гледано, само је истраживач у стању да заокружи изворе, откривајући везе између појава, које могу бити непознате другима, одређујући током рада правце истраживања. Он сам мора знати како да пронађе неопходне податке и да стекне задовољавајућу библиографску писменост.

Ја се нећу упуштати у дискусију са аутором „Биографике". О томе, да није баш све тако, говоре друге чињенице, нарочито искуства у раду Ручно-библиографског одељења библиотеке Руске академије наука у току последњих десет година, приликом испуњавања специјалних биографских захтева. Испуњавањем таквих захтева, као што потврђују документи, библиограф пружа не повремену, већ сталну помоћ истраживачу. Ту се убрајају: организација сложеног библиографског посла, прикупљање чињеница, њихова анализа и синтеза, припрема новог биографског садржаја. Биографски извештај садржи: *уводни део* (у њему се означавају оквири рада, износе се основни правци истраживања, утврђује се општа карактеристика добијених резултата, наводе се потешкоће које се срећу у процесу рада); *основни блок* (садржи структуриран низ јединица уз обавезно упућивање на извор добијене информације); *списак коришћене литературе* (треба да садржи све основне изворе које је библиограф користио током рада, он дозвољава различите правце истраживања); *прилози* (ксерокс делова докумената са битним или противречним информацијама).

Такав биографски извештај чини ново знање, које може да створи и ствара само професионални библиограф. „Задовољавајуће библиографске писмености" корисника, на којој инсистира И. Ф. Петровска, овде очигледно нема довољно.

Библиографска атрибуција текстова

Библиографска атрибуција је широк појам. То је утврђивање аутора дела или времена и места настанка и аутора цитата, и откривање порекла „скривеног" отиска (чланка који је објављен као посебан отисак без упућивања на изворник), и проналазак „ изгубљеног" аутора или података о књизи адлигата (зборника самосталних, тематски неповезаних радова).

Атрибуција о којој говорим повезана је са реконструкцијом текстуалних докумената иностраног фонда Библиотеке Руске академије наука на основу сачуваних фрагмената. Под руководством библиографа Н. М. Морозове и Л. М. Герасимове разрешено је више од три хиљаде ретких књига и серијских публикација различитих степени очуваности.

Библиографска реконструкција историјских оғолности

Са овом врстом библиографске трансформације знања библиограф се сусреће приликом информативног опслуживања специјалне категорије корисника, у које се убрајају читаоци креативних занимања: ствараоци из области филма, позоришта, телевизије, примењене уметности, сликарства, графике. Анализа њихових захтева показује да се могу издвојити најмање два типа таквих читалаца. Једни тачно знају шта им треба, јасно формулишу захтеве, знају какви су им документи неопходни и дозвољавају библиографу слободу. Други, напротив, захтевају да се истраживање врши по „њиховим" методама, не прихватају могућност замене докумената, не могу јасно да опишу своје потребе. Поред стручног знања, сарадња са таквим корисницима захтева од библиографа сталоженост, тактичност и стрпљивост.

Библиографска трансформација биобиблиографије

Потреба за биобиблиографском трансформацијом знања повезана је са повећањем друштвеног интересовања за проучавање појединаца као објеката истраживања. Као допуна стандардној схеми биобиблиографског приручника од шездесетих до осамдесетих година двадесетог века, у персонални блок додају се подаци који се заснивају на специфичностима карактера корисничких захтева. Предност оваквих регистара је у томе што они задовољавају, не само управо персоналне задатке, већ садрже и низ других података, не мање важних за науку и културу.

Завршавајући опис основних типова библиографске трансформације знања, не желим да истичем где и како, тј. на којим се нивоима трансформације код библиографа испољава универзалност, преовладавање информације, метаинформације или фасцинације, коришћењем традиционалних или нетрадиционалних докумената. У већини случајева то је спојено, а математички проверавати какав је однос у хармонији нема смисла, као што потврђује и пракса.

Превела са руског *Верица Шево*

Алисија Гарсија Медина
Тереса Касо

НОВА БИБЛИОТЕКА ХИБРИДНЕ УМЕТНОСТИ: ШТАМПАНИ МАТЕРИЈАЛИ И ВИРТУЕЛНА ИНФОРМАЦИЈА

Развој нових технологија имао је изузетног утицаја на библиотеке, посебно на уметничке, јер користе огромну количину визуелних информација.

Захваљујући новим дигиталним медијима библиотеке се суочавају са приливом великог броја информација и обавезом да их обраде и похране. Истовремено, за библиотекаре њихова обрада и похрањивање представљају прави изазов. Многе савремене библиотеке теже да постану виртуелне јер не могу да се оглуше о електронске виртуелне ресурсе, нити о утицаје које они врше на традиционалну штампану грађу, схвативши при том да је појам „застарео" постао одомаћен. Наиме већина веб страница садржи информације које брзо застаревају.

Желели бисмо да искористимо овај скуп и разговарамо са нашим колегама о начину обраде оваквог материјала, као и о формирању нових, хибридних библиотека, са циљем да будемо конкуренција у свету информација који се непрестано мења.

Увод

У речнику шпанске Краљевске Академије налазимо да је хибрид резултат укрштања елемената различите природе.

Током развоја, библиотеке су, нарочито уметничке, због слика које у њиховом фонду имају најзначајнију улогу, складиштиле разноврсну грађу формирајући библиографске збирке које садрже књиге и часописе, планове и цртеже, траке, фотографије и дијапозитиве, видео касете и у последње време CD-ROM-ове и DVD-ије.

Сви поменути материјали, без обзира на различиту врсту папира, примају се, складиште и дају на располагање корисницима на сличан начин.

Једина разлика је у библиографском опису у којем се одређују особине папира.

Међутим, развој Интернета и прилив виртуелних информација које су у мрежи, подстакли су суштинску и брзу промену у сваком сегменту информације и документа.

Ако се 20. век одликовао информацијом због њеног брзог развоја, онда се почетак новог миленијума одликује друштвом комуникације. Развој и коришћење Интернета са било којег краја света олакшали су приступ не само већем броју информација, него и најновијим облицима комуникације.

Библиотеке су од самог настанка морале да се прилагођавају захтевима и очекивањима корисника. Данас су, услед насталих промена на пољу информација, приморане да предузимају коренште промене које утичу на све библиотечке раднике. Једна од најзначајнијих промена, спроведена веома брзо и ефикасно, била је актуализација OPAC-а који је у почетку био саставни део једноставног аутоматизованог каталога у оквиру библиотеке, затим у оквиру библиотечког система да би данас, преко Интернета, био потпуно доступан.

Библиотечки фонд на папирној подлози

Библиотечкки фонд једне библиотеке говори о њеном значају и, као библиографска баштина, чини саставни део историографије уметничке литературе једне земље.

Предност дајемо чињеници да је уметничка грађа коју садрже наше библиотеке драгоцена и да јој је вредност трајна без обзира на време у којем је настала. Међу бројним уметничким текстовима који се прегледају, допуњују и исправљају, има много драгоцених примерака који обележавају историјско наслеђе и културни развој једне државе, и имају својство споменика или уметничког дела. Сетимо се само старих и увек савремених расправа о сликарству, архитектури, отисака из доба ренесансе, каталога и инвентара који се односе на наше историјско наслеђе, који нам говоре о уметничким делима, од којих су нека и нестала на различите начине, услед ратних страхота, шпекулација и недовољне заштите споменика, као и услед преображаја приликом рестаурације и прилагођавања новим тенденцијама.

Због свега тога штампане збирке су од непроцењиве вредности те је неопходно да их сачувамо и каталогизирамо тако што ћемо нашим корисницима понудити најпрецизнију могућу информацију.

У саопштењима током састанака Ифлине Секције за уметност увек смо подвлачили значај и присуство библиотечких радова о каталогизацији и класификацији. У првом случају се увек заговарао рад у сарадњи са цен-

трима чији је основни задатак каталогизација библиографског материјала, док смо у другом наглашавали исцрпну и опширну класификацију помоћу дескриптора, попут аналитичког описа који даје сваки учесник у току истраживања, независно од тога да ли се ради о аутору који учествује на изложби или у неком колективном раду.

Хибридне уметничке библиотеке

Присуство дигиталног материјала обавезује нас да говоримо о хибридним библиотекама, у којима, поред традиционалних збирки, постоје и нови материјали са посебним карактеристикама, чинећи тако саставни део библиографских збирки које, у складу са њиховом природом, захтевају другачији поступак каталогизације и класификације.

Данас постоје различити облици дигиталних информација: у виду електронских извора CD-ROM-а и DVD-ија; у виду информације коју је креирала сама библиотека путем дигитализације својих збирки; у виду информације добијене преко Интернета.

Информација у оквиру електронских извора као што је CD-ROM и DVD

Овакав материјал је данас веома присутан и замењује многе друге фондове као што је на пример видео. Одликује се могућношћу похрањивања велике количине информација, лакши је за набавку, економичан, а у неким случајевима прати штампану књигу и њен садржај и истовремено чини ту исту књигу атрактивнијом. Каталогизира се као и остали библиотечки материјал, а његово складиштење је једноставно и не заузима много простора у односу на количину информација које носи.

Виртуелна информација коју је сачинила сама библиотека путем дигитализације својих фондова

Овај материјал представља резултат политике чувања и распростирања. Дигитализују се дела која се сматрају значајним за познавање уметности једне државе, као и најновије публикације које је издала институција којој библиотека припада. Најприкладније је да се успостави политика дигитализације библиографских фондова у договору са другим институцијама јер ови послови изискују високе трошкове, како у новцу тако и у времену, што у већини случајева библиотеке не могу да поднесу.

Што се тиче доступности, уколико је информација похрањена на дисковима, каталогизира се као и сви остали дискови, а уколико је онлајн, може да се отвори веза за приступ информацији.

Информације које се добијају преко Интернета

Реч је о виртуелној информацији коју бирамо на Интернету и коју похрањујемо и обрађујемо, уколико сматрамо да је значајна за нашу библиотеку. Овај вид информација је у великом порасту, толико да је у неким областима успео да превазиђе штампану информацију. Међу разноврсним информацијама које можемо да пронађемо на Интернету усредсредићемо се на следеће библиографске материјале, имајући у виду да се ради о публикацијама које представљају динамичан аспект уметничке библиографије: каталози јавних лицитација; каталози изложби; каталози библиотека и музеја; радови о конзервацији и рестаурацији баштине, нарочито у државама из медитеранског окружења у којима је шпански службени језик. Библиографска обрада ових извора варира међу библиотекама.

Обе наше библиотеке су уметничке и зависе од државних институција. Библиотека Института историјске баштине Шпаније, налази се под окриљем Министарства за културу, а специјализована је за конзервацију, рестаурацију и познавање шпанског историјског наслеђа, док главна Библиотека историје уметности потпада под Национални музеј уметности Каталоније у Барселони и у саставу је самог Музеја, који зависи од Патроната, којег су основали Парламент Каталоније, градска Влада Барселоне и Министарство за културу.

Каталози јавних лицитација

Као веома значајан извор информација о културном благу које се налази у власништву појединаца, каталози јавних лицитација дају реалну слику о вредностима на уметничком тржишту у нашој земљи. Данас је у Библиотеци Института историјске баштине Шпаније веома заступљено праћење јавних лицитација које се одржавају у Шпанији. Пракса је да се у једном каталогу обухвате све галерије за јавну лицитацију, међу којима неке укључују и дигитални каталог. Овај каталог је онлајн доступан библиотекама преко њихових каталога, с обзиром на то да су њихови фондови каталогизирани у MARC формату, а веза се успоставља преко T.856 који нас води до изабране странице, а то је могуће зато што каталог Библиотеке дозвољава претраживање тачно одређених адреса. Исто важи и за оне публикације које се објављују у штампаној и електронској верзији. У овим

случајевима се ради о хибридним публикацијама, зато што корисник може да добије информацију на два начина. Понекад је могућа израда регистара библиографије, као и успостављање везе са страницама одређеног уметника или оним страницама које садрже информацију о неком уметничком делу.

Каталози изложби

Ови документи имају суштински значај за наше библиотеке, јер доприносе каснијем развоју историје уметности и културе праћењем изложби које приређују различите институције и музеји. Постоје два типа каталога изложби који су тачно издиференцирани. Једни доносе аутентичне приказе изложби које обједињују мајсторска дела појединог уметника или су тематски приређене. Друге су у виду обичних брошура или разгледница о изложби коју је приредила нека уметничка галерија. Овај други тип каталога је веома популаран, нарочито у дигиталном свету, с обзиром на то да су дистрибуција и распростирање дигиталне информације много економичнији од штампане форме.

Библиотека Националног музеја уметности Каталоније има специјално одељење које прикупља мале приручне каталоге изложби одржаних у Барселони, на полуострву и у иностранству.

Временом је обим улазних информација значајно порастао, тако да данас имамо око 200.000 регистара, који су веома посећени од стране корисника.

Уметничке галерије обично су се ограничавале на слање својих каталога поштом, а начин обраде информације и њена каснија употреба једноставно је решаван, стварањем базе података Access разврстане по различитим областима (уметник или наслов изложбе, уколико је реч о колективној изложби, галерија, град, датум отварања и затварања, језик, формат, илустрације, писац предговора, коментари, у овом последњем одељку се похрањивао и топографски податак), које су наши корисници претраживали.

Стварањем дигитализоване информације која се преносила преко електронске поште променила се и панорама, јер се она привремено задржавала на веб страницама галерија, и нестајала чим би се изложба или изложбена сезона завршила.

Уколико би се, у међувремену, галерија затворила, било је немогуће доћи до претходне информације. У почеку се размишљало о копирању информације на папиру, али то се одмах показало неупотребљивим, јер честа упућивања на везе са различитим веб страницама нису омогућавала да се преузме све што се односи на конкретну изложбу.

Осим тога, важно је било да имамо на располагању потпуну информацију и да је она што опширнија приликом само једног претраживања. Зато смо се одлучили да бази података додамо још једно поље под називом *versión digital*.

Систем нам даје могућност да се повежемо са дигитализованим документом који похрањујемо на неки сервер са сталним и периодичним сигурносним копијама, као и могућност да уштедимо време, а да при том имамо на располагању јединствено средство за претраживање докумената различитих формата, односно исту базу података, у којој, осим адресе добијамо податак о e-mail-у, CD-у или папирној форми. Тренутно овај систем добро функционише, али још увек је у експерименталној фази, у фази изналажења других могућих решења.

У Библиотеци Института историјске баштине Шпаније, у којој је много мање оваквих каталога у односу на малопре поменуте, каталогизација се врши као да је реч о обичној брошури. Информације о изложбама које нам стижу у дигиталној форми копирају се, похрањују у компјутер Библиотеке, а затим се успоставља одговарајућа веза преко већ поменутог поља MARC T.856. У случају да имамо каталоге изложби о одређеном уметнику за којег знамо да има веб страницу аутоматски успостављамо везу са њом.

Каталози библиотека и музеја

Данас је на Интернету лако пронаћи каталоге библиотека и музеја. Тако Библиотека Института историјске баштине Шпаније сваку нову адресу каталога смешта на своју веб страницу, на којој је отворен одељак под називом „Важне адресе" одакле се успоставља одговарајућа веза. Једна страница може да прикаже само један каталог или једну адресу која је повезана са другим линковима.

Радови на конзервацији и рестаурацији баштине посебно у земљама шпанског говорног подручја и на Медитерану

За ову врсту публикација користимо различите стратегије у зависности од врсте информације коју доноси. Самим тим, радове које сматрамо значајним, уз претходну сагласност аутора, копирамо и похрањујемо у дигиталној форми на нашој веб страници и о њој се могу наћи информације у одељку под називом „Дигитална библиотека". Данас, преко Интернета вршимо веома исцрпна претраживања о културним добрима, њиховој заштити и рестаурацији и, мада још нисмо успели да добијемо тачан исход, унапред можемо да кажемо да је број докумената који говоре о наслеђу у

Шпанији и Латинској Америци много мањи, јер је већина поменутих радова у форми копије извештаја, те су њихов квалитет и веродостојност непоуздани. Међутим, сваку добијену информацију различито третирамо. Уколико информација потиче из неке институције, смештамо је на веб библиотеке, зато што сматрамо да је адреса постојанија а информација се може поново употребити. Међутим, уколико се ради о појединачном аутору, онда копирамо његов рад, похрањујемо га у компјутер и каталогизирамо као дигитални извор.

Закључци

Савремене и будуће библиотеке су сачињене од библиотечког материјала и база података који теже да се интегришу у глобалну целину.

Интеграција овакве документације обавезује библиотеку да претрпи суштинске промене. Неопходна је сарадња информатичких стручњака јер је обим посла приметно повећан због уграђивања електронских извора који треба да буду увек актуелни, како не би западали у програмску застарелост.

Захтеви за дигиталним информацијама су такође повећани због чега ће се у будућности значај библиотека састојати у доступности њихових фондова, што нас обавезује да дигитализујемо многе наше збирке, и понудимо везе преко којих ће оне бити доступне.

Сматрамо да у савременом дигиталном друштву библиотеке морају да воде стратегије такмичења са онима који производе и пружају информације, како се не би угасиле. Према таквом гледишту библиотеке треба да филтрирају, али никада да цензуришу информацију, односно да већини људи пружају тачну и доступну информацију, независно од тога који су њени извори.

То истовремено подразумева и велика материјална улагања, а институције од којих зависимо треба да буду свесне друштвеног и економског значаја који информација има да би могле да изнађу средства за финансирање, не губећи при том своју независност.

Исто тако треба да размишљамо о стандардизацији и размени стечених информација током прошлог века, као и о правилима и формату уноса података.

Превела са шпанског *Ксенија Шуловић*

Франсис Сејерстед

СЛОБОДА ИНФОРМАЦИЈЕ У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ

Норвешка народна скупштина је пре годину дана прихватила прерађену верзију члана 100 Устава о слободи изражавања. Стари члан остао је непромењен од усвајања Устава 1814. године. Ревизију је припремила комисија састављена 1996. године, а 1999. поднела је извештај (Скраћену верзију извештаја објавила је Унеско комисија Норвешке и доступна је овде на Конференцији). У току осам година разматрања новог члана, вођена је и врло широка јавна расправа за и против ограничења слободе изражавања. Разлози за покретање свега овог били су прво, потпуно застарели члан, а друго, потреба усклађивања са чланом 10 Европске конвенције о људским правима.

Норвешка је типична западна, либерална демократија где се слобода изражавања и слобода приступа информацијама узимају здраво за готово. Међутим, ово не искључује могућност значајног неслагања које се односи на то где би требало повући границе ове слободе. Када је шведска влада иницирала сличну студију током осамдесетих година, сматрало се да је позиција слободе изражавања тако очигледна да нема потребе да се о томе расправља. Било је довољно само сконцентрисати се на објашњење ограничења слободе изражавања. Норвешка комисија заузела је супротан став. Можемо рећи да је она узела за почетак Хегелово запажање да неки принцип стављен у праксу, слаби у свом мисаоном облику. Човек узима принцип здраво за готово и заборавља зашто је он био тако значајан, што опет може резултирати у ослабљеној пракси.

Ово последње потврдио је амерички социолог Алан Волф, приметивши да су и левица и десница у САД „једнако скептичне у постављању високих приоритета слободе говора". Десница је увек била скептична, тако да је „више изненађујући степен до кога је изокола левица стигла на позицију деснице по питању слободе говора". Неповлашћене групе - Црнци, хомосексуалци, феминисткиње – изгубиле су наду у слободу изражавања и слободу приступа информацијама као једном од инструмената еманципа-

ције. То је иницирало захтев нечег што личи на јавну цензуру. Ову тенденцију можемо такође приметити и у Норвешкој.

Истовремено, видимо традиционално десничарски скептицизам у начину којим власт покушава своју одбрану од критике дефинисањем суженијих граница слободе изражавања. У тешким ситуацијама, као што је конфронтација са терористичким претњама, предузете мере често укључују ограничења слободе изражавања и слободе приступа информацијама. *Патриотски закон* усвојен у САД после догађаја од 11. септембра 2001. године, даје могућност властима да проверавају библиотечку евиденцију о читаоцима и компјутерима. Постоје зато добри разлози које треба имати на уму зашто је толико важна слобода изражавања.

Слобода изражавања може се образлагати на много различитих начина. У САД виђење људских права, тј. те врсте слободе изражавања као природно право појединца, има јаку основу. У Европи је уобичајеније наглашавање утилитаристичке основе поникле из традиције Џона Стјуарта Мила. Слобода изражавања и слобода приступа информацијама виђене су саме по себи као значајни спољни услови. У обзир се узимају три таква услова: истина, демократија и слобода у формирању мишљења. Ова троделна основа укључена је у нови члан норвешког Устава: појединац ће се слободно изражавати у јавној сфери уколико не повреди три услова, истину, демократију и слободу формирања мишљења. У члану 10 Европске конвенције о људским правима постоји параграф који каже да ограничења слободе изражавања морају бити приказана као „потреба демократског друштва". Водите рачуна о томе да изражавања сама по себи не морају бити „потреба демократског друштва". *Ограничења* су та која ће бити потребна. Терет доказа је на потреби *ограничења*.

Побуда за *истином* је најснажнија утилитаристичка основа. Ми, људска бића грешимо, али заједничким знањем, тј. преиспитивањем ствари, добијањем тачних информација и слушањем аргумената различитих страна, у могућности смо да стекнемо основанија мишљења. Две друге основе су у тесној вези са основом истине. Демократија је базирана на отвореној и слободној дебати. У отвореном друштву власт мора бити у могућности да аргументима оправда употребу силе. У отвореном друштву, власт треба да је одговорна према јавности. Слободно формирање мишљења је у вези са концептом зреле људске јединке. Било изван или унутар позиција моћи, потребни су нам други људи и њихове алтернативне перспективе и аргументи како би постепено побољшали наше сопствене перцепције о себи и другима. У модерном друштву, са широким и различитим перспективама, нарочито је важно развијање могућности да се поставимо у нечију ситуацију и да видимо ствари са његове тачке гледишта. Тако осмишљен иден-

титет многи људи виде као идеал модерног, зрелог, толерантног људског бића.

Један од разлога што је стари члан 100 норвешког Устава сматран старомодним је и тај што се није експлицитно односио на *слободу информације* као део ширег концепта слободе изражавања. Слобода информације је укључена као ствар која се подразумева, дефинисана било као потребан додатак слободи изражавања или садржана у дефиницији саме слободе изражавања. Потреба за информацијом укључује два фактора. Прво, човек мора да зна ко је одговоран за одлуке које се доносе, и друго, као учесник у демократском процесу, појединац мора да има приступ специфичним сазнањима околности истих.

Не можемо захтевати да живимо у друштву без моћи, али можемо захтевати да моћ има лице, да знамо ко доноси одлуке и зашто се доносе баш те одлуке. У *Процесу* Франц Кафка је представио ужасан сценарио друштва где моћ нема лице. Нико не жели да живи у таквом друштву. Човек мора да се одреди ка моћи како би имао разумљив степен контроле над сопственим животом. *Отвореност* је предуслов за добијање осећаја слободе који човек треба да има у демократском друштву. Али колико су отворена наша друштва?

Шездесетих година у Норвешкој се сматрало да јавна дебата изазива само буку, док важне одлуке доносе иза затворених врата највише личности у друштву. Чак и у добро организованој либералној демократији као што је норвешка, био је очигледан недостатак транспарентности. Други пример природе затвореног друштва је ЕЗ. После Мастрихтских преговора 1991. године, постало је јасно да преговарачи на највишем нивоу немају потпору популације разних земаља чланица ЕЗ. Демократска легитимност ЕЗ била је у питању, а не мали разлог је и затворена природа система. У тој ситуацији повећана „транспарентност" избачена је као слоган за поновно добијање поверења. Међутим, последњи референдуми о новом уставу ЕЗ показали су да још треба градити начине „транспарентности" за добијање поверења популације у систем ЕЗ.

Слобода информисања је укључена у члан 10 Европске конвенције о људским правима. Тамо се каже да слобода изражавања значи „слободу мишљења, примања и давања информација и идеја без уплитања власти и независно од граница". То значи да се слобода изражавања односи не само на право комуникације, него и на право *примања* мишљења и идеја. Слобода информисања још је јасније изражена у немачком уставу, где се каже да ће свако имати слободу „sich aus allgemein zugänglichen Quellen ungehindert zu unterrichten" (право да „се слободно информише из опште доступ-

них извора"). Слобода информисања је такође јасно укључена у члан 100 норвешког устава.

Слобода информисања дата у правним актима односи се само на право да се тражи информација, али не и на дужност *давања* и *снабдевања* информацијом. Та дужност од стране власти је неизбежан део отвореног друштва. Све државе имају политику информисања опште смернице информисања и комуникације са јавношћу. Наравно, опасност такве јавне политике информисања је у томе, што она неизбежно доводи до одбира информација које фаворизују тренутну политику власти, задржавајући важну информацију која може да изазове критику текуће политике. Тако информација коју пружа власт мора бити допуњена другим информацијама.

У својој књизи *Ризично друштво* немачки социолог Улрих Бек указује да јавна информација која се односи на главне „модерне" опасности, као што су загађење и велике непогоде, има тенденцију смањивања ризика како не би створила „непотребну" панику. Намере су добре, а да ли је оправдано задржавати важну информацију због тога, и да ли је то стварно подесно? Политика задржавања информација може се састојати од празних бајалица које ће када се понављају, врло вероватно пре подстаћи општи немир него га смирити. Типичан пример је онај када је норвешка влада задржала информацију која се односила на радиоактивност изазвану совјетским нуклераним експлозијама на Северном полу током шездесетих година. Када је постепено постало јасно да је влада манипулисала информацијом, то је неизбежно довело до смањења поверења у владину политику информисања.

Слобода информисања тако се примењује на право добијања и примања информација из доступних извора. У нордијским земљама предузете су мере против тенденције једностраности у политици јавног информисања. То је учињено „принципима јавне доступности", који афирмишу дужност пружања информација по захтеву. Човек једноставно може да тражи увид у јавни документ. Наравно да се законски изузимају неки документи од увида јавности, и око критеријума за такво изузеће постоје неслагања. Карактеристично је да је парламентарни омбудсман истраживањем праксе Норвешког министарства правде 1997. године, нашао основа за критику 32 од 35 одбијених захтева за приступ документима. То показује да тешко да се може рећи да је поступак достигао перфекцију и да и овде такође постоји недостатак транспарентности.

С тим у вези, у новом члану 100 норвешког устава, завршна реченица је битна и изазвала је одређене дебате. Реченица гласи „Државни органи ће створити услове који ће олакшати отворен и просвећен јавни дијалог". Критичари су закључили да је то једнако са „лисичијом бригом за гуске", и

тражили од државе да пружи гаранције појединцима и мањинама од нарушавања њихових права управо од стране државе и већине. Историјски речено, слобода изражавања је релативно нов концепт створен у доба просвећености. Обично су друштвени ауторитети, како световни тако и духовни, тражили заштиту од критике и јереси кажњавањем „лажних пророка". До недавно, *заштита власти* била је главна основа за ограничења слободе изражавања. У новом члану ти исти ауторитети позивају се да осигурају заштиту ове слободе.

У одговору на ово, истаћи ћемо да модерна држава није јединствен ентитет или колективна воља. У модерном друштву, држава је велика аморфна институција која усмерава многе воље, где различита државна тела имају различите и потенцијално заједничке конфликтне одговорности. Шта више, слобода изражавања није само угрожена државом или јавним институцијама. Данас није неуобичајено да комерцијални интереси покушају са манипулацијом информација у јавној области. То се може извести средствима оглашавања ради комерцијалног подухвата који захтевају главни медијски деоничари. Заштита од ових опасности по слободу изражавања и слободу информисања је пре свега у институционалној различитости која дозвољава да се чују алтернативна информација и гласови критике.

Члан Устава који каже да ће људи бити слободни да пружају или примају информације, идеје или мишљења, изврстан је, али није вредан папира на коме је написан уколико не постоје институционални предуслови за отворену и демократску јавну атмосферу. Мора да постоје школе чији циљ је образовање независних, образованих и зрелих људских бића. Мора да постоје универзитети који су у стању да пруже знање и одгаје критички однос без обзира за шта се залажу друштвени ауторитети. Мора да постоје архиви и библиотеке где ће јавност моћи да тражи знање и прими смернице у тражењу важних информација. Мора да постоје телевизијски канали у форми слободне штампе карактеристични по различитости, да би могла да се води јавна дискусија. Мора да постоји институционализована култура у облику издавача, новина, музеја, позоришта, биоскопа и филмских продуцената. Мора да постоје места окупљања у облику кафеа, дебатних клубова итд. где људи могу слободно да се друже. Оно на шта ја овде мислим је то што је Јирген Хабермас називао „буржоаска јавна сфера", која се појавила у Европи и Северној Америци у 18. веку, у освит доба просвећености. Наравно, процеси који су омогућили развитак институција ове врсте, смањење протекторске власти и оснивање једног отвореног друштва, нису постигнути преко ноћи. Због тога је у 19. веку у Европи постојао дуг период буна. Као што сам раније споменуо, до наших дана, постојале су снаге које су хтеле да ограниче слободу и контролишу информације и мишљења.

Институционализација јавне сфере не настаје само у постепеном развитку таквих институција. Она настаје и у развоју норми за њихову независност. Управо кроз своју независност те институције морају да се озаконе у односу са јавношћу. Јавност средине омогућава контролу функционисања јавног сектора. Те норме у комбинацији са различитошћу, помажу у решавању проблема ко ће „посматрати посматраче" - у оквиру различитости они морају посматрати једни друге.

Шта је заправо улога државе и ауторитета власти у овом контексту? То је свакако веома важна улога. У нашем норвешком друштву, власт има проширену, директну одговорност за институције као што су школе, универзитети, библиотеке и музеји. Она има значајну одговорност и за друге важне културне области кроз финансирање. Власт има важну улогу и код суфинансирања штампања часописа и књига и финансирања њихових програма. Наравно, степен зависности норвешке културне сцене од државне потпоре није без проблема. Када је уведена финансијска помоћ штампи 1974. године, предлагач у Норвешкој народној скупштини изјавио је да је разумно очекивати од штампе да даје нешто за узврат. Предложио је да се створи супервизорско државно тело како би се спречило претварање исте у посебну државу која би пропагирала сопствене погледе. Али такво тело се није формирало. Напротив, страхови говорника су се потврдили, штампа се претворила у посебну државу упркос или можда уз помоћ јавне финансијске потпоре. Може се рећи да се аморфна, безлична, модерна држава понаша у оквиру „инфраструктурне потребе" формулисане као део уставног старања.

Уопштена одговорност државе дата у члану 100 Устава није имала намеру да све културне активности води држава. Напротив, намера је била да се „обезбеди" различитост институција потребних за осигурање отворене и надахнуте јавне расправе. Ово значи, да ће власт барем путем одобрења и закона охрабривати и подржавати приватну иницијативу. То се и десило.

Нема сумње да су дигитална револуција и развитак Интернета имали револуционарни ефекат на слободу изражавања и слободу информација. Ситуација је још помало хаотична, и нисмо још видели све последице. Међутим, неки облици се већ могу разазнати. Прво, лакше се добија приступ јавној области, пошто свако може практично да оснује сопствени канал. Ово не значи да је појединцу олакшано да га неко и чује. Настала је експлозија комуникација у нечему што се може назвати сива зона између јавне и приватне сфере, са какофонијом гласова. Такође је тешко држати говорнике ове сиве зоне одговорним за оно што кажу. Интернет је такође одговоран за поплаву информација. Проблем није у мало већ у сувише много информација, док постоји мањак знања о информацији која није до-

ступна, и мањак информације о квалитету нове поплаве информација. Укратко, ситуација је доста хаотична.

У неколико наврата, ова ситуација је била поређена са ситуацијом у првим данима слободе штампе, када је такође било тешко раздвојити жито од кукоља. Постојало је обиље анонимних памфлета, неки од њих погрдни, и било је веома тешко идентификовати ауторе.

Излаз из ове хаотичне ситуације био је кроз оно што називамо институционализацијом преко медија, издавача и библиотека, развојем критичке јавне сфере, која је постепено применила норме пристојности и онога шта се може излагати у јавности. Ово не значи да није постојало подземље сумњивих публикација, већ да је ред уведен у хаос, и појединцима је омогућено да се снађу.

Оно што данас видимо је то што је технички развитак још једном обдарио стари институционални систем новим изазовима. Ово се односи на школе, универзитете, медије, правни систем, културу уопште, и наравно на целокупно друштво. До неке границе, старе институције могу чак бити у опасности да постану превазиђене и неважне. Питање је како оне могу да се прилагоде новој технолошкој реалности. Како интегрисати нову технологију у друштвени корпус? Ова перспектива нас ставља у фазу транзиције, и обично оно што важи за ту фазу је да отвара нове могућности, било негативне било позитивне. Дата је подршка и ја верујем, с правом, да библиотеке имају потенцијал да освоје централну улогу у новом институционалном систему. Али ово захтева да сви виде и схвате тај потенцијал, и барем добију државно финансирање које ће им омогућити да га испитају.

Библиотеке, било националне, јавне, универзитетске, школске или библиотеке институција, биле су банке знања модерних цивилизација базираних на штампаној речи. Оне су збрињавале, систематизовале, и ширile знање и информације. Њихова одговорност била је да учине „изворе доступне свима", да употребим израз коришћен у немачком уставу. Библиотеке су такође биле места састанака или слободне зоне за људе који су тражили информацију, или само одморишта са добром књигом. Биле су састајалишта смањеног интензитета и живеле су свој живот у релативном миру и спокојству, и управо због својства благости, биле су у могућности да функционишу као места састанка људи из различитих средина. Локалне јавне библиотеке биле су конститутивни елемент локалних заједница. Имале су наравно и функцију увођења демократских начела.

Дигитална револуција је била револуционарна у сва три горе поменута подручја (збрињавање, систематизовање и ширење информација) и библиотеке су већ дубоко у процесу прихватања нове технологије. Многе су већ добро опремљене у пружању упутстава у хаотичном свету информација и

комуникацијске технологије. Оне стоје једном ногом чврсто у књижевном и културном наслеђу, а другом у новој технологији. И то је управо оно што им даје потенцијал за будућност. Истовремено, потреба за састајалиштем, или оним што називамо местом смањеног интензитета, некомерцијалним, где човек може да сврати кад хоће, сам или у друштву, већа је него икада у нашем непотпуном друштву. Типично је да се усељеници или нови становници осећају као код куће у јавним библиотекама, што показује друштвено конститутивну снагу библиотека.

Рагнар Адунсон и Фрод Бакен описали су библиотеку као „светиљку која усмерава зраке из културних и технолошких области, из локалног и виртуелног, из различитих етничких и друштвених група, из различитих области политике и друштвеног миљеа". Они причају дивну причу из библиотеке чије окружење је добростојећа средња класа у западном делу града. Библиотеку посећује група младих људи из нових предграђа. Откривају да библиотека има добру компјутерску опрему. Истовремено, састаје се Интернет група основана за старије грађане из локалног окружења. Тако су ту биле две групе људи које припадају одвојеним културама. Долазе из различитих делова града, припадају различитим генерацијама и друштвено су сасвим удаљене. У почетку обе групе се боре за приступ опреми, али како време одмиче, млади људи из предграђа постају инструктори и водичи старијим из добростојећег суседства. Прича показује како библиотечки физички простор, само место сусрета и виртуелна услуга могу најбоље да функционишу у међусобној интеракцији.

У свом класичном делу *Отворено друштво и његови непријатељи* Карл Попер тврди да се наша цивилизација није још потпуно опоравила од шока сопственог рођења, „од преласка из племенског или ‚затвореног друштва' подчињеног магичним силама, до ‚отвореног друштва' које је ослободило наше критичке моћи". Чињеница да нисмо превазишли шок значи да још постоје силе које желе да нас врате у затворено друштво преузимајући контролу „текста" који садржи наше разумевање реалности. Нова информацијска и комуникацијска технологија променила је услове борбе за отворено друштво. Некако, борбу је и олакшала. А са друге стране, учинила је и тежом и отворила могућност друштва у којем „те велики брат посматра". Питање је: Како користити нову технологију са уверењем да служи најбољим интересима истине, демократије и слободног формирања мишљења? Упркос степену слободе изражавања и информација у различитим друштвима, као библиотекари, ви стојите у првој борбеној линији за отворено друштво поперског стила.

Превела са енглеског *Мирјана Стојковић*

С. Г. Богацка

АУТОРСКО ПРАВО У БИБЛИОТЕЧКОЈ ДЕЛАТНОСТИ

Библиотечка делатност и ауторско право су међусобно повезани и узајамно зависни појмови. Сагласно Закону о библиотечкој делатности, библиотечка делатност је грана информационе, културно-просветне и образовне делатности, чији је задатак стварање и развој мреже библиотека, формирање и обрада њихових фондова, организација библиотечког, информационог и приручно-библиографског услуживања корисника, обука библиотечких кадрова, научно и методичко обезбеђивање развоја библиотека. Ауторско право је најчешће дефинисано као институција права која регулише односе у вези са стварањем, коришћењем и чувањем дела из области науке, књижевности и уметности.

Библиотеке обављају најважније државне задатке у области информација, културе, образовања. Немогуће је и замислити савремену културу, науку, образовање без библиотека. Основни библиотечки ресурс је организовани фонд докумената који излазе у одређеном тиражу. Главни задатак библиотека је давање на привремено коришћење тих докумената физичким и правним лицима. Такво коришћење може се наплаћивати, али у већини случајева је бесплатно.

Нераскидива веза између библиотечке делатности и ауторског права је очигледна. Значајни део библиотечких фондова представља објекте ауторског права (дела као производ стваралачког рада која постоје у објективној форми). Ауторско право регулише и остале односе настале у вези с коришћењем ауторског дела. На тај начин односи у вези с давањем на привремено коришћење дела регулишу се ауторским правом.

Интереси библиотека и аутора су у суштини опречни, зато је и задатак правне регулативе управо усклађивање тог односа, обезбеђивање праведног разграничавања права и обавеза, јасно одређивање надлежности и њихово ограничавање, а све у интересу државе и појединца.

Библиотека постоји да би пружала услуге читаоцима, давала им неопходне информације. Аутори су, ако прихватимо западну тачку гледишта,

заинтересовани пре свега да добију одговарајућу надокнаду за коришћење својих дела.

На који начин доћи до тога да и библиотеке и аутори дела из области науке, књижевности, уметности испуњавају своје задатке, обезбеђују друштвене и личне интересе, не нарушавајући при том права других?

Окренимо се анализи важећег законодавства Руске Федерације и његове примене у пракси.

На први поглед Закон о библиотекарству из 1994. и Закон о ауторском праву и сродним правима из 1993. године (с изменама и допунама од 20. јула 2004) немају додирних тачака и регулишу потпуно различите друштвене односе. Закон о библиотекарству регулише општа питања организације библиотечке делатности, односе државе, грађана, предузећа, установа и организација у области библиотечке делатности, одређује права и обавезе библиотека, права корисника и не односи се на заштиту ауторских права. Закон о ауторском праву и сродним правима говори о односима у области библиотечке делатности у оквиру чланова 19 и 20, којима је утврђен ограничени број случајева коришћења дела без сагласности аутора и исплате одговарајућег хонорара.

Најважнији принцип ауторског права је усклађивање интереса аутора с интересима друштва. Тај принцип се непосредно реализује у области библиотечке делатности, али усклађивање интереса аутора с интересима друштва постаје све теже с развојем рачунарске технике и технологије. Почевши од 1990. године законодавац је, пратећи међународне принципе и остварујући идеје Бернске конвенције о заштити књижевних и уметничких дела (редакција из 1971), настојао да што обухватније обезбеди и гарантује интересе аутора, заборављајући при том на другу заинтересовану страну. Због тога имамо ситуацију да делатност библиотека долази у сукоб с правима аутора.

У Закону о ауторском праву и сродним правима каже се да аутору припадају искључива права на коришћење дела у било којој форми и на било који начин (члан 16). Као и било која права у области интелектуалне својине и ауторска права могу бити ускраћена: ако су примерци дела објављеног по закону дати у промет путем продаје, дозвољава се њихова дистрибуција без сагласности аутора и без исплате ауторског хонорара, а у исто време право на дистрибуцију путем њиховог изнајмљивања припада аутору независно од права власништва над примерцима.

Основна делатност библиотека састоји се у презентовању докумената и давању на привремено коришћење читаоцима (бесплатно или уз одговарајућу новчану надокнаду). Да ли је то дистрибуција? Закон не даје одговор на то питање, напоминьући само да се под дистрибуцијом подразумева

продаја, изнајмљивање итд. (члан 16). Руски научници на различите начине дефинишу појам „дистрибуција". Као начини дистрибуције издвајају се не само продаја и изнајмљивање, него и бесплатно коришћење, поклон, размена. Можемо закључити да се библиотеке баве дистрибуцијом дела без сагласности аутора, па према томе и без хонорара за дистрибуцију примерака објављених по закону и датих у промет путем продаје. С друге тачке гледишта под дистрибуцијом се сматра само продаја и други видови отуђења права власништва. Анализа норми Закона о ауторском праву и сродним правима показује да законодавац умеће различит смисао у појам дистрибуције, пошто библиотеке имају право да уступају на привремено коришћење дела бесплатно, према члану 19, а право на изнајмљивање се већ сматра дистрибуцијом (члан 16) и дозвољава се само у сагласности с аутором.

У пракси библиотекама није толико важно по ком принципу оне имају право да уступе примерке дела на привремено бесплатно коришћење: по принципу коришћења права или у својству законски дозвољеног ограниченог коришћења дела без сагласности аутора и исплаћивања хонорара. Главно је то да је таква могућност за библиотеке утврђена законом и да делатност библиотека која се тиче уступања примерака одређеног дела на привремено бесплатно коришћење не нарушава ауторска права и апсолутно је законита.

У исто време библиотеке не могу да изнајмљују примерке одређеног дела. Сагласно ставу 626 Грађанског кодекса Руске Федерације из 2004. године, при уговарању изнајмљивања закуподавац, који остварује право давања материјалног добра у закуп у смислу сталне предузимачке делатности, обавезује се да уступи закупцу покретну имовину уз новчану надокнаду на привремено поседовање и коришћење. То значи да приватне библиотеке које дају књиге на коришћење уз новчану надокнаду и систематски убирају приход од тога, немају право да дају књиге на коришћење без претходне сагласности аутора. Сагласно томе, ако је библиотечка делатност уједно и предузетничка делатност, библиотека је обавезна да оствари односе са свим ауторима књига и добије дозволу за њихово изнајмљивање. У супротном, делатност такве библиотеке нарушава ауторска права и може повући за собом законом утврђену одговорност.

Поставља се питање у ком обиму се могу користити ауторска дела. Читање књиге не нарушава ауторска права. Законом су дозвољени и остали ограничени видови коришћења дела у образовне, информационе, научне, полемичке, критичке и друге сврхе (чланови 18-23 Закона о ауторском праву и сродним правима). При томе се забрањује копирање (репродукција) књиге у целини и нотних текстова без сагласности аутора.

Библиотеке могу да репродукују чланке и радове мањег обима који су објављени у зборницима, новинама и другим периодичним издањима, кратке одломке из писаних дела (с илустрацијама или без њих) на захтев физичких лица у образовне или научноистраживачке сврхе. Копирање при томе треба да се врши у једном примерку, бесплатно.

Члан 16 намеће више питања него што даје одговора. Како разграничити захтев физичког и правног лица (зар се библиотеци не могу обратити и представници правних лица ради обављања службених обавеза)? Ко је обавезан да при репродукцији открије име аутора или извор података, библиотека или корисник? Ако корисник тражи фотокопију две странице текста на којима се не види име аутора или извор података, да ли се то сматра кршењем ауторских права? Како проверити у које сврхе физичко лице користи дело? Шта је то дело мањег обима, а шта кратки одломак?

Библиотеке такође имају право да репродукују у једном примерку издање дела ради реконструкције, замене изгубљених или оштећених примерака, као и ради достављања примерака дела другим библиотекама које су га из било ког разлога изгубиле из својих фондова. Да ли је при томе могуће у потпуности копирати књигу и дати је библиотеци неког акционарског друштва или аутономној некомерцијалној образовној организацији? Закон нам не даје одговор.

Законитост репродукције коју врши библиотека зависи од много услова: циљева репродукције, њеног обима, наручиоца, вредности и др. Библиотека нема право да умножава (и назива то репродукцијом) фајлове који се налазе на Интернету. Под репродукцијом се не подразумева ни чување или прављење копија у електронској (укључујући и рачунарску), оптичкој или другој машински читљивој форми. На тај начин је законски строго одређено право библиотека на копирање ауторског дела или неког његовог одломка. Библиотеке треба да буду на опрезу приликом вршења услуга фотокопирања. У обавези су да сазнају од наручиоца о циљевима коришћења копије, да дефинишу појам дела мањег обима или кратког одломка. У САД, на пример, на снази је правило које малим по обиму сматра следеће врсте књижевних дела: поезија - поема или песма која има мање од 250 речи, проза – дело или чланак до 2500 речи. Такође треба ограничити и количину копија које се праве на захтев физичког лица, направити прорачун за услуге фотокопирања и на тај начин одредити њихову цену.

Уступање копија дела другим библиотекама које су изгубиле своје примерке (ако рок заштите ауторског дела још није истекао), треба да се остварује само у појединим случајевима (када је немогуће редовним путем набавити примерак дела) и унутар државних библиотечких фондова. Тај изузетак може се правдати ограниченим бројем коришћења дела без сагла-

сности аутора и исплате хонорара и интересима државе као власника библиотечких ресурса. Даље усавршавање законодавства које се тиче ауторског права и библиотечке делатности тражи одређивање и ограничавање броја библиотека које имају право на учешће у међубиблиотечкој размени са циљем да реконструишу изгубљене примерке дела, објекте ауторског права.

Развој електронских технологија доводи до тога да се многа дела преносе у електронску форму. Тако се лакше користе у професионалне, научне, образовне и информационе сврхе. Интернет и друге компјутерске мреже омогућавају коришћење дела без изласка из куће или канцеларије. Развој нових технологија довело је до појаве мреже електронских библиотека које размењују фајлове с делима различитих аутора.

Још пре усвајања измена Закона о ауторском праву и сродним правима у јулу 2004. године, код власника електронских библиотека појавили су се проблеми у вези са поштовањем ауторских права. На порталима електронских библиотека на Интернету налазила су се дела без сагласности аутора, а то се правдало културним и образовним задацима библиотека. Када су аутори почели да се обраћају судовима, судови су и пре усвајања измена 2004. године, стали на страну аутора. У складу са чланом 4, под појмом дистрибуције сматра се и запис дела у електронској меморији. Без тог основног корака немогуће је презентовати дело на Интернету, а у складу с чланом 16, дистрибуција се може остварити само уз сагласност аутора.

Прихватањем измена закона постојање електронских библиотека је могуће само у условима претходног закључења уговора са сваким аутором чије се дело смешта у електронску библиотеку. Закон строго одређује да примерци дела у рачунарској форми, без закључења ауторског уговора могу да се уступају на привремено бесплатно коришћење само у зградама традиционалних библиотека и ако је искључена могућност копирања. Саме библиотеке без сагласности аутора немају право да преносе дела у рачунарску форму.

Нова верзија закона захтева да власници библиотека које се налазе на Интернету (или некој другој мрежи) имају дозволу аутора дела (или њихових наследника), ако рок заштите дела још није истекао, за коришћење дела у рачунарској форми. Традиционалне библиотеке имају право да користе само дела у рачунарској форми, уведена у грађански промет законским путем (то су пре свега електронске верзије дела, добијене путем куповине). При томе, библиотека је обавезна да специјалним програмом искључи могућност копирања дела у рачунарској форми и да уступа електронске примерке дела на привремено коришћење читаоцима само у својим просто-

ријама и искључиво на бесплатној основи. Коришћење рачунарских ресурса уз плаћање и давање могућности копирања дела у рачунарској форми без дозволе аутора, сматра се нарушавањем ауторског права.

Таква ограничења су у супротности с потребама савремене науке и образовања. Како разрешити новонастале противречности? Како обезбедити интересе аутора и корисника библиотеке? Друштво је стално заинтересовано за развој образовања, науке и ауторско право не би требало да смета том развоју.

Ако се осврнемо на искуство развијених земаља видећемо да је тамо присутан систем принудне лиценце. Тај механизам подразумева „позајмљивање материјала које је држава прописала, заштићеног ауторским правом, у замену за одговарајућу цену коју одређује држава". У САД су раширени кабловски и сателитски системи лиценцирања. Организације које добију такве лиценце, добијају право да преносе програм кабловске и сателитске телевизије, а претплатници плаћају месечно фиксирану суму коју је држава прописала, која се затим слива у организацију за расподељивање прихода ауторима. Сличне лиценце могу се давати и електронским библиотекама које омогућавају приступ делима посредством Интернета. Корисници електронских библиотека радо пристају на плаћање такве услуге уз, наравно, разумну цену. У нашој земљи већ постоје организације које се баве имовинским питањима аутора и у врло кратком времену могле би се преорјентисати на нови правац делатности.

Поред тога треба разграничити државне, општинске и приватне библиотеке, библиотеке државних и општинских образовних и научних установа и библиотеке приватних профитабилних и непрофитабилних организација. Права таквих библиотека у сфери коришћења дела , заштићених ауторским правом, треба да буду различита. У Великој Британији, на пример, постоји листа библиотека које имају право ограниченог коришћења дела.

Коришћење примерака неког дела у библиотекама у било ком случају не сме да нарушава и остала права аутора. Нарочиту пажњу треба посветити чувању ауторског права на коришћење имена (анонимност, псеудоним) и заштиту репутације аутора.

Библиотека нема право да мења начин писања имена аутора, чак и ако то доприноси бољем услуживању корисника и прегледности библиотечких фондова. Библиотеке немају право да разоткривају псеудониме и имена анонимних аутора.

При писању приказа, анотација, смисао дела не сме да се изврће, било какво коришћење дела не сме да штети части и достојанству аутора. Због

тога при састављању анотација треба користити онај материјал, који је саставио сам аутор у свом делу, не нарушавајући ауторски обим анотације.

Треба још нагласити да уступање дела читаоцима мора бити привремено и бесплатно, осим ако није другачије договорено са самим аутором. Ако читалац из неког разлога не враћа књигу библиотеци, он постаје нарушилац ауторског права.

Нарушавање ауторског права су и оштећења примерака дела: цепање страница, наношење на странице књига и часописа написа, цртежа и сл. Библиотеке су обавезне да контролишу коришћење књига и упознају читаоце са законски утврђеном одговорношћу при нарушавању ауторских права и имовинских интереса библиотеке.

Информисање читаоца о дозвољеним и недозвољеним радњама у односу на објекте ауторског права никад није сувишно.

С друге стране библиотеке нису само корисници дела, већ и субјекти ауторског права. Библиотечке базе података, прикази, анотације и друга дела која стварају радници библиотеке, такође су објекти ауторског права. Ако стварање дела спада у радну обавезу радника библиотеке, такво дело је службено и искључиво право на његово коришћење припада библиотеци (члан 14 Закона о ауторском праву и сродним правима). При томе имовинска и друга права аутора се не нарушавају, треба да се открију њихова имена и треба им платити у складу с нормативним актима библиотеке и уговором о раду. За било какве измене у „библиотечким делима" треба консултовати ауторе (било каква могућност уношења измена, актуализације стваралачких библиотечких ресурса, треба да буде предвиђена уговором о раду). Библиотека може да предузме мере заштите својих ауторских права, у том смислу и техничка средства заштите информација од копирања и несанкционисаног приступа.

Коришћење објеката ауторског права у библиотекама носи систематски и недовољно регулисан карактер. Примена ауторског права у библиотекама уз уважавање имовинских и других права аутора и примена законски установљених ограничења ауторских права у библиотечкој делатности, неопходни су и ради развоја науке, образовања, културе.

Анализа важеће правне регулативе и праксе у примени ауторског права у библиотечкој делатности намеће следеће закључке.

Закон мора јасно да одреди права библиотека у области коришћења објеката ауторског права. Формулисање закона не сме да дозволи различита тумачења. Треба дефинисати библиотеке у зависности од типа својине библиотечких ресурса и од задатака који се пред њих постављају и диференцирано одобравати библиотекама право на коришћење ауторских дела без закључења ауторског уговора. Библиотеке које пружају услуге

читаоцима уз одговарајућу новчану надокнаду, обавезне су да формирају односе с ауторима дела (њиховим наследницима) на које није истекао рок заштите ауторским правом, и у складу с тим обрачунавају ауторски хонорар. Под таквим условима треба да раде електронске библиотеке које се не налазе у склопу традиционалних библиотека. Библиотеке имају право да попуњавају своје фондове само примерцима законски објављених дела, уведених у грађански обрт законским путем. Библиотека треба да има специјалну службу за уочавање пиратске продукције и нема право да уступа на коришћење пиратске примерке дела. Неопходно је на државном нивоу промислити систем одобравања права на коришћење дела комерцијалним и електронским библиотекама (на пример, путем лиценцирања, које одобравају организације које се баве колективним управљањем имовинским правима аутора).

Библиотеке треба строжије и организованије да прилазе проблему заштите ауторских права. Судска пракса показује да аутор може позвати на кривичну одговорност било ког прекршиоца ако је у стању да поднесе доказе о нарушавању ауторског права. Аутор такође има право да од прекршиоца захтева компензацију на основу причињене моралне штете. Није тајна да постоје аутори који зарађују велике своте на сваком случају издавања и коришћења пиратског издања.

Библиотеке треба да учествују у подизању нивоа правне културе коришћења дела, уважавају и чувају ауторска права. У том случају читаоци, који се налазе у атмосфери нетолеранције према било ком случају кршења ауторских права, с већом пажњом ће се односити према ауторима и њиховим правима.

Платни карактер коришћења објеката интелектуалне својине постаје уобичајен у нашем животу. Библиотеке су дужне да преусмере свој рад у складу са суровим захтевима тржишне економије. Али ни држава не сме да заборави да економија треба да буде и социјално оријентисана и да у разумним, јасно утврђеним границама даје могућност за ограничавање ауторских права у интересу друштва и државе, заштите других, не мање важних, права човека.

Превела са руског *Слађана Субашић*

Мајлис Бремер-Лааманен

ПОВЕЗИВАЊЕ СА ПРОШЛОШЋУ – ДИГИТАЛИЗАЦИЈА НОВИНА У НОРДИЈСКИМ ЗЕМЉАМА

Новинске збирке су веома тражене на Интернету, како од стране научних радника, тако и шире публике.

Наше дигитализоване збирке старих новинских фондова као и нови дигитализовани фондови служе да повежу корисника са местима, темама, народима и животом људи током векова. Догађаји из прошлости најједном постају лако доступни. Прошлост живи у садашњости.

Говорићу вам о новинама у Финској. Такође ћу указати на Пројекат старих нордијских новина – један од пионира у дигитализацији новина.

Новине

Новине су, што је можда чудно, још увек један од најважнијих медија у Финској. Норвешка национална библиотека нам такође саопштава да је Норвешка земља са највећом популацијом читалаца новина. Може се рећи да у свим нордијским земљама новине имају веома висок статус.

Широм света новине су нашле своје место уз друге медије као што су радио, филм и телевизија. Оне се данас суочавају са „духовима" попут Интернета. Питање је колико ће интернетско окружење утицати на данашњи живот?

У Финској је просечно читање новина скоро један час дневно по особи и оно се не смањује.

Дневне новине су начин живљења. Ујутру вам се испоручују пред врата да би сте уживали у њима уз шољицу кафе или чаја. Оне пружају читаоцу тренутак опуштања и задовољства уз националне и локалне вести, пре но што започне дан. На повратку са посла деле се бесплатно у подземној железници и возовима.

Изглед многих новина се променио и добио је модеран, таблоидни формат да би доспео до својих корисника и омладине у школама и да би им

пренео информације, знање, забаву и рекламе. Можда је изненађујуће, али страсни корисници компјутера уједно су и страсни читаоци новина. Преко деведесет процената младих Финаца чита новине сваке недеље.

Новине су најбољи медијски канал који свакодневно стиже до Финаца. Стога је половина новца утрошеног на рекламе дата новинском бизнису. На пример, то је данас најважнији берзански информативни канал.

Новине су најважнији претраживачки медиј за научна истраживања у Финској. Оне су примарни извор сваког истраживања у више од пола истраживачких пројеката у Финској и скоро пола истаживачких пројеката у Шведској. Користе се као изворни материјал за претраживање у областима медија, историје, политичких наука, социологије, педагогије, уметности, бизниса, природних наука и технологије.

Због свега тога, велико је интересовање за наше старе новинске фондове. Они су највише коришћена збирка у оквиру финског националног фонда.

Широм света, па и у нордијским земљама, производе се онлајн новине. Обично су доступне преко националних библиотека. Од 900 наслова периодике у Финској, око стотину је доступно на вебу.

Изненађује чињеница да је улога финских онлајн новина да подржи њихову штампану верзију. Стога им финансијска страна, још увек, није толико битна. Ове новине се усавршавају и на њихово коришћење утицаће свеукупни развој знања у друштву.

Конвертовање великих томова

Џон С. Норт нам даје релевантан опис новина и открива разлоге за прилично касно отпочињање пројекта њихове дигитализације.

> *Библиографија периодике је из разумљивих разлога прилично занемарена. Прво, она је обимна. По свом волумену она увелико превазилази монографије. Друго, не постоји опште прихваћена дефиниција периодике, а радна дефиниција је различита од библиотеке до библиотеке. Треће, периодика веома често мења неке од својих примарних библиографских елемената од издања до издања (наслов, поднаслов, формат, уредника, издавача, власника, учесталост излажења, штампара, димензије итд.). Штавише, периодика се често сматра ефемерном због застарелих вести, јефтине популарне информације, тривијалних забелешки. Укратко, материјал за расипање. Често је на неквалитетној хартији; стиже у библиотеке неповезана и нередовно, па се стога не може каталогизирати и одложити. Ретко кад изађе*

комплетна и ретко кад добро индексирана. Она је ноћна мора за библиотекаре и библиографе.

(Вотерло водич кроз шкотске новине и периодику 1800-1900)

Новине су ноћна мора и за дигитализацију. Крајем деветнаестог века формат новина је увећан четири пута у односу на данашњи формат. Лоша штампа, лош квалитет хартије, коришћење готског прелома и романског текста били су у нордијским земљама изазов за дигитализацију. Још већи изазов било је оптичко препознавање карактера које је неопходно да би текст био претражив са електронске слике новина.

У Европи, а и широм света, пројекти дигиталних новина су актуелна, нова тема. Британска библиотека се припрема да дигитализује и понуди слободно претраживање текста од два милиона страница. Аустрија и Естонија такође припремају своје новинске пројекте. Конгресна библиотека у Сједињеним Државама планира новинске пројекте. Такође и Национална аустралијска библиотека.

Један од пионира на том пољу је нордијски ТИДЕН пројекат започет 1998. године и постављен 2001. године на веб http://tiden.kb.se .

Библиотеке учеснице биле су Краљевска библиотека у Стокхолму, Норвешка национална библиотека и Универзитетска библиотека у Архусу, а координатор пројекта Центар за микрофилмовање и конзервацију Хелсиншке универзитетске библиотеке.

Циљ ТИДЕН пројекта је био: тестирање критеријума за микрофилм као платформу за дигитализацију и претраживање фул текста; изграђивање производне линије за дигитализацију новина; увођење дигитализације у део уобичајених библиотечких функција; омогућавање континуираног приступа новинама без ауторског права.

Данас је број онлајн страница повећан са 400.000 на 1,6 милиона. Претраживање фул текста је доступно у Финској, Шведској и Норвешкој.

Уколико се бавимо великим колекцијама као што су новине, тада процес мора бити аутоматизован што је више могуће. То је био један од циљева када је започет ТИДЕН. Могућност да се то спроведе данас је много боља него пре пет година. Ми данас полуаутоматске процесе замењујемо бржим аутоматским процесима. Заједно са Шведском краљевском библиотеком радимо на тестирању и повећању њихове и наше продукционе линије. Центар за микрофилмовање, конзервацију и дигитализацију Хелсиншке универзитетске библиотеке – националне библиотеке Финске смештен је у градићу Микели на истоку Финске. Норвешка национална библиотека у Моу и Државна библиотека у Архусу такође ће бити у могућности да следе наше резултате.

Први корак у производној линији је дигитализација новина са микрофилма или са оригинала. Још од 1951. године у Шведској, Норвешкој и Данској новине су постале главни циљ програма за реформатирање. То нам је омогућило да користимо микрофилм као интермедиј тј. посредника у дигитализацији.

Процес дигитализације новина укључује; микрофилмовање (поновно микрофилмовање новина уколико квалитет постојећих микрофилмова није задовољавајући); дигитализацију (скенирање микрофилмова, на црно-белој или сивој скали); ОКР (конверзија слика у текстуалне фајлове – захтева многе дораде софтвера); идентификацију (наслова, издања, датума, страница и додатака); уношење базе података (уз помоћ посебног софтвера).

Уколико се као посредник користи микрофилм тада су квалитет новина и микрофилм главни услови за успешан рад.

Од 2003. године преко ИФЛА-нета у „Водичу за успешно микрофилмовање новина као припреме за дигитализацију", дата су упутства на енглеском, француском, шпанском и кинеском језику. Водич се базира на информацијама које су прикупљене у оквиру ТИДЕН пројекта.

Информација је доступна на веб страници ТИДЕН-а на адреси http://tiden.se.

Циљ наших захтева у Финској јесте: индустријска производна средина; аутоматизовано препознавање оптичких карактера (ОКР) преломљеног и романског текста, чак и на једној истој страни; највиши могући квалитет; маркирање тражених речи на новинској страници; ефикасни трошкови; брзина процеса; xml-METS-стандард (Конгресна библиотека).

Резултати ОКР конверзије у Финској и Шведској показали су да постоји неколико фактора који утичу на квалитет конверзије. Најважнији су фонт текста, језик и степен редукције. Од самог почетка ТИДЕН пројекта било је очигледно да није могућа сто постотна ОКР конверзија. Због архаичног језика и великог броја текстова за коректуру није се могло убрзати истраживање. Стога је одлучено да се за истраживачке потребе користи само ASCII верзија текста. Основно оруђе за корисника био је дигитални факсимил оригиналних страница.

Да би се идентификовале речи које се претражују, чак и када се једно до три слова тражене речи разликују, у Шведској и Финској је одабрана опрема која је омогућавала нејасна претраживања. Претраживач процесуира речи као низ битова и користи шему препознавања у проналажењу одговарајућих парова.

Данашња обрада података и она од пре пет до осам година суштински се разликују по брзини и аутоматизацији производног окружења. Аутоматски процеси омогућују успостављање координације са сваком речи у

новинама. Корисник добија бољу услугу уколико су тражене речи истакнуте. И друге погодности су доступне. Слике су бољег квалитета уколико микрофилмски скенери и ОКР софтвер могу аутоматски да дају одразе слика. Претходно је текст у романској верзији морао бити прилагођен ОКР софтверу. Сада идемо ка томе да текст преносимо аутоматски.

На тржишту постоје продавци који нуде занимљиве аутоматизоване хардвере. Хелсиншка универзитетска библиотека и Шведска краљевска библиотека у 2004. години тестирале су један од њих. Када су спровели тендер за опрему, период тестирања је пружио веома добре информације о кључним питањима везаним за нову производну линију.

Уколико бисмо дошли до одговарајућег хардвера такође бисмо желели да га користимо и за дигитализацију осталих збирки.

Повезивање са прошлошћу

У дигиталној будућности менаџмент дигитализованих збирки биће стални изазов. Није довољно само дигитализовати наше колекције и ставити их на веб сајт са могућношћу претраживања. Инфраструктура везана за наше колекције брзо се мења, као уосталом и очекивања наших корисника. Морамо унапредити приступ на различите начине, укључујући аутоматско превођење наших старих фондова, омогућавање простора за састајање корисника, које морамо повезивати са другим корисницима, са фондовима из других сектора итд. Такође морамо одлучити каква је улога библиотека у свему овоме. Треба да утврдимо које су услуге бесплатне, а које нису.

Библиотека старих новинских фондова је данас пронашла своје место у Финској. Она је високо цењена нарочито међу истраживачима на подручју историје и језика. Пронашла је свој пут до шире публике информисањем путем медија, као и усменим путем, од особе до особе. Многи људи могу од куће да истражују своју генеаологију уз помоћ новинске библиотеке. Фински имигранти користе библиотеку за откривање информација о својим породицама које су напустиле Финску, пратећи их у њиховој новој земљи. Прошле године је забележено 150.000 посета и 1,8 милиона претражених страница.

Људи су одушевљени библиотеком. Лако се користи, на начин сличан приступу Гуглу. Корисници желе и више, па ћемо се трудити да удовољимо њиховим потребама.

Један од будућих циљева је да координирамо истраживањем у Нордијској дигитализованој библиотеци старих новинских фондова. То би могао бити леп изазов за даљи рад.

Превела са енглеског *Олга Рудолф*

*Гите Ларсен**

КОНТИНУИРАНИ ПРОФЕСИОНАЛНИ РАЗВОЈ: ТРЕНДОВИ И ПЕРСПЕКТИВЕ У НОРДИЈСКОМ КОНТЕКСТУ

Како ће хибридне библиотеке утицати на планирање послова целокупног особља?

Хибридне библиотеке, какве данас настају, комбинација су физичке библиотеке и Интернет база. Под физичком научном библиотеком подразумевамо класичну библиотеку: књижне збирке, место предвиђено за рад студената и истраживача, место за рад особља на управљању и развоју збирки, простор за услуживање корисника свим врстама публикација, референсним упутама и за обављање свих других услуга. Физичка јавна библиотека представља добру мешавину „садржаја" (штампани и електронски материјал, музика, компјутерске игре, видео касете и друго) и веома разноврсних кориснички оријентисаних услуга. Јавне библиотеке имају важну улогу у доживотном учењу, стварању културног идентитета и демократије. Физичко место сусрета – зграда и њен садржај и даље су веома значајни. Према недавној студији у Данској, више од 50% корисника не посећује јавну библиотеку да би позајмило публикације, него је користи за неке друге потребе.

У данским библиотекама већина средстава и људских напора троши се на обезбеђивање приступа електронским изворима и сервисима. Садашњи изазови су *управљање садржајима, стварање институционалних складишта, уговори о копирајту, споразуми о лиценци* и *дигитална права.* Директори данских научних библиотека претпостављају да ће 50-65% целокупног особља бити ангажовано на Интернет базама. Овакав тренд је присутан и у многим великим јавним библиотекама. Долази до промене у

---

* Аутор је професор на Краљевској школи за библиоте-карство и информационе науке, у Одељењу за континуирано образовање и консултације, из Данске. Овај текст саопштен је на 71. Генералној конференцији Ифле одржаној 2005. године у Ослу, а преузет је са Интернет сајта www.ifla.org

обављању многих послова, па тако позајмица прераста у самоуслуживање, приликом набавке нових публикација ангажују се спољни сарадници итд.

Библиотечко особље највише је ангажовано на пројектима као што су *развијање електронског сервиса*, *креирање тематских портала и улаза*, и *организовање приступа електронским изворима за поједине факултете, истраживаче и студенте и друге циљне групе*.

Поставља се питање како електронски библиотечки материјал утиче на позајмицу и коришћење? Према статистици данских научних библиотека у 2003. години, штампање чланака из електронских часописа учествује са 62% у укупној библиотечкој позајмици, а претпоставља се да ће се коришћење електронских извора у Данској електронској научној библиотеци повећавати за 25% годишње у току следећих неколико година.

Научна библиотека је у тесној вези са својом оснивачком образовном институцијом. У нордијским земљама универзитети се суочавају са променама: студентска популација је промењена (од елитног ка масовном образовању), знање се производи у новим формама (отворени архиви), постоје захтеви за доживотним учењем, глобализација. Ове промене захтевају од библиотекара да буду активни учесници у производњи знања. Библиотеке морају да се повежу са глобалним системом знања и прилагоде га одређеним образовним институцијама – задатак је да усвоје и створе знање, да знање учине доступним и обезбеде информационе изворе за појединце.

Како ће развој хибридних библиотека и промена улоге и задатака библиотека утицати на планирање послова целокупног особља? Ово је кључно питање – не само за библиотечке менаџере, него и за институције одговорне за континуирано образовање и професионални развој библиотечког особља. Какав програм обуке треба да развијемо како би помогли библиотекарима да се суоче са изазовима који се пред њих постављају.

Каква је та будућа улога библиотекара и библиотека и каква врста образовања и обуке су потребни за ову нову улогу?

Основне вештине и знања библиотекара још увек су важни - ако не још важнији - у обезбеђивању електронских информација. Ова основна знања укључују: *обраду информација*, *обуку и саветовање*, *евалуацију* и *услуживање корисника*. Основна знања као што су *каталогизација, класификација (организација знања), претраживање информација, референсни рад* и *образовање корисника* потпуно су примењива у електронском контексту и олакшавају ефикасно претраживање интернетски промењивог информатичког окружења.

Од библиотечког особља очекује се да пружи висококвалитетни сервис посетиоцима библиотеке.

Исто тако, од њих се очекује да поседују знање потребно за развој и одржавање електронских сервиса и стварање релевантних сервиса за веб-кориснике. Развој и одржавање збирки и даље су веома важни, али у овом контексту, морају створити нове процедуре, као и да се прилагоде старе, за набавку електронских извора у свакој појединој библиотеци, да би се одговорило на потребе и захтеве корисника. Библиотеке треба да се придруже конзорцијумима и другим „клубовима за куповину" и да постану веште у преговорима.

Неопходне вештине у електронском информатичком окружењу су *комуникативност, преговарање* и *сарадња*. Сарадња на виртуелном референсном сервису „Питај библиотекара", као што је дански конзорцијум у који су укључене 44 јавне и 13 академских библиотека, показала је да су важне личне вештине способност виртуелног сарађивања између институција и преношење акумулираног искуства и знања.

Маркетинг, стварање брендова и *комуникативне вештине* су важне додатне способности библиотечког особља. Приликом одговарања на захтеве удаљених корисника, потребне су и способности коришћења подесне технике како би се срели са корисницима у електронском окружењу, као што су *директни маркетинг, четовање, комуникација преко SMS и веб лога, пишем вебу* и *веб дизајн*.

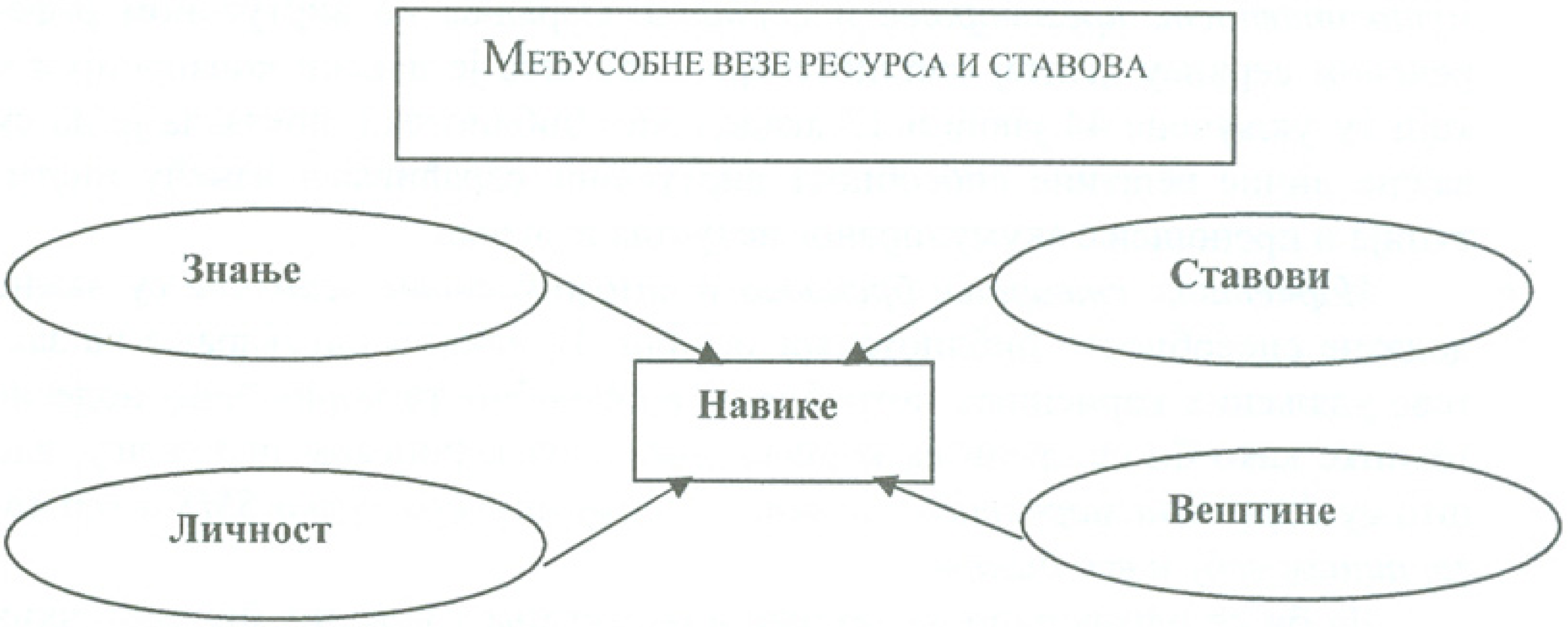
Да би се одговорило на захтеве и очекивања удаљених библиотечких корисника, важно је да знамо *мерити и евалуирати коришћење електронског сервиса* (кориснички тест). Да ли ми заиста знамо ко су наши корисници? - Да ли знамо шта они очекују и када су задовољни, а када не, услугом коју су добили од библиотеке?

Куповина приступа електронском библиотечком материјалу је веома скупа, али и неизбежна. Часописи, адресари, уџбеници, новине, музика, нотна грађа и други материјали дигитализовани су и доступни у електронском формату. Кључни задатак у управљању збиркама библиотеке је надгледање. Коришћење статистике и ефикасно управљање електронским часописима веома су важни послови са којима се библиотечко особље данас суочава.

Изазов за библиотекаре је да препознају појединачне потребе и захтеве различитих група, а на библиотечком менаџменту је да обезбеди способности и вештине у организацији које ће моћи да одговоре на потребе корисника без обзира где се они налазили.

Развијање знања, вештина и ставова - три компетенције једнаке важности

Компетенције се у овом контексту дефинишу као комбинација теоријских знања и практичних вештина на основу којих је личност способна и вољна да доноси праве одлуке у свакодневном радном окружењу. Ова дефиниција је значајна зато што истиче да компетенције нису једнаке формалним професионалним квалификацијама. Слика која следи показује основни модел веза између људских ресурса и навика – и објашњава зашто су континуирани професионални развој и обука важни за даљи развој организација.

Континуирани професионални развој у данском контексту

Краљевска школа библиотекарства и информационих наука обавезала се у уговору о раду са Министарством културе за период 2003-2006, да ће се, као једна од најважнијих институција, ангажовати на континуираном образовању и обуци у области библиотекарства и сродних наука важних за развој библиотека. У уговору се такође каже да ће се обуке одвијати у складу са основном стратегијом библиотечког развоја формулисаном у данском библиотечком закону из 2000. године, који има параграф о националној стратегији развоја нових компетенција у јавним библиотекама.

Годишње ми нудимо избор од двеста различитих програма обуке и семинара за све врсте библиотечких послова као и формално образовање, као што су магистарске студије из библиотекарства и информационих наука. Сваког семестра одржимо 30 до 40 нових курсева. Приликом осмишљавања курсева ослањамо се на сугестије јавних библиотека. Садржаји програма обуке публиковани су у каталогу курса и користе се као основа

завршних курсева, семинара, радионица и разговора са појединим библиотекама, организацијама и интересним групама.

Одсек за континуирано образовање позвао је све наставнике Школе за библиотекарство и информационе науке да се укључе у активности. Укључили смо и специјалисте из праксе за поједине области и слободне консултанте.

Са циљем да стимулише нове вештине и способности, Школа нуди велики избор могућности:

Нова знања: Краљевска школа библиотекарства и информационих наука нуди програм постдипломских студија за оне који су дипломирали библиотекарство и информационе науке или нешто слично. Овај програм се одвија на енглеском језику. Он укључује четири модула и један специјални тематски модул. Сваки траје један семестар и вреди 30 бодова. Четири модула су: проналажење информација и теорије претраживања; организација знања; управљање знањем и дисертација, која укључује посредништво у култури, дечју културу и библиотечки менаџмент.

Поред тога Школа нуди и делимични постдипломски програм за библиотекаре са најмање две године практичног радног искуства.

Програм за постдипломске студије је веома добар за библиотекаре који желе да наставе формално образовање у области библиотекарства и информационих наука.

Ова Школа наравно није једина у Данској која обезбеђује континуирано образовање за библиотекаре. Постдипломске студије данских универзитета као што је магистратура из јавног менаџмента, магистратура из јавних администрација и магистратура из јавне политике, такође су атрактивни за библиотекаре.

У току протеклих неколико година, већина директора данских јавних библиотека побољшала је своје формалне квалификације из професионалног менаџмента. Од када јавна администрација постаје све комплико-ванија, велики број програма установљен је за добијање дипломе из библиотечког менаџмента са финансијском подршком државе.

Курсеви који се одржавају у Школи покривају следеће потребе: нове практичне вештине (квалификације и личне вештине); надградња практичних вештина (квалификације и личне вештине); нове инспирације; „вруће теме" - орјентација на текућу политику и издавачка права; развој организације (појединачан члан колектива, тим / јединица, ниво менаџмента, цела организација).

Садашњи развој потреба хибридних библиотека подржан је, дакле, са три врсте обука.

Владина политика често ствара „вруће теме" променама у закону и правилницима, на пример, када је министар за културу Данске прописао да свака јавна библиотека мора да инсталира Интернет филтере за заштиту деце од порнографије. Или када се Влада одлучила на радикалне промене локалне структуре власти (од 270 округа треба да настане 98 до 2007. године). Овакве промене у локалној власти значе да библиотеке треба да се стопе и створе нове структуре за информациону технологију, менаџмент и радни процес. Ми у Школи намеравамо да препознамо и укључимо све такве библиотечке промене – посебно на семинарима и конференцијама. Библиотечка удружења као што су Удружење данских библиотека и Удружење данских научних библиотека такође нуде конференције на „вруће теме" за своје чланове – али више обраћају пажњу на политичке и практичне перспективе.

Током неколико последњих година велики број курсева бави се организационим навикама. Школа организује практичне тренинге, семинаре и радионице фокусирајући се на развој организације, као једне од највише тражених тема. Типичне теме су: сценарио планирања, установљавање заједничких вредности, сарадња, разрешавање конфликата, мотивација, тренинг, менаџмент стреса, изградња тима и старије особље. У развоју индивидуалних чланова тима, популарне теме су: индивидуални менаџмент, ефикасно радно планирање, како добити нове идеје.

Одабир нових кадрова: компетенције – знање, вештине и ставови

При одабиру нових кадрова, директори библиотека желе особље са високим и широким теоријским образовањем, у комбинацији са строгим личним и друштвеним способностима. Како ће се ови захтеви показати и како ће они утицати на постојеће особље и политику одабира кадрова?

Недавна студија у којој су учествовала 53 америчка директора научних библиотека указала нам је на интересантан пожељни профил кадрова за библиотеке на почетку 21. века. Када говоре о томе коју врсту образовања желе, интересантно је да траже солидно широко образовање – а не специфично. Личне вештине и ставови (изражени у табели) узимају се као важнији од професионалне квалификације.

знање	вештине	ставови
• солидно широко образовање • познавање технологије • способност да се уочи разлика између нове технологије и неопходне технологије	• вештине услуживања корисника • способност учења других • креативност • способност представљања библиотечког сервиса • интерперсоналне способности • вештине учења • комуникативне вештине • способности мишљења • концептуалност	• интелектуална радозналост • преузимање ризика • смисао за хумор • оптимизам и ентузијазам • флексибилност • самопоуздање • емпатија • стрпљење • поверење • толеранција на промене

Сличне профиле запослених желе и дански директори библиотека и профили њиховог будућег особља биће фокусирани на личне вештине, као што су *способност да саветују, да организују, да комуницирају, да преносе знање и да промовишу библиотечки сервис*.

Пошто менаџери библиотека нису у могућности да замене сво особље новим, ми морамо да обезбедимо обуку и развој и изградимо профил библиотекара данас, да се фокусирамо на личне вештине и ставове и побољшамо професионалне вештине и способности.

Дистинкцију између знања, вештина и способности илустроваћу на примеру радионице коју је организовала Секција Ифле за континуирано образовање и учење на послу, одржане у Буенос Ајресу, августа 2004. године на тему Потребне вештине за *информатичко описмењавање*. Учесници су идентификовали најмање 35 различитих вештина и техника које се сматрају релевантним за библиотекаре укључене у информатичко описмењавање. Може се чинити претераним да библиотекари који ће следеће недеље отићи да предају поседују све препоручене способности. Покушао сам да класификујем све препоруке из ове вежбе у три категорије. При томе ми је постало јасно шта захтева формално континуирано образовање, а које вештине и ставови се могу стећи кроз курсеве и обуке у организацији.

Знање је на радионици наведено као основа информатичког описмењавања и показује да библиотекари у овом случају раде на непознатој земљи и желе способности које су традиционално део образовања школских учитеља.

Знање укључује основе из области као што су: филозофија учења, концепти информатичке писмености, начини предавања и учења, предавање окренуто ученику, принципи (активно учење, метода случајева, групно учење, критике и подаци о резултатима, проблемска настава) и евалуација. (Нове компетенције се могу стећи и формалним образовањем као што су магистарске студије из учења и предавања).

Вештине укључују практичне области као што су: планирање предавања (циљеви и резултати – план часова и концепт), вештине презентације, постављање и одговарање на питања, управљање временом, вођење дискусије, почетак сесије – поступак постављања питања. Алат: концепти, софтвер за презентацију – веб странице – систем вођења предавања и друго. Евалуација: евалуација предавања, оцењивање студентског учења и евалуација програма. (Нове компетенције се могу стећи на курсевима, у професионалним интересним групама, уз рад).

Персоналне вештине и друштвене способности су комбинација вештина које се лако могу стећи на курсевима, и вештина и ставова који су део личности. Они укључују: потенцијал партнерства (остати у контакту - пристати на сарадњу), успостављање везе са студентима, глас и језик тела, стварање радне атмосфере, и решавање тешких ситуација. (Нове способности се могу стећи на курсевима, у професионалним интересним групама и радном окружењу).

У Краљевској школи ми покривамо добар део обе од поменутих тема. Семестар на нашем програму магистарских студија укључује теоријску основу за обуку информатичке писмености, а данас је оно део и основних студија, подразумевајући да ће вештине предавања и инструкције бити природан део посла библиотекара.

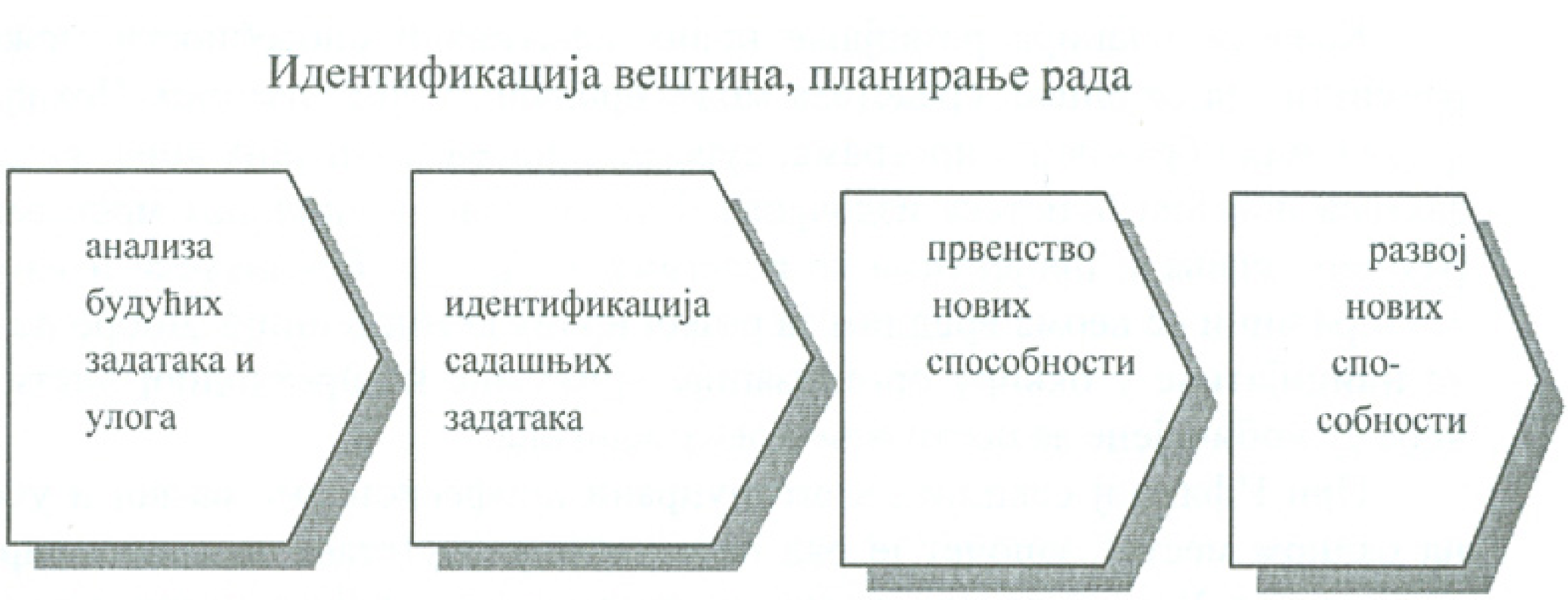
Курсеви на теме поменуте под вештинама биће држани уз асистенцију спољашњих сарадника са педагошким образовањем, глумаца, новинара итд.

Развој нових вештина и способности у локалним организацијама

Постоји још један важан аспект који треба да размотримо. Како да данашње пожељне способности буду неопходне дуги низ година? У многим данским библиотекама, радници ће бити запослени више од 25 година. И

како ћемо ми створити нове компетенције при брзим променама корисничких захтева и навика?

Менаџери библиотека морају да гледају унапред и да се концентришу на развој способности. Није довољно запослене послати на још један образовни курс или конференцију. Да би се успешно планирали послови свих запослених, неопходно је започети са анализом будућих задатака и улога научне библиотеке и прећи следећа четири корака:

Временски размак може да буде: улоге и задаци у следеће три године

У данским библиотекама за континуирани професионални развој и обуку постоји читав низ различитих метода. Ми нисмо истраживали колико сваки од метода даје ефикасне резултате при обуци библиотекара у нордијским земљама, тако да моја листа предложених метода, која следи, није направљена на основу приоритета или јединствености.

Резултат при формалном образовању је лако измерити – нови степен.

Резултати похађања курсева, конференција и семинара могу бити веома високи за појединце. За целу организацију, ипак, то зависи од касније процедуре – дељења знања. Многи директори библиотека још увек морају да се ангажују у овој области. Курсеви за обуку који су организовани локално за целокупно особље или одељење, показују да имају измерљив утицај и да стимулишу нове активности и промену става.

Спољне активности за континуирани професионални развој: учествовање у пројектима између институција /између сектора; учествовање у професионалним мрежама /интересним групама; прикључивање програмима формалног образовања; учествовање на курсевима за обуку; учествовање на семинарима и конференцијама; студијска гостовања; размена посла; установљавање новог формалног партнерства.

Предложене активности унутар организације за континуирани професионални развој: обука у организацији / инструкције од колега; размена знања са колегама; активно учење / учење кроз рад; ротација послова; читање; тестирање нових производа /сервиса; менторски програми; надгледања; мерење успешности; покушаји и погрешке; добар менаџмент.

Потребна средства

Када се планира развијање нових вештина и способности можемо рачунати да се вишак средстава може пронаћи у организацији. Похађање формалних образовних програма, курсева и професионалних конференција захтева посебна буџетска издвајања. Учествовање у спољним мрежама за размену знања и пројектима са колегама из других библиотека и између сектора чини се веома вредним за развој нових компетенција. Добро познате иницијативе у оквиру организације приказане на претходној листи такође су уобичајене за постизање нових вештина.

При Ифлиној секцији „Континуирани професионални развој и учење на радном месту" започет је рад на стварању упутстава за континуирано образовање. У овом контексту ми смо разговарали о најтежем питању: *Који минимум средстава је потребан за континуирано образовање?*

Вероватно је немогуће дати коначан одговор на ово питање. Питао сам већину директора научних библиотека у Данској колико се просечно издвоји средстава за континуирано образовање и обуку. На основу тога препоручио сам следеће: 10% радног времена запослених је минимум који треба да се утроши на обуку и професионални развој (спољне и унутрашње активности).

У домену буџета, препорука је да минимум 25-30% укупног буџета буде издвојено за развој нових услуга.

Када се размотри валидност ове изјаве, важно је имати на уму, да ове препоруке рефлектују стање развоја данских библиотека – са декадом аутоматизације, добрим функционисањем националне стратегије и јаком државном подршком развоју библиотека – и не на последњем месту – библиотечко особље запослено у свим врстама библиотека са професионалним образовањем из библиотекарства и информационих наука и континуираним образовним програмима на веома високом нивоу.

Превела са енглеског *Александра Драпшин*

Кирстен Дротнер

ИНОВАЦИЈЕ У БИБЛИОТЕКАМА ЗА ДРУШТВО ЗНАЊА

Упоредо са променама концепта друштва од информационог ка друштву знања, мења се и приоритет јавних библиотека. Шта би требало да буде улога јавних библиотека када већина људи има неограничен приступ изобиљу информација и забаве?

Како би библиотекари могли да дефинишу своју улогу када су сами корисници у могућности да обављају послове библиотекара?

Пре свега, библиотеке морају преиначити своју улогу обезбеђивања информација са циљем да постану центри знања који су у исто време и информације и забава, претраживање и продукција информација. Друго, библиотекари треба да редефинишу своју улогу у унапређењу информатичког описмењавања у сарадњи са другим партнерима важним за развој цивилног друштва.

Од оскудице до обиља

Као што је добро познато, под утицајем идеја просвећености, слободе изражавања и доступности информација, упоредо са индустријским друштвом развијале су се и јавне библиотеке.Члан 19 Универзалне декларације о људским правима из 1948. године речит је и јединствен израз ових идеја који каже следеће: *свако има право на слободу мишљења и изражавања; ово право укључује слободу мишљења без утицаја, примања и давања информација и идеја путем медија, без ограничења.*

Исто тако добро је познато да је у индустријском друштву проток информација био отежан, те су се развијале многе технологије комуникације са циљем да се отклони овај недостатак и да се рашири поузданост и продуктивност удаљених веза линија комуникације.

Неко може одмах да помисли на брзи успех телеграфских и телефонских веза, чија се примена у јавном и приватном животу заснива на трену-

тној размени информација, продуктивности и непосредности коју не реме-те ни временске зоне.

Није једино мањак информација одликовао индустријско друштво, не-го и понуда забавних садржаја. Многи писци су, све до средине седамде-сетих година прошлог века, писали о томе како су се људи возили дуго би-циклом да би гледали свој омиљени филм у локалном биоскопу; и јавне библиотеке су, често морале да ограниче недељну позајмицу за оне *посеб-но захтевне* кориснике.

У индустријском друштву библиотеке су биле извор информација, добре забаве и обезбеђивале су универзални приступ. Дефиниција знања је јасна, јер оно има своје материјалне носиоце: то су књиге, часописи, плоче и филмови. Улога библиотекара је такође јасна, иако није лако извршива: библиотекари праве тачан избор и селекцију познатог репертоара артефа-ката.

Од осамдесетих година прошлог века, суштински напредак настао је променом ситуације – од оскудице до обиља. Раних осамдесетих, сателит-ска телевизија и видео рекордери појавили су се у многим деловима света. Бројне вести и забава постају глобално доступни и ова промена десила се упоредо са широким размерама комерцијализације медија и комуникација.

Комерцијализација се углавном осетила у Европи и оним земљама и регијама које су имале дугу традицију медија као јавних сервиса, као што су радио, телевизија и филм, који су коришћени као јавно добро а не у ин-тересу спонзора или оних који се рекламирају.

Ова разноликост и комерцијализација у складу је са променом дефи-ниције улоге библиотекара. Он или она постају водичи за кориснике, по-мажући им да направе прави избор у мноштву сличних или истих *произ-вода културе*.

Корисници долазе у средиште пажње а индивидуално пружање услуга постаје одлика професионалне компетентности.

Од информационог друштва ка друштву знања

Појава компјутера, а касније Интернета и мобилних медија, касних осамдесетих година прошлог века, јачи је ударац од глобализације и ко-мерцијализације масовних медија. Осамдесетих година, информационо друштво постаје синоним социјалног развоја. У таквом друштву, нивои развоја зависе од токова знања тј. успешног и поузданог стварања, пре-ношења и стицања података, чије је присвајање блиско повезано са радом и образовањем.

Информационо образовање неопходно је за развијање таквог друштва. У најједноставнијој форми, концепт образовања подразумева индивидуалне способности, приступачности, проналажења и обраде података од важности за решавање конкретног проблема и доношење одлука; док је у својој напреднијој верзији, информационо образовање контекстуално и повезано са актуелним сајтовима за учење. Треба напоменути да је концепт информационог образовања блиско повезан са компјутерском технологијом и приступачношћу Интернета а знање се одређује рефлексивним и одговорним коришћењем информација.

Дефиниција библиотека и библиотекара мења се у складу са тим. Енормни пораст комуникације путем Интернета довео је до промене концепта библиотеке од физичког објекта на виртуелни. Дигитални референсни сервиси, слободан приступ банкама података широких размера и поуздано проналажење, постали су виталне области професионалног напретка и свакако место најважнијих будућих иновација.

Такође, вртоглави пораст количине информација, довео је до тога да претраживање информација није првенствени задатак библиотекара, већ је то на самим корисницима. Многе расправе о етици претраживања преко Интернета и повратног вредновања веб информација су примери давања значаја виртуелним библиотекама и избору самих корисника. Ипак, библиотекари или боље речено стручњаци за обраду података, омогућују избор, приступ, чување и претраживање, иако цео тај процес није видљив крајњим корисницима: данас библиотекари праве одабир у првој а не у завршној инстанци.

Традиционална улога библиотекара као *чувара културе* или, како је било осамдесетих година, као *водича кроз културу*, потиснута је у корист библиотекара који има улогу да асистира при избору научне литературе за кориснике. Циљ је развој информационих претраживања, која се постепено усклађују са актуелним проблемима и активностима.

Вишенаменска писменост

У јавном дискурсу, од средине деведесетих година двадесетог века, термин *друштво знања* потискује израз *информационо друштво*.

Док се информационо друштво фокусира на необрађену информацију, термин друштво знања наглашава разноврсност понуде знања као резултата човековог руковања информацијама. Промена у концепту, самим тим одраз је промена у дефиницији друштва, основних нивоа социјалног развоја као и неопходне способности да уопште и дође до таквог развоја.

У друштву знања, полуге развоја чине осмишљавање, кружење и усвајање знања тј. нематеријални ток који се може дешавати било где и било када. Стварање знања није више искључиво предност школа и радних места. Друштво знања карактерише преношење нагласка са образовања (чији је кључни моменат предавач у институцијама), на учење (чији је кључни момемат ученик у било каквим временским и просторним оквирима).

Неопходно је да друштво знања иде у складу са креативним начином мишљења и променама тако да се постојеће знање обогаћује и развија.

Развој креативних способности људи блиско је повезан са активним усвајањем медијске и информатичке технологије (ИТ)*.

Онлајн веза је битан сегмент виртуелне сарадње и тако *електронско знање* постаје битан концепт друштва знања. Али ту су и друге медијске форме комуникације као што су причање прича кроз дигиталне медије, аудио-визуелни записи, Интернет дизајн и програмирање. И не само као видови виртуелне комуникације, него и као важна исходишта учења кроз медије.

Данас је могуће све форме записа пренети у дигитални облик (текст, звук, слике). Последње деценије, сведоци смо технолошког и економског споја телекомуникација, масовних медија и ИТ као посебне технологије. Све је теже изводљиво посебно издвојити ИТ. Постаје очигледно да друштво знања захтева више од информационе писмености.

Термин вишенаменска писменост улази у оптицај као израз који указује на комплексну семиотичку способност коју грађани треба да развију у циљу успешног сналажења у друштву знања. Вишенаменска способност омогућава приступ, али и коришћење медијализованих форми комуникација. То указује на могућност поновног успостављања и примања, али и стварања таквих форми комуникације. Оно што је најважније, јесте чињеница да је информација само један елемент у вишезначном спектру медијских израза који обухватају забаву, интеракцију и само деловање на основу информација.

Знање за шта и за кога?

Истина је да живимо у друштву знања које захтева вишенаменске способности од којих је већина медијски посредована, а самим тим улога јавних библиотека и библиотекара поново постаје изазов.

---

* ИТ – информатичке технологије

Јавне библиотеке су, било у својој физичкој или виртуелној верзији, места где људи долазе у своје слободно време. Стварање нових визија јавних библиотека у друштву знања постаје, можда, њихова основна вредност. Те визије јавних библиотека, одговарају вишезначној природи учења у друштву знања.

На пример, за децу у Европи и младе људе учење посредством медија и информатичких технологија разноврсније је и интересантније него формално школско образовање. Ове новости указују да садашњи библиотечки корисници као и већина будућих већ поседују снажну и неформалну способност вишенаменског учења.

Јавне библиотеке могу се изградити на оним трендовима који би редефинисали библиотеку као физички објекат на информационе центре знања и кроз развој професионалне способности блиском сарадњом са другим центрима знања у приватним али и јавним областима.

Такав развој мора поштовати демократске принципе слободног приступа за све, принципа који је одувек камен темељац њиховог деловања.

Уколико такви центри знања олакшавају развој вишенаменских способности условљених друштвом знања, без угрожавања демократских темеља библиотека, онда знање мора бити дефинисано ширим терминима од информационе писмености. Као што видимо, вишенаменска писменост садржи уједно и информације и забаву, прихватање и успостављање као и производњу и деловање на основу информација.

Коначна визија мора се заснивати на развоју сарадње између виртуелних и реалних библиотека уз поштовање крајњих корисничких оквира за сналажење.

Изазов са којим се суочавају јавне библиотеке је у чињеницама да корисници уместо традиционалних сервиса које она нуди, преузимају сервисе виртуелних библиотека.

Када већина светских сервиса напусти стварне библиотеке и библиотекарске полице – тада ће библиотекари одиграти своју улогу уз помоћ виртуелних садржаја; такође ће редефинисати своју улогу приступања и обезбеђивања индивидуалне помоћи корисницима улогом некога ко олакшава и подупире процес колективног учења.

Дефинисање улоге библиотекара као некога ко посредује у учењу у истој је равни са планираном улогом реалних библиотека које постају центри знања. Библиотекар оставља свој сто и присутан је међу самим корисницима. Обавезује се на подршку корисницима, нудећи им своје професионално искуство и вредновање. Сарађује са партнерима у стручним и институционалним оквирима.

Многи библиотечки пројекти у Скандинавским земљама већ јасно указују на даљи пут – као што је евидентно из извештаја објављеног у пројекту *Стратегије информационе писмености у Нордијским јавним библиотекама*.

Пројекти који су у вези са развојем јавних библиотека као неформалних центара знања, враћају нас уназад на нека стара питања о библиотечким центрима: каква је улога јавних библиотека у грађанском друштву и међу грађанством?

Како библиотекари треба да буду припремљени и како треба да раде свој дневни посао да би реализовали суштинске институционалне идеје?

Тражени одговор налази се у садашњости и блискоj будућности.

Јавне библиотеке могу се развијати на новим трендовима редефинисањем реалних библиотека у неформалне центре знања као и развијањем професионалне стручности у блискоj вези са другим партнерима у области знања, како у приватном тако и у друштвеном сектору.

Превела са енглеског *Мирослава Дукић*

Гледис-Ен Велс
*Ричард Пирс-Мозес**

ОД БИБЛИОГРАФА ДО КУСТОСА
стратегије за архивирање и чување публикација са веба

Увод

У земљама енглеског обичајног права, нарочито у Сједињеним Америчким Државама, постоји један свечани уговор између оних којима се влада и оних који владају. Тај свечани уговор обезбеђује грађанима законску, судску и функционалну заштиту. Грађани очекују од владе да документује своје активности, да их брани и штити њихова законска права. Библиотекари, архивари и документалисти играју значајну улогу у овим односима. Они морају да раде са креаторима докумената да би били сигурни да су документа настала у процесу рада владе идентификована и сачувана, те да би могли направити збирку веродостојних[1] и меродавних[2] докумената, која чине владу одговорном пред грађанима, а којима опет то обезбеђује један законски контекст у оквиру кога раде, живе и граде своје заједнице.

Нагла појава електронске управе и пребацивање папирних на дигиталне документе има огроман утицај на професије везане за библиотеке, архиве и документацију уопште. Уколико те професије не могу да се при-

---

* Аутори су руководиоци у Државној библиотеци, архивама и јавним датотекама Аризоне. Овај текст саопштен је на 71. Генералној конференцији Ифле, на Секцији за државне библиотеке, одржаној 2005. године у Ослу, а преузет је са Интернет сајта www.ifla.org

[1] Веродостојна документа су истинска, оригинална, нису фалсификати, нити су оштећена. О њиховој веродостојности се обично закључује на основу унутрашњих и спољашњих карактеристика, што укључује физичке особине, структуру, садржај и контекст. Сматра се да су таква документа оригинална, а не кривотворена или лажна; још се називају и bona fide. Дефиниција је преузета из: *A Glossary of Archival and Records Terminology*, Richard Pearce-Moses (Society of American Archivists, 2005). Доступно и онлајн на адреси http://www.archivists.org/glossary/.

[2] Меродавна документа су написана или издата од стране званичника или организације који имају специфичну одговорност према садржају документа.

лагоде – онолико брзо колико се развија технологија – њихова улога у овом свечаном уговору ће бити угрожена, и грађани неће добити информације које су им потребне да заштите своја права и интересе, нити ће влада бити у могућности да задржи своју улогу у оквиру тог уговора и да штити свој рад.

У двадесет првом веку, изворно дигиталне информације не појављују се баш у онаквом облику на који смо навикли. Ми морамо да прилагођавамо свој рад, стандарде и услуге овом новом окружењу. Међутим, да би успели у томе, те промене морају се базирати на новом поимању начина на који *контролишемо и надзиремо* владине информације, а да нисмо само они који их *сакупљају*. Док оно *шта* радимо остаје исто, оно *како* то радимо мења се. Не можемо више бити пасивни примаоци информација кроз програме вредне поштовања, већ морамо активно да освајамо информације за које знамо да ће бити потребне у будућности.

Ја користим термин *контрола и надзор* (енг. curate - прим. прев.) да укажем на широк спектар активности које све професије у култури раде: идентификација и одабир, набавка, опис, упућивање и чување.

Контекст нашег посла

Године 2002, Ненси Болт је на овој конференцији презентовала мој рад под називом *Потребни су: библиотекари, архивари и документалисти за организацију, приступ и чување владиних информација у електронској ери*[3]. Од тада, промене су наставиле да се дешавају вртоглавом брзином. У том раду, изнела сам мишљење да је развој технологије – а нарочито изворно дигиталне владине информације – наметнуо промене у три професије које се баве информацијама: библиотекара, архивара и документалиста. Као што сам рекла у том раду, ја верујем да за ефикасан рад у окружењу дигиталне управе, практичари морају да обједине знања која су до тада поседовали архивари, документалисти и библиотекари понаособ. Сматрам да морамо поново из основа размотрити раније разграничавање ових знања, које је у данашњој дигиталној ери скоро вештачко, и кренути у изградњу нове врсте професионалаца способних да позајмљују шта им треба из сваке од ових професија да би успешно подржали послове електронске управе.

---

[3] *Needed: Librarians, Archivists, and Records Managers for Organization, Access, and Preservation of Government Information in the Electronic Era* - презентовано на пред-конференцији ИФЛА Секције за владине библиотеке, 15. августа 2002, у Лондону. Види: http://www.lib.az.us/Wells/IFLA_2002.pdf

Државна библиотека Аризоне, архиви и јавне датотеке увелико раде управо то и на тај начин сврставају нас међу лидере у нашој професионалној борби са изворно дигиталним информацијама везаним за управу.

Политика је обично заокупљена оним што је тренутно актуелно. Политичари морају да брину о новим изборима и поновним именовањима. О технологији се суди на основу брзине обављања послова. Од стручњака који се баве технологијом првенствено се очекује да се усредсреде на тренутну продукцију или на неопходне резултате. Насупрот томе, стручност документалиста, архивара и библиотекара не користи се само данас, нити само за комуникацију између оних који обезбеђују информације и оних који их примају, него и за документацију која ће спречити да се понове грешке из прошлости, и која ће се постарати за мало даљу будућност.[4] Ми морамо да верујемо у вредност користи коју добијамо у дигиталном добу. Морамо усвојити дигитално доба у контексту управе и усавршити стручност која ће обезбедити развој наших дисциплина као практичара у свету управљања.[5] Наши некадашњи и садашњи доприноси – изворност, веродостојност и обзир према прећашњој пракси усклађени са тренутном употребљивошћу – пресудни су у електронском, информатичком добу.

Ми поседујемо способност да радимо са разним групама и учествујемо у свим типовима форума: да будемо навигатори знања (они који проналазе електронске садржаје) у свим типовима посредовања у проналажењу информација (пословним трансакцијама које се односе на приступ електронским садржајима)[6], да успоставимо стандарде који се користе на разноврсним пољима пословања и да обучавамо практичаре и кориснике како да приступају материјалима и сервисима. Верујем да уколико три дисциплине (библиотекарство, архиварство и документалистика) не функционишу заједно, не сарађују са технолошки оријентисаним професијама нити едукују политичке лидере, информације које су нам потребне да би пружали своје услуге, радили свој посао, водили наше владе или просто живели своје животе, биће, случајно или намерно, изгубљене.[7]

---

[4] Robert Martin, „The Role of Libraries in Lifelong Learning" (презентовано на Индијанској конференцији пет држава, 9. маја 2002, у Меси, Аризона). Др Мартин је директор Института за музејске и библиотечке услуге.

[5] Мајкл Тотероу, лични контакт, 10. мај 2002. Господин Тотероу је био директор Информатичког сектора у Државном секретаријату, одељење у Аризони.

[6] У свом раду „Serving State government - Librarian skills, User Education, Services and Support" (презентованом на пред-конференцији о владиним библиотекама Секције међународне федерације библиотечких удружења, 15. августа 2002, у Лондону) Ненси Болт описује услуге које библиотекари Сједињених Држава нуде владиним службеницима. Госпођа Болт је библиотекар Државне библиотеке Колорада.

[7] Исто као 3.

Основно начело посла који смо урадили у Аризони, кроз наше три професије, довело је до нечега што се сада зове *Аризона модел*. Тај *Аризона модел,* о којем ће касније бити речи, признаје да наш успех не може бити заснован на неком ко је ван наше сопствене организације. Ми не можемо очекивати од веб администратора (или већ неког другог) да нам шаље документа и да памти и наш посао када је већ заокупљен својим сопственим. Не можемо од њих очекивати да умеђу метаподатке да би нас оспособили да услужујемо кориснике, које они можда никад нису ни срели, или да буду одговорни на било који начин у реалном времену. Не можемо се надати да нам они обезбеде несметан приступ њиховим системима. Уколико раде све ово, тим боље, али ми не можемо бити сигурни да ће они сарађивати са нама. Укратко, не можемо изрећи неком дисциплинску казну због неизвршавања обавеза, уколико та особа не ради за нас. Реално то је наш посао, а не њихов. Међутим, обучавањем и стрпљивошћу можемо их оспособити да буду наши партнери или их предупредити да нас барем не ометају пасивно.

Дугорочно чување мора бити део креирања документа. Иако нам технологија обећава доступност информација нон-стоп, тај приступ ће постати несигуран уколико не предузмемо одређене мере које ће ићи у корак са брзим застаревањем хардвера и софтвера. Документалисти и архивари нас уче о животном циклусу информација – шта се мора сачувати, а шта не мора или не треба да се чува. Технологија може такође да нам помогне да заштитимо и сачувамо овакав материјал.

Као што примећује др Роберт Мартин, руководилац Института за музејске и библиотечке услуге, „Уколико желимо да добијемо контролу над дигиталним записима, треба да обезбедимо то да се информациони системи развијају на тај начин да задовољавају потребе система записа. Технологија пружа много могућности за руковање дигиталним записима на лак начин; ми само треба одмах да уградимо капацитете у постојеће системе, од основних па до сложенијих, а не да јуримо за њима накнадно.” Др Мартин даље напомиње да нас је средином 90-тих година, Пол Еван Питерс, оснивач Коалиције за умрежене информације, натерао да престанемо да стојимо под слаповима материјала који лију као из кабла и покушавамо да их доведемо у ред. Уместо тога, треба да се попнемо на извор и организујемо их пре него што крену да кључају.[8]

Морамо схватити и прихватити да је дигитална продукција информација превазишла наше капацитете да чувамо баш све – ма колико то било пожељно. Ми морамо радити са свим нивоима управе, морамо све способ-

---

[8] Роберт Мартин, лични имејл, 28. мај 2002.

ности усредсредити на јединице и типове материјала који мора да се чува – због заштите и трајности свечаног уговора – да би управа могла да функционише.

Иако је технологија донела нове, велике наде и изазове, она нам је такође дала и нова оруђа... и могућност да развијамо још новија оруђа, као и своје сопствене вештине, да би задовољили потребе посла који обављамо. Технологија омогућава да радимо ствари које су биле непрактичне или немогуће само неколико година уназад. Не можемо сматрати да је технологија магија. Она не може све. Морамо схватити како да искомбинујемо моћ технологије са људским расуђивањем. Како ми градимо системе који користе предност брзине и снаге рачунара и помажу људима у одлучивању? Нова оруђа, истински делотворна и ефикасна, нужно су нам потребна да бисмо радили у окружењу редукованог буџета.

Технологија брише јасне границе међу различитим типовима материјала. Нарочито морамо разграничити појмове информације и записа. Записи садрже информације. Оно што је важније јесте то да записи чувају информације у форми која је веродостојна и поуздана. Морамо бити у стању да докажемо истинитост и веродостојност записа којима онда можемо веровати као прецизним приказима прошлих операција и трансакција. Веродостојност и поузданост су од суштинског значаја за процењивање животног циклуса информација, дефинисаног кроз постојаност записа у контексту порекла (одакле су информације дошле, када су настале и ко је радио на њима); то је процес путем кога морамо одлучити шта је нужно да се сачува и за који временски период.

Као што је др Мартин приметио „Док су сви системи записа уједно и системи информација, сви системи информација нису системи записа. Системи записа захтевају управљање и контекстом и структуром као и садржајем. Код система информација обично се управља само садржајем."[9]

Један од најнепријатнијих пропуста наше професије је опирање да размотримо како ми то обављамо посао. Када смо прихватили технологију, нисмо увек ишли на то да урадимо реинжењеринг пословног процеса. Усредсредили смо се на то, да уз помоћ технологије само брже обављамо ствари које смо и до тада радили, али не и на то како она може да нам помогне да боље радимо неке нове ствари. На пример, када смо аутоматизовали лисни каталог, ми смо га једноставно пренели у технолошки оквир, а тек касније смо почели да истражујемо нове начине за претрагу и испис каталошких јединица.

---

[9] Роберт Мартин, лични имејл, 28. мај 2002.

Професије које се баве информацијама морају да постану још флексибилније и прилагодљивије. Ми волимо добро утврђене стандарде који се споро развијају. Стандард за MARC формат (Z39.2) први пут је изашао 1971. године.[10] Од тада је он постао свеобухватан технолошки процес који омогућава складиштење, пренос и враћање библиографских информација. Овај, поштовања вредан, стандард одражава начине обраде података свог времена. Он је изгубио свој монопол. Ми сада разматрамо друге конфигурације за обраду података као што су Даблинско језгро (Dublin Core), Кодирани архивски опис (Encoded Archival Description)[11], Језгро категорија Удружења за визуелне изворе (VRA Core)[12], и остале које тек треба да буду створене.

Напори Аризоне да организује и надзире информационе збирке дигиталне управе

Државна библиотека и архиви Аризоне укључени су у неколико пројеката који имају циљ да библиографски рад трансформишу у програм организовања и надзора похрањене државне документације. Наши напори одражавају један мулти-дисциплинарни приступ који се ослања на праксе библиотека и архива, као и на управљање записима, и којем технологија омогућава да функционише у оквиру политичког контекста и потреба свечаног уговора.

У Аризони, државна библиотека, архиви и програми за управљање записима налазе се у оквиру исте владине агенције. Ми смо напорно радили на формирању заједничког приступа проблему преласка из папирног у електронски свет. Ујединили смо гледишта и стручност ових професија ради проналажења нових приступа традиционалној пракси. Због тог нашег заједничког приступа, били смо у могућности да видимо како архивистички принципи контроле великих група могу бити адаптирани за сређивање и надзирање збирке државних докумената на вебу.

---

[10] *Формат за размену информација*: Z39.2 – 1994 (Бетесда, Мериленд, САД: NISO Press, 1994). Доступно и на адреси: http://www.niso.org/standards/resources/Z39-2.pdf (проверено 21. априла 2005).

[11] Кодирани архивски опис (EAD) је стандардна конфигурација за обраду података коју је развило Друштво америчких архивара (Society of American Archivists) и која се користи за креирање помагала за опис збирки архивског материјала. За више информација, види http://www.loc.gov/ead/

[12] Језгро категорија VRA је стандардна конфигурација за обраду података коју је развило Удружење за визуелне изворе у циљу „описивања визуелних дела као и слика на којима су приказана та дела." За више информација види http://www.vraweb.org/vracore3.htm

Веб је био од велике користи у погледу приступања грађана владиним информацијама. Он је значајно смањио трошкове публиковања информација. Сада владине агенције могу да дистрибуирају много више докумената него што је то економски било изводљиво њиховим штампањем. Због тога је број државних докумената вртоглаво нарастао. У било које време, веб сајтови владиних агенција имају више од 400.000 докумената, на више од 150 веб сервера.

Сигурна мрежа на вебу

Наш први пројекат урађен је у сарадњи са Државном библиотеком Илиноиса. Неколико државних библиотека сагласило се да тестира софтвер за очување веб сајтова владиних агенција. Софтвер је за Државну библиотеку Илиноиса развио Универзитет Илиноиса у Урбана-Шемпеину, а уз једнократну стипендију Америчког института за музејске и библиотечке услуге (U. S. Institute of Museum and Libraries Services).

Тај софтвер има један техноцентричан, груб приступ проблему сређивања и надзирања збирке државних публикација на вебу. Он се мало користи људским расуђивањем при одабиру материјала, и преноси са мреже онолико колико је то технички изводљиво. Овај софтвер чува документа у компримованом облику што значајно штеди простор на хард диску, али и спречава да документ буде лако доступан. У случају да та документа неком затребају, библиотека их поседује. Међутим, пошто Гугл и остали претраживачи не могу да пронађу те странице, јавност често и не зна за њих, те их неће ни тражити. Посао њиховог проналажења остаје у оквиру традиционалног поимања у струци о томе шта се поседује – то су само електрони, није папир.

За више информација о овом пројекту види http://www.isrl.uiuc.edu/pep/.

Аризона модел за чување података и приступ на вебу

Са толиком количином података на веб сајтовима владиних агенција, традиционални, ставка по ставка, метод за библиографску контролу био је непрактичан. Пошто смо приметили да се организација веб сајтова подудара са организацијом архивских збирки, ми смо развили модел за организацију и надзор збирки веб публикација заснован на принципима архивирања по пореклу и принципу првобитног реда.[13]

---

[13] Разматрање структуре архивских збирки и веб сајтова које следи је уопштено. Попут збирки папирних докумената, организација докумената на веб сајту варира од сајта до сајта.

Аризона модел комуницира са традиционалним библиотечким функцијама – идентификацијом и селекцијом, набавком, описом, упућивањем и приступом. Међутим, он посматра те функције очима архивисте. Као што сам раније нагласила, оно *шта* радимо остаје исто, али оно *како* то радимо мења се. *Аризона модел* приказује један другачији начин за испуњење тог задатка.

Архивисти обраћају пажњу више на групе него на појединачне примерке. Две основне групе су: збирке (засноване на пореклу[14]) и серије[15] (засноване на принципу првобитног реда који је употребио креатор). Архивска збирка – она која се заснива на пореклу – садржи материјале које је створио или примио појединац или организација.

Свака владина агенција има свој веб сајт, и пошто су сви документи истог порекла, *Аризона модел* их третира као архивску збирку. Иако се збирке које се заснивају на пореклу могу чинити као грубо сито, овакав начин је изненађујуће ефикасан. Када претражује листу збирки да би добио информацију о загађености воде, корисник ће, вероватно, пре претраживати *Својства нашег окружења* или *Водена богатства* него *Службе за заштиту деце*.[16] Одржавање 150 збирки (веб сајтова) много је реалније него организација 400.000 докумената. Провенијенција такође помаже да одређени документ буде веродостојан и меродаван. Ми знамо одакле он долази и ко је за њега одговоран (или бар ко даје своју сагласност да се он стави на сајт).

Неке збирке су добро организоване, а неке не. *Аризона модел* би теже било применити на лоше организоване сајтове. Међутим, већи сајтови су обично боље организовани јер веб мастер мора бити способан да организује већи број докумената.

[14] Порекло, понекад називано *fonds* (фр. основе - прим. прев.) је „почетак или извор нечега... Порекло је основни принцип у архивама, указујући на појединца, породицу или организацију која је створила или примила документе у збирци. Принцип провенијенције или *respect des fonds* налаже да документи различитог порекла (провенијенције) треба да се држе одвојено да би се сачувао њихов контекст." *A Glossary of Archival and Records Terminology*, Richard Pearce-Moses.

[15] Серија је „група сличних докумената који су организовани према систему распореда грађе и који су међусобно повезани због тога што су створени, примљени или коришћени за исту активност; датотека; скуп записа." *A Glossary of Archival and Records Terminology*, Richard Pearce-Moses.

[16] У многим случајевима, то колико је збирка релевантна за тражену тему непосредно се види из имена владине агенције. Међутим, архиви обично праве листе збирки са додатним информацијама о улогама твораца збирке и областима којима се материјал бави, као помоћ када релевантност није на први поглед очигледна. На пример, можда није баш очигледно да се *Корпорацијска комисија* бави регулисањем комуналија и јавних сервиса грађана. Као додатак тим информацијама, архиве могу и индексирати те листе да би помогле корисницима да што лакше дођу до материјала жељене агенције.

Сваки веб сајт за сличне документе образује директоријуме, а *Аризона модел* третира сваки директоријум као серију. Уместо да разврставају поједине документе у оквиру стандардних категорија утврђених у библиотечкој делатности (класификација), архивисти поштују изворни редослед, и држе документе по серијама онако како их је организовао њихов креатор. Изворни редослед омогућава да се побољша претрага велике збирке када је она заснована на особинама које је креатор користио при организацији докумената. На пример, неко ко тражи информације о суши на сајту *Департмана за водна богатства*, обележиће серију *Гувернеров оперативни одред за борбу против суше,* а игнорисаће ирелевантне серије као што су оне о загађењу вода.

Код приоритетних послова користе се предности ових група. Веб сајтови се рангирају према њиховом релативном значају а за то се користи архивистичка теорија макро процена. Највише пажње усмерено је на најважније сајтове. Одабир докумената чешће се врши на нивоу серија него на појединачном нивоу. На пример, прегледом серија (директоријума) на неком веб сајту, постаје јасно да директоријуми који садрже празне обрасце могу да се игноришу, док серија (директоријум) која садржи извештаје мора бити пажљиво прегледана.

Више информација о *Аризона моделу* може се пронаћи на http://www.lib.az.us/DigitalGovt/AzModel.pdf

Универзитет у Илиноису, Онлајн библиотечки рачунарски центар – Истраживачки пројекат о начинима сарадње на чувању и контроли објеката у дигиталном окружењу

Аризона модел има значајну улогу у једном истраживачком пројекту који су развили Универзитет Илиноиса у Урбана-Шемпеину и Онлајн библиотечки рачунарски центар (Online Computer Library Center). *Истраживачки пројекат о начинима сарадње на чувању и контроли објеката у дигиталном окружењу* (ECHO DEPository research project - Exploring Collaborations to Harness Objects in a Digital Environment for preservation) финансирала је Конгресна библиотека (Вашингтон) у оквиру *Програма инфраструктуре и чувања националних дигиталних информација* (National Digital Information Infrastructure and Preservatiom Program). Партнери пројекта су још и: Библиотека и Школа библиотекарства и информатике Универзитета Илиноиса у Урбана-Шемпеину, Онлајн библиотечки рачунарски центар, Државна библиотека и архиви Аризоне, Државна библиотека Конектиката, Државна библиотека Илиноиса, Државна библиотека Северне Каролине,

Државна библиотека Висконсина, Персеј пројекат Тафтс Универзитета и Библиотека Државног универзитета у Мичигену.

Истраживачки пројекат о начинима сарадње на чувању и контроли објеката у дигиталном окружењу развија софтверске алате који подржавају архивистички приступ у организовању и надзору дигиталне државне документације. Намена ових алата је да контролишу снагу рачунара при обради веома великог броја података са веба, и да те податке презентују на начин који погодује појединцима који користе људско расуђивање при организацији и надзирању збирке. На пример, људи описују групе докумената, а машине их претражују до пуног текста да би пронашли поједине документе у оквиру одређене групе.

Законска накнада трошкова (предлог закона бр. 2187, 47. заседање, 1. извештај, група закона бр. 151, закони од 2005) – један од резултата

У овом тренутку, владине агенције обавезне су да шаљу Државној библиотеци једну копију од сваког јавног извештаја и публикације. Поштовање тог закона је ограничено јер се програм похрањивања државних докумената не налази на врху листе њихових приоритета.

Током последњег заседања Законодавне скупштине, Библиотеци је омогућено да утиче на то да се овај закон више поштује. Узимајући у обзир уштеду због смањеног обима штампања, законодавно право је пребачено на Библиотеку. Тако, ова нова група закона даје Библиотеци и овлашћење да од владиних агенција наплаћује трошкове набавке, описивања и чувања докумената. У процесу развоја овог законодавног права, Библиотека је морала да обрати пажњу на два важна питања.

Прво, шта су јавни извештаји и публикације? Пре појаве веба, било је прилично јасно шта ови термини представљају. По начину производње разликовали су се од записа и интерних докумената који нису прикладни за програм чувања државних докумената. С обзиром да је веб значајно смањио трошкове публиковања, владине агенције стављају све више и више података на веб. То је довело до тога да јавна дисеминација информација више не представља одговарајућу меру за оно шта нам је потребно. Јавни приступ и публиковање су се сјединили. Морали смо развити критеријуме – и за владине агенције, и за наше особље – по којима вршимо одабир информација које треба сачувати у оквиру програма информација.

Друго, Библиотека је морала да испланира свој развој. Она је упутила захтев за добијање бар једне папирне и једне дигиталне верзије сваке публикације. Папирна верзија је ту само ради сигурности; знамо да се папир може увек обрадити и сачувати, користећи знања која већ поседујемо. Ди-

гитална копија постаје главна и она је од непроцењивог значаја за обезбеђивање константног онлајн приступа који људи очекују. Због тога смо морали да успоставимо један технолошки оквир да би смо могли да обрађујемо и чувамо та електронска документа. Набавили смо CONTENTdm софтвер и јак сервер како би нам помогли у обради докумената на нивоу бита. Морали смо, такође, развити и стандарде, принципе и процедуре за дигиталне публикације. Тренутно од владиних агенција захтевамо да нам електронске верзије докумената шаљу у Adobe Acrobat (PDF) формату. Ови принципи, који су још у развоју, имају за циљ да очувају веродостојност и поузданост ових докумената.

Закључак

Не можемо се једноставно повући са наших садашњих активности. Морамо наставити да идентификујемо и одабирамо материјале, да их набављамо, описујемо, обезбеђујемо приступ и информације о њима, и да их чувамо. Међутим, морамо о тим активностима размишљати на једном апстрактнијем нивоу, на дуже стазе, и на један значајно другачији начин. Због тога сам у овом раду употребљавала термин *контрола и надзор* да бих нагласила променљиву природу нашег посла и сличност међу одређеним професијама.

Да бисмо изградили заиста вредну збирку која подржава свечани уговор између управе и оних којима се управља, морамо пребацити нашу пажњу са самих материјала на контекст у којем су ти материјали настали и на начине на који ће они бити коришћени. На пример, успешна каталогизација не може се више мерити првенствено по томе у којој мери су испоштована правила каталогизирања. Потребније је да се окренемо изворној сврси – а то је, да обезбедимо нашим корисницима приступ информацијама како би пронашли оно *шта* им треба, *када* им треба и у форми која им је приступачна. Не смемо се усредсредити само на збирке, већ морамо узети у обзир и креатора и корисника изворно дигиталног документа.

Превела са енглеског *Оливера Кривошић*

Марија Јованцаи

ГАЛЕРИЈА МАТИЦЕ СРПСКЕ У СВЕТЛУ БИБЛИОГРАФСКИХ ПОДАТАКА

Вида Зеремски: *Библиографија Галерије Матице српске*, Нови Сад, Галерија Матице српске, 2004.

У богатој библиографској пракси код нас посебно место заузимају специјалне библиографије које пописују текстове усмерене на одређену струку, област, територију или личност. Овој врсти библиографија припадају и библиографије установа. Библиографије факултета, института, завода и других институција обично садрже прегледе научних и стручних радова својих радника и сарадника. Постоје међутим и библиографије друге врсте где се поред издања установе пописује и литература о њој, при чему је често тај други део обимнији од првог. То је нарочито карактеристично за установе које немају развијену издавачку делатност, а рад им је пропраћен бројним текстовима у периодичним публикацијама. Истраживање делатности и прикупљање литературе је веома тежак посао за библиографа. Зато су овакве библиографије ретке. За рад институције овакве библиографије имају много већи значај од оних које пописују њена издања. Једна од првих установа из области уметности која има такву библиографију је Спомен-збирка Павла Бељанског (*Библиографија Спомен-збирке Павла Бељанског*, Нови Сад, 1997), чији је аутор Вида Зеремски. Она је приредила још једну библиграфију исте врсте *Библиографију Галерије Матице српске* (Нови Сад, 2004).

Галерија Матице српске је национални музеј са богатом збирком дела српске уметности од 17. до 20. века. Основана је 1847. године, а као самостална установа делује од 1958. Уметничка дела примљена поклоном, откупљена или на неки други начин набављена систематизована су и чине збирку која се чува, штити и користи. Проучавајући та уметничка дела Галерија повремено организује изложбе и издаје пратеће каталоге, монографије или друге врсте публикација. Самостално или у сарадњи са другим

установама приређује стручна предавања, разне промоције и концерте. О овако богатој и разноврсној делатности Галерије обавештава се јавност и бројним написима у новинама и часописима, како код нас тако и у свету.

Библиографија Галерије Матице српске забележила је целокупну делатност ове установе, током њеног дугог трајања, до 2002. године. Грађа је подељена на два основна поглавља. У првом поглављу описана су сва издања Галерије, а у другом бројна литература о њеном раду. Ради боље прегледности у оквиру првог поглавља библиографске јединице разврстане су у неколико група, према врсти публикације. Тако су у првој групи описани монографије, студије и каталози, а затим следе описи именослова, плаката, позивница и информативног материјала. Описи су урађени према међународним стандардима. Монографије, студије и каталози, као најзначајнија издања, имају детаљнији опис са исписом комплетног садржаја. Процењујући да је за Галерију, историчаре уметности и уметнике појединце од посебног значаја податак која дела су била изложена на појединим изложбама, урађен је и попис свих експоната тако што је преузет из пописа штампаног у самом каталогу. Тај списак следи после исписа садржаја саме публикације. На исти начин описане су и репродукције црно-беле или у колору заступљене у овим врстама издања. Следе описи именослова пријатеља Галерије чији преглед излази од 1997. године. Плакате са обавештењима о изложбама и другим активностима Галерије, као и позивнице за те активности, описане и распоређене у две посебне групе, нумерисане су као целина и имају заједнички именски регистар на крају овог поглавља.

Многобројни текстови који су обавештавали о активностима Галерије, њених радника и уметника чија се дела чувају у њој, описани су у другом поглављу. Прва јединица садржи податке о тексту публикованом 1896. године у новосадском листу за политику, просвету и привреду *Наше доба*. Следе, хронолошким редом према години издавања, описи прилога из новина, часописа и монографија. У оквиру године јединице су распоређене азбучно према имену аутора, а у оквиру истог ауторства такође азбучно према наслову. Непотписани новински чланци, којих има у великом броју, груписани су под одредницом Аноним и распоређени су увек испред свих текстова за које је утврђено ауторство, у оквиру исте године. Текстови потписани иницијалима, ако они нису разрешени, стављани су на иницијале у редоследу наведеном уз сам прилог. Када су иницијали или псеудоним разрешени, одредница је пуно име аутора, а на крају описа, иза знака једнакости, стављан је онај облик потписа који се јавља уз сам текст. Често су наслови у новинама нејасни и непотпуни, па је због тога у многим описима, у угластим заградама, додавано објашњење или допуна.

Информативна вредност ове библиографије увећана је подацима груписаним у девет регистара. Два именска регистра, један за имена писана ћирилицом а други за она латиницом, обавештавају о личностима везаним за делатност Галерије и о онима које су пратиле њен рад и писале о томе. Разрешени иницијали и псеудоними пописани су азбучним редоследом у посебном регистру. По обиму највећи и најзначајнији је Регистар наслова уметничких радова са именом аутора. У њему су азбучно наведени наслови дела преузети из пописа наслова експоната у штампаним каталозима и монографијама. Следе два регистра наслова репродукција са именом аутора, један за репродукције штампане у бојама, а други у црно-белој техници. Ту су пописане репродукције уметничких дела штампане у монографијама и каталозима. Регистар географских назива окупља називе наведене у опису библиографских јединица. Наслови периодичних публикација у којима су штампани текстови обухваћени библиографским описом наведени су азбучним редоследом (јужнословенски језици) или абецедно (страни језици). Уз сваки наслов назначено је и место у којем је публикација излазила.

Као свака добра библиографија, и ова садржи неопходне пратеће елементе. После увода управнице Галерије Бранке Кулић следи ауторов предговор у којем су назначени повод, принципи и проблеми приликом израде библиографије.

Библиографија Галерије Матице српске има 4.125 јединица које описују њена издања и литературу, и 290 јединица са описом плаката и позивница. Текст је штампан двостубачно на 512 страна. На осам страна с таблама у бојама снимљене су насловне странице појединих значајнијих издања Галерије. Књига је технички лепо уређена, у брошираном повезу и формата 31 x 23 cm. Штампана је у тиражу од 500 примерака.

Овом библиографијом Вида Зеремски је још једном показала да је врстан библиограф који вредно и зналачки истражује, проналази и презентује грађу за сваку врсту библиографије. Галерија Матице српске је добила хронолошки опис својих издања и литературе који сведоче о њеном богатом раду и значају. Библиографи су добили узорну библиографију која ће им послужити као подстицај за слична библиографска истраживања.

Катица Шкорић

ЧЕТВРТ ВЕКА *АРХЕОГРАФСКИХ ПРИЛОГА* НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ СРБИЈЕ У БЕОГРАДУ

И после 25. тома *Археографских прилога*, потребно је, а и сасвим оправдано да се на њих, као и на Археографско одељење Народне библиотеке Србије, у кратком општем прегледу осврнем, осветлим их још једном и истакнем њихов значај и њихову важност, како за науку тако и за културу.

Најстарије српске писане књиге, које су за проучавање културне прошлости српског народа аутентичан и јединствен извор, још увек нису у потпуности пописане и описане. Оснивањем Археографског одељења Народне библиотеке Србије у Београду, октобра 1961. године, започео је рад на интензивном и систематском археографском попису, опису и проучавању целокупног старог српског рукописног стваралаштва, рад веома разноврстан, широко локализован и просторно и временски. Археографска истраживања српских рукописа детаљно су постављена и формулисана у научноистраживачком пројекту *Опис ћирилских рукописа у Југославији и српских у иностранству*. Археографска обрада старих српских рукописних споменика, дефинисана овим пројектом, подразумева детаљно истраживање аутографа, осветљавање рукописног текста из свих углова, комплексно и свестрано – опис језика, палеографских, графијских и ортографских црта, садржине, орнаментике, хартије (водених знакова), писарских руку, повеза и др. У Археографском одељењу, у складу са поменутим пројектом, археографским истраживањима обухваћене су старе српске рукописне књиге и други списи, од најстаријих сачуваних, па до средине 19. века. Археографско одељење је изучавања с археографске стране проширило и на обраду старих српских штампаних књига које припадају српскословенском периоду, од 1494. до 1638. године, и ови се послови одвијају паралелно са пословима који су назначени у самом пројекту.

Археографска испитивања утемељена у Археографском одељењу Народне библиотеке Србије захватају збирке рукописа у нашој земљи у разним установама, у државним, црквеним и манастирским библиотекама и

архивима. Импозантна распрострањеност споменика по свету учинила је да се археографским радом обухвати и низ иностраних библиотека у којима се чувају стари српски рукописи и старе српске штампане књиге. Тако се, на пример, истраживало у Библиотеци манастира Хиландара на Светој гори, у Софији, Пловдиву, Лењинграду, Москви, Одеси, Прагу, Кракову, Будимпешти, Сентандреји, Букурешту, Јашију, Араду, Темишвару, Клужу, Ватикану и другде.

Научни и стручни резултати из археографије који се постижу у Археографском одељењу научној и културној јавности саопштавају се на више начина. Један од њих јесте објављивање расправа и чланака и у часопису *Археографски прилози*, који је основало Археографско одељење Народне библиотеке Србије. Часопис, као годишњи научни зборник, посвећен је искључиво археографским темама из области српске, јужнословенске и словенске археографије. Особит и нарочит по својој физиономији и врло специфичној садржини, јединствен је не само српски, већ и јужнословенски. Први том се појавио 1979. године, а до сада је објављено 25 томова (неки су у двоброју). Поједини томови су јубиларни, посвећени су значајним личностима или великим датумима из српске историје и културе.

Прилози су временом заузели своје право место и у страној славистичкој науци и у њима се објављују из разних археографских области и научни радови страних аутора, на језику оригинала (руском, бугарском, немачком). Од 1989. године уз домаће научне прилоге долазе резимеи на руском, енглеском или на француском језику, а радови иностраних аутора имају резиме на српском или на руском. Од 1993. чланке и расправе прате резимеи и на српском и на руском језику, информације о аутору прилога и попис кључних речи.

У *Археографским прилозима* налазе се чланци и расправе великог броја домаћих и иностраних археографа и других истраживача, тематски врло разноврсних и разнородних, ипак узајамно блиских и сродних. Укупно их је 241. Поред редовних научних и стручних радова посвећених проучавању старих рукописних и штампаних књига, часопис има и друге сталне и повремене одељке са већим или мањим чланцима одговарајуће садржине: критике и прикази (представљање наших и страних књига из области археографије и фототипских издања), хронике (сећања и успомене на знамените слависте), библиографије истакнутих научника који су се бавили проучавањем старог српског писаног и штампаног наслеђа и славистике уопште, археографски извештаји о ћирилским књигама, са службених путовања и по земљи и по иностранству, поводи, ситни прилози и др. Први и досадашњи уредник *Археографских прилога* је наш угледни проф. др Александар Младеновић. Неоспорно уједначено и компетентно вођени де-

ценијама, засновани на детаљној и јасној методолошкој концепцији, *Археографски прилози* имају висок научни ниво и велик допринос науци свакако захваљујући и свом уреднику.

Међу бројним многострано вредним чланцима и расправама издвајам оне са пописом и описом збирки, и код нас и ван земље. Од изузетног су културноисторијског значаја, јер се њима књижно благо проширује и чува, а неопходни су и за свестрану и систематску научну обраду наше драгоцене културне баштине. У њима се савременим методом инвентарског описа даје каталошки попис старих српских рукописних и штампаних књига које су у оквиру појединих збирки. Неки од њих, поред основних каталошких елемената потребних за идентификацију примерка књиге у библиографском смислу, садрже и низ других података који са археографског становишта омогућују потпуно сагледавање стања старог српског књижног фонда у склопу неке збирке. Највећи значај, наравно, имају подаци о новим рукописним књигама и одломцима, до сада непознатим. Уз каталошке пописе и описе долазе разни, одговарајући регистри.

На страницама *Прилога* могу се наћи и стварне монографије и монографске студије о појединим споменицима или збиркама, о већ познатим или о до сада непознатим.

Најбројнији су радови у којима се из широке археографске проблематике испитују појединачни аспекти везани за одређен рукопис/рукописе или за стару штампану књигу или читаву збирку. Истраживања ограничена на неки археографски елемент, којима се археографи баве и о којима у *Археографским прилозима* пишу, врло су разноврсна и има их много, на пример: српскословенски језик, палеографија, графија, ортографија, текстологија, кодикологија, водени знаци у старим српским рукописима и нова датирања, лексика, техника превођења и најстарији српски преводи (њихови узори и извори), остварења појединих књижевних жанрова у српској редакцији, музички аутографи, повез, минијатуре и орнаменти, записи и белешке (из групе рукописа или из свих рукописа неке збирке из разног времена), народне црте језика писара, заштита српских рукописних и старих штампаних књига итд.

Међу њима, издвојићу радове о идентификацији појединих рукописних фрагмената и целих књига, и познатих и анонимних писара. Анализе које се заснивају на повезивању и укрштању различитих сведочанстава, на коришћењу суседних и сродних сабраних научних података из доступних рукописних књига омогућују откривање порекла и путева средњовековних рукописа, утврђивање места њиховог настанка и припадања истом духовном кругу. Груписањем бројних преписа око једне или око одређеног круга личности, уобличава се опус писара, а и писарски круг и опус скрипторија у којима су настајали стари српски рукописи.

Истакнућу и радове о воденим знацима појединих рукописа или рукописних збирки у којима су они први пут комплетно филигранолошки описани и поуздано датирани. Они садрже описе сваког воденог знака у рукопису, са типовима и варијантама, филигранолошки албум, сјајно изведене репродукције водених знакова који се овде објављују по први пут (има их на хиљаде) и регистар водених знакова.

Налазе се у *Прилозима* и радови у којима су истражене неке опште теме везане за српску археографију: историјски оквири настанка и ширења српске писмености, српска оригинална књижевност и уметност, живот и рад старих српских књижевника и писара, српски писарски центри (манастирске скрипторије, дворске канцеларије), стварање српског чвршћег система писања, историја језика, књиге, књижарства и библиотека и др.

Захватају се у *Прилозима* и теме широко славистичке: стварање и развитак словенске писмености, историја јужнословенске књижевности, технологија израде неких словенских рукописних састава, словенске старе штампане књиге, византијска књижевност и орнаментика и др.

Уз чланке и расправе, без обзира на предмет истраживања, посебну вредност има и пропратни репродуковани материјал којим се оно што је важно илуструје – снимци споменика, у целини или у одломцима, снимци сачуваних одломака, па записа и бележака на страницама старих рукописних и штампаних књига, а и натписа. Понегде се испитивани текст даје и транскрибовано и транслитерирано, а неки се текстови доносе и у преводу на српски. И уз расправе о књижним украсима долазе репродуковани елементи орнаменталне опреме, украса, мотива и декорације, и из књига и са повеза. Некима од рукописа ово објављивање у *Археографским прилозима* је до сада и прво и информације о њима јавности се пружају први пут.

Археографи се, наравно, увек широко ослањају на одговарајућу научну литературу, раније публиковану. Пишу о већ познатим саставима и темама из српске средњовековне епохе, али из новог угла посматрања, откривајући нове слојеве и односе за потпунија, сигурнија и тачнија тумачења у сачуваној грађи, као и о до сада непознатим. Применом савремених археографских метода стара српска писменост, а нарочито писарска делатност, сагледава се у потпуности, а резултати истраживања из разних научних области, међусобно комплементарних, обогаћују и проширују досадашња знања.

Детаљним проучавањем језика, графије, ортографије, садржине, украса, водених знакова, писарских руку, самог текста, повеза и сл. у рукописним књигама, од литургијских текстова (јеванђеља, апостоли, минеји, октоиси, триоди, псалтири, паримејници, служабници, требници, часослови и др.) до других разних ванканонских састава (житија, правни документи,

службена и дипломатска преписка, повеље, историјска дела, поменици, црквени протоколи, речници итд.), затим у записима, па и у натписима, многа тешка и сложена археографска питања, и појединачна и општа, из области српске археографије су решена. Такође и многа питања у вези са старим српским штампаним књигама и штампаријама. У појединим чланцима и расправама нека питања из области и наше и словенске археографије, још недовољно позната и истражена, тек овлаш дотакнута и само покренута, чекају нова и потпуна археографска истраживања.

Археографски прилози, часопис Арехеографског одељења Народне библиотеке Србије, добро замишљен и сигурно вођен својим уредником, квалитетом трајно присутан већ четврт века, намењен пре свега археографима који се баве истраживањем старог српског духовнοг наслеђа, и писаног и штампаног, а и научницима разних области и дисциплина, објављивањем резултата вишегодишњих нових археографских истраживања у српској, а и у словенској археографији, чини их значајним и вредним сведочанством изузетног богатства српске културне прошлости и писмености. Саопштавајући нове чињенице историје, историје књижевности, језика и уметности, ћирилске кодикологије и текстологије, доприносе стварању свеобухватније слике богате вишевековне старе српске писане и штампане традиције, а и састављању целовите слике јужнословенске и словенске писмености уопште.

Душица Грбић

КАТАЛОГ ЋИРИЛИЧКИХ ШТАМПАНИХ КЊИГА 15–18. ВЕКА У ЗБИРКАМА НАЦИОНАЛНЕ БИБЛИОТЕКЕ У ВАРШАВИ

У издању Националне библиотеке у Варшави 2004. године појавио се каталог под називом *Katalog druków cyrylickich XV–XVIII wieku w zbiorach Biblioteki Narodowej* (*Каталог ћириличких штампаних књига XV–XVIII века у збиркама Националне библиотеке*). Аутори описа књига су Зофија Журавињска и Зоја Јарошевич-Пјереславцев. Зофија Журавињска урадила је и комплетну редакцију каталога и сачинила регистре.

Каталог садржи 362 нумерисане странице, иза којих је и 28 непагинираних страница са 61-ом илустрацијом у боји.

На почетку је *Увод* (стр. 5–16) З. Журавињске, где је дат кратак преглед историјата ћириличког штампарства 15–18. века и изнете су најважније информације о садржају и принципима израде каталога.

Прву ћириличку типографију, из које су изишле четири књиге – *Октоих првогласник*, *Часослов*, *Триод посни* и *Триод цветни*, основао је у Кракову Немац Швајполт Фиол. Прве две књиге датиране су 1491. годином, док друге две не садрже податке о времену штампања, па их неки научници датирају пре, а неки после 1491. године. Према проф. др Јевгенију Љвовичу Немировском, ова два издања изишла су око 1493. године.[1]

У хронолошком набрајању типографија наведеног периода, одмах иза краковске, истакнута је штампарија Ђурђа Црнојевића, прва српскословенска и прва ћириличка штампарија на Балкану, која је радила од 1493. до 1496. године, највероватније у Цетињском манастиру. За штампара Црнојевићке штампарије јеромонаха Макарија, претпоставља се да је по престанку рада ове штампарије прешао у Влашку, где је, по свој прилици у месту Трговиште, од 1508. до 1512. наставио штампарску делатност отискујући и прве румунске књиге, ћириличким писмом, а средњобугарском

[1] Evgenij L. Nemirovskij, *Gesamtkatalog der Frühdrucke in kyrillischer Schrift*, Band 1, *Inkunabeln*, Baden-Baden, 1996, 109–166 (br. 3–4).

редакцијом. Од српскословенских штампарија, поред Црнојевићке, у уводној речи помиње се и штампарија Божидара Вуковића у Венецији, чији рад је отпочео 1519. године.

У анализираном каталогу, који се састоји од библиографско-каталошког описа публикација и пратећих регистара, приказана је највећа колекција ћириличких штампаних књига у Пољској.

Укупно је презентовано 389 библиографских јединица, које теку хронолошки, а у оквиру године издања распоређене су абецедним редом назива аутора или наслова књига. Изузетак су *минеји* који су поређани у оквиру црквеног литургијског календара, почев од септембра.

У опису издања наведени су аутор, наслов, место штампања, штампарија, штампар, и датум, тј. дан, месец и година штампања. Аутор публикације дат је на пољском језику, а наслов књиге је у оригиналу ћирилицом и у преводу на пољски језик.

У наставку описа у новом реду долазе подаци о обиму и формату књиге, а испод тога наведени су број редова на страници и висина десет редова у милиметрима.

Следи наслов оригинала, тј. препис наслова ћирилицом, а потом и богат преглед библиографских извора, где се од српских публикација јављају *Српска библиографија XVIII века* Георгија Михаиловића, Београд 1964, и каталог *Српске књиге и периодика 18. века Библиотеке Матице српске*, који је сачинила Мирјана Брковић.

У опису конкретног примерка истичу се варијантске особености, наводе се подаци о комплетности егземплара, у подручју о провенијенцији цитирају се записи, печати и екслибриси који сведоче о пореклу и власништву књиге, кратко се описује повез, доносе се и остали сачувани записи, а као последњи елеменат у опису долази сигнатура књиге, а иза ње (у загради) и број микрофилма.

Посматрано хронолошки, у збиркама ћириличких издања 15–18. века Националне библиотеке у Варшави две књиге су из 15. века, двадесет и три су из 16, 162 потичу из 17, а 202 књиге јављају се из 18. века.

Најстарија издања у збирци су две инкунабуле из Штампарије Швајполта Фиола – један фрагмент прве варијанте *Триода цветног* и један примерак *Триода посног*. Обе ове књиге у каталогу датиране су пре 1491, што се разликује од датирања Ј. Љ. Немировског, који их, како је већ истакнуто, ставља у време око 1493. године.

Највише књига (272 наслова) штампано је на подручју руских војводстава у некадашњој пољско-литванској држави, која су се постепено увећавала и прелазила под власт Русије (почев од 1667): Лавов (107), Кијев

(72), Почајев (55), Унев (16), Острог (9), Чернѣигов (6), Новгород Северски (2), Клинци (1), Крилос (1), Рахманов (1), Стрјатин (1), Угорци (1).

Из земаља Велике литванске кнежевине, које сада припадају Литванији, Белорусији и Пољској (Супрасаљ) потиче 47 наслова – Вилна 21, Вилна–Супрасаљ 1 у 3 варијанте, Супрасаљ 13, Кутејин 4, Јевје 2, Јевје или Вилна 2, Гродно 1, Могиљов 1. У Москви је отиснуто 48 наслова, у Бечу 3, у Прагу 2, а по један наслов штампан је у Букурешту, Дермању, Халеу, Јашију, Риму, Санкт Петербургу и Венецији.

За шест јединица није утврђено место штампања.

Нека издања из анализираног каталога нису забележена у цитираним изворима. То су: *Молитвослов*, Вилна, Штампарија братства Св. духа, 1702 (бр. 191), *Псалтир*, Лавов, Штампарија братства ставропигијског, 1708 (бр. 206), и Кијев, Штампарија Кијевопечерске лавре, 1729 (бр. 237), *Часовник*, Вилна, Штампарија базилијанаца, после 1797 (бр. 378), као и *Златоуст* Јана Хризостома, Клинци, Штампарија Фјодора и Акима Карташева, 1798 (бр. 382).

У представљеним збиркама налази се и пет српских књига 18. века, које ћу овде и посебно истаћи редоследом њиховог јављања у каталогу.

Под бр. 280 описан је *Буквар славенски* Матије Карамана, Рим, Тип Светог сабора од размножења вере, 1753, 78 стр. До стр. 60 (укључујући и насловну страну) он је штампан упоредо глагољицом (лева страна) и црквеном ћирилицом (десна страна), а надаље црквеном ћирилицом. Осим печата *Biblioteka Wilanovska*, других сачуваних сведочанстава о пореклу и власништву у књизи нема. У Библиотеци Матице српске постоји један примерак ове књиге којем недостаје насловна страница штампана глагољицом, за разлику од описаног егземплара који је комплетан.

Тренодија Захарија Орфелина, Венеција, код Димитрија Теодосија, 1762, 8 стр., јавља се под бр. 300. О провенијенцији књиге сведоче потписи на пољском језику Ј. Даниловича (1822) и Самуела Бобровског (19. век), као и сигнатура 41099 Библиотеке Ординације Красињских. Библиотека Матице српске поседује два примерка овог издања.

Под бр. 321 дато је *Описаније свјатаго божија града Јерусалима*, 2. изд., Беч(?), 1771, 53 л., бакрорезна књига Христофора Џефаровића. Према подацима о провенијенцији, описани примерак припадао је Библиотеци Народне пољске школе у кварту Батањол у Паризу.

По броју сачуваних примерака, друго издање је чини се доста ретко, те је сваки његов егземплар веома драгоцен у библиографском бележењу, а посебно у изради српске ретроспективне библиографије. Библиотека Матице српске не поседује то издање, а према *Српској библиографији* др Георгија Михаиловића, бр. 97, немају га ни друге библиотеке у нашој земљи.

Опис овог издања др Георгије Михаиловић дао је према каталогу Државне јавне библиотеке Украјине у Кијеву, где су наведена два примерка те књиге.[2] Иначе, прво издање Џефаровићевог *Описанија* изишло је 1748, а друго 1781. године (оба су штампана у Бечу). Примерци наведених издања нису тако ретки, а има их и Матичина Библиотека (Брковић, бр. 10–13).

Под бр. 367 налази се *Краткаја историја краљевстава Србије*, *Русије*, *Босне* и *Румуније* Лудвига Албрехта Гепхардија, у преводу са немачког Јована Рајића, Беч, штампарија Стефана Новаковића, 1793, 225, 2 стр. Примерак је дефектан, недостају му првих 96 стр. О провенијенцији књиге поуздано казују печат и сигнатура Библиотеке Ординације Красињских. Постоји и запис на руском језику који није у потпуности и са сигурношћу прочитан и наведен, па ми његов садржај није сасвим јасан. Стога само поуздано разумем да је књига поклоњена 27. маја 1829. године. У збиркама Библиотеке Матице српске постоји укупно седам примерака овог издања.

Расужденије о постах восточнија церкве Самуела Клајна (Мику), 1. изд., 1. варијанта, Беч, штампарија Стефана Новаковића, 1794, 2, 66 стр., јавља се под бр. 373. Записа у књизи нема. Постоје екслибриси Библиотеке Ј. Снигурског и Библиотеке Каптола гркокатоличког у Пшемислу, који су и једини трагови кретања и власништва књиге.

Откривање и детаљан опис, иако малобројних, српских књига у овом каталогу, има велики значај како за ретроспективан библиографски опис, тако и за праћење њиховог порекла, распростирања и коришћења у прошлости, а сигурно ће допринети и бољем осветљавању и разних других појава и међусобних веза из шире културне историје.

Анализирани каталог прати богат информациони апарат – осам индекса и спискова, који пружају одговоре на разна питања везана за описана издања и примерке књига и олакшавају тако његово коришћење. То су: индекс аутора и наслова, који се састоји од три засебна индекса (индекс аутора, индекс наслова ћирилицом и индекс наслова у пољској верзији); индекс штампарија и штампара (ту су абецедно дата места штампања, а у оквиру њих истим редоследом сређене су штампарије са хронолошким прегледом назива издања, наведених ћирилицом и упоредо у преводу на пољски језик, као и са именима аутора на пољском језику); абецедни индекс штампарија, штампара и издавача; индекс провенијенције, где се наводе власници књига који се помињу у рукописним записима, печатима и екслибрисима; индекс имена лица и географских назива из каталошко-библиографског описа и рукописних записа; предметни регистар рукописних записа; списак већих

---

[2] С. О. Петров, Я. Д. Бирюк, Т. П. Золотарь, *Славянские книги кирилловской печати XV–XVIII вв. Описание книг, хранящихся в Государственной публичной библиотеке УССР*, Киев 1958, 185 (бр. 954).

фрагмената рукописа; списак назива цркава на пољском и у загради на црквенословенском језику, са местом налажења на пољском језику; преглед сигнатура Библиотеке Гркокатоличког каптола у Пшемислу, из које потиче и највише књига (210), и на крају списак илустрација (у опису сваке од 61 илустрације стоји аутор књиге на пољском језику, њен наслов у оригиналу ћирилицом и у преводу на пољски језик, место штампања и штампарија на пољском језику, година штампања, формат, сигнатура књиге, каталошки број, број листа у књизи, врста материјала и димензије листа, као и врста илустрације или назив композиције са димензијама).

Стручно и прегледно сачињен, *Каталог ћириличких штампаних књига XV–XVIII века у збиркама Националне Библиотеке* у Варшави представља вредно дело на пољу откривања, библиографског бележења и заштите старих ћириличких издања и њихових примерака, а, судећи по богатству информација које садржи, он ће бити важан извор и за разна друга културно-историјска истраживања.

Гордана Ђилас

ОД ЗАВИЧАЈНОГ КА УНИВЕРЗАЛНОМ

(*Зборник радова посвећен Душану Мартиновићу*, Подгорица, 2005)

Серијом *Зборници радова* Црногорска академија наука и умјетности обележава животне и стваралачке јубилеје својих чланова: Душана Костића, Радована Зоговића, Зарије М. Бешића, Димитрија Дима Вујовића, Бранислава Шошкића, Радоње Вешовића, Милосава Бабовића и др. Једанаеста књига у тој серији *Зборник радова посвећен Душану Мартиновићу* посвећена је 70-тој годишњици живота и 46-тој годишњици научног рада Душана Ј. Мартиновића.

Зборник је подељен на пет тематских целина у којима се из разних углова и из пера различитих људи сагледава живот, а првенствено рад академика Душана Мартиновића чији је опсег стваралаштва обиман, креће се од географије до културологије, етнологије, библиотекарства.

Рођен је 1933. у Бајицама код Цетиња, завршио је гимназију на Цетињу, а на Природно-математичком факултету у Београду Групу за географију где је и докторирао 1974. Од 1956. до 1963. радио је као професор на Цетињу, а од 1963. до 1973. директор је Цетињске гимназије. Од 1973. до 1976. ради у СО Цетиње, а потом као директор Централне народне библиотеке Црне Горе „Ђурђе Црнојевић". С циљем да обележи петсто година штампарства у Црној Гори покренуо је *Црногорску библиографију : 1494-1994* која излази и данас. Изабран је за ванредног члана Црногорске академије наука и умјетности 2001.

Почев од 1959. године Мартиновић се до данас бави проучавањем завичаја. О свом завичају има више радова и књига, стога је први текст у зборнику, из пера Милорада Васовића *Тематски смерови и значај географских проучавања Душана Мартиновића*, посвећен значају његових географских проучавања Цетиња, Бара, Прчња, Будве, Петровца на мору, Вирпазара, Рисна, Светог Стефана, Будванске ривијере, Ријеке Црнојевића. Целокупно његово научно стваралаштво посвећено је Црној Гори. У наредном прилогу *Допринос др Душана Ј. Мартиновића етнологији* Петар Вла-

ховић налази у његовим радовима допринос проучавању антропогеографске, етнографске и фолклористичке проблематике у Црној Гори. Милица Костић, у раду *Допринос др Душана Ј. Мартиновића развоју науке и библиографске дјелатности друштвених, посебно економских наука*, базирајући се на тематици из економских наука налази његов допринос и у развоју библиографије друштвених наука, с посебним освртом на *Црногорску библиографију 1494-1994*, налазећи у њој опште културно добро које на прави и репрезентативан начин представља историју културе у Црној Гори. Александар Пејовић је у тексту *Један поглед на научноистраживачки и стручни портрет Душана Ј. Мартиновића* истакао оно што је по његовом мишљењу највредније у стваралачком опусу Душана Ј. Мартиновића, као и методе његовог рада (*Будванска ривијера*, *Цетиње – постанак, функције и туристичке могућности*, библиографија часописа *Просвјета 1889-1901*, библиографија *Црногорски уџбеници 1836-1981*, *Портрети*, *Цетиње градхерој*, *Јован Павловић – живот и дјело*, *Црногорска библиографија*), док Ђорђе Борозан у тексту *Цетиње и цетињски крај у дјелу др Душана Мартиновића* сагледава укупни допринос Мартиновићев изучавању свог завичаја. Као аутор прве докторске дисертације о Цетињу, Мартиновић се континуирано бавио свим аспектима родног места стварајући богато и хомогено дело, не либећи се да упозори, критикује или укаже на могућа решења која би водила његовом просперитету. Зоран Лакић пише о *Портретима* Душана Ј. Мартиновића који доносе текстове о личностима које су својим деловањем утицале на духовни живот и културну климу Црне Горе. Њихов број је импозантан – 120. Здравка Радуловић у *Доприносу др Душана Ј. Мартиновића развоју библиографске дјелатности у Црној Гори* истиче особине неопходне за ову врсту посла, налазећи у његовој личности широко образовање, урођен истраживачки порив, непресушну енергију, пословну прагматичност и истрајност које су му помогле да дође до изванредних научних резултата. Пројекат *Црногорска библиографија 1494-1994* највећи је пројекат црногорске културе. Важан је и његов допринос организацији међународне сарадње око израде националних библиографија, а бисери те сарадње су *Издања Ђурђа Црнојевића 1494-1496* Евгенија Љовича Немировског и *Библиографија о Црној Гори на руском језику: 1722-1989* са око 5.000 библиографских јединица, као и библиографија Павела Ровинског *Црна Гора у својој прошлости и садашњости*. Истакла је и библиографије о Црној Гори на чешком и немачком језику, закључујући да су резултати које је Мартиновић постигао сразмерни раду неких институција које се дугим низом година баве библиографско издавачким радом.

У том правцу конципирани су и текст Лазе Чурчића *Душан Мартиновић од библиографије до науке о књигама* и Радована Мићића *Удео др Ду-*

шана Ј. Мартиновића у проучавању црногорског библиотекарства. Лаза Чурчић, са увидом у његов укупан библиографски рад који га је водио у виши ниво истраживања књига и библиотека, сагледава његово дело у склопу науке о књигама – библиологије, као нове научне дисциплине. Радован Мићић Мартиновићев рад посматра у склопу црногорског библиотекарства истичући, у том контексту монографије *Цетињска читаоница (1868-1915; 1918-1940) – Градска библиотека „Његош" (1945-1998)* и *160 година Државне (националне) библиотеке Црне Горе.* Обе монографије надмашују свој пригодни карактер и обједињују историјски развој и савремену улогу библиотека. Све то га чини, данас, угледним и водећим библиографом у Црној Гори, са поузданим закључцима и објективним оценама. Последњи текст у првом делу зборника *Душан Мартиновић о споменицима културе* из пера Чедомира Марковића, сагледава историјат Мартиновићевог бављења овом проблематиком с посебним освртом на Цетиње и Његошеве јубилеје и споменике, као и на заштиту старе и ретке књиге и докумената – у контексту историјских и друштвених промена у Црној Гори. Данас су ови текстови и књиге незаобилазна грађа и полазиште будућим истраживачима.

Други део *Зборника* доноси приказе Влада Стругара *Митру Мартиновићу, у почаст*, на биографију Митра Мартиновића објављену у *Портретима VI*; Владимира Војводића *Промоција књиге: „Генерали Црне Горе у рускоj војци"*, аутора Душана Мартиновића; Драгице Војиновић *Др Душан Ј. Мартиновић о књижевним стваралоцима* која уочава јединствену методологију примењену код свих обрађених личности – биографија, библиографија објављених радова, библиографија о датој личности. У склопу истог прилога дати су и прикази Мартиновићевих књига *Мемоари попа Лаза Поповића - Јабучанина* и *Његошеви јубилеји и Његошеви споменици.* Војо Вујотић у тексту *Биографија самозванца* приказује Мартиновићеву књигу *Др Јован Стефановић Бољевић (или Шћепан Мали), живот и дјело* која, по њему, научно утемељено поставља питање ко је био Шћепан Мали. Миодраг Мркић у тексту *На маргинама књиге упозорења* приказује књигу *Туга феникса, мирнодопска деградирања Цетиња.*

Трећи део *Зборника* почиње текстом Мира Вуксановића *О заточнику црногорске писмености* у којем аутор истиче ширину интересовања и бројност постигнутих резултата Душана Ј. Мартиновића и значај тих резултата за свеукупан развој историје културе. Текст *Знакомство и сотрудничество са Душаном Мартиновичем* Евгенија Љвовича Немировског, руског слависте, на руском језику, говори о његовом познанству са Душаном Ј. Мартиновићем и сарадњи на изради већ поменутих монографија *Издања Ђурђа Црнојевића 1494-1496*, *Почеци штампарства у Црној Гори (1492-*

1496) као и о уводној студији уз фототипско издање *Октоиха првогласника.* Радивоје Шуковић у тексту *Ангажовање иностраних сарадника на пројекту Црногорска библиографија 1494-1994* даје преглед Мартиновићеве сарадње са страним сарадницима која је резултирала објављивањем библиографија о Црној Гори на руском, чешком и немачком језику. Као резултат напора црногорских библиографа рађене су библиографије на италијанском и енглеском језику. Последња два текста у овом делу *Зборника* потписују Павле Газивода *Просвјетно-педагошки рад др Душана Мартиновића* и Бориславе Ускоковић *Душан Мартиновић и туризмологија.* Сваки са свог аспекта бави се осветљавањем ових сегмената рада указујући на њихов значај у оквиру ових дисциплина.

Четврти део *Зборника* посвећен је *Одликовањима, наградама и признањима др Душана Ј. Мартиновића*, а податке је сакупио Добрило Аранитовић. Међу признањима за рад Душана Мартиновића има и интернационалних – Biographical Institute, The Research Board od Advisors му је 2001. доделио повељу. Уврштен је и у лексикон Who's Who in World, међу 5.000 личности у свету. *Био-библиографија др Душана Ј. Мартиновића* коју је сачинио Петар Кривокапић подељена је, ради прегледности, на неколико сегмената – Curriculum vitae, Редакторски послови, Библиографија радова др Душана Ј. Мартиновића. Једино што недостаје је рецепција његовог дела – литература других аутора о његовом раду.

Идући, тематски поступно од првих почетака Мартиновићевог рада, од завичајног, до указивања на постигнуте резултате у свим областима научног рада, до верификације тог рада на међународном нивоу, као круни напора, па до библиографије радова која, по обичају, увек иде на крају, уредник Зоран Лакић је, поштујући жељу аутора, успео да осветли лик и дело Душана Ј. Мартиновића. Успео је и да укаже на сав напор личног подвижништва које у својој лепоти може, за потоње истраживаче, да светли као подстрек који од личних води ка универзалним вредностима.

РЕГИСТАР

Абрамовић, Јелена 30
Авакумовић, Иван 30
Аврамовић, Бранислава 30, 118, 123
Аделаида (место) 32
Адунсон, Рагнар 167
Алексић, Витко 30
Ал-Хајам, учењак 112
Америка в. Сједињене Америчке Државе
Андерсен, Ханс Кристијан 24
Андрић, Иво 72
Антонијевић, Дамњан 30
Анушић, Анђелко 30
Арад 212
Аранитовић, Добрило 30, 224
Аризона 197, 199, 200, 202, 205
Арсенијевић, Јасминка 30
Архус (место) 178
Атос 77
Аћимовић, Жарко 30
Аћин, Јовица 26, 40, 41, 42, 46
Аустралија 32
Аустрија 19, 27, 28, 52, 53, 123, 178
Ахлајтнер, Херберт 27

Бабић, Милорад 30
Бабјак, Јан 30
Бабовић, Милосав 221
Багровников, Н. А. 95
Бада, Золтан 30
Баден-Баден (Baden-Baden) 83, 86, 89, 216
Бажик, Боженка 30
Бајице (место) 221
Бакен, Фрод 167
Баковић, Благоје 26
Балкан 78, 80, 216
Балубџић, Мирко 71
Банат 60, 63, 68
Банкок 35
Бановци 33
Бањалука (Бања Лука) 8, 26, 30-34, 41, 42
Бар (место) 221
Барања 60, 63, 68
Бараћ, Драган 30
Барбу, Василе 31
Барвинко, В. И. 94
Барселона 156, 157
Бартула, Љубомир 31
Басра 112
Бачка 60, 63, 68
Бачка Паланка 13, 31-34, 135
Бачки Петровац 30
Бачко Градиште 31
Бачко Добро Поље 25
Башичевић, Војин 31
Беблинген (Böblingen) 32
Бек, Улрих 163
Бекам, Викторија 116
Белић, Александар 70
Белорусија 92, 95, 218
Бељакова, М. М. 94
Београд 8, 10, 12, 13, 18, 20, 24, 25, 26, 27, 28. 30-37, 42, 52/54, 58, 60, 62, 65, 71, 73, 74, 77, 78, 83, 84, 117, 121, 144, 211, 217, 221
Беране 31
Берић, Бериславе М. 8, 13
Берић-Ђукић, Весна 31

Берлин 34, 77
Бесонов, Н. А. 94
Беч 27, 36, 68, 69, 78, 87, 88, 124, 218, 219
Бешић, Зарија М. 221
Бијело Поље 36
Бијељина 13, 36
Бикицки, Милана 75
Билећа 36
Биришић, Татјана 31
Бирјук, Ја. Д. (Бирюк, Я. Д.) 219
Бјану, Јон (Bianu, Ioan) 53
Бјелица, Душко 31
Блажић, Драгољуб 31
Блечић, Милорад Р. 31
Блок, Александар Александрович 24
Бобровски, Самуел 218
Богацка, С. Г. 168
Богданов, А. И. 95
Богдановић, Јован 31
Богдановић, Славко 31
Богичевић, Никола 31
Богишић, Валтазар 88
Божић, Божана 31
Бокшан, Славко 61
Болт, Ненси 198, 199
Бон 35
Бондар, Н. П. 94
Бонифације, Браца 31
Бор (место) 35
Боришев, Младен 31
Борозан, Ђорђе 222
Босанкић, Миленко 31
Босански Брод 33, 36
Босна и Херцеговина 73
Бошковић, Божидар 26
Бошковић, Љубица 31
Бошковић, Петар 31
Братислава 32, 33
Бремер-Лааманен, Мајлис 176
Брковић, Љиљана 144
Брковић, Мирјана 53, 217, 219
Брно 35
Бродски, Јосиф 47
Бубања, Павле 31
Бугарска 92, 94
Будва 221
Будванска ривијера 221
Будик, М. И. 146
Будимпешта 7, 29, 30, 32, 34, 35, 60, 212
Бућановци 79
Буенос Ајрес 187
Букурешт (Bucureşti) 53, 212, 218
Бурајева, С. В. 94
Бућан, Бошко М. 31

Вавић, Александар 31
Вадуз (место) 34
Вајагић, Тамара 31
Вајсенбек, Јожеф 31
Ваљево 34
Ванкувер 30, 31
Варшава 32, 216, 217, 220
Васиљев, В. И. 92, 93, 95
Васиљева, О. С. 94
Васиљевић, Жарко 61, 72-74
Васиљевић, Љубиша 31
Васић, Радојка 31
Васић, Тамара 31
Васичин, Ана 31
Васовић, Милорад 221
Ватикан 212
Ваш, Марија 27
Ваш, Ференц 31
Вашингтон (место) 31, 37, 205
Вејтбрехт, И. Ј. 95
Велика Британија 92, 93, 173 в. и Енглеска
Велика Кикинда в. Кикинда
Велика литванска кнежевина 218
Велика Хоча 13
Велимировић, Николај 24
Величковић, М. Св. 70
Велс, Гледис-Ен 197
Велхнер, Мирјана 31
Венеција 51, 78, 80-84, 87, 89, 217, 218

Вергилије Марон, Публије 41, 46-49
Вешовић, Зорка 118, 123
Вешовић, Радоња 221
Вивод, Марија 31
Вилна 218
Виловски, Ђорђе 7, 22, 31
Вилц (Wiltz) (место) 34
Виндзор (место) 33
Винча 32
Вираперума, Сусунага
(Weeraperuma, Susunaga) 31
Вирпазар 221
Витлејем 47
Влаховић, Петар 221, 222
Влашка 89, 216
Војводина 7, 10, 12, 14, 17, 18, 21, 27,
29, 60, 61, 66, 68, 71-74, 118,
120-124, 130
Војводић, Владимир 223
Војводић, Момир 25, 26
Војиновић, Драгица 223
Војковићи (место) 33
Војновић-Садовникова, Радмила 31
Волтер, Франсоа 117
Волф, Алан 160
Вос (Voss) (место) 35
Врање 32, 33, 36
Врањешевић, Бранко В. 31
Врачарић, Павле 31
Врбас (место) 25, 26
Врбашки, Ана 31
Врзић-Милосављевић, Милена 31
Вртунски, Душко 123
Врховац, Радивоје 64, 70, 72
Вршац 131, 133
Вујић, Данило 31
Вујић, Јоца 54
Вујовић, Димитрије 221
Вујовић, Милован 31
Вујотић, Војо 223
Вујотић, Перо 31
Вујчић, Никола 31
Вук, Флоријан 31
Вукић, Предраг 31
Вукићевић, Момчило Ђ. 31
Вуковар 34
Вуковић, Божидар 79, 84-89, 217
Вуковић, Вићенцо 79, 85, 86
Вуксановић, Миро 23, 25, 26, 27, 28,
31, 40, 41, 90, 223
Вулетић, Витомир 31
Вучетић, Илија 59
Вучковић, Жељко 22, 25, 112, 144
Вучковић, Никола 31
Вучковић, Светлана 31

Гавриловић, Дарко 31
Гавриловић, Милена 31
Гавриловић, Никола 31
Гавриловић, Славко 58
Гавриловић, Слободан 26
Газивода, Павле 224
Галетин, Милош 31
Ганка, Вјачеслав (Вацлав) 88
Гароња-Радованац, Славица 31
Гарсија Медина, Алисија 153
Гартунг, И. М. 95
Гаћеша, Никола 31
Гвозден, Владимир 31
Гепхарди, Лудвиг Албрехт 219
Герасимова, Л. М. 151
Гергова, А. 94
Гинами, Бартоломео 79
Гојна Гора (место) 33
Голдман, Анкица 31
Голубовић, Симо Б. 31
Горажданин, Божидар 84
Горажде 84
Горњи Милановац 34
Градобојнова, Е. В. 94
Грачаница 13, 34
Грачаница, манастир 82
Грбић, Душица 7, 22, 25, 51, 76, 85,
216
Грдинић, Никола 31
Грђић, Васиљ 68
Грицевскаја, И. М. 94
Грковић-Мејџор, Јасмина 82

Гродно (место) 218
Грол, Милан 61
Грубић, Александар 31
Грујин, Александра 31
Грујин, Иванка 31
Грујић, Радослав М. 89
Грчка 34
Губа, Р. М. 95
Губанова, М. С. 94
Губаш, Јене 31
Губерина, Вељко 31
Гундељ, Саша 31
Гусева, А. А. 94, 95
Гусева, М. В. 94
Гутенберг, Јохан 78, 80, 149

Давидов, Исај 31
Дадикин, А. В. 94
Далмација, Стево 31
Дамаскин (Семјонов-Рудњев) 95
Дамјанов, Сања 31
Дамјановић, Василије 10, 22, 24
Данилович, Ј. 218
Даничић, Кајица 31
Данојлић, Милутин 31
Данска 179, 181, 182, 185, 186, 190
Данте Алигијери 41, 47
Дејанац, Душан 31
Делетић, Здравко 31
Дељвиг, Андреј Иванович 146
Дељвиг, Антон Иванович 146
Демин, А. С. 94
Денвер 28
Дермањ (место) 218
Десница, Владан 24, 26
Дечани, манастир 88, 89
Дивјак, Драго 31
Дивјак, Милан 31
Димитријевић, Бора 31
Димитријевић, Милан С. 31
Димитријевић, Милош 59
Димић, Жарко 31
Димић, Ружа 31
Дјукова, А. О. 94
Доби, Јоланда 31
Добој 31, 35
Додеровић, Радивој 27, 31
Дојчиновић, Урош 31
Долгова, С. Р. 94
Долгодрова, Т. А. 94
Домановић, Радоје 74
Допуђа, Владимир 31
Драгаш, Весна 31
Дракић, Драгиша 31
Драпшин, Александра 24, 190
Драшковић, Чедо 77
Дротнер, Кирстен 191
Дубровина Л. А. 94
Дубровски, П. П. 93
Дудаш, Ана 31
Дујмов, Драгомир 31
Дукић, Мирослава 27, 196
Дукова, Лили 31, 123
Дунђин, Јован 25, 31
Дучице (место) 32

Ђапић, Татјана 31
Ђилас, Гордана 25, 31, 59, 221
Ђинами, Бартол 51
Ђокић, Синиша 31
Ђоковић, Томислав 31
Ђорђевић, Јован 59
Ђорђевић, Часлав 31

Европа 78, 161, 164, 178, 195
Егерић, Мирослав 25
Енглеска 19 в. и Велика Британија
Ераковић, Тадија 31
Ердељановић, Јован 70
Ерцег, Јулка 31
Естонија 178

Жабаљ 31
Желе, Андреја 31
Женева 32, 35
Живанац, Дејан 7
Живановић, Синесије 51
Живановић, Србољуб 31

Живковић, Бранко 31
Живковић, Драгојла 31
Житиште 33
Жорж, Бранислав 32
Журавињска, Зофија 216

Забајкал 94
Загреб 32-34, 60, 62, 75, 78
Загуровић, Јеролим 79
Зајечар 31
Здравева, Милка 32
Земун 31, 33
Зеремски, Вида 208, 210
Зеремски, Милош 32
Зета 80
Зечевић, Ирена 32
Зиновјевск (место) в. Кировград
Златовић, Момчило 32
Зоговић, Радован 221
Золотар, Т. П. (Золотарь, Т. П.) 219
Зрењанин 21, 31, 33-35, 127, 134, 135
Зубовић, Петар 32

Иван Грозни 149
Ивић, Алекса 70
Ивић, Милка 24
Ивић, Павле А. 54
Ивков, Бошко 32
Ивковић, Душан 32
Игић, Рајко 32
Игњатовић, Ђорђе 32
Игњатовић, Јаков 74
Иго, Виктор 41
Иђош 32
Изер сир Крез (место) 38
Ијосиф, архимандрит 93
Илија од Чернаводе, штампар 54
Илиноис 203, 205
Илић, Војислав 70
Илић, Љиља 32
Инђија 33, 135
Ириг 117
Ирска 93
Исић, Момчило 32
Исус Христос 47
Ишпановић-Чапо, Јулијана 32

Јајић, Светлана 32
Јаков из Камене Реке 79
Јакшић, браћа 59
Јакшић, Ђура 74
Јакшић, Милета 63, 65, 68-70
Јакшић, Милутин 64, 70
Јакшић, Станимир 32
Јан, Ото 32
Јанићијевић, Јасна 116
Јанков, Драгомир 32
Јарослав Мудри, кијевски велики кнез 149
Јарошевич-Пјереславцев, Зоја 216
Јарфала (место) 32
Јахорина 24
Јаши (место) 212, 218
Јевје (место) 218
Јевтић, Јелена 32
Јевтић, Стеван Л. 32
Јерковић, Вера 90
Јермолајева, М. А. 95
Јованић, Горан 32
Јовановић, Александра В. 32
Јовановић, Василије 32
Јовановић, Вера 32
Јовановић, Владан 32
Јовановић, Георг 32
Јовановић, Злата 32
Јовановић, Јован Н. 32
Јовановић, Јоца 64
Јовановић, Мирослав Н. 32
Јовановић, Миша 32
Јовановић-Змај, Јован 24, 69, 70
Јованцаи, Марија 22, 23, 27, 208
Јовић, Јелисавета 32
Јожеф, Атила 24
Јокић, Душко 32
Јосић, Милан 32
Јосифовић, Стеван 73
Југославија 91, 118
Јуришин, Боривој 7

Јуришић, Рајко 32

Кавказ 146
Кадијевић, Александар 32
Калимах 149
Каменица (код Чачка) 33
Канада 33
Кањижа 13, 25
Караман, Матија 218
Карачоњи, гроф 66
Караџић, Вук Стефановић 73, 79, 87, 88
Карловац 36
Карпов, Олга 32
Карпова, И. Л. 95
Карталовић, Јасна 23
Касо, Тереса 153
Каталонија 156, 157
Катарина II Велика, руска царица 95, 149
Кафка, Франц 115, 162
Качињски, Лех (Kaczyński, Lech) 32
Кел, Валтер (Köhl, Walter) 32
Келн 37
Кијев (Киев) 78, 84, 87, 217, 218, 219
Кикинда 21, 31, 33, 36, 60, 62, 75, 131, 133, 135
Кириловић, Димитрије 51, 52, 54, 66, 71
Кировград 76
Кисељев, Р. Е. 94
Кистање (место) 35
Киш, Маргита 32
Кишињов (место) 33
Клајн, Иванка 118, 123
Клајн (Мику), Самуел 219
Кларић, Олга 32
Кленов, Александар Владимирович 144
Клеут, Марија 7, 32
Клинци (војводство) 218
Клицин, Мита 70
Клуж 212
Кљаић, Лепосава 32
Кнежеви Виногради 13
Кнежевић, Владимир Д. 32
Књажевац 35
Ковальчук, Г. И. 94
Ковачевић, Бранислав 32
Ковачевић, Душанка М. 32
Ковачевић, Милимир Б. 32
Ковачевић, Миљко 77
Ковачевић, Светлана 32
Ковачек, Божидар 26, 32
Ковачек, Мирјана 32
Ковачек-Светличић, Јелена 32
Којадиновић, Драган 28
Коламбус (Columbus) (место) 33
Колашин 25
Колик, Борис 32
Колорадо 199
Комадина, Мирјана 28
Комлушки, Душан 32
Кон, Геца 65
Конев, Илија 32
Конектикат (држава) 205
Константиновић, Јордан 32
Коњовић, Петар 73
Копиловић, Драгица 32
Копривица, Драган 25 , 32
Кором, Ержебет 32
Косињ (место) 89
Косјерић 25, 26, 35, 38-42, 45, 49
Косово и Метохија 141
Косовска Митровица 33, 67
Костић, Драган М. 32
Костић, Душан 221
Костић, Милица 222
Костић, Радомир 32
Крагујевац 31, 33, 35, 37, 121
Крајков, Јаков 79
Крајшић, Љиљана 23
Краков 80, 212, 216
Кривокапић, Војислав С. 32
Кривокапић, Петар 224
Кривошић, Оливера 118, 123, 207
Крижанић, Лиза 26
Крижановски, Нил 69

Крилос (војводство) 218
Крнета, Сава 32
Кроу, Шерил 28
Крстић, Славица 32
Крушевац 31, 35
Крф 66
Крчмарик, Предраг 32
Кузмановић, Соња 32
Кујовић, Драгоје 32
Кујунџић, Јова 68
Кулић, Бранка 32, 210
Кулпин 133
Кулунџија, Радмила 32
Куљача, Владимир 32
Куниħ, Мирсад 32
Курзина, Е. С. 94
Кутејин (место) 218
Куцаров, Иван 32
Куцура 132
Кушанић, Милева 32

Лабинцев, Ј. А. 52, 93, 94
Лавов (место) 78, 87, 217, 218
Лазаревац 32
Лајпциг 60
Лакић, Зоран 25, 222, 224
Лалић, Ђорђе 32
Ларсен, Гите 181
Латинска Америка 159
Лебл, Арпад (Lebl, Arpad) 62, 64
Лединци 32
Лезарк-сир-Аржан (Les Arcs-sur-Argens) (место) 31
Ленски, Б. В. 93
Лењинград 212
Леобарди, Катрин де 27, 41
Леонардо да Винчи 149
Леонов, В. П. 93, 145
Лепосавић (место) 35
Лесковац, Младен 61, 62 , 72-74
Литванија 218
Ловеч (место) 78
Лондон (London) 31, 52, 62, 78, 85, 86, 89, 198, 199
Лопичић, Ђорђе Н. 32
Лопичић-Јанчић, Јелена Ђ. 32
Лотић, Љубомир 64
Лукавац 32
Лукенић, Ратко 32
Лукић, Живорад 32
Луксембург 13, 35
Лутер, Мартин 95

Љермонтов, Михаил Јурјевич 146
Љубинковић, Александра 32
Љубљана 31, 35, 36, 78, 84

Магдалина, игуманија 32
Магду, Лиа 32
Маглић (место) 34
Мађарска 19
Макарије, јеромонах 78, 79, 81, 89, 216
Макуљевић, Ненад 32
Малаеску, Владул (Владислав) 52
Малетин, Марко 71
Малешевић, Крстан 32
Малин, Фрања 72
Мало Црниħе 31
Малта 33
Мамоничи, штампари 94
Мангел, Алберто 114, 117
Мано-Зиси, Катарина 77
Мантова (место) 46
Мардарије, јеромонах 83
Марибор 27, 35, 96, 130
Мариновић, Стефан 79
Марић, Војислав 32
Марић, Никол 8, 11, 26, 27, 38, 41
Марић, Светислав 73, 74
Марић, Сретен 8, 11, 26, 27, 38, 39, 42-45
Марицки-Гаћански, Ксенија 41
Марковић, Живко 32
Марковић, Лаза 68
Марковић, Ратко 32
Марковић, Чедомир 223
Маркуш, Јозеф 32

Мартин, Роберт 199-201
Мартиновић, Душан Ј. 77, 94, 221-224
Мартиновић, Митар 223
Мартиновић, Паја 70
Матавуљ, Сима 74
Матијевић, Николај 32
Матић, Светозар 71
Матицки, Миодраг 32
Матушка, Мартон 32
Маћко, Штефанија 27, 32
Маховац, Марија 22
Медитеран 158
Меса (место) 199
Миз, Роман 32
Мијовић, Драгица 27
Микели (место) 178
Мил, Џон Стјуарт 161
Миланковић, Марина 32
Милашиновић, Љубомир 32
Миленовић, Наташа 32
Миленовић, Чедомир 32
Милетић, Светозар 70
Милеуснић, Слободан 32
Милешева, манастир 78, 82, 83
Милин, Живко 32
Милисавац, Живан 59-61, 73-75
Милитар, Трива 63, 65
Милић, Бранислав 32
Милић, Новица 41, 112, 117
Миловановић, Добривоје 32
Милорадовић, Софија
Милосављевић, Вера 33
Милосављевић, Петар 33
Милутиновић, Никола 72, 73
Мимица, Горан 123
Минчић-Обрадовић, Ксенија 85
Миоље Поље 32
Мирић, Ката 23, 33, 128
Мирковић, Предраг 33
Миросављевић, Боривој 33
Митровић, Милован М. 33
Митровић, Милунка 33
Мићевић, Коља 41
Мићић, Радован 7, 22, 24, 25, 27, 33, 136, 144, 222
Мићић-Кондић, Бранко 33
Михаиловић, Георгије 53, 217-219
Михајловић, Ђорђе 64
Михајловић, Лазо 33
Михајловић, Милан 33
Михајловић, Оливера 24, 33
Михал, Ондреј 33
Мичиген 206
Мишић, Живојин 24
Мишолић, Мирослава 33
Мјакишев, В. 94
Младеновић, Александар 52, 212
Млађеновић, Драгана 33
Мо (место) 178
Могиљов (место) 218
Мокрањац, Стеван 24
Мокрин 60, 70
Молдавија 33
Монтреал 36
Морача, манастир 78
Морозова, Н. М. 151
Москва 13, 31, 52, 76-78, 82, 86, 87, 89, 90, 92, 212, 218
Мразовић-Радовић, Ивана 33
Мркић, Миодраг 223
Мркшина црква 82, 83
Мусхелишвили, Н. Л. 148

Навратил, Зоран 33
Назор, А. 93
Нанић, Мирко И. 33
Настасић, Јелена 123
Неготин 35
Недељковић, Љ. 54
Немачка 19, 32, 92, 123
Немировски, Јевгениј Љвович (Немировский, Е. Л.) 52-54, 76-80, 82-94, 216, 217, 222, 223
Нижњи Новгород 94
Никић, Федор 67
Николајева, Н. В. 94
Николић, Владимир 33

Николић, Илија 33
Никшић (место) 32, 34
Нинков, Ђорђе 33
Ниш 33-36, 121
Новаков, Нада 22
Новаковић, Бошко 75
Новаковић, Стефан 219
Новаковић, Стојан 52, 53
Новгород Северски 218
Нови Бечеј 31, 34, 35
Нови Пазар 33
Нови Сад 10, 11, 18, 20, 21, 25, 26, 27, 29, 30-42, 51-53, 55, 57, 59-64, 66, 67, 69, 73, 75, 78, 84, 85, 89, 90, 117, 118, 120-123, 127, 130-135, 144, 208
Ново Место 35
Новосибирск 87
Ного, Рајко Петров 25
Норвешка 34, 160-162, 178, 179
Норт, Џон С. 177
Нортхемптон (место) 35

Њујорк 31, 36

Обод (место) 78, 80
Обрадовић, Доситеј 70, 74
Огњановић-Абуказем, Илија 74
Одеса 87, 88, 95, 212
Октавио, Аугуст Гај 47
Округић, Илија Сремац 71
Олар, Корнелија 51
Орлић, Милан 33
Оровић, Рајко 33
Орфелин, Захарија 218
Осло 13, 27, 197
Остојић, Тихомир 59, 63, 64, 67, 68
Острог (војводство) 218
Отовић, Владимир 8, 11
Оџаци 10, 20, 32, 33

Павковић, Јоана 33
Павлица, Бранко 33
Павлов, Драгољуб 33
Пакрац 60
Паланчанин, Сава 56
Пале 25
Палић 31
Панчево 21, 33-35, 60, 61, 132-135
Папоњак, Драган 33
Параћин 33
Париз 33, 36, 59, 60, 65, 218
Патрушева, Н. Г. 95
Пашћик, Ласло 33
Педовић, Александар 33
Пејак, Миливој 33
Пејашиновић, Зоран 33
Пејо, Жил 62
Пејовић, Александар 222
Перковић, Дамир 33
Перовић, Милош Р. 33
Перуничић, Михаило 33
Петар Велики 51, 52, 149
Петар Мстиславец 94
Петин, Магдалена 33
Петковић-Дис, Владислав 24
Петров, Григориј Сп. 67
Петров, С. О. 219
Петроварадин 34
Петровац на мору 221
Петровић, Александар М. 25
Петровић, Бошко 8, 11, 73
Петровић, Вељко 59-61, 64, 70, 72, 73, 75
Петровић, Даница 33
Петровић, Драгослав 26
Петровић, Душан Н. 33
Петровић, Живомир 33
Петровић, Илија 33
Петровић, Милан 61, 64, 66, 73, 74
Петровић, Мојсеј 52, 54
Петровић-Ђорђевић. Светлана 123
Петровић Његош, Петар 8, 11, 70, 223
Петровска, И. Ф. 150, 151
Петроград в. Санкт Петербург
Пешикан, Митар 77
Пешта 59

Пивљанин, Бајо 26
Пинтер, Адријана 123
Пипер, Предраг 33
Пирс-Мозес, Ричард (Pearce-Moses, Richard) 197, 204
Питерс, Пол Еван 200
Пјевач, Финка 23, 27
Плате, Н. А. 93
Пловдив 32, 212
Плужине 26
Пљевља 35, 60, 84
Погодин, Михаил Петрович 87, 88
Подгорица 25, 31-33, 36, 37, 221
Пожаревац 37
Поздејева, И. В. 93
Полевшчикова, Е. В. 95
Поликарпов, Ф. П. 52
Полит-Десанчић, Михаило 70
Пољска 92, 217, 218
Помаз (место) 34
Попадић, Миша 59
Попара, Лазар 33
Попер, Карл 167
Попновакоv, Драгомир 26
Попов, Душан 60, 62-64, 66, 67, 72, 74, 75
Поповић, Жорж 33
Поповић, Јован 73
Поповић, Милкица 33
Поповић, Павле 70
Поповић, Панта 74
Поповић, Стева В. 71, 74
Посадсков, А. Л. 94
Почајев (војводство) 218
Починска, И. В. 94
Пошић, Дејан 33
Поштић, Бошко 33
Праг (место) 71, 78, 83, 88, 212, 218
Предић, Урош 72
Предојевић, Милорад 33
Прекобрђе, манастир 25
Премовић, Павле 33
Прибој 31
Приштина 8, 12, 13
Продановић, Жељко 26, 40, 41
Продановић, Јаша М. 61
Продановић, Никола 64, 70
Прокопович, Теофан 51-53, 56
Пруст, Марсел 114
Прчањ (место) 221
Пузић, Љубинко 33
Пушкин, Александар Сергејевич 146
Пушкин, Лав Сергејевич 146
Пушков, В. П. 94
Пушков, Л. В. 94
Пшемисл (место) 219, 220

Рабле, Франсоа 47
Равна Ријека 33
Раденовић, Чедомир 33
Радзиховска, Е. А. 95
Радић, Николета 33
Радовановић, Милорад 33
Радовић, Александар 33
Радовић, Александра 33
Радовић, Борислав 26, 27, 41-43, 47-49
Радојичић, Ђорђе Сп. 79
Радојчић, Никола 67, 72
Радуловић, Андрија 33
Радуловић, Здравка 222
Радуновић, Благоје 33
Рајић, Јован 219
Рајић, Федор 33
Рајковић, Ђорђе 53
Рајлић, Раденко 33
Рајовић, Горан Д. 33
Ракита, Раде 33
Ракочевић, Мирко 25
Рампацето, Ђузепе Антонио 79
Ранков, Мирослав 7
Растовић, Илија С. 33
Рафа, Каталин 23
Рахманов (војводство) 218
Ребронја, Исмет 33
Рева, Л. Г. 94
Рибар, Бела 33
Рижов, Ј. А. 93

Ријека Црнојевића 221
Рим 17, 36, 37, 49, 124, 127, 218
Римник 51, 52, 56, 57
Рисан (место) 221
Ристић, Војкан 33
Ровински, Павел Аполонович 222
Родић, Миливој 33
Ројтлинген (Reutlingen) (место) 34
Роквић, Марко 33
Роквић, Нада 33
Роксандић, Драго 33
Руварац, Димитрије 52, 53, 58
Рудић, Петар 33
Рудна (место) 59
Рудо (место) 33
Рудолф, Олга 123, 180
Рујно, манастир 82
Рума 25, 62, 132
Рус, Регина 28
Русија 52, 87, 92, 94, 95, 169, 170, 217
Руско Село 31
Рускони, Ђорђо 93

Савенко, Е. Н. 95
Савић, Милан 59, 63, 69
Савић-Ребац, Аница 68, 72
САД в. Сједињене Америчке Државе
Салокоски, Јусо (Salokoski, Jusso) 33
Самар (регион) 94
Самарин, А. Ј. 92, 93, 95
Самарџић, Момир 33
Санкт Петербург 52, 78, 83, 84, 87, 93, 218
Сарајево 61, 62, 67, 78, 85
Саратов (место) 87
Сартр, Жан-Пол 24, 112
Света гора 212
Света тројица, манастир 84
Свети Стефан (место) 221
Северна Америка в. Сједињене Америчке Државе
Северна Каролина 205
Северни пол 163
Сегедин 60
Секулић, Исидора 61, 72, 73
Сента 25, 26, 34, 35, 54, 132
Сентандреја 212
Сењ 60
Сеул 34
Сечански, Вера 51
Сикимић, Биљана 33
Силађи, Ласло 33
Симин-Допуђа, Ружица 22
Симић, Милева 68
Симферопољ (место) 34
Сједињене Америчке Државе 28, 33, 67, 119, 160, 161, 164, 171, 173, 178, 197, 199
Скаљковски, Аполон Александрович 87
Скандинавске земље 196
Скерлић, Јован 59
Скопелос (место) 34
Скопље 32, 61
Скорина, Франциск 93
Слагало, Јелена 33
Слепчев, Даница 33
Слијепчевић, Перо 61
Смагина, Г. И. 95
Смедерево 32, 36
Смодлака, Јосип 72
Смотрицки, Мелетије 51, 52, 58
Снигурски, Ј. 219
Совјетски Савез 61
Соврлић, Новица 33
Сомбатхељ (место) 60
Сомбор 21, 25, 32-34, 36, 60, 62, 132, 134
Софија (место) 32, 78, 212
Спасојевић, Горан 33
Спасо-преображенски манастир 93
Србија 14, 16, 19, 29, 73, 82, 104, 105, 111, 120, 122, 130, 139, 140
Србија и Црна Гора 17, 121, 124, 139
Србобран 13, 34
Срезњевски, Измаил Иванович 87
Срем 25, 61, 68
Сремац, Стеван 24, 26, 74

Сремска Каменица (Каменица) 13, 33, 36, 66, 134
Сремска Митровица 21, 24, 132, 133, 135
Сремски Карловци (Карловци) 31, 33, 36, 52, 58, 60, 62, 73, 133
СССР в. Совјетски Савез
Стајић, Васа 59-75
Стајић, Григорије 70
Стаменковић, Димитрије 67
Станић, Драган 7, 33
Станић, Јелена 27
Станишић, Милија 33
Станковић, Милорад Драгутин 33
Станојевић, Павле 33
Станојевић, Станоје 70, 75
Стара Пазова 13
Стари Бановци 30
Стари Бечеј 70
Старчевић, Анте 68
Степанов, Милош 33
Стефан , игуман манастира у Говори 54
Стефановић, Милан А. 33
Стефановић, Мирјана Д. 33
Стефановић, Светислав 72
Стефанович, А. В. 95
Стикић, Биљана 33
Стипчевић, Никша 33
Стјепановић, Ранко 33
Стојадиновић, Милица Српкиња 24, 26
Стојаковић, Милан 33
Стојановић, Зоран 26, 40-42
Стојановић, Светислав 33
Стојковић, Милица 33
Стојковић, Мирјана 167
Стојковић, Мита 65
Стокић, Гордана 25
Стокхолм 178
Стрјатин (војводство) 218
Стругар, Владо 223
Субашић, Слађана 175
Субић, Петар 33
Суботић, Каменко 67, 69, 70, 71
Суботица 21, 26, 31, 34-36, 61, 62, 71, 72, 74, 125, 127, 131-135
Суворов, Максим 52
Суљак, Сергеј 33
Супрасаљ 218

Табаковић, Иван 61
Танић. Љиљана 33
Текелија, Сава 20, 74
Тел Авив 34
Темерин 26, 31, 36
Темишвар 13, 32, 36, 212
Теодосије, Димитрије 218
Теофанов, Љубомир 33
Тесла, Никола 140
Техеран 37
Тешић, Гојко 26, 40-42
Тешић, Милосав 41
Тимотијевић, Божидар 8, 13
Тител 25, 135
Тодоровић, Мирољуб 33
Токио 36
Толедо (место) 37
Томас, Кристин 93
Торонто 32, 33, 108
Тотероу, Мајкл 199
Тотово Село 131
Трандафил, Марија 59
Тргиња, Тибор 33
Трговиште 89, 216
Тркуља, Милан 33
Трнавац, Миливоје 33
Трстеник 36
Тубић, Милојко 34
Тузла 31, 36
Тумарић, Милорад 34
Турен (област) 26, 38
Турија 13

Ћелије, манастир 13
Ћоровић, Владимир 70
Ћулибрк, Ратко С. 34

Уб 34
Угорци 218
Ужгород 87
Уздин 31, 135
Ујевић, Тин 72
Украјина 76, 87, 92, 94
Укропина, Весна 23, 34
Унев (војводство) 218
Урал 94
Урбана-Шемпеин (место) 203, 205
Ускоковић, Борислав 224
Успенски манастир 94

Фајфрић, Жељко 34
Фатић, Мара 34
Фафурин, Г. А. 95
Фенек, манастир 32
Финска 176-180
Фиол, Швајполт 76, 80, 216, 217
Фјодоров, Иван 92, 93
Флобер, Гистав 114
Фоменко, И. Ј. 95
Франко, Иван 24
Француска 31
Фролова, И. И. 94

Хабермас, Јирген 164
Хаг 35
Хаднађев, Димитрије 64
Хајдуковић, Лука 34
Хајнерман, Петер 25, 34
Хале (место) 218
Хамилтон (место) 35
Хаџић, Антоније 59
Хегел, Георг Вилхелм Фридрих 160
Хедрих, Јудит 34
Хелсинки 33, 71
Херцег-Нови 25, 26
Хесе, Херман 115-117
Хиландар, манастир 212
Ходош, Нерва (Hodoş, Nerva) 53
Холик, Борис 34
Хомер 48
Хонг Конг 37
Хорват, Лаза 64
Хоргош 32
Хрватска 13, 19, 73, 92
Хризостом, Јан 218

Цар, Марко 68
Царић, Небојша 34
Цвијић, Јован 67, 68, 70
Цекуш, Геза 34
Цеље 71
Церовић, Љубивоје 34
Цетиње 12, 31, 77-81, 88, 221, 222, 223
Цетињски манастир 216
Црна Гора 73, 88, 92, 221-223
Црнојевић, Ђурђе 77-82, 84, 88, 216
Црњански, Милош 142

Чалић, Боривој 34
Чампраг, Душан 34
Чачак 25, 34
Челарево 32
Чепела, Ото (Tschepella, Otto) 34
Черњигов (војводство) 218
Честер Хил (Chester Hill) 32
Чехов, Антон Павлович 68
Чикаго 32, 33, 36
Чиплић, Богдан 73
Чобан-Симић, Бојана 34
Човић, Наталија 34
Чурчић, Лазар (Лаза) 25, 51-53, 57, 58, 77, 89, 222

Џефаровић, Христофор 53, 218, 219
Џигурски, Драган 34
Џонић, Урош 71
Џуновић, Дана 28

Шабац 30, 34
Шабовић, Зинета 123
Шајић, Нада 34
Шаљугин, Генадиј 34
Шамин, П. А. 95
Шантемпје, госпођа 114

Шафарик, Павел Јозеф 25, 85
Швајцарска 123
Шведска 32, 177-179
Шевић, Милан 68
Шево, Верица 152
Шепец, Владимир 34
Шешум, Велимир Д. 34
Шид 32-34, 133
Шијачић, Миленко 34
Шкорић, Катица 85, 211
Шљиванчанин, Милутин 25
Шмит, С. О. 93
Шнел-Живановић, Маргита 34
Шокица-Шуваковић, Новка 25, 27, 96, 123, 144
Шолохов, Михаил Александрович 24
Шолтес, Петер 28, 34
Шомло, Ана 34
Шошкић, Бранислав 221
Шпанија 156, 159
Шрејдер, Ју. А. 148
Шћепан Мали 223
Шујица-Милачић, Персида 34
Шукало, Младен 34
Шуковић, Радивоје 224
Шуловић, Ксенија 24, 159
Шуљгин, Е. В. 94
Шуманац, Брана 34
Шустова, Ј. Е. 94
Шутовић, Милојица 34
Шушњар, Петар 34
Шчавинска, Л. Л. 94

Саставила *Марија Јованцаи*

ГОДИШЊАК БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ
за 2005.

Издавач
Библиотека Матице српске

Технички уредник
Рељa Дражић

Штампа
Футура публикације
Нови Сад, др Зорана Ђинђића 2

Штампање ове публикације омогућило је
Министарство културе Републике Србије

Тираж
500 примерака